

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLAR ARASI
İLİŞKİLERİ ANA BİLİM DALI

OSLO ANTLAŞMASI'NDAN SONRA FİLİSTİN SORUNU'NDA
GELİŞMELER VE ARAP – İSRAİL İLİŞKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN

Sezai AÇAR

TEZ DANIŞMANI

Yard. Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU

İSTANBUL – 2006

ÖNSÖZ

Araştırma Filistin Sorunu'nun geldiği son aşama olan Oslo barış sürecini ele almaktadır. Oslo barış süreci “ Oslo Antlaşması'ndan (13 Eylül 1993) Sonra Filistin Sorunu'nda Gelişmeler ” başlığı altında işlenmiştir. Filistin Sorunu'nu çözüme iddiasıyla imzalanan Oslo Antlaşması'na iddialı bir yaklaşımla tüm Ortadoğu'yu kapsayacak barış sürecini başlatma dinamiklerine sahip olduğuna atfen “ Ortadoğu Barış Süreci ” misyonu yüklenmiştir. Bu görüşün diyalektiğine göre Ortadoğu'daki Arap-İsrail çatışmasının yegane sebebi olan Filistin Sorunu'nun çözümünün tüm Ortadoğu'ya yayılacak barış sürecini başlatacağıydı. Barış sürecinin askıya alındığı ve çatışmaların şiddetlenerek tırandığı birkaç yıl önce süreci araştırmayı Tez Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na önerdim ve Sayın Beyoğlu'nun uygun bulması ve Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nün de onaylamasıyla araştırmaya başladım. Araştırmada Filistin Sorunu'nun doğuşu ve gelişimini, Oslo sürecine nasıl gelindiğini, Oslo Antlaşması'nın içeriğini, uygulamasının nasıl gerçekleştiğini, niçin tıkandığını ve Filistin Sorunu'nun bundan sonra nasıl bir gelişme gösterebileceğini anlamayı amaçladım. Araştırmanın Filistin Araştırmalarına kendi çapında bir katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Uluslar arası ilişkiler alanının en karmaşık konularından birisi olan Filistin Sorunu'nun araştırmasında yararlanabileceğim kaynaklar konusunda bilgi vererek ve çalışmalarımın özetlerini değerlendirerek yürüttükleri idari görevlerinin de yoğunluğuna rağmen rehberlik eden ilk Tez Danışman Hocam Sayın Prof.Dr. Süleyman Beyoğlu'na öncelikle teşekkür ederim. Tez araştırmasını tamamlama aşamasında askere gitmem gerektiğinden geri dönüşümde tez danışmanımın değişmesiyle araştırmayı Sayın Yard.Doç.Dr. Esra Hatipoğlu'nun Tez Danışmanlığı rehberliğinde tamamladım. Araştırmaya son şeklinin verilmesi aşamasında tezi gözden geçirerek içerikle ve imla hataları gibi teknik konularla ilgili çok değerli katkılarından dolayı Sayın Hatipoğlu'na ayrıca teşekkür ederim.

Araştırma kaynaklarının büyük çoğunluğuna ulaşma imkanı elde ettiğim İslam Araştırmaları Vakfı Kütüphanesi görevlilerine yardımları için teşekkür borçluyum. Gazete taramaları yaparken kısa bir süreliğine de olsa çalışma yapmam sırasında yardımlarından dolayı Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi görevlilerine de teşekkür etmeliyim. Filistin Sorunuyla ilgili yüksek lisans tezi hazırlarken Arapça tercümelerini paylaşması sayesinde Filistin Sorunu'nun tarihinde Arapça kaynakları

kullanmamı sağlayan arkadaşım Ali Öner'e, çeşitli dergi ve gazetelerde İslam dünyası ile ilgili yazılar yazan yüksek lisans derslerinden arkadaşım Ahmet Emin Dağ'a Filistin'le ilgili verdiği belge ve kaynaklar için teşekkür ederim. Son olarak Tarih öğretmeni olduğum Halkalı Anadolu Ticaret ve Ticaret Meslek Lisesi'nde İngilizce öğretmeni arkadaşım Fadıl Coşkun'a ekte verilen Oslo Prensipler Deklarasyonu'nun (DOP) İngilizce metnini tercüme ettiği için, Meslek dersleri öğretmeni arkadaşlarım İbrahim Küçük ve Serdar Kurtlapa'ya teknik yardımlarından dolayı ve sık sık imla bilgileri aldığım Edebiyat öğretmeni arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Sezai AÇAR

MART 2006 – İKİTELLİ

İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM: FİLİSTİN SORUNUNUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	3 - 43
1.1. Milattan Önceki Yüzyıllardan Siyonizm'in Doğuşuna Kadar Filistin'in Kısa Tarihi.....	3 - 4
1.2. Yahudi Aliyah'ı (Yahudi Göçleri), Siyonizm'in Doğuşu ve Gelişimi.....	4 - 6
1.3. Theoder Herzl ve İlk Siyonist Kongreyi Toplaması	6- 8
1.4. I. Dünya Savaşı Öncesi Filistin'de Siyonist Faaliyetler.....	9- 10
1.2. I. Dünya Savaşı ve Birinci İle İkinci Dünya Savaşları Arasında Filistin Sorunu'nda Gelişmeler.....	10
1.2.1. I. Dünya Savaşı Yıllarında Gelişen Arap Milliyetçiliği Bağlamında	
İngiltere ve Mekke Şerifi Hüseyin	10- 11
1.2.2. Balfour Deklarasyonu.....	11- 12
1.2.3. Osmanlı Devleti Döneminde Filistin.....	12-13
1.2.4. Filistin'de İngiliz İşgali ve Manda Dönemi (1917 – 1948)	13- 19
1.3. II. Dünya Savaşı ve İsrail'in Kuruluşu.....	19
1.3.1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Filistin Sorunu'nda Gelişmeler.....	19-20
1.3.2. BM ve Filistin Sorunu'nun Uluslar Arasılaşması	20-21
1.3.3. BM'in Filistin'i Bölme Kararı.....	21-22
1.3.4. 1948 – 1949 Arap – İsrail Savaşı ve İsrail'in Kuruluşu.....	22-24
1.4. Soğuk Savaş Dönemi Filistin Sorunu'nda Gelişmeler (1950 – 1989 – 90).....	24
1.4.1. Filistin Sorunu'nun Mülteci Sorununa Dönüşmesi.....	24-25
1.4.2. 1967 Savaşı ve Sonuçları.....	25-26
1.4.3. BM Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı Kararı.....	26-27
1.4.4. Filistin Ulusal Hareketinin Oluşumu.....	27-28
1.4.5. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Kuruluşu ve Yaser Arafat'ın Sahneye Çıkışı.....	28-30
1.4.6. Ürdün İç Savaşı'nda Filistinlilerin Ürdün'den Çıkarılmaları.....	30
1.4.7. 1967 Savaşı'ndan Camp David Antlaşması'na Uluslar arası Alanda Filistin Sorunu'nda	
Gelişmeler.....	30-33
1.4.8. Camp David Antlaşması (26 Mart 1979).....	33-34
1.4.9. Lübnan İç Savaşı Ve Filistinliler.....	34- 36
1.4.10. Barış Girişimleri.....	36
1.4.10.1. 1967- 1977 Dönemi Barış Girişimleri.....	36-37
1.4.10.2. 1980'lerdeki Barış Girişimleri.....	37-38
1.4.11. Uluslar Arası Cenevre Konferansı.....	38
1.4.12. 1985 Arap Girişimi.....	38-39
1.4.13. Filistin İntifadası ve Barış Sürecine Etkileri.....	39
1.4.13.1. İntifada'nın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	39-40
1.4.13.2. İntifada'nın Sonuçları ve Barış Sürecine Etkileri.....	40-42
1.4.14. 1980'lerin Sonlarında İntifada Süreci İçinde Ortaya Çıkan Barış Girişimleri.....	42-43
2.BÖLÜM: OSLO ANTLAŞMASI'NA UZANAN SÜREÇ	44 – 61
2.1. Soğuk Savaş Döneminin Sonunda ve Yeni Dünya Düzenine Geçiş Belirsizliğinde	
Ortaya Çıkan Körfez Savaşı Sürecinde Gelişmeler.....	44-55
2.2. Madrid Konferansı'na Uzanan Süreç.....	55-57
2.3. Madrid Konferansı (30 Ekim 1991).....	58-61
3.BÖLÜM: OSLO ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI, TEPKİLER VE UYGULAMASI...62-117	
3.1. Oslo Antlaşması'nın İmzalandığı Konjoktür.....	62
3.1.1. Ortadoğu Barış Sürecinin Küresel Dinamikleri.....	62-64
3.1.2. Ortadoğu Barış Sürecinin Bölgesel ve İç Dinamikleri.....	64-67
3.1.3. Oslo Antlaşması'nın Arka Planı ve Öyküsü.....	68-75
3.1.4. Karşılıklı Tanıma Antlaşmaları (9-10 Eylül 1993).....	75-76
3.1.5. Oslo Prensipler Deklarasyonu	76-77
3.2. Oslo Antlaşması'na Tepkiler.....	77
3.2.1. Antlaşmayı Destekleyen Argümanlar.....	77-80
3.2.2. Antlaşmaya Getirilen Eleştirel Argümanlar.....	80-83
3.2.3. Filistin İçi Tepkiler.....	83-86
3.2.4. İsrail İçinden Tepkiler.....	86-89
3.2.5. Barış Süreci ve Filistinli Örgütler.....	89-93
3.2.6. Oslo Süreci ve Hamas.....	94-96
3.3. Oslo Antlaşması'nın Uygulanması.....	97
3.3.1. Oslo Prensipler Deklarasyonu'nu (DOP) Tamamlayıcı Antlaşmalar ve Önemli Kararlar.....	97
3.3.1.1. İsrail-Ürdün Genel Gündem Sözleşmesi (14 Eylül 1993).....	97

3.3.1.2. BM Genel Kurulu'nun 48/58 Nolu Kararı (14 Aralık 1993).....	97
3.3.1.3. İsrail-Filistin Özerk Yönetimi (FÖY)Ekonomi (Paris)Antlaşması (29 Nisan 1994).....	97-98
3.3.1.4. Kahire (Gazze-Eriha)Antlaşması (4 Mayıs 1994).....	98-99
3.3.1.5. BM Güvenlik Konseyi'nin 904 Sayılı Kararı (18 Mart 1994).....	99
3.3.1.6. Erken Dönem Yetki Devri Antlaşması (29 Ağustos 1994).....	99
3.3.1.7. Oslo Deklarasyonu (13 Eylül 1994).....	99
3.3.1.8. İsrail-Ürdün Barış Antlaşması (26 Ekim 1994).....	100
3.3.1.9. Kahire Zirve Demeci (2 Şubat 1995).....	100
3.3.2. II.Oslo Antlaşması (28 Eylül 1995).....	100-102
3.3.3. II.Oslo Antlaşması'nın Değerlendirmesi.....	102-103
3.3.4. Oslo Antlaşmalarının Uygulama Süreci.....	103-109
3.3.5. İsrail'in Oslo Antlaşması'nı İhlalleri ve Filistinlilerin Kayıpları.....	109-113
3.3.6. DOP'un II.Oslo Antlaşması'nın Uygulanmasına Yönelik Diğer Antlaşmalar ve Uygulamaları... ..	114
3.3.6.1. Hebron (El Halil)Protokolü (15 Ocak 1997).....	114
3.3.6.2. Wye River Memorandumu (23 Ekim 1998).....	114-116
3.3.6.3. Şarm El Şeyh (II.Wye River) Memorandumu (4 Eylül 1999).....	116-117
4.BÖLÜM: OSLO ANTLAŞMALARININ ÇÖKÜŞÜ VE II.İNTİFADA SÜRECİ.....	118-150
4.1. II.İntifada'nın Başlaması.....	118-122
4.2. Şaron'un İktidara Gelişi ve Gelişmeler.....	122-125
4.3. Cenin Katliamı.....	125-129
4.4. Şaron Döneminin Devamı.....	129-130
4.5. Ortadoğu Yol Haritası'ndan Arafat'ın Ölümüne Kadar Gelişmeler.....	130-139
4.6. Oslo ve II.İntifada Süreci Gelişmelerinde Türkiye.....	139
4.6.1. Barış Süreci Öncesi Filistin Sorunu'nda Türkiye'nin Siyasetine Genel Bir Bakış.....	139-141
4.6.2. Ortadoğu Barış Süreci'nde Türkiye'nin Dışlanması.....	141-142
4.6.3. Oslo Süreciyle Birlikte Türkiye-İsrail İlişkilerinin Gelişmesi.....	142-146
4.6.4. Oslo ve II.İntifada Sürecinde Türkiye'nin Filistin Siyaseti.....	146-150
5. SONUÇ.....	151-156
6. BİBLİYOGRAFYA.....	157
6.1. Kitaplar.....	157-160
6.2. Makaleler.....	160-165
6.3. Gazeteler.....	165
6.4. Web Siteleri.....	165-166
7. EKLER.....	167
Ek – I Filistinlilerin Kendi Kendilerini Yönetme İlkeleri Deklarasyonu (DOP)-(13 Eylül 1993) Türkçe Çevirisi.....	167 - 173
Ek – II I. Wye River Antlaşması (23 Ekim 1998) İngilizce Metni.....	174 – 181
Ek - III Şarm El Şeyh (II. Wye River) Antlaşması (4 Eylül 1999) Ve ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'un Yasser Arafat'a Teminat Mektubu (8 Eylül 1999) İngilizce Metinleri.....	182 – 190
Ek – IV Yol Haritası Planı'nın (15 Ekim 2002) Türkçe Çevirisi.....	191 – 195
8. HARİTALAR	
HARİTA – I United Nations Partition Plan of Palestine	
HARİTA – II Israel and the West Bank and Gaza Strip, 1949 Armistice Frontiers	
HARİTA – III Areas of Conquered by Zionist – Israeli Forces Beyond the Partition Plan	
HARİTA - IV Magnitude, Distribution, and Destination of Palestinian refugees, 1948	
HARİTA - V A Refugee Camp Society , the Major palestinian Refugee Camps, 1948 – 1991	
HARİTA - VI The Gaza Strip, After the Cairo Accords	
HARİTA - VII Oslo II Map Outlining Areas A, B, and C	
HARİTA - VIII The West Bank After the First Israeli Redeployment According to the Sharm al- Shikh Memorandum – September 1999	

I. BÖLÜM: FİLİSTİN SORUNU'NUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. MİLATTAN ÖNCEKİ YÜZYILLARDAN SİYONİZM'İN DOĞUŞUNA KADAR FİLİSTİN'İN KISA TARİHİ

İsraillilerin Filistin'in erken tarihini referans göstererek Filistin'i Yahudi milletin tarihi toprağı olarak tanımlamaları, Filistin'in erken dönem tarihine kendine özgü bir önem kazandırmaktadır. Filistin bölgesinde ilk insan izlerinin bulunması M.Ö. 4. Bine kadar inmektedir.¹

Yahudilerin Filistin'le ilişkilendirdikleri tarihleri de Yahudi antik dönemine kadar uzanmaktadır. Yahudilerin Diasporaya kadar ki tarihleri şu şekilde dönemlere ayrılmıştır: 1. Göçebelik ve birinci esaret 2. Mısır'dan çıkış (Exodus) ve Mev'ud (Vadedilen) toprağına yerleşme 3. Devlet haline gelme 4. Şevket ve İkbal devri 5. Düşkünlük ve parçalanma – İsrailiye ve Yahudiye devletlerinin dağılmaları – ve ikinci esaret 6. Babil'den dönüş, yarı milli hayata kavuşma 7. İzmihlal ve ikinci dağılma (Diaspora). Yahudilerin Filistin'le ilgili tarihi iddiaları Tevrat'a dayanmaktadır. Tevrat'a göre“ Tek Tanrı” inancını savunan ilk peygamber olan Abraham (İbrahim) İsrail oğullarının atasıdır.²

İbrahim, kabilesiyle birlikte Filistin bölgesine M.Ö. 2100'lerde gelmiş, İsrail oğulları Filistin'de tutunamayarak M.Ö. 17.Y.y.'da Mısır'a göç etmişler daha sonra Hz Musa öncülüğünde M.Ö.1200'lerin sonlarında Filistin'e geri dönmüşlerdir. Yahudiler Filistin'e geri geldiklerinde Filistin'de yaygın olarak Kenanlılar, Hebron çevresinde Hititler, Amman yakınlarında Ammoniler, Ölü Deniz'in doğusunda Moabiler, güneydoğusunda Edomiler, kıyıdaki Cemel Dağı çevresinde Filistinesler yaşıyorlardı. Bugün ki Filistinlilerin ataları olan Filistinesler buralarda en az beş bin yıldır yaşayan yerli Kenanlılarla karışarak önemli oranda bir alana hakim olmuşlardı.³

---

¹ Will Durant ve Roger Lambelin, *Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri*, İnkılab Yayınları, İstanbul, 1992, s. 22

² *Kitab- ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1976, Tekvin, Bab: 12 – 2, s.10

³ Roger Garaudy, *Siyonizm Dosyası*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1983, s. 47

M.Ö. 12. Y.y.'da Filistin'e gelen Yahudiler kabileler halinde yaşıyorlar, sık sık kendi aralarında ve yerli Filistinli kabilelerle çatışıyorlardı. Düşmanlarıyla özellikle Filistine kabileleriyle çatışmaları Yahudi kabilelerini birleştirmiş ve birleşen Yahudiler Saul'u Kral seçerek monarşi yönetimi kurmuşlardır. Kral David (Hz. Davud) zamanında (M. Ö. 1010 – 970) Filistinesler ve diğer etnik grupları egemenliklerine almışlar, Kral Solomon (Hz.Süleyman) zamanında (M.Ö. 970- 930) güçlerinin zirvesine ulaşmışlardır. Hz.Süleyman, Yahudilerin dini hayatlarının merkezi haline gelecek kutsal mabedi inşa ettirmiştir. Kral Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra kuzeydeki 10 kabile krallıktan ayrılarak İsrailiye (Samaria) Krallığı'nı kurarken, Kudüs merkezli kabileler Hz. Süleyman'ın devletin devamı niteliğindeki Yahuda (Judea) Krallığı ismiyle varlıklarını sürdürmüşlerdir. İsrailiye Krallığı M.Ö.722'de Asurluların işgaliyle yıkılmış, Asurlular Yahudileri sürgüne göndermişlerdir. Zayıf bir şekilde varlığını sürdüren Yahuda Krallığı da M.Ö. 586'da Babil Hükümdarı Nabukodonosor tarafından yıkılmış, kutsal mabet yakılmış, Yahudilerin 70 yıl kadar süren Babil Esareti başlamıştır. Bu yıkılış olayı Yahudi tarihinde “ ilk kutsal tapınak çağının sonu “ olarak tanımlanmıştır.⁴ Babil esaretinde Tevrat'taki birçok kutsal efsanenin oluşturulduğu ileri sürülmektedir.⁵

Babillilerden sonra Filistin'de sırasıyla İran (Pers) Dönemi (M. Ö. 535- 331), Hellenistik Dönem (M.Ö. 331 – 63) , Roma ve Doğu Roma Dönemi (M. Ö. 63 – M.S. 636) ve Hz Ömer döneminde Filistin'in fethinden (636) son halkasını Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu I. Dünya Savaşı sonlarına (1917) kadar İslami dönem egemenlikleri yaşanmıştır. Sürecin son kısmında İngiliz işgal ve manda dönemi (1917-1948) ve İsrail'in kurulması (1948) yer almaktadır.

1.2. YAHUDİ ALİYAH'I (YAHUDİ GÖÇLERİ), SİYONİZM'İN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Avrupa'da gelişen anti – Semitizm'e Yahudilerin tepkileri, Siyonizm'in örgütlenmesi anlamında kurucusu olan Theodor Herzl'den⁶ daha önce Siyonizm'in

⁴ *Israel The Embattled Ally*, Nadav Safran the Belknap press of Harvard University Press, Cambridge, England, 1982, s.7

⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları (1948 – 1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara , 1994, s.9

⁶ Macaristan kökenli Avusturyalı Yahudi gazeteci Theodor Herzl (1860 – 1904) 1897'de İsviçre Basel'de ilk Dünya Siyonist Kongresini toplayarak ve Yahudileri örgütlenirerek politik siyonizmin

ideolojik ve teorik altyapısını oluşturacak olan ilk kaynak ve kuramların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Anti – Semitizm kitabının yazarı Eva Groepler'e göre Siyonizm, 19. Y.y.'da Doğu Avrupa'da politik içerikli bir gençlik hareketi olarak doğmuş, Doğu Avrupa nasyonalizmine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.⁷ Groepler, 19. Yüzyıl Doğu Avrupasının sosyo - politik ortamının Doğu Avrupa'yı Yahudi sosyalist hareketinin ve sol Siyonizm'in merkezi haline getirdiğini düşünmektedir.⁸ Siyonizm'in ilk teorisyeni, Bonn'daki Yahudi sokağında doğup büyüyen ve bir süre Marks ve Engels'le de çalışan, daha sonra Lassele'in " Almanya Genel İşçi Birliği'ne" katılan Siyonist Moses Hess olarak kabul edilmektedir.⁹ Hess, 1862'de " Roma ve Kudüs" adıyla yayınladığı kitabında Siyonist ütopiyayı ilk kez ifade etmesi nedeniyle önem kazanmıştır. Siyaset Bilimci Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'na göre de Hess, Yahudi sorununun ancak " kutsal toprakların yeniden düzenlenerek" Yahudilerin burada yerleşmesiyle çözülebileceğini ilk kez savunmasıyla modern Siyonizm'in kurucusu olmuştur.¹⁰ Sonuçta Siyonizm Avrupa milliyetçiliğinin bir türevi olarak etki – tepki olguları çerçevesinde Yahudi kültürünün yansımalarıyla birlikte şekillenmiştir.

1881'de Çar II. Aleksandır'ın Yahudiler tarafından öldürülmesi üzerine Rusya'da hızla tırmanan anti – Semitizm'le birlikte Yahudilere saldırılar (Pogrom) başlamıştır. Bu olay Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan çeşitli ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. 1881 – 1891 yılları arasındaki göçlerde, Yahudi göçmenlerin 134 bini Amerika'ya, 15 bini çeşitli ülkelere, 5 bini ise Filistin'e göç etmiştir.1890 tarihli bir nüfus verisine göre Filistin'in 532 bin olan toplam nüfusunun 431.800'ü Müslüman, 57.400'ü Hristiyan, 42.900'ü Yahudi'ydi.¹¹1892'de başlayan İkinci Aliyah'da Rusya, Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkelerinden Amerika, İngiltere, Kanada ve Güney Afrika'ya göçler olmuştur. A.B.D.'ne Yahudi göçleri,

---

kurucusu olmuştur. Bkz. Robert Littell, *Bir Politikacıyla Söyleşi: Şimon Peres*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 17'de 12 nolu dipnot bilgisi, ayrıca Siyonizm, « Sion » veya « Zion » Yahudilerin Kudüs'e verdikleri bir isimdir. Önceleri sadece Kudüs için kullanılırken daha sonraları bütün Filistin için kullanılmaya başlanmıştır. Siyonizm ise Filistin'de Yahudi Devleti kurmayı amaçlayan örgütlü bir politik hareketin adı olmuştur. Bkz. Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları*, İstanbul, 1995, s. 40

⁷ Eva Groepler, *Anti – Semitizm, Belge Yayınları*, İstanbul, 1999, s. 191

⁸ Groepler, *a.g.e.,s.191*

⁹ Groepler, *a.g.e.*, s. 194

¹⁰ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 375

¹¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.14

Amerika'daki Yahudi etkisinin göçlerle olan güçlü bağıını gösterecek niteliktedir.1880 – 1914 arası Amerika'ya göç eden Yahudi sayısı 3 milyona ulaşmıştır. Aynı dönemde 300 bin kadar Yahudi göçmen de İngiltere, Kanada ve Güney Afrika'ya yerleşmiştir.¹²

Siyonizm düşüncesini geliştirenlerin ilkleri bağlamında bahsedilen iki önemli isimde Rusya Yahudilerindedir. Birincisi, Odessa'da doktorluk yaptığı belirtilen Leo Pinker'dir. Pinker, 1882'de yayınlanan “ Oto – Kurtuluş” adlı kitabında Anti – Semitizmi “ iyileşmez kalıtsal psikoz” olarak tanımlamış, Filistin'de veya başka bir yerde Yahudilerin anti – Semitizm karşısında sürekli sığınacakları bağımsız bir toprak üstünde sorunlarını çözebileceğini savunmuştur. Pinker, Siyonizm'in doğuşunda “ Ulusal Yahudi Vatanı “ fikrini geliştiren ilk Yahudi düşünür kabul edilmiştir.¹³ Rusya'daki Siyonistlerin önemli ikinci ismi Achad Haam'dır. Onun görüşleri Yahudi ulusal bilincinin yeniden oluşturulmasıyla ilgiliydi. Filistin'e iki kez gittikten sonra Siyonist sömürge pratiklerini şiddetle eleştirmiştir.¹⁴ Achad Haam, manevi diriliş temelli kültürel Siyonizmi savunmuş, politik Siyonizm'e muhalefet etmiştir.¹⁵

1.3. THEODER HERZL VE İLK SİYONİST KONGREYİ TOPLAMASI

Yahudi göçleri ve Siyonizm'in fikir olarak oluşmaya başlamasından sonra Yahudilerin Dünya çapında teşkilatlanmasını başlatan ikinci olay Dreyfus davası olmuştur. Almanlar adına casusluk suçlamasıyla yargılanan Dreyfus ismindeki Yahudi yüzbaşının Fransız Ordusu'ndan atılması, Fransa tarihi'nin en çok tartışılan sorunlarının başında gelen Yahudi tartışmasını tekrar başlatmıştır. Birçok politikacı ve Emile Zola gibi tanınmış yazarın Dreyfus'u desteklemesinin etkisiyle af çıkarılan Dreyfus'a aynı zamanda Fransız devlet nişanı olan “ Legion d' Honneur” nişanı verilmesi Fransa'da yeniden anti – Semitizmi canlandırmıştır. Macar kökenli zengin bir AvusturyalıYahudi aileden Theoder Herzl Viyana Hukuk Fakültesi'ne devam ederken diğer taraftan Dreyfus davasını Viyana'da yayınlanan bir gazetenin Paris muhabiri olarak izlemiş, davanın bir anti – Semitizme dönüşmesinden çok etkilenerek

---

¹² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.14

¹³ Alan R. Taylor, *İsrail'in Doğuşu*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992, s. 15

¹⁴ Groepler, *a.g.e.*, s. 197

¹⁵ Taylor, *a.g.e.*, s. 16

Avrupa'daki Yahudi sorununun çözümünün Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulması olduğunu savunduğu Der Judenstaat (Yahudi Devleti) adlı kitapçığı yayınlamıştır. Kitabında Herzl, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulabilmesi için Dünya Yahudileri'nin teşkilatlanması gerektiğini, “Bugün ki duruma tek bir cevap vardır, Yahudi kitleleri hemen teşkilatlandırmak” sözleriyle açıklamıştır. Herzl'in görüşlerini Batı Avrupa Yahudileri gerçekçi bulmayıp desteklemezken Rusya, Almanya, Romanya gibi Eşkanazi Yahudileri şiddetle desteklemişlerdir. Teşkilatlanmak için mali desteğe ihtiyaç duyan Herzl'in zengin Yahudi bankerlerden yardım isteği reddedilmesine rağmen, 29 Ağustos 1897'de İsviçre – Basel'de ilk Siyonist Kongreyi toplamayı başarmıştır.¹⁶ Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kurulduğu ve Başkanlığına Theodor Herzl'in seçildiği I. Siyonist Kongresi'nde şu kararlar alınmıştır.¹⁷

Siyonizm'in amacı, Yahudi halkı için Filistin'de kamu hukukuyla güvence altına alınmış bir vatan oluşturmaktır.

Kongre bu amaca ulaşmak için aşağıdaki adımların izlenmesine karar vermiştir:

1. Filistin'de, uygun yollarla, Yahudi tarım ve sanayi işçileri'nin koloniler kurmasının sağlanması.

2. Uygun kurumlarla, yerel ve uluslar arası örgütlerle bütün Yahudiliğin bir araya gelmesini ve örgütlenmesini, her ülkenin uygun yasalarıyla sağlamak.

3. Yahudi ulusal duygu ve bilincini güçlendirmek ve beslemek.

4. Siyonist amaçların elde edilmesi için zorunlu yerlerde hükümetlerin rızasını almak üzere hazırlık çalışmalarını yapmak.

İlk Siyonist kongre'den sonraki gelişmeler, Bu kongre'nin İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden yolu açtığını gösterecek ve Herzl'in “...belki beş sene sonra, belki elli sene sonra ise muhakkak herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır...”

---

¹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 16 - 17

¹⁷ Ribbi Halloum (Abu Firas), *Belgelerle Filistin*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 35

sözleri İsrail Devleti'nin kuruluş sürecini I. Siyonist Kongresi'nde başlatmasıyla doğrulanacaktır.¹⁸

Siyonist Kongre'de kurulan Dünya Siyonist Örgütü'ne bağlı Yahudi ajansı, Filistin Toprak Fonu gibi kuruluşlar Dünya Yahudiliğini fiilen bir hükümet gibi yönetmiştir.¹⁹ Ekim 1898'de Alman Kayser'i II. Wilhelm'le İstanbul'u ziyareti sırasında görüşen Herzl, Almanya himayesinde Siyonistler tarafından işletilecek imtiyazlı bir Arazi Kalkınma Şirketi'nin kurulmasını teklif etmiş ancak Kasım'da Filistin'de tekrar görüştüğü Wilhelm teklifi büyük devletlerin şiddetli tepkisine yol açacağını gerekçe göstererek reddetmiştir.²⁰

II. Abdülhamid'le de iki kez görüşen (1898, 1902) ve istekleri geri çevrilen Herzl, İngiltere üzerinde diplomasiye yönelmiştir. Siyonist Yönetim Kurulu'nun özerk bir Yahudi bölgesi kurulması için İngiliz Hükümetiyle Sina Yarımadası'nın bir kısmının kendilerine verilmesi görüşmeleri Mısırlılar tarafından ileri sürülen şartlar nedeniyle sonuçsuz kalmış, 1903'de İngiltere Hükümeti Siyonistlere Uganda'yı önermiş fakat VI. Siyonist Kongresi'nde mutabakat sağlanamadığından Herzl'in öneriyi çekimser kalmasıyla öneri gündemden düşmüştür. 1904'de Herzl'in ölümüyle Siyonizm iki gruba bölünmüştür. Birinci grup Herzl gibi, esas problemin uluslar arası bir onayın sağlanması ve Filistin'de veya başka bir yerde Yahudi sorununa acil bir çözüm bulunmasını savunan " politikler" idi. İkinci grup ise " Siyon Aşıkları " hareketinin kültürel dirilişçiliğini benimseyen ve Yahudi vatani'nin Filistin dışında hiçbir yerde kabul etmeyen " Pratikler" idi. 1905'de VII. Siyonist Kongresi'nde, Siyonizm'in ancak ve ancak Filistin'de gerçekleşebileceğini deklare eden önergeyi kabul ettirmeleri pratikler için önemli bir başarıydı.²¹ Bundan sonra Siyonizm, ilk safhası 1880'lerde başlamış olan Filistin'i kolonileştirme faaliyetlerine yoğunlaşacaktır.

---

¹⁸ Ergün Göze, *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 154

¹⁹ Taylor, *a.g.e.*, s. 20 -21

²⁰ Taylor, *a.g.e.*, s.20 - 21

²¹ Taylor, *a.g.e.*, s. 22 – 23

1.4. I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ FİLİSTİN’DE SİYONİST FAALİYETLER

XIX. Yüzyılın sonlarında Filistin’in nüfusu 600 bin civarındaydı. Arap nüfus çeşitli mezheplere bölünen Müslüman çoğunluk ve Hristiyan azınlıktan oluşmaktaydı. Dürzi cemaati ise, hepsinden ayrı bir grup olarak hareket ediyordu. Bu tarihlerde Yahudiler Eski Yishuv toplumu ve yeni Yahudi toplumu gibi iki kısma ayrılmışlardır. Eski Yishuv Ortodoks dindar bir toplumdur ve geleneksel olarak Kudüs, Hebron, Taberiya ve Safid onların başlıca toplandıkları dört kutsal şehirdir. 19. Yüzyılın ortalarında Yahudiler Kudüs’te en geniş dini grup olacak orana ulaşmışlardır. Eski Yishuv Afrika ve Asya kökenli Sephardim (Sefardi), Avrupa kökenli Ashkenazim (Eşkanazi) denilen iki gruba ayrılmaktaydı ve bu iki grup dilsel, kültürel ve kurumsal olarak birbirinden farklıydı. 1882’de ulusal canlanış hareketi Siyon Aşıkları aracılığıyla ve Rusya’daki pogromlar nedeniyle ilk Yahudi göçmen dalgasının bir kısmı Birleşik Devletlere, diğerleri de Avrupa, Avustralya, Latin Amerika ülkelerine dağılmış, 30 bini Filistin’e göç etmiştir. Filistin’e göç edenleri diğerlerinden ayıran fark, Filistin’e militan ve savaşçı olanların göç etmesiydi.²²

II. Aliyah’la (1904 – 1914) Filistin’e göç eden Yahudi yerleşimci oranı I. Aliyah boyutundaydı. II. Aliyah’la gelen göçmenlerin politik düşünceleri I. Aliyah’dan farklı hatta zıddıydı. Birkaç bin genç yerleşimcinin liderliğindeki göçmenler devrimci sosyalist ideolojiyi benimsiyordu. I. Aliyah yerleşimcileri Yahudi toplumunun kurucuları olurken, II. Aliyah yerleşimcileri bağımsız ulusal devletin kurulması sürecini başlatmışlardır.²³

II. Aliyah yerleşimcileri ilk yeraltı askeri organizasyonunu kurmuşlar, kurdukları “ Ha – Shomer” 10 yıl sonra kurulan Haganah’ın temelini, Haganah’ta 30 yıl sonra kurulan İsrail Ordusu’nun temeli olmuştur. Bu grup ayrıca Siyonist ulusal liderliğinin de kaynağını oluşturmuştur.²⁴

I. Dünya Savaşı öncesinde Filistin’de 590 bin Araba karşılık 88 bin Yahudi nüfus yaşıyordu ve Yahudi nüfusun Arap nüfusa oranı 1 / 7 idi. Yahudi nüfusu

---

²² Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2000, s. 408, Çeviri: Filiz Orman ve Yosef Gorny, *Zionism and The Arabs (1882 – 1948)*, Clarendon Press, Oxford, 1987, s. 11

²³ Gorny, *a.g.e.*, s. 12

²⁴ Gorny, *a.g.e.*, s.13

artışındaki başlıca etken 1.ve 2. Aliyah'la gelen yerleşimcilerdi. 1878'den I. Dünya Savaşına kadar Yahudiler 418 bin dunam (dönüm) toprak satın aldılar ki bu işlenebilir toprağın % 7'sine tekabül ediyordu. Organizeli faaliyetler sonucu Filistin Yahudilerinin toprak miktarındaki artış oranı Yahudi nüfus oranındaki artıştan daha fazla olmuştur.²⁵

Filistin'de Yahudilerin gelişmelerinde büyük güçlerin desteğinin tarihi bir önemi vardı. Filistin'deki Siyonist hareketin başarıları büyük güçlerin müdahalesi olmadan muhtemelen mümkün olamazdı.²⁶

1.2. I.DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA VE BİRİNCİ İLE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞLARI ARASINDA FİLİSTİN SORUNU'NDA GELİŞMELER

1.2.1.I.DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA GELİŞEN ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ BAĞLAMINDA İNGİLTERE VE MEKKE ŞERİFİ HÜSEYİN

Fransız İhtilaliyle gelişen milliyetçilik hareketleri Hristiyan orijinli olduğundan Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyanları Fransız ihtilalinden hemen sonra etkilerken, Müslümanları daha geç etkilemiştir. Arap milliyetçiliği'nin II. Meşrutiyete kadar yaygınlaşmaması, II. Abdülhamit'in Pan – İslamizm siyasetinin Arap halkı üzerindeki tesirine bağlanabileceğine ait görüşleri kuvvetlendirmektedir. II. Meşrutiyet Anayasası, 1876 Anayasası'ndaki bütün Osmanlı vatandaşlarına siyasi, dini milliyetlerin kendilerini ifade hakkı bakımından eşit haklar vermesini tekrar onaylamasına, II. Meşrutiyet seçimlerinde 142 Türk milletvekiline karşı 62 Arap milletvekilinin mecliste temsil hakkını kazanmasına rağmen, Arap milliyetçisi aydınlar Osmanlı Devleti'nden ayrılma düşüncelerini savunmaya devam etmişlerdir. Bunun yanında II. Meşrutiyetle yükselişe geçen Türk milliyetçiliği'nin Arap milliyetçisi'ni tetiklediği de yaygın bir kanaattir. ²⁷

I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında savaşa katıldığında, İngiltere Hükümeti ve diğer müttefikler Araplara savaş sonunda bağımsızlık verileceğine yönelik sözde güvencelerle Arapları Türklere karşı ayaklanmaya teşvik

---

²⁵ Armaoğlu, *a.g.e.* , s.26-27

²⁶ Gorny, *a.g.e.*, s.11

²⁷ Henry Cattan, *The Palestine Question*, British Library Cataloguing in Publication Data, London, 1988, s.8 ve Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 9

ettiler. Bu güvencelerin ilki İngiltere Hükümeti tarafından 1915 – 1916 yıllarında Mısır'ın İngiltere Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon ve Mekke Şerifi Hüseyin arasındaki yazışma teatileriyle verildi.²⁸

Ortadoğu'dan Osmanlı Devleti'ni tasfiye ederken Fransa'nın işbirliğine ihtiyaç duyan İngiltere, Hüseyin ile yaptığı pazarlıklar konusunda Fransa'yı Kasım 1915'de bilgilendirdi ve bu pazarlıklarda Hüseyin'e verilen sözlerden ilk geri dönüş olan gizli Sycot – Picot Antlaşması'nı (16 Mayıs 1916) imzalayarak Ortadoğu toprakları paylaşıldı. Bu paylaşımında Filistin için bir açıklık getirilmemişti. Daha sonra ise İngiltere Filistin'i bağımsız Arap Krallığı'na bırakmadığı gibi, Filistin'de Yahudi yurdu'nun kurulmasını öngören Balfour Deklarasyonunu yayınlacaktır.

1.2.2. BALFOUR DEKLARASYONU

I.Dünya Savaşı'nın son yılına girilirken İngiltere Hükümeti Filistin'de Yahudi yurdu kurulmasını öngören Balfour Deklarasyonu'nu yayınlamıştır. Balfour Deklarasyonu'nun ortaya çıkışında Herzl'in 1904'de ölümüyle İngiltere vatandaşı kimya doktoru Dünya Siyonist Teşkilatı'nın yeni lideri Weizmann'ın yürüttüğü Siyonist diplomasinin ve Avrupa'daki Yahudi katliamları sonucunda oluşan suçluluk psikolojisinin atmosferinde Yahudiler lehine oluşan kamuoyu belirleyici olmuştur. 2 Kasım 1917'de İngiliz Başbakanı'nın onayından geçen ve kabine tarafından benimsenen kararları İngiliz Hükümeti adına Dışişleri Bakanı Arthur Balfour İngiltere Yahudi liderlerinden Lord Lionel Walter Rothschild'e resmi bir mektupla bildirdi.²⁹

Balfour Deklarasyonu, İngiliz siyasetçilerce ölçülüp tartılmış, Birleşik Devletler ve müttefik devletlere danışılarak alınmış bir karardır.³⁰ Balfour Deklarasyonu'nun yayınlanmasından önce İngiltere, Amerika yönetiminin tereddütlü desteğini elde etmiş, belirsiz bir şekilde Fransa ve İtalya'da bildiriden haberdar edilmişler ve bu iki devlette Siyonist programı desteklediklerini açıklamışlardır.³¹

---

²⁸ Cattan, *a.g.e.*, s. 9

²⁹ Cattan, *a.g.e.*, s.10

³⁰ M. Lütfullah Karaman, *Uluslar Arası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 26

³¹ Fred J. Khouri, *The Arab – Israeli Dilemma*, Syracuse University Press, New York, 1985, s. 6

Deklarasyonun özü bir Avrupalı güç tarafından, Avrupa’da olmayan bir toprak parçası hakkında, o toprak parçasında yaşayan yerli çoğunluğun varlığı ve iradesi tamamen göz ardı edilerek, yabancı bir gücün bu toprak parçasını Yahudiler için ulusal bir vatan yapmasını mümkün kılacak bir vaad biçiminde tasarlanmasıydı.³²

1.2.3. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE FİLİSTİN

Yavuz’un Mısır Seferi’nin (1516 – 1517) ilk ayağında Filistin toprakları Suriye ve Lübnan’ın topraklarının büyük kısmıyla birlikte Osmanlı hakimiyetine girmiş, bu hakimiyet imparatorluğun yıkıldığı I. Dünya Savaşı sonuna kadar sürmüştür. Osmanlılar Arz-ı Filistin olarak adlandırdıkları Filistin topraklarını 19. Y.y. son çeyreğine kadar Akka (Galile), Nablus (Batı Şeria – Samaria) ve Kudüs (Judea) olmak üzere üç kısma ayırarak idare etmişlerdir. 1880’lerden sonra Şam vilayetinde yeni bir düzenleme yapılarak Akka ve Nablus Beyrut vilayetine bağlanmış, özel bir önem verilen Kudüs ise ayrı bir sancak yönetiminde farklı bir statü kazanmıştır.³³

Filistin Sorunu’nda Osmanlı Devleti önemini, Filistin Sorunu’nun doğuşunun özünü oluşturan sistemli Yahudi göçleri ve Yishuv (Yahudi toplumu) kurma projelerinin Osmanlı yönetiminde başlamasından almaktadır. Filistin Yahudileri Çarlık Rusyasının yoğun Yahudi nüfus barındıran yerleşimleriyle bağlantı kurmayı başarmalarıyla, I. Aliyah ile I. Dünya savaşı arasında (1881 – 1914) Osmanlı Hükümeti’nin şüphe ile baktığı Yahudi göçlerini çeşitli yollarla önlemeye çalışmıştır.³⁴

Osmanlı yönetimi, 1867’de yabancı uluslar tarafından Osmanlı topraklarının alınımının yasaklanması kararını büyük devletlerin baskısıyla iptal etmiştir. II. Abdülhamid 1891’de Filistin’e Yahudi göçüne imkan veren bir muhtırayı, bu isteklerin ileride bir Yahudi hükümeti’nin kurulması sorununa sebep olacağını ifade ederek geri çevirmiştir.³⁵ 1892’de yabancıların toprak alınımının tamamen yasaklandığı kararname yabancı konsolosların müdahalesiyle iptal edilmiş ancak Yahudilere toprak satımı resmi izne bağlanmıştır.³⁶ II. Abdülhamid büyüyen Yahudi tehlikesini fark ettiğinden Filistin’e dirayetli yöneticiler atamış, kırmızı pasaport uygulaması ve Yahudi göçünü

³² Edward Said, *Filistin Sorunu*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985, s. 41

³³ Karaman, *a.g.e.*, s.15

³⁴ Gorny, *a.g.e.*, s. 15

³⁵ Karaman, *a.g.e.*, s. 19

³⁶ Gorny, *a.g.e.*, s. 17

yasaklayan kararları uygulayarak Filistin’de Siyonist faaliyetleri önleyici bir siyaset izlemiştir.³⁷ Filistin’de Yahudilerin önceliği toprak satın almaktı ve Filistinli Müslüman ve Hristiyan Arapların topraklarını Siyonistlere satmaları ileride telafisi mümkün olamayacak trajedik bir hataydı. Osmanlı Kabinesi’nin 20 Haziran 1909 tarihli Filistin’de Yahudilere toprak satılmasını yasaklayan kararı delmek için birçok Arap toprağını Hristiyanlara satıyor, onlarda bir batılı devletin vatandaşı olduktan sonra Yahudilere bu toprakları devrediyorlardı.³⁸

Siyonizmi'n erken döneminde Siyonistler Osmanlı Devleti’ne ilgilerini yoğunlaştırmışlardı. Filistin’de yaşayan Arapları önemsemiyorlardı ve Herzl dahil ilk Siyonistler İngiliz romancı İsrail Zangwill’in gerçekleri ters yüz eden bir sloganıyla “*Filistin’in halksız bir vatan, Yahudilerin vatansız bir halk*” olduğunu iddia ederek Filistin’in Yahudi vatanı olmaya elverişliliğini kurumsallaştırmak istiyorlardı.³⁹

Siyonizm'in örgütlendiği yıllarda Hezl, II. Abdülhamid’le kayda değer önemde görüşmeler yapmıştır. İlk kez II. Abdülhamid’le 17 Mayıs 1901’de görüşmüştür. Görüşmede Herzl, Filistin’e Yahudilerin yerleşmelerine izin verilmesine karşılık, Avrupa’nın zengin Yahudi bankerlerinin Osmanlı Devleti’nin dış borçlarını ödemesini teklif etmiştir. Hezl II. Abdülhamid’le 4 Temmuz 1902’de gerçekleştirdiği ikinci görüşmede Filistin’de Yahudilere iç özerkliği olmayan Girit’e benzer bir statünün verilmesi halinde Dünya Siyonist Teşkilatı’nın Osmanlı Devleti’ne istediği parayı vereceğini tekrarladı. Herzl’in II. Abdülhamid’le birinci görüşmede Abdülhamid’in tavizkar gibi görülebilecek tutumu ikinci görüşmede değişmiştir.⁴⁰

1.2.4. FİLİSTİN’DE İNGİLİZ İŞGALİ VE MANDA DÖNEMİ (1917 – 1948)

Filistin’de İngilizlerin fiili yönetimi, General Allenby’in komutasındaki İngiliz kuvvetlerinin Aralık 1917’de Güney Filistin’i işgal etmeleriyle başlatılabilir.⁴¹

Filistin Mandası 24 Temmuz 1922’de Milletler Cemiyeti tarafından onaylanmasıyla Filistin’de İngiltere’nin manda dönemi başladı. İngiltere Milletler

³⁷ Ahmet Fettahoğlu, “ Kudüs’teki İhanetin Gizli Belgesi ”, *Tarih ve Düşünce Dergisi*, Ocak – Şubat 2002, sayı: 25, s. 50

³⁸ Fettahoğlu, ” a.g.m.”, s. 50

³⁹ Robert Littell, *Bir Politikacıyla Söyleşi: Şimon Peres*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 17

⁴⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Cilt: 8*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1982, s. 48

⁴¹ Karaman, *a.g.e.*, s. 23

Cemiyeti'nin manda sistemi formülüyle Filistin'in kontrolünü eline geçirdi ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar (1948) kontrolü elinde tuttu. Manda sözleşmesini İngiltere 1922'de Dünya Siyonist Örgütü'nün formüle ettiği istekleri temel alarak ve Siyonistlerle danışma mekanizması kurarak hazırladı.⁴²Manda dönemi'nde İngilizler geleneksel denge siyasetini Filistin'de uygularken, Balfour Deklarasyonu ile manda rejimi arasında bir denge, Araplarla Yahudiler arasında bir denge kurmayı, daha ileri bir aşama olarak Araplarla Yahudiler arasında işbirliği sağlamayı hedeflemiştir. İngiltere denge siyasetini izlerken sürekli Balfour Deklarasyonu misyonunu gözetmiş, Yahudiler ise Yahudi yurdunu değil, Yahudi devleti'ni hedeflemişler ve Yahudi Filistin amacına ulaştıracak bir stratejiyle hareket etmişlerdir. İngilizlerin denge siyaseti Yahudiler ile Araplar arasında adaleti gözetmekten çok Yahudiler lehine süreci ilerletmekle sonuçlanacak bir yaklaşımın uygulaması olarak tanımlanabilir. Yahudiler lehine sonuçları öngörülmuş İngiliz siyasetinin iç dinamiklerine nüfuz edebilmesiyle olayın iç yüzünü açıklığa kavuşturan Sayigh'in analizi İsrail Devleti'nin kurulmasında manda döneminin rolünü açıklamaktadır:⁴³

Manda dönemini inceleyen İngiliz tarihçileri için Filistin'de İngiltere'nin rolünü, iki milliyetçilik karşısında tarafsız kalmaya didinen, sıkıntılı durumda bir hakemin rolü şeklinde resmetmek olağan olmuştur. Kesin olan şu ki, bu İngiltere'nin kamuoyu önündeki duruşuydu. Fakat merkezi hükümet'in Filistin'de Siyonistlerin denetimi ele geçirmesine ilişkin desteğinde hiçbir ciddi duraksama ortaya çıkmadı ve hatta yönetimin içerisinde Arap – yanlısı unsurlar görülebildiği halde, merkezi hükümet üzerindeki Siyonist lobinin gücüne karşı bunların ağırlığı pek az oldu. Dahası, Filistin'deki ordu komuta kademeleri Arapların duyguları karşısında sivil yönetime kıyasla çok daha az duyarlılık taşıyordu. İngiliz işgali, doğrusunu söylemek gerekirse, birbiriyle ilişkili bir dizi yolla, Siyonist devletin oluşumu ile Filistinlilere ait olanın ortadan kalkışı için dönüm noktası oldu. İlk olarak bu

⁴² Bernard Reich, *Arab – Israel Conflict and Conciliation*, Westport, Connecticut, London, 1995, s. 31

⁴³ Karaman, *a.g.e.*, s. 38'den naklen Rosemary Sayigh, *Palestinians: From Peasants to Revolutionaries*, London, 1978, s. 56 - 58

yönetim, bir devletin yapıları sayesinde bir araya getirebildiği koruyucu bir kabuğu Siyonist hareket için hazırladı. İkinci olarak, İngilizlerin aracılığı vasıtasıyla, Avrupa'daki zulmün sonucunda öne çıkarılan Yahudi telafisi talepleri, Filistin üzerinde sabitleştirilen ve göç yoluyla somut hale getirilmiş taleplere dönüştürüldü. Filistin'deki İngiliz işgalinin birikimli etkisi sonuçta şuydu: Filistinlilerin sayıca üstünlüğü ve manda dönemi boyunca milli bilincin düzenli bir biçimde büyümesine rağmen, savaşın (1948) eşiğinde Siyonistlerle Filistinliler arasında açığa çıkan güç ilişkisi gerçekte olması gerekenin tam tersi oldu. Filistinlilerin "parçalanışı" iki topluluk arasında sistemli bir biçimde üretilen eşitsizliğin (askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal) bir sonucuydu.

Manda döneminin başlarında, daha önce Filistin'e kaçak giren Yahudilerin Filistin'e göçlerine 1925'de izin verilmesiyle yasallık kazanan Yahudi göçleri Filistin'in demografik yapısını tehlikeli bir şekilde Yahudilerin lehine değiştirmiştir. İstatistikler manda dönemi boyunca Yahudi nüfusun 10 kattan daha fazla arttığını göstermektedir. 1914'de Osmanlıların yaptığı nüfus sayımında 689. 272 olan toplam nüfusun % 10'undan daha az bir oranına tekabül eden 60 bin Yahudi nüfus vardı.⁴⁴ Dikkat çekici olan, 1914'deki Yahudi nüfusta 1. ve 2. Aliyah'ın sonrasında bu sayıya ulaşmıştır. Siyonist faaliyetler öncesi toplam içinde Yahudilerin oranı % 2 – 3 civarındaydı. Manda döneminde İngiltere'nin yaptırdığı nüfus sayımlarında; 1922 nüfus sayımına göre 83. 794 (% 11) olan Yahudi nüfus, 1931 nüfus sayımına göre, 174. 610'a (% 16) çıkmış, 1946'da ise, 1. 972. 560 olan toplam nüfus içinde Yahudi nüfusu 608.230'a (% 28) ulaşmıştır.⁴⁵

İngiltere'nin resmi siyasetini, yayınlanan araştırma raporlarından anlayabilmek mümkün görünmektedir. İngiltere hükümetleri manda dönemi boyunca her önemli olaydan sonra araştırma komisyonu atama kararı vermiştir. 1920, 1921, 1929 ve 1936'daki olayları müteakiben atanan komisyonlar örneklendirile bilinecek başlıca

---

⁴⁴ Karaman, *a.g.e.*, s. 31

⁴⁵ Cattan, *a.g.e.*, s. 28

komisyonlardır.⁴⁶ 1929 Arap Ayaklanması'nın arkasından kurulan Shaw Komitesi'nin Mart 1930'da açıklanan raporunda, 1929 Ayaklanması'nın en önemli nedeni olarak Siyonistlerin toprak alımlarının ve Filistin'de artan etkinliklerinin Filistin'de Yahudi hakimiyeti konusunda Araplarda korkuya yol açmasını göstermiştir. 1929'da İktisatçılardan oluşan diğer bir komisyon olan Simpson Komisyonu, yayınladığı raporunda ekonomik emme kapasitesinin zorunlu olduğuna dikkat çekerek, Filistin'de Yahudi göçmen belgelerinin askıya alınması için çağrıda bulunmuştur.⁴⁷

Bu iki komisyonun raporlarını temel alan Ramsay Mac Donald Hükümeti'nin sosyalist görüşlü ve şiddetli bir anti – Siyonist olan Koloniler Bakanı Lord Passfield yayınladığı” Passfield Beyaz Kitabı” ile Siyonistlerin Filistin'deki koloni faaliyetlerine ve tarımsal kolonilerin bir modeli olarak tasarlanan Histadrut'un göçmen pratiğine şiddetli eleştiriler yönelterek, artan Yahudi göçlerinin Arapları topraksızlığa terk edeceğini savunmuştur. Passfield Beyaz Kitabı, Siyonistler arasında büyük yankı uyandırmış ve Mc Donald Hükümeti'ni sarsmıştır.⁴⁸ İngiltere'nin Filistin için hazırladığı raporlar içinde Arapları destekleyen ve Arap görüşlerini benimseyen tek belge olan Passfield Beyaz Kitabı'ndan bir süre sonra Weizmann Dünya Siyonist Örgütü Başkanlığı'ndan raporu Siyonizm'e bir ihanet olarak nitelendirerek istifa etmiştir.⁴⁹

Siyonistlerin şiddetli tepkisi karşısında Başbakan Mc Donald, 13 Şubat 1931'de Weizmann'a gönderdiği ve Avam Kamarası'nda okuduğu mektubunda İngiltere Hükümeti'nin Yahudi yerleşimini teşvik etme isteğini teyit ederek Passfield Beyaz Kitabı'nın İngiliz siyasetini etkilemeyeceğini belirtmesiyle bu kitabın etkisini sıfıra indirmiştir.⁵⁰ Filistin'deki sorunları gösteren raporları göz ardı eden İngiltere Hükümeti'nin Yahudileri kollayıcı siyaseti 1930 – 1935 arasında 200 bin Yahudi'nin daha Filistin'e göç etmesini sağlamıştır.⁵¹

1936 Ekiminde Genel Grev ile birlikte Arap ayaklanmasına çözüm bulunması, nedenlerinin belirlenmesi ve durumu değerlendirmesi için atanan Lord Robert Peel

---

⁴⁶ Cattan, *a.g.e.*, s.30

⁴⁷ Reich, *a.g.e.*, s.42

⁴⁸ Reich, *a.g.e.*, s.43

⁴⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 54

⁵⁰ Reich, *a.g.e.*, s. 43

⁵¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 54

Komisyonu Temmuz 1937’de “ Beyaz Sayfa” ismiyle raporunu yayınlamıştır. Peel Komisyonu Filistin’i üçe bölmeyi önermiştir. Bölünme planına göre, Filistin Yahudi ve Arap bölgeleri olarak ayrılacak ve Tel – Aviv, Yafa, Kudüs ve Betlehem koridorunu içine alan yerlerde ise manda yönetimi devam edecekti. Kudüs Milletler Cemiyeti’nin koruma garantisine alınacaktı. Ayrıca mandanın yerini daha sonra Suriye ve Iraktakine benzer antlaşma sistemi alabilecekti. 1937 Beyaz Belgesi İngiltere’nin manda döneminde izlediği Balfour Deklarasyonu mahreçli siyasetini tersine çevirmesi nedeniyle hem Siyonistlerin hem de Arapların protestolarına neden olmuştur. Buna rağmen Yahudi ajansı ayrılan toprak miktarını az görmesine ve Kudüs’ün Yahudi bölgesi dışında tutulmasına rağmen belgeyi kabul ettiğini açıklamıştır.⁵²

Temmuz – Ağustos aylarında raporu yeniden Cenevre’de görüşen Milletler Cemiyeti bölünmeye itiraz etti.⁵³ İngiltere Hükümeti 1937’de Peel Komisyonu’nun fizibilitesi için Sir John Woodhead Başkanlığında atadığı teknik komisyon raporunu Ekim 1938’de yayınladı. Bu Komisyon Peel Komisyonu’nun bölünme önerisinin uygulanabilir olmadığını, Yahudilere ayrılan bölgede geniş bir Arap azınlığın kaldığını, kurulacak bir Yahudi Devleti’nin Arap devletleriyle kuşatılacağını bildirmesine rağmen komisyon kendi içinde de görüş birliğine varamadan belirlenen yeni bir bölünme planı önerdi.⁵⁴ Bölünme planı Filistin’in bir kısmında küçük egemen bir Yahudi Devleti ve Trans (Yukarı) Ürdün’e katılan bağımsız bir Arap Devleti öngörmekteydi.⁵⁵

İngiltere Hükümeti Woodhead Komisyonu’nun bölünme planı’nı benimsemeyerek Kasım 1938’de Filistin’de barış ve gelişmenin en sağlam temelinin Araplarla Yahudilerin antlaşması olduğunu açıklamakla bölünme planlarını rafa kaldırmış olmaktadır. Bölünme planları uygulanmamasına rağmen 1940’lardaki Filistin’i bölme planlarına ilham olmuştur.

1939’da savaş bulutlarının Avrupa ufuklarında görünmeye başlamasıyla birlikte İngiltere 7 Şubat 1939’da Arap ve Yahudileri Londra’da bir yuvarlak masa

---

⁵² Reich, *a.g.e.*, s. 44

⁵³ Reich, *a.g.e.*, s.44

⁵⁴ Reich, *a.g.e.*, s.44

⁵⁵ Pamela Ferguson, *The Palestine Problem*, Martin Brian and O’ Keeffe Ltd., London, 1973, s. 4

toplantısıyla tartışılmak istemiş ancak Arap tarafının Siyonist liderlerle aynı platformda bulunmayı reddetmesi üzerine ayrı ayrı yapılan görüşmelerde taraflarla görüştüğü bir diplomatik inisiyatif almak istemiştir. 17 Mayıs'ta İngiltere sömürgeler Bakanı Malcolm MacDonald tarafından hazırlanan "MacDonald Beyaz Belgesi", "İngiltere Filistin Siyaseti" ismiyle çözüm formülü olarak sunulmuştur.

İngiltere, bir taraftan II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Arap Devletleri'nin tamamının Almanya tarafında yer almasını önlemek isterken diğer taraftan Yahudilerin uluslar arası etkinliğinden, özellikle Amerika Yahudileri'nin Amerika yönetimindeki nüfuzundan yararlanmak istediğinden dengeleri gözeterek bir çözüm formülü hazırlamıştır. Getirilen düzenleme ile Yahudilerin % 5'lik alan dışında toprak alımlarını yasaklarken ve Yahudi göçlerinin önlenmesine yönelik sıkı tedbirleri yasalastırırken diğer taraftan beş yıllık periyotta 75 bin Yahudi'nin göç etmesine de izin vermiştir. 1939 Beyaz Belgesi'nin Filistin Araplarının savduklarına yakın önerisi, 10 yıl içinde Filistin'e bağımsızlık verilmesini öngörmesi ve yeni devletin yönetiminde Arapların ve Yahudilerin görev almasının sağlanacağını belirtmesiydi.⁵⁶

Kudüs Müftüsü Hacı Emin El Hüseyini başkanlığında Beyrut'ta toplanan Arap Yüksek Komitesi Yahudi göçlerine izin vermesi, Yahudilere toprak satışının tamamen yasaklamaması nedeniyle belgenin tümünden reddedilmesini kararlaştırdı. Yapılan açıklamadaki gerekçe belgenin makul taraflarının örtük kabulüne rağmen reddin gerekçesinin haksız bir çarpıklığı Arapların içlerine sindirememeleriyle ilgili boyutunu yansıtmaktaydı. Açıklamada, 1918'de Filistin nüfusunun % 2'sini oluşturan Yahudilerin MacDonald formülü ile % 33.5'e çıkarılmasına razı olunamayacağı belirtilmiştir.⁵⁷

MacDonald Beyaz Belgesine şiddetli tepki gösteren Siyonistler bu belgeyle İngiltere'nin Yahudi ulusal yurdu'nun kurulmasını desteklemekten vazgeçtiği gibi bu hedefin önünde bir engele dönüştüğünü düşünmüşler ve Siyonistler için bir dönüm noktası olan bu gelişmeyle birlikte Siyonist programda öngörülen güçlü bir devletin desteğini alma stratejisinde, İngiltere'nin yerini Amerika'nın ikame edilmesini planlayan Siyonist diplomasının yönünde tarihsel bir dönüşüm yaşanmıştır. 1939

---

⁵⁶ Reich, *a.g.e.*, s. 45

⁵⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 59

belgesiyle, İngilizler Siyonistlere yönelik kollayıcı siyasetini sürdürme konusunda isteksizlik gösterince, Siyonistler eski hamilerine düşman olmuşlar ve mandanın sona ermesi için aktif olarak çalışmaya karar vermişlerdir.

1.3. II. DÜNYA SAVAŞI VE İSRAİL'İN KURULUŞU

1.3.1. II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA FİLİSTİN SORUNU'NDA GELİŞMELER

II. Dünya Savaşı yıllarında Siyonist hareket Filistin'de Yahudi kontrolü için destek kampanyasını sürdürdü. Mayıs 1942'de New York Biltmore Hotel'inde Dünya Siyonist Kongresi toplandı. Kongreye Birleşik Devletlerden, Avrupa'dan ve Filistin'den 600 delege katılarak Biltmore programı olarak bilinen bir dizi karar aldı. En önemli aksiyon kararları arasında savaş sonunda kurulacak “yeni dünya düzeninin” bir parçası olarak Yahudi Devleti'nin kurulmasının talep edilmesiydi. Deklarasyona göre Yishuv'un kendine ait bayrağı ve ordusunun olmasına izin verilmeli, Yahudi ajansı yönetimi altında Filistin'e sınırsız Yahudi göçü olmalıydı. Kongre ayrıca Balfour Deklarasyonu'nda kullanılan yurt sözcüğünün ulus ve devlet kavramlarını ima ettiğini ve Ortaçağ'dan beri Yahudilere yapılan haksızlıkların ancak Yahudi Devleti'nin kurulmasıyla telafi edilebileceğini iddia etti. Biltmore programı Siyonist hareketin revizyonist kanadı için zaferdi. Programın nihai amacı bütün Filistin'de Yahudi Siyonist egemenliğiydi. Kongrede Siyonist merkezin çabalarıyla Filistinli Siyonist liderler arasındaki görüş farklılıkları uzlaştırıldı. 1946'da Yahudi ajansı Filistin'in tamamında devletsiz Yahudi siyasi varlığına, Filistin'in bir kısmında Yahudi Devleti'nin kurulmasını tercih edecekleri yönündeki uzlaşma kararını açıkladı.⁵⁸

II. Dünya Savaşı yıllarında da Siyonistler ile İngiliz manda yönetimi arasındaki çatışmalar sürmüştü, *Palmach* (Haganah'ın seçkin kısmı) Filistin'deki İngiliz hedeflerine eylemler gerçekleştirmişti. Bu eylemlerden ikisi geniş yankı uyandırmıştır. Birinci eylemde İngiltere Yerleşim Bakanı Lord Moyne'ye 6 Kasım 1944'de Kahire'de eski İsrail Başbakanlarından Izak Şamir'in *Stern* örgütünün bir kolu olan *Lehiler* tarafından suikast yapılmıştır. İkinci eylemde ise Filistin'de İngiltere

---

⁵⁸ Deborah J. Gerner, *One Land Two People*, University of Colorado, Westview Press, Colorado, 1991, s. 41

Manda Hükümeti'nin hükümet konutu olarak kullandığı ve askeri kurmayın ikamet ettiği King David (Kral Davud) Oteli'nin bir kısmı 24 Temmuz 1946'da bir diğer İsrail eski Başbakanlarından Menaham Begin'in *Irgun* örgütü tarafından havaya uçurulmasıyla İngiliz, Arap ve Yahudi yaklaşık yüz kişi ölmüştür.⁵⁹

Bu olaylarda dikkat çekici olan bu yıllarda 80 bin kişilik askeri güce ve 16 bin polis gücüne sahip İngiltere Manda Otoritesi'nin Filistin'de Siyonistlerin yıkıcı eylemleri karşısında aciz kalıyordu. İngilizler sonunda Filistin'de bir türlü barış ve düzeni sağlayamadıklarını itiraf etmek zorunda kalmışlardı.⁶⁰

1945'den itibaren Filistin Sorunu'na belirleyici güç olarak Amerika Birleşik Devletleri katılmıştır. Yahudileri destekleyen Amerika'nın İngiltere üzerindeki baskıları İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'in 1945'in sonlarında Anglo – Amerikan araştırma komisyonu kurmasına neden olmuştur. Bu komisyon Filistin'le siyasi bağlantısı olmayan 6 Amerikalı ve 6 İngiliz görevliden oluşturulmuştu. Komisyon BM vesayet rejiminin işlemesine kadar, Filistin'in İngiltere'nin yönetiminde kalmasını önermiştir.⁶¹ Amerika'nın Filistin Sorunu'na ilgisi 1880'li yıllara kadar uzanmasına rağmen bu komisyonla birlikte Filistin Sorunu'nun doğrudan taraflarından biri haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmasına rağmen yıpranan ve bir taraftan ABD baskısından diğer taraftan Filistin'deki olayların tırmanmasını durdurmakta çaresiz kalan İngiltere Hükümeti Araplara çok ters gelen taksim formülünü ileri sürmekten çekinerek Siyonistlerle Londra'daki görüşmelerin çıkmaza girmesi üzerine 1947 ilkbaharında sorunu BM'e havale ederek aradan çekilmiştir.⁶²

1.3.2. BM VE FİLİSTİN SORUNU'NUN ULUSLAR ARASILAŞMASI

İngiltere'nin sorunu BM'e havale etmesiyle modern anlamda Filistin Sorunu uluslar arası alanda doğmuştur. Bundan sonra Filistin Sorunu BM platformunda ele alınacaktır. Bu çerçevede ilk gelişme BM Genel Kurulu'nun 15 Mayıs 1947'de 7 karşı 45 olumlu oyla BM Filistin Özel Komitesi (United Nations Special Committee on

⁵⁹ Roger Garaudy, *İsrail, Mitler ve Terör*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1996, s. 177

⁶⁰ Prof Dr. Mim Kemal Öke, *Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 416 - 417

⁶¹ Ferguson, *a.g.e.*, s. 47 - 49

⁶² Öke, *a.g.e.*, s. 417

Palestine – UNSCOP) kurulmasına, bu komitenin 11 üyeden oluşmasına ve komitenin raporunu en geç 1 Eylül 1947’de sunmasına karar vermiştir.⁶³

Özel Komite raporunu 31 Ağustos’ta tamamlamış ve 11 Eylül 1947’de Genel Sekretere sunmuştur. Özel Komite’nin 7 üyesi çoğunluk planını, 3 üyesi azınlık planını önermiş, Avustralya ise çekimser kalmıştır. Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hollanda, Peru, İsveç ve Uruguay’ın önerdiği çoğunluk planına göre Filistin: Arap ve Yahudi devletleri ile BM vesayetinde Kudüs olmak üzere üçe ayrılıyordu. Arap ve Yahudi devletleri 1 Eylül 1947 tarihinden itibaren iki yıllık geçişten sonra bağımsız olacaklardı. Paylaşım göre, Filistin’in % 42. 88’i ayrılan Arap Devleti’nin 725 bini Arap, 10 bini Yahudilerden oluşan bir nüfusa sahip olacakken, Yahudilere ayrılan % 56.47’de 498 bini Yahudi ve 407 bini Arap nüfus oluşturacaktı. Hindistan, İran ve Yugoslavya’nın önerdiği azınlık planı ise, Kudüs’ün başkent olduğu Arap ve Yahudi devletlerini içine alan bağımsız bir Filistin Devleti kurulmasını öngörmekteydi.⁶⁴

1.3.3. BM’İN FİLİSTİN’İ BÖLME KARARI

BM Genel Kurulu’nda 29 Kasım 1947’deki oylamada çoğunluk planı 13 red, 10 çekimser ve 33 kabul oyuyla 181 (II) A kararı olarak onaylanmıştır. BM taksim kararıyla nüfusun 2 / 3 çoğunluğunu oluşturan Filistin Araplarının kendi geleceklerini belirleme hakkını ihlal ederek kendi ilkeleriyle ters düşmüştür. Bu karar BM’in temel kuruluş ilkeleriyle de çelişmiştir.⁶⁵

İngiltere 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararının arkasından Aralık ayından itibaren Filistin’deki kuvvetlerini çekmeye başlamasıyla birlikte Yahudiler taksimle kendilerine ayrılan yerleri İngiltere çekilmeden ele geçirmeye, Araplar bunu engellemeye çalışmasıyla taksim kararından hemen sonra Arap – Yahudi çatışması başlamıştır.

İngiltere’nin 1 Ocak 1948’de, 15 Mayıs 1948’de Filistin’den çekilmesinin tamamlanacağını açıklaması çatışmaları savaş boyutuna ulaştırmıştır.⁶⁶ Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Amerika’nın BM temsilcisi Güvenlik Konseyi’nin taksimi

---

⁶³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 84

⁶⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 85 - 86

⁶⁵ Halloum, *a.g.e.*, s.166

⁶⁶ Henry Cattan, *Palestine, the Arabs and Israel*, Longmans, London and Harlow, 1969, s. 31

askıya almasını, Araplar ve Yahudiler tarafından hükümet kurulmasının onaylanmasına kadar BM'in Filistin için geçici bir müteveli heyeti yönetimiyle bir çeşit vesayet yönetimi teklif etti. Araplar taksim kararının yürürlükten kaldırılması halinde teklifi kabul edeceğini bildirirken, İngiltere, Fransa ve Sovyetler taksimden geri dönüşü destelemediler. Yahudiler ise Amerika'nın taksimden geri dönüşünün şokuyla Truman yönetimine saldırı kampanyası açtılar. Amerika'nın teklifi 13 Mayıs'a kadar süren tartışmalardan sonra yeterli desteği bulamadığından gündemden düştü.⁶⁷

Taksim kararının yürürlüğe girdiği 29 Kasım 1947'den itibaren fiilen başladığı kabul edilebilecek Arap – İsrail savaşının resmen başlamasından önceki son önemli olaylar Nisan ayında Yahudilerin işlediği Deir Yasin katliamı ve Arapların karşılık vermesi olmuştur. *Irgun ve Stern* örgütlerinin 9 Nisan 1948'de kadın ve çocukların çoğunluğu oluşturduğu 250 Arabı katletmeleri yerli halkın paniğe kapılarak kitlesel olarak yerlerini terk etmelerine yol açmıştır.⁶⁸

1.3.4. 1948 – 1949 ARAP – İSRAİL SAVAŞI VE İSRAİL'İN KURULUŞU

İngiliz yönetimi daha önce 14 Mayıs bitiminde İngiliz manda yönetiminin sona ereceğini açıklamıştı. İngiliz manda yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce Tel – Aviv'de toplanan Yahudi ulusal Konseyi yayınladığı bir deklarasyonla İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti ve Ben – Gurion başkanlığında geçici bir hükümet kuruldu. İsrail'in kuruluş ilanı şu bildiri ile duyurulmuştur:

İsrail toprağı Yahudi halkının doğum yeridir. Burada onların ruhları, dinleri ve ulusal kimlikleri oluştu. Burada onlar bağımsızlığa ulaştı, ulusal kültürleri ve evrensel değerleri oluştu. Burada onlar Bible'yi (Kitab-ı Mukaddes – Tevrat) Dünya'ya armağan etti.⁶⁹ Eretz – İsrail Yahudi halkının doğum yeridir...

... İlk Siyonist kongresi... Yahudi halkının kendi ülkesinde ulusal diriliş hakkını ilan ettiler...

⁶⁷ Cattan, *The Arabs and Israel*, s. 3

⁶⁸ Halloum, *a.g.e.*, s. 167

⁶⁹ Mark Tessler, *A History of The Israeli Palestine Conflict*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1994, s. 269

... *Balfour Deklarasyonu ile tanındı... ve manda rejimi tarafından onaylandı.*

... *Biz halk konseyinin üyeleri... Eretz – İsrail’de İsrail Devleti olarak bilinecek Yahudi Devleti’nin kuruluşunu ilan ediyoruz...*⁷⁰

İsrail Devleti’nin kurulmasında Amerika’nın desteği belirleyici olmuştur. Amerika’da Hitler’in “*Holocaust*”larının 1942’den itibaren öğrenilmesiyle Amerika kamuoyunda geniş bir Yahudi sempatisi yayıldı. Amerika’da Hitler’in katliamlarını önleyemeyen müttefiklerin özellikle ABD’nin hayatta kalan Yahudilerin talepleri olan yurtlarında (Filistin) devlet kurmalarının sağlanmasının Yahudilerin acılarını biraz olsun telafi edebileceği yönünde duygusal bir yaklaşım gelişmiştir. II. Dünya Savaşı’nın sonunda Yahudilerin geleceği ABD’nin tutumuna bağlı kalmıştır. ABD için Yahudileri mülteci olarak kabul etme büyük bir sorun olmuş, bu sorunun çözümünü Filistin’e Yahudi göçüne izin vermesi için İngiltere’ye siyasi baskı uygulamada bulmuştur.

II. Dünya Savaşı’ndan güç kaybederek çıkan İngiltere’nin Yahudi terörüne ek olarak ABD baskısıyla da karşılaşması taşımasının imkansızlaştığı Filistin yükünü BM’e atmasını kaçınılmaz kılmıştır.⁷¹ İsrail Devleti’nin ilanından 11 dakika sonra ABD Başkanı Truman İsrail’i fiilen tanımıştır. ABD’nin tutumu, İsrail’in uluslar arası alanda tanınmasının yolunu açmıştır.⁷² Sovyetler Birliği de İsrail’i diplomatik olarak tanıırken aynı zamanda ABD ve Sovyetler İsrail’e öncelikli diplomatik yardım liderliği yapmakta rekabet etmişlerdi.⁷³ 15 Mayıs’ta son İngiliz askeri birliklerinin ve İngiliz yüksek komiseri’nin törenle ayrılışına müteakiben Arap Birliği ülkelerinden Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan orduları İsrail Devleti’nin ilanı üzerine taksimde Arap Devleti için ayrılan bölgeye girmesiyle ilk Arap – İsrail savaşı başlamıştır.⁷⁴ 15 – 22 Mayıs arasında Arap ordularından Mısır birlikleri Gazze’yi, Ürdün birlikleri ise Batı Şeria ve Doğu Kudüs’ü kontrol edebilmiş, diğer Filistin topraklarını İsrail işgal etmiştir. Mısır’ın 6 Ocak 1949’da ateşkesi kayıtsız şartsız kabul ettiğini bildirmesi ve

⁷⁰ Bülent Aras, *Filistin – İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, 21

⁷¹ Charles D. Smith, *Palestine and The Arab – Israeli Conflict*, San Diego State University, ST Martin’s Press, New York, 1988, s. 112

⁷² Taylor, *a.g.e.*, s. 144

⁷³ Tessler, *a.g.e.*, s. 269

⁷⁴ Karaman, *a.g.e.*, s. 46

24 Şubat'ta İsrail – Mısır ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla 1948 – 1949 Arap – İsrail Savaşı sona ermiştir. İsrail 23 Mart'ta Lübnan, 3 Nisan'da Ürdün, 20 Temmuz'da Suriye ile ateşkes antlaşmaları imzalamıştır. Taksim Planı'na göre Filistin toprakları % 42 Arap Devleti, % 56 Yahudi Devleti ve % 2 Kudüs ve çevresini içine alan uluslar arası bölge olarak bölünmüşken, savaş sonunda İsrail, Filistin topraklarının % 77'sini ele geçirmiştir.⁷⁵

İsrail kuruluşunu 1947 Taksim Planı'na dayandırmasına rağmen, planın Arap Devleti ve Kudüs'ün “Uluslar arasılaştırma (İnternationalize)” edilmesini ihlal etmiştir. Daha sonraki yıllarda İsrail Taksim Planı'nı Arapların reddetmesi ve 1952'de BM gündeminden çekilmesiyle bağlayıcılığını hatta geçerliliğini kaybettiğini iddia edecektir.⁷⁶

1.4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ FİLİSTİN SORUNU'NDA GELİŞMELER

(1950 – 1989 – 90)

1.4.1. FİLİSTİN SORUNU'NUN MÜLTECİ SORUNUNA DÖNÜŞMESİ

Filistin'in Arap halkının yerlerinden çıkarılmaları ve kitlesel olarak mültecileşmeleri 1948 – 1949 Arap – İsrail Savaşı'nın şüphesiz etkileri günümüzde de bütün ağırlığı ile devam eden bir sonucudur. 1948 – 1949 Savaşı ve ateşkes antlaşmaları tarihleri arasında 960 bin Filistinli Arap mülteci durumuna düşmüştür.⁷⁷

Filistin Sorunu, İsrail Devleti'nin kurulmasından itibaren BM gündeminin değişmez maddelerinden birisi olmuştur. BM Genel Kurulu taksim kararından sonra ikinci önemli karar olan 194 / III kararını Arap – İsrail savaşı devam ederken 11 Aralık 1948'de almıştır. Geri dönüş kararı olarak tanımlanan kararın bir kısmı şöyledir:⁷⁸

Genel Kurul;

Filistin'deki durumu göz önünde bulundurarak,

---

⁷⁵ Halloum, *a.g.e.*, s. 166

⁷⁶ Hasan Bin Talal, *Palestinian Self – Determination Study of The West Bank and Gaza Strip*, Crown Prince of Jordan, Quartet Books, London, 1981, s. 63

⁷⁷ Talal, *a.g.e.*, s. 64

⁷⁸ Aras, *a.g.e.*, s. 22

Komşuları ile barış içinde yaşamak üzere evlerine dönmek isteyen mültecilere, uygulanabilir en erken tarihte bu imkanın tanınmasını ve Uluslar arası hukuk ve eşitlik ilkeleri altında sorumlu hükümetler yahut makamlar tarafından yerine getirilmek üzere, gerek mülkleri kaybolan veya Filistin'deki zarar görenlere ve gerekse dönmeyi tercih edenlerin (bıraktıkları) mülklerine karşılık olarak gerekli tazminatın ödenmesini karar altına alır...

Aynı kararlar Fransa, Türkiye ve ABD'nin üye seçildiği Filistin için Uzlaştırma Komisyonu (FUK-CCP) kurulmuştur. Uzlaştırma Komisyonu 1949'un hemen başında taraflarla temasa geçerek çalışmalarına başlamıştır. Uzlaştırma Komisyonu'nun çalışmaları İsrail'i ihlallerinden geriye döndürmekte başarısız kalması üzerine taksim kararı sınırlarını taşımış bir İsrail oldu – bittisini onaylamak durumunda kalan ateşkes antlaşmaları yapılabildiği.⁷⁹

İsrail'in taktiksel uzlaşma görüşmelerinde mültecileri sürüncemede bırakması yaşanan insanlık dramına kayıtsız kalamayacak olan BM'in önlemler almasını gerektirecektir. Bu bağlamda BM'in ilk girişimi 1949'da geçici olarak oluşturulan Filistinli mültecilere yardım kuruluşudur. 1 Mayıs 1950'de “ BM Yardım ve Çalışma Ajansı”(United Nations Relief and Works Agency- UNRWA) kurulmuş ve bugüne kadar Filistinlilerin önemli bir bölümüne yardım etmeyi sürdürmüştür. UNRWA'nın insani çabalarının Filistin Sorunu'nu siyasi yönüyle olumsuz etkilemediği söylenemez; çünkü uzun yıllar Filistin Sorunu bir mülteci sorunu olarak görülmüştür. Filistin Sorunu 1950'den 1967'ye kadar bir takım özel BM kuruluşları tarafından ilgilenilen bir “Mülteciler Sorunu” gibi algılanmıştır.⁸⁰

1.4.2. 1967 SAVAŞI VE SONUÇLARI

1967 savaşıyla Filistinlilerin ellerinde kalan son topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesi yanında Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'nin de işgaliyle bu savaştan İsrail topraklarını üç misline çıkartarak çıkmıştır. İsrail'in 1967 Savaşı sonrasında izlediği temel politika 1967 öncesi statükoya geri dönmek olarak formüle edilmiştir.

---

⁷⁹ Karaman, a.g.e., s. 61

⁸⁰ Aras, a.g.e., s. 23

1967 Savaşı'nın sonuçları Filistin Sorunu içinde tam anlamıyla bir dönüm noktası olmuştur. Birçok sonuç içinden iki nokta Filistin Sorunu'nun geleceğine yön vermiştir. Birincisi 1967 Savaşı'nın olgunlaşma şartları içinde, savaş sırasında ve sonrasında kapsayan süreç içinde meydana gelen kitlesel göçler ve mültecileşme ile birlikte Filistin ulusal hareketinin şekil kazanmasıdır. İkincisi ise Uluslar arası kamuoyunda ve BM platformunda Filistin sorunuyla ilgili gelişmelerdir.⁸¹

1967 Savaşı sonrası temel sorun Gazze ve Batı Şeria'da mülteciler ve halkın haklarının korunması olmuştur. İsrail uluslar arası hukuka ve uluslar arası kamuoyuna, BM kararlarına meydan okuyarak 1967 Savaşı sonrası işgalini süreklileştirecek uygulamalar başlatmıştır. İşgal topraklarındaki İsrail uygulamaları İsrail'in resmi devlet politikası olarak açıklanmamasına rağmen Yigol Allan planı belirlemiştir. Bu plana göre *Jenin, Nablus, Ramallah gibi merkezler ile büyük Arap kasabaları ve Batı Şeria'daki Arap yerleşimlerinin çevresinde Yahudi yerleşimlerinin oluşturulmasını öngörüyordu. Planın temel öncülü işgal topraklarındaki Arap nüfusun sınırlı müdahale ile kendini yönetmesini ancak bütün stratejik noktaların İsrail askeri kontrolü altına alınmasıydı.*⁸²

1.4.3. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 242 SAYILI KARARI

1967 Savaşı'nda İsrail işgallerine karşı yükselen uluslar arası kamuoyunun etkisiyle BM Güvenlik Konseyi Filistin Sorunu hakkında BM bağlamında alınan kararlardan en önemlilerinden birisi olan, bugüne kadar Filistin Sorunu'na yönelik çözüm planlarında temel alınan “242 Sayılı Kararı'nı” almıştır. 9 Kasım – 22 Kasım arasında 7 toplantı sonunda Arap, üçüncü dünya ve sosyalist bloğun desteklediği tasarıyla sorunun çözümünün temel öncülünün İsrail'in işgal ettiği yerlerden geri çekilmesi olduğu kararlaştırılmıştır.⁸³

242 sayılı kararın açık anlamı savaş yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemezliği ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan en kısa sürede çekilmesi gerektiğiydi. Araplar bu kararın en kısa sürede uygulanmasını savunurken, İsrail karar metninde yer

---

⁸¹ Aras, *a.g.e.*, s. 25

⁸² Yehuda Lukacs and Abdalla M. Battah, *Israeli Policies Toward The Arab States and Palestinians Since 1967 The Arab – Israeli Conflict, Two Decades*, Westview Press, Boulder and London, 1988, s. 26

⁸³ Aras, *a.g.e.*, s. 19 ve 212 sayılı kararın tam metni için bkz. Halloum, *a.g.e.*, s. 287

alan güvenli sınırlar içinde varolma olgusuyla işgal ettiği toprakları ilişkilendirerek kararın uygulanmasını imkansızlaştıracak güvenlik bağları kurmuştur.⁸⁴

1.4.4. FİLİSTİN ULUSAL HAREKETİNİN OLUŞUMU

1948 – 1958 yılları Filistinlilerin yurtlarından sürülmelerinin derin şokuyla arayışlarını sürdürdükleri yıllar olmuştur. Bu yıllarda Filistinliler kendileri organize olamamışlar ve Arap ülkelerinin sorunlarını çözmelerini beklemişlerdir. 1958 – 1961 arasında Mısır – Suriye arasında Arap Birliği'nin kurulması girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması Filistinlilerin Arap ülkelerinden beklentilerinin gerçekçi olmadığını belirginleştirmiştir.⁸⁵

1950'li yıllarda genel olarak Arap ülkelerinden beklentisi olan Filistinlilerden farklı ilk eğilimi gösteren Beyrut'ta 1952'de George Habaş'ın başını çektiği bir grup üniversiteli öğrencinin Suriye Baas Partisi'ne karşı kurulan Arap milliyetçisi hareketidir. Bu hareketin önemi Pan – Arap çizgisinde bir oluşum özelliğiyle Arap birliğinin kurulmasının ön koşulunun Filistin'in kurtuluşu için İsrail'e karşı silahlı mücadele yapılmasından geçtiğini savunan ilk Filistinli örgüt olmasıdır.⁸⁶

1960'ın başlarında Filistinlilerin kendi mücadelelerini vermeleri gerektiği bilincinin oluşmaya başlamasının belirtileri görülmeye başlanmıştır. Filistin hareketinin çekirdeğini 1959'da Beyrut'ta yayınlanmaya başlanan Yaser Arafat ve arkadaşlarının çıkardığı Filistinana (Bizim Filistinimiz) adlı aylık dergi oluşturdu. Filistinana Cezayir mücadelesinden dersler almanın zorunluluğunu ve Filistinlilerin kendi çabalarıyla Filistin'i kurtarmalarını işlemekteydi. Bu derginin yayınlanması El-Fatah'ın (El – Fetih) siyasi alana çıkışının habercisi olmuştur.⁸⁷

1967 Savaşı öncesi Filistinli örgütler için bir değerlendirme yapmak gerekirse, Filistin'in bağımsızlığının ön koşulunu Arap Birliği'nin kurulmasına bağlamışlar ve saf Pan – Arap ideolojisinin etkisinde kalmışlardır. Bu bağlamda Filistin Ulusal Belgesi ilk defa 1964'de formüle edildi, 1968'de düzeltildi ve daha sonraki bütün

---

⁸⁴ Baharat Bhushan Gupta, *Arap – Israeli Relations*, Ashish Publishing House, New Delhi, 1978, s.50

⁸⁵ “ Filistin Dosyası ”, *Dış Politika*, Sayı:3, Ekim 1988, İstanbul, s. 104

⁸⁶ Karaman, *a.g.e.*, s. 82

⁸⁷ Porat Yehoshua, *The Palestinian – Arap Nationalist Movement, The Palestinians, People, History and Politics*, Transaction Books, New Brunswick, New Jersey, 1975, s. 125

ulusal kongrelerde onaylandı. Bu belgede Filistin Arap yurdunun bir parçası olarak tanımlandı.⁸⁸

1.4.5. FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ'NÜN (FKÖ) KURULUŞU VE YASER ARAFAT'IN SAHNEYE ÇIKIŞI

1962'de Cezayir'in gerilla savaşıyla Fransızlara karşı bağımsızlıklarını kazanmasından etkilenen Arap Ligi Konseyi 9 – 13 Eylül 1963 tarihleri arasında Kahire'de yaptığı toplantıda bir Filistin varlığının teşkil edilmesini, Filistinlilerin sürgünde bir hükümet ve Filistin Kurtuluş Ordusu kurulmasını kararlaştırdı. Bu kararlar Filistin siyasetiyle paralellikler kuran Nasır tarafından da desteklendi.

1963 Kahire kararlarına bağlı olarak Filistin mültecileri Kudüs'ün doğu kesiminde 28 – 30 Haziran arasında yaptığı toplantıda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasına karar verdi ve örgütün anayasası mahiyetindeki El – Misak El – Vatani El – Filastani (Filistin Milli Misakı) kabul etti.⁸⁹

Merkezi Kahire'de kurulan ve Mısır'ın kontrolündeki örgüt, ilk Genel Sekreteri Ahmet Şukayri yönetiminin 1967 Savaşı hezimetini sonrası çöküşüne ve Aralık 1967'de istifasına kadar kayda değer bir faaliyet gösteremedi.⁹⁰

Şukayri'nin istifasından sonra örgütün başkanlığına Yahya Hammouda getirilmiştir. 1967 Savaşı'ndan sonra mülteci kamplarında yetişen Filistinlilerin etkin oldukları çeşitli adlarla örgütlenen ve birbirinden farklı ideolojileri, politikaları savunan örgütler Filistin mücadelesine damgalarını vurmuşlardır. Bu örgütler arasında Arafat liderliğindeki El – Fatah, bağımsız bir politika izlemeye başlayarak Filistin mücadelesinde baskın güç haline gelmesiyle liderleri Yaser Arafat'ı FKÖ Yürütme Kurulu Başkanlığı'na seçtirmeyi başarmıştır. Arafat'ın seçilmesi İsrail'e karşı yeni stratejiler belirlemede etkili bir dönemin başlangıcı olmuş, Filistin hareketinde köklü bir silkiniş gerçekleşmiştir.⁹¹

---

⁸⁸ 33 maddelik sözleşmenin ayrıntıları için bkz., Yehoshe Fat Harkabi, “ National Covenant, The Palestians ”, *a.g.e.*, s. 143 - 153

⁸⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 222 - 223

⁹⁰ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 55

⁹¹ Dursun, *a.g.e.*, s. 56

Arafat'ın Yürütme Kurulu Başkanlığı'na seçilmesiyle FKÖ'nün 1964'de kabul edilen sözleşmesinin maddeleri 1968 Temmuzundaki Kahire Kongresi'nde sertleştirilerek değiştirilmiştir. Yeni sözleşmenin kabulünden kısa bir süre sonra Nasır'ın da desteğiyle Arafat Şubat 1969'da FKÖ'nün başına getirilmiştir.

FKÖ diğer bütün gruplar için şemsiye örgüt olmuştur. FKÖ'nün üst çatısı Filistin Ulusal Konseyi'dir. 1975 itibariyle, FKÖ Merkez Komitesi Filistin Kurtuluş Ordusu, Filistin Ulusal Fonu, Filistin Planlama Kurulu ve Filistin Araştırma Merkezinden oluşmaktaydı. FKÖ'nün bütün Arap ülkelerinde, ABD, Çin, Yugoslavya ve İsviçre'de çalışma ofisleri vardı. Filistin Ulusal Konseyi genellikle Kahire'de 151 üyesi ile yılda iki kez toplanmaktaydı. Bütün örgütler, FKÖ organları, ticari birlikler ve öğrenciler konsey'de temsil edilmekteydi. Yetkili yürütme komitesi konsey tarafından seçilmekteydi. Yaser Arafat konseyin başkanlığını ve Filistin Kurtuluş Ordusu'nun şefliğini üstlenmiştir. Filistin Direniş Hareketi Merkez Komitesi 1970'de oluşturulmuş ve bütün direniş örgütleri temsil edilmiştir.

Bunların en önemlileri; El- Fatah, Filistin'in Kurtuluşu için Halk Cephesi, Saiqa, Filistin'in Kurtuluşu için Demokratik Halk Cephesi, Genel Kumandanlık Halk Cephesi, Arap Kurtuluş Cephesiydi.⁹²

1968'de Filistin Ulusal Konseyi güçlü bir şekilde Filistin Devleti fikrini savundu. Batı Şeria'da Filistin varlığının oluşturulması çağrısında bulundu. Filistin'de yaşayan ve Filistinli olsun olmasın bütün Araplar için uluslar arası koruma istedi. FKÖ'nün askeri yöntemle bütün Filistin'i İsrail işgalinden kurtarmasına kadar siyasi antlaşmaların her türüne karşı çıktığını açıkladı. 1968 Sözleşmesi'nin 9. maddesinde silahlı mücadelenin Filistin'in kurtuluşunun tek yolu olduğu, bu nedenle silahlı mücadelenin taktiksel değil stratejik olduğu ilan edilmiştir.⁹³ Filistin varlığının kabulü 1959'daki Arap Birliği'nin ilk toplantısıyla başladı ve bu süreci BM Güvenlik Konseyi'nin Filistinlilerin ulusal haklarını tanıyan 242 sayılı karar pekiştirdi. 1972'de BM Genel Kurulu'nun antlaşmazlığın vazgeçilemez unsuru olarak Filistinlileri tanıması, Filistin halkının ulusal haklarının tanınmasına elverişli bir konjoktür sağladı. Daha sonra Arafat FKÖ'nün Filistin halkının tek yasal temsilcisi olduğunu deklare etti.

⁹² “ The Palestinian Organizations Their Leaders and Ideologies ” *The Palestians, a.g.e.*, s. 139

⁹³ Yoseph Neyer, “ The Emergence of Yasser Arafat ”, *The Palestians, a.g.e.*, s. 129

Bu yıllarda Arafat petrol zengini Arap devletlerinden ve Sovyetler Birliği'nden FKÖ'ye önemli oranda para desteği elde etmiştir.⁹⁴

1.4.6. ÜRDÜN İÇ SAVAŞI'NDA FİLİSTİNLİLERİN ÜRDÜN'DEN ÇIKARILMALARI

1967 Savaşı'nın hemen öncesinde 1.300 bin Filistinli mültecinin 700 bin kadarı Ürdün'de yaşamaktaydı. Filistinliler için Ürdün ikinci bir vatan olmuştu. 1967 Savaşı sonrası Ürdün nüfusunun yarısından fazlasını Filistinliler oluşturmaktaydı. FKÖ'nün artan etkisi, Ürdün'de Kral Hüseyin'in iktidarı kontrol edemediği görüntüsünü ortaya çıkarmıştır. Fedain veya Komanda olarak adlandırılmış olan Filistin güçleri “ De Facto” olarak devlet içinde devlet konumlarıyla Ürdün monarşisini tehdit edebilecek güce ulaşmıştı.⁹⁵Bazı şiddet olayları ve Kral Hüseyin'e suikast teşebbüsüne müteakiben Kral Hüseyin ülkesindeki egemenliği tekrar elde etme teşebbüsünde bulundu. 1970 Eylülünün ortalarında Filistinli güçler ve Ürdün ordusu arasında iç savaş başladı. Yarısı Filistinlilerden oluşan Ürdün Ordusu donanımının avantajını etkili bir şekilde kullanarak mülteci kamplarında direnen Filistinlileri ezdi.⁹⁶ Büyük çoğunluğu savaşçılardan olmayan 20 binden fazla Filistinli hayatını kaybetti. Bu olay daha sonra Filistinliler tarafından “ Kara Eylül” olarak anılmaya başlandı. İç Savaşı bitiren 27 Eylül tarihli Ateşkes Antlaşması'nı kabul etmeyen George Habbaş'ın Filistin'in Kurtuluşu için Halk Cephesi bu günü Protesto için “ Kara Eylül “ adlı terör örgütünü kurmuştur.⁹⁷

1.4.7. 1967 SAVAŞI'NDAN CAMP DAVID ANTLAŞMASI'NA ULUSLAR ARASI ALANDA FİLİSTİN SORUNU'NDA GELİŞMELER

Filistinlilerin Dünya kamuoyunda çağrışımı uzun yıllar kamplarda çürüten Filistinli mülteciler, Arap ülkelerinin bir futbol topu gibi kullandıkları, komünizmin gelişmesi için iyi bir ortam oluşturan, tavşan gibi üreyen v.b. olmuştur. Arapların genelde İsrail özelde Filistin siyasetleri iki safhaya ayrılmıştır. Birinci safhada 1967

---

⁹⁴ Neyer,” a.g.m.”, s. 131 - 132

⁹⁵ *An Historical Encyclopedia of The Arab – İsrail Conflict*, edited by Bernard Reich, Aldwych Press, London, 1996, s. 282

⁹⁶ Reich, *An Historical Encyclopedia*, s. 282

⁹⁷ B. J. Odeh, *Lübnan'da İç Savaş*, Belge Yayınları, İstanbul, 1986, Çeviren: Yavuz Alagon, s. 34 – 36

Savaşı'na kadar İsrail'in Filistin'in tamamından çıkarılması dolayısıyla yıkılması iken, ikinci safhada 1978'e kadar ele alınan dönem için belirtilen, günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğü iddia edilebilecek olan siyaset ise, Filistinlilerin haklarını ve taleplerini karşılayabilecek bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması olmuştur.⁹⁸

1970'lerde Arap ülkelerinin siyasetleri 1967'de işgal edilen Arap topraklarının tekrar kurtarılması hedefine odaklanmıştır.⁹⁹ ABD bu tarihlerde Arap ülkelerinin Sovyetlerden kopması ve çözümün ABD ile işbirliğinden geçtiğini kabul etmelerine kadar girişimlerin sonuçsuzluğa terk edilmesi siyaseti izlemiştir.¹⁰⁰

1971- 1972'de Enver Sedat'ın barış yönündeki çabalarının sonuçsuz kalması halinde savaşa başvurmak zorunda kalabileceği uyarılarına İsrail'in askeri üstünlüğüne duyulan yaygın güven nedeni ile ABD tarafından dikkate alınmadı. 1973 Ekiminde Sedat tehdidini gerçekleştirdi. 1973 Savaşı'nda Arap ülkelerinin kısmi başarısı ve Arapların ilk kez petrolü etkili bir silah olarak kullanmaları kayda değer sonuçlar almalarını sağladı.¹⁰¹ 1973 Savaşı'nın global çapta etkisi bu savaşla doğrudan bağlantısı olan Arapların petrol boykotuyla ortaya çıkmıştır. Petrol üreticisi Arap ülkelerinin umulmadık bir koordinasyonla boykotu uygulamaları Avrupa ülkeleri yönetimleri üzerinde etkisini göstermiş, bu etkiyle Batı Avrupa ülkeleri Arap tezlerine yaklaşımları İsrail tarafından Arapların şantajlarına prim vermekle suçlanmalarına neden olmuştur. Petrol boykotuyla petrolün etkili bir siyasi silah olarak kullanılabileceği test edilmiştir.¹⁰²

1974 yılı gelişmeleriyle birlikte Filistin Sorunu için bir dönüm noktası olmuştur. 1948'den itibaren ilk kez 1974'de BM Genel Kurulu'nda Filistin Sorunu bağımsız bir madde olarak *2535 B kararıyla* yer aldı. Bu karar kısaca İsrail uygulamalarını kınamakta, Filistinlilerin vazgeçilmez haklarını yeniden teyit etmekteydi. Eylül 1974'de BM üyesi 56 devletin teklifiyle *BM Genel Kurulu FKÖ'yü*

---

⁹⁸ Said, *a.g.e.*, s. 29 ve Grupta, *a.g.e.*, s. 82

⁹⁹ Said, *a.g.e.*, 30 ve Halloum, *a.g.e.*, s. 294

¹⁰⁰ Noam Chomsky, *ABD İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 97

¹⁰¹ Chomsky, *a.g.e.*, s. 99 – 100

¹⁰² *The Middle East and North Africa*, Europa Publications Limited, London, 1996, s. 26 -27

Filistin halkının temsilcisi olarak kabul ettiği 14 Ekim 1974 tarihli 3210/ XXIX sayılı kararı almıştır. Ürdün'ün çekinceleri nedeniyle gecikmiş Arap kararı da 1974'de alınmıştır. Arap Devlet Başkanları'nın 29 Ekim 1974'de gerçekleştirdikleri Rabat Zirvesi'nde FKÖ'yü "Filistin halkının yegane meşru temsilcisi" olarak tanımışlardır. Uluslar arası alanda FKÖ'nün tanınmasını ve etkinliğini artıran önemli bir gelişme de 13 Kasım 1974'de FKÖ sekreteri Yaser Arafat'ın BM'in davetiyle Devlet Başkanı düzeyinde karşılandığı genel kurulda, "... Bugün buraya bir elimde zeytin dalı, ötekisinde özgürlük savaşçılarının silahıyla geldim. Zeytin dalının elimden düşmesine izin vermeyin..."cümleleriyle biten tarihi konuşmasını yapmıştır. 22 Kasım 1974'de aldığı 3236 sayılı kararla BM Genel Kurulu o zamana kadar Filistinlilerin parça parça tanınan haklarını belirsizlikleri ortadan kaldıracak ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde tanımıştır. Yine aynı gün Genel Kurul'un aldığı kararla FKÖ'ye, " BM Genel Kurulu'nun bütün toplantılarına ve onun himayesindeki bütün uluslar arası konferanslara gözlemci statüsüyle katılma hakkı tanınmıştır."¹⁰³

1973 – 1974 yılları arasında Filistinlilerin uluslar arası alanda tanınmaları FKÖ'nün ideolojikel düşüncesinde de bir dönüşüme neden olacak, Arafat 1973'den sonra soruna uzlaşma yolu ile çözüm bulma düşüncesine yaklaşmaya başlayacak, Cenevre konferansı fikrini savunacaktır.¹⁰⁴ 1974 sonu itibariyle yaşanan bu gelişmeler iki taraflı görüşmelerin ve barış sürecinin başlayabileceğinin ilk erken sinyalleri kabul edilebilirdi.¹⁰⁵

Uluslar arası alanda FKÖ'nün tanınması yönündeki bu gelişmelere rağmen İsrail ve ABD'nin FKÖ'ye karşı tutumunda bir değişiklik olmamıştır. 1974'de uluslar arası kamuoyunda Filistinliler lehine İsrail aleyhine gelişen eğilim 10 Kasım 1975'de BM Genel Kurulu'nun "3379 sayılı kararıyla Siyonizm'in, ırkçılığın ve ırk ayrımının bir türü olduğuna karar vermesiyle" İsrail'i uluslar arası toplumdan izole olma noktasına getirmiş ancak her zamanki gibi ABD'nin kayıtsız şartsız desteğiyle nefes alabilmiştir.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Halloum, *a.g.e.* s. 172 ve Aras, *a.g.e.*, s. 30

¹⁰⁴ Armaoğlu, *a.g.e.* s. 339 – 340

¹⁰⁵ Bülent Aras, *a.g.e.* s. 31

¹⁰⁶ Halloum, *a.g.e.*, s. 302 -303

1974'den sonra Filistin Sorunu'nda kayda değer ilerlemeler 1976'da yaşanmıştır. Mısır ve Ürdün'ün Filistin'de bağımsız bir devlet kurulmasını da içeren kapsamlı barış önerilerini kabul eden BM Güvenlik Konseyi kararını ABD veto etmesine rağmen, Arapların uluslar arası alanda ulaştığı desteği göstermesi açısından önemliydi. Bu gelişmeyi FKÖ “moral zafer” ilan etmiştir.¹⁰⁷

1977'de Mısır, Suriye ve Ürdün Ortadoğu'da kapsamlı bir çözümün parçası olarak İsrail ile barış antlaşması imzalayabileceklerini ABD'ye bildirdiler. Bu öneriye eş zamanlı olarak FKÖ'nün yönetim organı olan Filistin Ulusal Konseyi 20 Mart 1977'de Filistin'in tamamında laik demokratik bir devlet yerine Filistin'de bağımsız ulusal bir devlet kurulmasını ve Arap - İsrail barış konferansı'na Filistinlilerin de katılmasını onaylayan bir bildiri yayınladı. İsrail Başbakanı Rabin'in verdiği yanıt ise İsraililerin Filistinli gerillalara tattıracağı yegane barış savaş alanında olanıdır oldu.¹⁰⁸

1977 Barış Planı'nın ortaya çıkışından sonraki birkaç ay içinde, FKÖ sınırlara uluslar arası garanti sağlanması ve güvenliğin pekiştirilmesi için bölgenin askerden arındırılması da dahil savaş durumuna son verilmesi ve İsrail ile komşuları arasında normal barışçıl ilişkiler kurulmasını isteyen Ekim 1977 tarihli Sovyet – Amerikan ortak demecini uygun bulduğunu açıkladı. Ancak ABD İsrail'in Protestosu üzerine bu ortak demeçten geri çekildi. Süper güçlerin bir çözüme kavuşulması ve bu çözümün garanti altına alınması konusunda işbirliği yapılmasını isteyen her öneri İsraili liderler ve ABD'deki İsrail destekçileri tarafından istisnasız reddedildiği gibi sabote edilmiştir.¹⁰⁹

1.4.8. CAMP DAVID ANTLAŞMASI (26 MART 1979)

ABD Başkanı Carter'in inisiyatifinde Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin arasında Ortadoğu barışı için bir çerçeve çizmeyi amaçlayan zirve toplantısı, Amerika başkanlarının Washington dışındaki dinlenme tesisleri olan Camp David'de 5 Eylül 1978'de başlamış ve zaman zaman kesilme noktasına gelen görüşmeler prensip olarak Camp David Antlaşmaları denen belgelerin 17 Eylül 1978'de Washington'da imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Camp David Barış

¹⁰⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 371 – 372

¹⁰⁸ Chomsky, *a.g.e.*, s. 102 -103

¹⁰⁹ Chomsky, *a.g.e.*, s. 103 – 104

Antlaşması son yürürlüğe giren şekliyle Mısır ve İsrail arasında 26 Mart 1979'da imzalanması nedeniyle antlaşmanın resmi tarihi olmuştur.¹¹⁰

Camp David Barış Antlaşması'nı hem FKÖ hem de Arap Devletleri şiddetle eleştirmişlerdir. Mısır'ın Arap Birliği, İslam Konferansı gibi bölgesel ve uluslar arası kuruluşlardaki üyeliğini askıya almışlardır. Bu şiddetli tepkilerin nedeni antlaşmanın Filistinlileri temsil yetkisinin ABD, İsrail ve Mısır'ın münhasır olduğu haksızlığını iddia etmesiydi.¹¹¹ Camp David Antlaşması'na tepkiler bunlarla da sınırlı kalmamış, BM düzeyinde geçersizlik tepkisiyle karşılaşmıştır.¹¹²

Camp David Antlaşmaları İsrail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesi yanında Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistinlilere özerklik verilmesi için Ürdün, Mısır, İsrail ve Filistinliler arasında görüşmelerin sürdürülmesini öngörüyordu.

İsrail, Sina'dan çekilme takvimine bağlı kalırken, Filistin'in özerkliği görüşmelerine ne İsrail yaklaşmış nede Filistinliler özerkliği kabul etmişlerdir. İsrail 1980'de Kudüs'ü ilhak ederek ve İsrail'in “ *bölünmez ve ebedi* ” başkenti ilan ederek hem uzlaşmazlığını pekiştirmiş hem de barış sürecine ölümcül bir darbe indirmiştir.¹¹³

1.4.9. LÜBNAN İÇ SAVAŞI VE FİLİSTİNLİLER

1932'de Lübnan'daki Fransız koloni yönetiminin nüfus sayımına göre nüfusun % 60'ını Hristiyanlar, % 40'ını Müslümanlar oluşturmaktaydı. Lübnan bağımsızlığını kazandığında Fransızların geliştirdiği göreceli bir dengeler sistemine göre yönetilmeye başlandı. Lübnan iç sisteminde Maruni Hristiyanlar en etkin unsur olarak yönetimde Cumhurbaşkanlığı görevini, Sünni Müslümanlar Başbakanlığı ve Şii Müslümanlar Meclis Başkanlığını üstlenmişlerdi. Bu iç dengelere daha sonra Filistinliler de eklendi. Lübnan'daki Filistinli nüfus 1949 ve 1967 Savaşları'ndan sonra mülteci olarak Lübnan'a gelmeleri ile artmıştır. 1970 -71 Ürdün iç savaşından sonra Filistinli gerillaların ve önemli oranda mültecinin Lübnan'a taşınmasıyla Filistinli nüfus daha da

---

¹¹⁰ Aras, *a.g.e.*, s. 34

¹¹¹ Said, *a.g.e.*, s. 55

¹¹² Aras, *a.g.e.*, s. 35

¹¹³ Dursun, *a.g.e.*, s. 56

arttı. 1971 itibariyle Lübnan'ın 3 milyon nüfusunun 400 binini Filistinliler oluşturmaktaydı.¹¹⁴

FKÖ ve diğer devrimci Filistin örgütlerinin artan aktivitelerine karşı Maruni Hristiyanların duyduğu rahatsızlık Nisan 1975'de Filistinli gerillalar ve Hristiyan militanlar arasında iç savaşa yol açtı. Lübnan'daki sol güçlerle ittifak kuran Filistinli gerillaların muhafazakar Falanjist Hristiyan güçlere karşı muhtemel zaferleri ABD'nin oluruyla gerçekleşen Mayıs 1976'daki Suriye müdahalesiyle önlendi. Suriye müdahalesinin nedeni olarak Lübnan'da Filistinlilerin zaferinin İsrail'in Lübnan'ı işgalini provoke edeceğini savunmuştur.¹¹⁵Falanjist Hristiyan birlikleri ile Suriye güçlerinin işbirliği ile 22 Haziran – 12 Ağustos arasında 52 gün kuşatma altında tutulan Tell El Zatar Filistin mülteci kampında 1600 Filistinlinin öldürülmesiyle sonuçlanan bir katliam gerçekleşti. Bu olay Filistinlilerin Ürdün'den sonra bu kez bir başka Arap ülkesinin dolaylı yardımıyla ikinci defa katliama uğramalarıydı.¹¹⁶

Lübnan olayının boyutlarını genişleten yeni gelişme 14 Mart 1978 gecesi İsrail'in Lübnan'a girerek FKÖ üstlerine saldırmasıydı. Lübnan'da 1977'den 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgaline kadar olan dönemin başlıca özelliği Güney Lübnan'da İsrail–FKÖ çatışması olmuştur.¹¹⁷

Filistinli örgütlerden Ebu Nidal grubunun İsrail'in Londra Büyükelçisi'ne 3 Haziran 1982'de suikast girişiminde bulunmasını gerekçe gösteren İsrail hava güçleri 4–5 Haziranda Lübnan'daki FKÖ hedeflerini bombalarken, hava destekli kara birlikleri Lübnan'ın içlerine kadar girdi. Temmuz'da İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron Galile operasyonunu başlattı ve İsrail ordusu hızla Beyrut eteklerine ulaştı. Suriye ile çatışmaya giren İsrail Ordusu 80 Suriye uçağını ve Sovyet yapımı hava savunma sistemini imha etti. 13 Temmuz – 12 Ağustos arasında İsrail Beyrut üzerindeki ağır hava bombardımanıya 18 bin sivilin ölümüne yol açan bir katliam gerçekleştirmiştir. Amerikan arabuluculuğuyla Lübnan Hükümeti ve FKÖ arasında imzalanan ateşkes antlaşmasıyla FKÖ savaşçılarının Lübnan'dan tahliyesinde

---

¹¹⁴ Ritchre Ovendale, *The Middle East Since 1914*, Longman, London and New York, 1993, s. 116

¹¹⁵ *The Middle East and North Africa*, s. 28

¹¹⁶ Raşid El – Gannuşi, *Filistin Sorunu ve FKÖ*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1988, Çeviren: Lütfullah Bender, s. 23

¹¹⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 526 - 528

anlaşıldı. Sadece FKÖ değil Filistinli mülteciler de farklı Arap ülkelerine dağıldılar ve FKÖ karargahını uzun pazarlıklardan sonra Tunus'a taşıdı.¹¹⁸ Lübnan olayına son silsilede Şabra ve Şatilla katliamı eklenmiştir. Şaron komutasındaki İsrail ordusu Falanjist Hristiyan milislerin İsrail kuşatması altındaki Şabra ve Şatilla kamplarına saldırılarına kayıtsız kalarak en az 2 bin Filistinli mültecinin katledilmelerini sağlamışlardır. Bu katliam bütün dünya'da nefretle kınanması yanında İsrail de bile 400 binlik tarihinin en büyük mitingiyle kınanmış, Şaron o günden bugüne “ *Beyrut kasabı*“ nitelemesiyle bütün dünya'nın nefretini kazanmıştır.¹¹⁹

1.4.10. BARIŞ GİRİŞİMLERİ

Filistin Sorunu'na çözüm amaçlayan barış girişimlerini iki döneme ayırabiliriz.

1.4.10.1. 1967 – 1977 DÖNEMİ BARIŞ GİRİŞİMLERİ

Bu dönemin ilk girişiminde BM genel sekreteri U. Thant 242 sayılı kararın kendisine tanıdığı yetkiye bağlı olarak 23 Kasım 1967'de İsveç'in Moskova Büyükelçisi Dr. Gunnar Jarring'i “ özel temsilci” seçmiştir. Jarring Haziran 1967 – Aralık 1970 arasını kapsayan Ortadoğu raporunu 4 Ocak 1971'de Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Barışın sağlanmasına yönelik bir ilerlemenin mümkün olmadığını açıklamış olan rapor önemini 1967 Savaşı sonrası oluşan durumla ilgili tarafların görüşlerini ve 242 sayılı kararla ilgili yorumlarını ilk kez formüle etmesinden almıştır.¹²⁰

Bu dönemin ikinci barış planını ABD Dışişleri Bakanı William P. Rogers ileri sürmüştür. 28 Ekim 1969'da hazırladığı plan kabul görmeyince, 19 Haziran 1970'de ikinci planını sunmuştur. II. Rogers planı özetle İsrail ve Mısır arasındaki uluslar arası sınıra geri dönüşü savunan “ A “ planı ve 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde müzakerelere başlanmasını öngören “ B “ Planı'ndan oluşmuştur. İsrail planın her iki aşamasını da reddetmiş ancak uluslar arası baskılar karşısında bazı çekincelerle “ B” planını kabul etmeyi kararlaştırmıştır. Mısır'ın müzakerelere sıcak bakmasına Arap ülkelerinin sert tepki göstermesiyle plan gündemden düşmüştür.¹²¹

---

¹¹⁸ Ovendale, *a.g.e.*, s. 118

¹¹⁹ Ovendale, *a.g.e.*, s. 119

¹²⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 301 – 303

¹²¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 303 – 306

Dönemin son barış planı dönemin iki süper gücü ABD ve Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanları'nın Cenevre Konferansı Ortak Başkanları sıfatlarıyla 1 Ekim 1977'de Washington ve Moskova'da aynı anda yayınladıkları Sovyet – Amerikan Ortak Deklarasyonu olmuştur. FKÖ ve Sovyetlere yakın Arap ülkeleri deklarasyonu olumlu karşılarken, İsrail'in reddetmesiyle bu barış girişimi de sonuçsuz kalmıştır.¹²²

1.4.10.2. 1980'LERDEKİ BARIŞ GİRİŞİMLERİ

1980'lerde Filistin Sorunu'nda ilk barış girişimi Temmuz 1980'de 9 Avrupa Topluluğu üyesi Venedik toplantısında diğer konular arasında Ortadoğu'daki gelişmeleri de ele alarak Venedik Deklarasyonu'nu yayınlamaları olmuştur. Venedik Deklarasyonu Filistin Sorunu'nda barışa yönelik ilk bağımsız Avrupa girişimi olmasıyla önemliydi.¹²³

Suudi Arabistan Veliht Prensi Fahd, 7 Ağustos 1981'de Suudi ajansı ile yaptığı röportajda kapsamlı barış için 8 temel ilke ortaya atmıştır. Plan başkenti Kudüs olan Filistin başkentini ifade eden ilk plan ve “ *bölgede bütün devletler barış içinde yaşayabilmelidir*” maddesiyle İsrail'i örtük tanıyan ilk Arap barış planı olmasıyla uluslar arası kamuoyundan olumlu tepki almıştır.¹²⁴

İsrail'in Lübnan'ı işgalini takip eden aylarda, 1 Eylül 1982'de ABD Başkanı Reagan Ortadoğu barışında yeni başlangıç inisiyatifini duyurdu. Planın mimarı yeni Dışişleri Bakanı George P. Shultz'du. Barış sürecini yeniden canlandırmayı amaçlayan plan 242 sayılı kararı, barış için toprak değişimi fikrini ve Camp David Antlaşması'nı temel almıştır.¹²⁵

Reagan Planı zincirleme bir reaksiyona neden olmuş, Reagan Planı'na Arapların karşılığı ilhamını Fahd Planı'ndan alan 6 – 9 Eylül arasında Fas'ın Fez kentinde toplanan 12.Arap Zirvesi'nin 9 Eylül 1982 tarihli yayınladığı zirve kararları olmuştur.¹²⁶

16 Eylül 1982'de Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Leonid I. Brejnev 6 maddelik barış planı önerisini Kremlinde Tass haber ajansı ile duyurmuştur. Arap

¹²² Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 379 – 380

¹²³ Everett Mendelson, *A Compassionate Peace*, Penguin Books, Toronto, 1982, s. 224

¹²⁴ Reich, *An Historical Encyclopedia*, s. 156

¹²⁵ Reich, *An Historical Encyclopedia*, s. 427

lkeleri tarafından desteklenen Brejnev Planı, Reagan Planı'na karşı Fez Planı'na destek anlamına gelecek bir zamanlama ile Sovyet yaklaşımı olarak açıklanmıştır.¹²⁷

1.4.11. ULUSLAR ARASI CENEVRE KONFERANSI

Lübnan Savaşı sonrası oluşan uluslar arası atmosfer barış girişimlerine ivme kazandırmıştır. BM Genel Kurulu 10 Aralık 1981 tarihli *36 / 120 sayılı kararı* ile 29 Temmuz 1980 tarihli *ES -7 / 2 kararını* esas alarak uluslar arası barış konferansının toplanmasına karar vermiş, bu kararları 19 Ağustos 1982 tarihli *36 / 120 C, ES - 7 / 7* ve 10 Aralık 1982 tarihli *37 / 86 C kararları* izlemiştir. Bu kararların hepside BM gözetiminde Filistin zerine uluslar arası konferans toplanmasını düzenlemeye yönelik kararlardı.¹²⁸

BM kararları ve uzun n hazırlıklardan, bölgesel toplantılardan sonra " Filistin Sorunu zerine Uluslar Arası Konferans" 29 Ağustos - 7 Eylül 1983 tarihleri arasında Cenevre'de toplanmıştır. Katılımlarla konferans tam anlamıyla uluslararası bir foruma dnmş, 20'si gözlemci statüsünde olmak üzere 137 devlet, FK'den başka 25 hükümetler-arası kuruluş ve çeşitli BM kuruluşları ile 104 hükümetler- dışı kuruluşun temsilcisi konferans çalışmalarına katılmıştır.¹²⁹

Konferans iki ana dokümanı sonuç bildirisi olarak yayınlamıştır. Birincisi Filistin zerine Cenevre Deklarasyonu, ikincisi Filistinlilerin haklarına ulaşmaları için Eylem planıydı. Deklarasyon Filistin Sorunu'nu tanımlamış ve Filistin Sorunuyla ilgili uluslar arası toplumda oluşan genel yaklaşımları sistematize etmiştir. Eylem planı ise, süreç içinde uluslar arası kamuoyunun Filistin Sorunu hakkında ulaştığı ortak bilinci, sorunları ve çözümlerini içermiştir.¹³⁰

1.4.12. 1985 ARAP GİRİŞİMİ

Lübnan hezimetinin yaralarını sarmak isteyen Arafat diplomatik girişimlere yönelmiştir. Arafat'ın diplomatik inisiyatifi Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, Irak ve FK arasında ılımlı Arap ittifakının oluşmasını sağlamıştır. FK'nün ılımlı Arap bloğuna kayması gerek FK gerekse Arafat için önemli bir dnemeti. 1982'ye kadar

---

¹²⁶ Armaoğlu, *a.g.e.* , s. 485

¹²⁷ Karaman, *a.g.e.* , s. 212

¹²⁸ Aras, *a.g.e.* , s. 44

¹²⁹ Karaman, *a.g.e.* , s. 215- 216

Arafat'ın belirleyiciliğinde FKÖ red cephesine daha yakın durmuş, ılımlı veya soğuk savaş terminolojisiyle okunduğunda ABD'ye yakın anlamına gelen Arap ülkeleriyle ancak pragmatist saiklerle ilişkilerini dengede tutmuşken ilk defa bu ülkelerle ittifak ilişkisi kurmuştur. 11 Şubat 1985'de Kral Hüseyin ile Arafat arasında Amman Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde kurulacak olan Filistin Devleti ile Ürdün bir Konfederasyon kuracaklardı.¹³¹

Antlaşmanın geçerliliği için FKÖ'nün onaylaması gereken idari komitesi antlaşmanın konfederasyon yapısını değiştirerek onayladı. FKÖ, Camp David, Reagan Planı ve 242 sayılı yaklaşımları reddederek, FKÖ'nün devlet kurmaya yönelik girişimini yeniden onayladı ve sadece FKÖ'nün Filistin halkını temsil edebileceğini tekrarladı.¹³²

Kral Hüseyin gelişmelerin Batı Şeria'yı Ürdün'e katmasını imkansızlaştıracak bir noktaya ulaşmadan 19 Şubat 1986'da antlaşmayı feshetmiştir. Arafat'ın siyasi çözüm arayışları devam ederken ve Filistin Sorunu üzerine Kral Hüseyin ile Reagan görüşmesinin olduğu günde İsrail'in FKÖ'nün Tunus'taki idari binasını bombalaması diplomatik arayışlara İsrail'in karşılığıydı.¹³³

1.4.13. FİLİSTİN İNTİFADASI VE BARIŞ SÜRECİNE ETKİLERİ

1.4.13.1. İNTİFADA'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

1987'ye gelindiğinde Lübnan hezimetinde olduğu gibi işgal topraklarında yaşayan Filistinliler Arafat'a bağlılıklarını koruyorlar hatta sevgileri de artarak devam ediyordu. Filistinliler Arafat'ın diplomatik girişimlerinin sabırla meyve vermesini beklemişler ancak İsrail'in redci tavrında hiçbir değişiklik olmaması, ABD'nin hala İsrail'i kayıtsız şartsız desteklemesi, Arap ülkelerinin sadece söylemlerle yetinmeleri yanında FKÖ'nün ve Arafat'ın da Filistin Sorunu'nu çözeceklerinden ümitlerini kesmişlerdi.¹³⁴

---

¹³⁰ Karaman, Aynı yer

¹³¹ Baruch Kimmerling and Joel S. Migdal, *Palestinians, The Making of People*, Harvard University Press, Cambridge, 1994, s. 316

¹³² Aras, *a.g.e.*, s. 47

¹³³ Aras, s.47

¹³⁴ Marco Koskas, *Yaşayan Bir Efsane Arafat*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998, Çev. Haldun Bayrı, s. 135

¹³⁵ Alexander Flores, *İntifada*, Çizgi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 67

Bunlara ek olarak 1987 Sonbaharında İnan – Irak Savaşı nedeniyle Amman’da toplanan Arap Zirvesi ve 29 Mayıs – 2 Haziran arasında Moskova’da yapılan Reagan – Gorbaçev Zirvesi’nde Filistinlilerin sorunlarının bir tarafa itilmesi Filistinlilerin ümitsizliklerini daha da pekiştirmiştir.¹³⁵

Filistinliler 1987’nin sonlarında kendilerini her zaman olduğundan daha yalnız hissetmeye başlamışlardır. 1987 Aralığında şartları olgunlaşan İntifadayı başlatan kıvılcım birbiriyle bağlantısız iki olay sağlamıştır. Birkaç gün içinde olaylar kesintilerle Gazze Şeridi’ne baştan sona, Ramallaha, Kudüs’ün kuzeyindeki Kalandiya kampına, Nablus yakınlarındaki Balata kampına, Nablus’un merkezine ve Batı Şeria’daki kasabalara yayılır. 1987 Aralığı boyunca spontane, koordinesiz gösteriler Filistin’in her tarafına yayılır ve her yaştan Filistinli gösterilere katılır. Arapça diriliş, silkiniş anlamlı İntifada ilk günlerinden itibaren sadece İsrail’in değil tüm dünya’nın birinci gündemine yerleşir.¹³⁶

1.4.13.2. İNTİFADA’NIN SONUÇLARI VE BARIŞ SÜRECİNE ETKİLERİ

İntifada Filistin toplumunda siyasi, sosyal, kültürel ve zihinsel köklü değişikliklere yol açmıştır. Filistin toplumu işgal karşısındaki korku engelini aşmasıyla değişmiş, kendi geleceğini kendi ellerine almıştır. İntifada belli bir süre sonra islami bir kimliğe yönelmiş, basın onların kendilerini feda etmelerinin islami bir bilinçle geliştiği üzerinde durmuştur.¹³⁷ İntifada İsrail toplumunun da Filistin Sorunu karşısındaki pozisyonunda radikal sayılabilecek değişikliğe neden olmuştur. İsrail kamuoyunda İsrail’in 20 yıldır sürdürdüğü işgale karşı ödediği siyasi ve ahlaki kayıplar irdelenmeye başlanmıştır. Aynı zaman da bu değişim karşıt görüşlerin ideolojik ve siyasi olarak kutuplaşmalarına da yol açmıştır. İsrail kamuoyunda marjinal kalmış, fikirlerinin yayılması önlenmiş hatta susturulmuş olan barış hareketlerine destek artarken, diğer taraftan anti- demokratik, şövanist ve ırkçı unsurlarda güçlenmiş, fikirleri daha da sertleşmiştir. Buna rağmen işgali savunan İsrail sağının intifada ile

---

¹³⁶ Geoffrey Aranson, *Israels, Palestinians and the Intifada*, Kegan Paul International London and New York, in Association with the Institute for Palestine Studies, Washington D. C. , 1990, s. 323-324

¹³⁷ Flores, *a.g.e.*, s. 98

birlikte İsrail toplumunda sorgulanmaya başlanması barış sürecini başlatan temel dinamik güç kabul edilebilir.¹³⁸

İntifada karşısında uluslar arası tepkiler İsrail'i sarsmakla birlikte İsrail'in devlet siyasetinde ve bu siyaseti temsil ettiği bilinen Likud iktidarının siyasetinde önemli bir değişiklik getirmemiştir. Likud partisi, değişime karşı duruşunun siyasi bedelini 1992 seçimlerinde ödemiştir.¹³⁹

İntifada'nın vurgulanarak bahsedilmesi gereken bir etkisi de FKÖ siyasetinin önemli bir değişim geçirmesine yol açmasıdır. FKÖ'nün Filistinlilerin tahayyüllerindeki simgeselliğini yitirme tehlikesiyle karşılaşması ve İntifada ile birlikte Hamas'ın Batı Şeria, daha çok da Gazze Şeridi'nde etkin bir aktör olarak ortaya çıkması olmuştur.¹⁴⁰ FKÖ siyasetindeki değişimin ilk belirtisi Filistin Ulusal Konseyi'nin 12 – 15 Kasım 1988'de yaptığı 18. Oturumunda bütün fraksiyonlarının katılımıyla başkenti Kudüs olan bağımsız Filistin Devleti'ni tek taraflı bir biçimde deklare etmesiyle açığa çıkmıştır. Filistin Devleti'in noktasal sınırları tanımlanmamış, BM Genel Kurulu'nun 1947'de aldığı 181 sayılı karara göre belirlenmiştir.¹⁴¹ 181 sayılı karar Filistin'i Yahudi Devleti ve Arap Devleti olarak ikiye bölen karardır. Bağımsız Filistin Devleti'ne zemin hazırlayan bir diğer gelişme de 1 Ağustos 1988'de Ürdün'ün Batı Şeria ile tüm idari bağlarını kestiğini açıklaması olmuştur.¹⁴² Bağımsızlık Deklarasyonu FKÖ'nün ilk defa Filistin'de iki devletli çözümü kabul etmesinin İsrail'in varlığını tanımasını içerdiğinden FKÖ siyasetinde bir kırılma noktasına işaret etmiştir. Bağımsız Filistin Devleti'ni BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden Sovyetler Birliği ve Çin dahil ilk tanıyan ülkelerin başında bulunan Türkiye'nin de içinde bulunduğu 60 ülke tarafından tanınmıştır. Avrupa Topluluğu ülkeleri tanımaktan kaçınmışlardır.¹⁴³ FKÖ'nün değişmez siyasetlerinden birisi olan BM'in 242 sayılı kararını reddetme siyasetini terk ederek tanınması da ikinci kırılma noktası olmuştur. Bağımsızlık ilan edilen aynı oturumda 242 sayılı kararın tanınmasını

---

¹³⁸ Mardechai Bar – On, *in Pursuit of Peace, A History of The Israeli Peace Movement*, United State Institute of Peace Press, Washington D. C. , 1996, s. 269 – 270

¹³⁹ M. Bar – On , *a.g.e.*, s. 270

¹⁴⁰ Gilles Kepel, *Cihad – İslamcılığın Yükseliş ve Gerilemesi – Doğan Kitap*, İstanbul, 2001, Çeviren: Haldun Bayrı, s. 182 – 184

¹⁴¹ *Middle East and North Africa*, s. 49

¹⁴² Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 568

¹⁴³ *Middle East and North Africa*, s. 49 - 50

savunan Fatah ve sol kanat örgütler arasında görüş farklılığı ortaya çıkmış, uzlaşma kararı olarak 242 sayılı kararın tanınması Filistinlilerin self determinasyon hakları dahil BM kararlarının uygulanmasını sağlayacak uluslar arası barış konferansının toplanmasına bağlanmıştır. Bu karara FKÖ'nün 242 sayılı kararı tanımaktan bir kez daha kaçınması olarak yorumlayan ABD'nin tepkisi sert olmuş, Aralık 1988'de New York'ta toplanan BM Genel Kurulu'na Devlet Başkanı sıfatıyla davet edilen Yasar Arafat'ın girişine vize vermemiştir. BM'de büyük bir tepkiyle karşılanan ABD'nin kararına karşılık BM Genel Kurulu'nun toplantısı 13 Aralık 1988'de Cenevre'ye alınarak Arafat'ın konuşması sağlanmıştır. Konuşmasında Arafat ABD'nin istediği gibi İsrail'i belirgin bir şekilde tanıyarak terörizmi red etmiştir. Bu konuşmadan sonra ABD, FKÖ'yü tanımıştır. ABD'nin FKÖ tarafından tanınması FKÖ'nün parlak bir diplomatik başarısı olarak yorumlanmıştır.¹⁴⁴ Bu gelişmeler göz önünde tutulduğunda İntifada ile barış sürecinin doğrudan bağlantısı açıklığa kavuşacaktır.

1.4.14. 1980'LERİN SONLARINDA İNTİFADA SÜRECİ İÇİNDE ORTAYA ÇIKAN BARIŞ GİRİŞİMLERİ

İntifada devam ederken İslamcı hareketin tehdidini sürekli hisseden Mısır'ın İntifada'nın Filistin Sorunu'nun mahiyetinde meydana getirdiği değişikliğe kayıtsız kalması beklenemezdi. Mısır Devlet Başkanı Mübarek girişimleri sonunda Peres'e de danışarak Ocak 1988'de kendi adıyla anılan Barış Planı'nı açıklamıştır. Mübarek'in Barış Planı Temmuz 1989'da işgal topraklarında yapılacak olan yerel seçimleri barış sürecine dönüştürmeyi hedeflemiştir.¹⁴⁵ Mübarek'in planı İsrail İşçi Partisi'nin işgal topraklarına yönelik planıyla paralellikler göstermesiyle dikkat çekmiş, Filistin tarafı bazı referansların eklenmesini isteyerek olumlu bir eğilim göstermişken, İsrail Başbakanı Şamir ve partisinin reddetmesiyle Mübarek'in girişimi sonuçsuz kalmıştır.¹⁴⁶

1988'de İntifada'nın başlamasıyla İsrail – Filistin çatışmasının şiddetini durdurmak isteyen Reagan yönetimi Dışişleri Bakanı Shultz 4 Mart 1988'de Shultz Planı'nı duyurmuştur. Shultz Planı, Reagan Planı'ndan sonraki en önemli Amerikan

¹⁴⁴ *Middle East and North Africa*, s. 50

¹⁴⁵ Reich, *An Historical Encyclopedia*, s. 513

¹⁴⁶ Aras, *a.g.e.*, s. 59

inisiyatifi olmuştur.¹⁴⁷ Shultz Planı'na Ortadoğu'da Peres ve Mübarek dışında hiçbir lider ilgi göstermemiştir. Filistinliler kendilerini Ürdün'ün arkasına attığı için sıcak bakmamış, İsrail'de ise Şamir bir barış girişimini daha reddetmekte tereddüt göstermemiştir.¹⁴⁸

İsrail Başbakanı Şamir İntifada'nın devam ettiği Nisan 1989'da ABD'ye yaptığı ziyaretinde Camp David benzeri kısıtlı bir otonomiye teklif ettiği bir plan açıklamıştır. Plan, Şamir'in dolayısıyla partisi Likud'un çözüm beklentilerinin çok gerisinde kalan 10 yıl öncesinin yaklaşımlarını sürdürmesiyle dikkat çekmiş, İsrail Ortadoğu'da kapsamlı barış bekleyenleri bir kez daha hayal kırıklığına uğratmıştır.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Reich, *An Historical Encyclopedia*, s. 427

¹⁴⁸ Aras, *a.g.e.*, s. 60 - 61

¹⁴⁹ Aras, *a.g.e.*, s. 61 – 63

II. BÖLÜM: OSLO ANTLAŞMASINA UZANAN SÜREÇ

2.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN SONUNDA VE YENİ DÜNYA DÜZENİNE GEÇİŞ BELİRSİZLİĞİNDE ORTAYA ÇIKAN KÖRFEZ SAVAŞI SÜRECİNDE GELİŞMELER

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Dünya'nın iki süper gücü olarak ortaya çıkmışlardır. Kapitalist-liberal-hürriyetçi bloğun öncülüğünü ABD'nin, totaliter sosyalist bloğun öncülüğünü SSCB'nin yaptığı iki süper gücün ekseninde oluşan yeni güç dengeleri çerçevesinde çift kutuplu dünya sistemine geçilmiştir. SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrası sosyalizmi bütün dünya'ya yayma ve ABD'nin bu yayılışı durdurma siyasetlerinin bir sonucu olarak farklı iki dünya görüşünün çatışmasıyla ilk defa uluslar arası sistemin işleyişinde doktrin ve ideoloji unsurları belirleyici hale gelmiştir.¹⁵⁰ Bu çift kutuplu dünya düzeni 1980'lerin sonlarında Sovyetlerin ekonomik ve siyasi güç açısından zayıflamasına kadar uluslar arası ilişkilerin işleyişindeki normları belirlemiştir. Çift kutuplu dünya düzeni 1989'dan itibaren Doğu Avrupa'da Sovyet yanlısı sosyalist rejimlerin çökmesi ve 1990'da Sovyetlerin dağılmasına kadar sürmüştür.¹⁵¹ Çift kutuplu dünya düzenine daha yaygın kullanımla “soğuk savaş “dönemi denmiştir. Soğuk savaş nükleer silahlarla donanan NATO ve Varşova savunma paktlarının koruma alanlarında örgütlenmeleriyle iki güç bloğunun çatışmasını tanımlamak için kullanılan bir siyasi terim olmuştur.¹⁵² Bu Dönemde dünya devletleri dış politikalarını çift kutuplu dünya düzeninin parametrelerine göre ayarlamışlardır.

Dünya düzeninin çift kutupluluktan tek kutupluluğa dönmesi ve yeni dönemin getirdiği belirsizlik dünya ülkelerini olduğu gibi Ortadoğu ülkelerini de boşlukta bırakmıştır. ABD Başkanı Bush ilk defa Körfez Krizi sırasında “Yeni Dünya Düzeni” kavramından bahsetmiştir. Körfez Savaşı soğuk savaşın bitişiyle yeni dönemin

---

¹⁵⁰ Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt :1(1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994, s. 420

¹⁵¹ Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt:2 (1980 – 1990)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994, s. 3 – 4

¹⁵² Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler (1789 – 1980)*, Dost Yayınları, Ankara 2004, Çeviren : Savaş Aktur, s. 309

belirsizliği arifesinde meydana gelmiştir.¹⁵³ İnan savaşından sonra iflas ederek çıkmaza girmiş görölen Irak ekonomisinin düzlüğe çıkartılmasının en kestirme yolunun tarihi iddiaları nedeniyle daha önceki Irak yönetimlerinin birkaç kez denediği fakat uluslar arası dengelerin izin vermemesiyle geri adım atılan Kuveyt'in işgali olduğunu düşünöen Saddam yönetimi Kuveyt'i işgal etmeye karar vermiştir. Irak Kuveyt'i işgal etmesiyle petrol yataklarını iki misline çıkartarak körfezin tartışmasız gücü olacak, ekonomisinin iç dengelerini fazlasıyla tutturabilecek, Suudi Arabistan'ı OPEC tahtından indirerek dünya petrol piyasasının mutlak hakimi olacaktı. Diğer taraftan Irak'ın hesapları ABD'nin çıkarlarıyla açık bir şekilde çelişmekteydi. Bölgesel bir gücün ABD'nin belirlediği güç sınırını aşması, silahlanma projeleri geliştirmesi, bölgesel dengeleri ABD aleyhine sarsmasına ABD'nin izin vermesi beklenemezdi. ABDli bir yetkilinin Irak'ın işgalini ABD'nin niçin kabul edemeyeceğini en önemli boyutlarıyla gerekçelendirdiği analizi şöyledir.¹⁵⁴

Kuveyt'in işgali, kendi içinde ABD'nin çıkarları için bir tehlike değildir. Gerçek tehlike, Irak'ın dünya petrollerinin %20'sini ve OPEC'i ele geçiriyor olması, Ortadoğu'da egemen güç haline gelmesi, İsrail'i tehdit etmesi ve bir atom bombasına sahip olmak istemesidir.

ABD açısından Kuveyt'i işgalinin kabul edilemezliğini kavrayamayan Saddam ABD-Sovyetler Birliği arasındaki gerilimin şiddetini kaybettiği bir dönemde kendisine bölgesel bir manevra alanı açıldığını ve dünya'yı bir oldubittiği kabul edebileceği bir konjoktür içinde düşünmüştür. Saddam'ı yanılta en önemli etken uluslar arası konjoktürün Kuveyt'i işgaline uygun olduğunu düşünmesi yanında ABD'nin işgale yeşil ışık yakan provokasyonuydu. Paradoksal bir şekilde ABD'nin kalıcı işgal çıkarlarına ters düşerken, işgalin savaşa zemin hazırlayacak olmasının Ortadoğu'ya müdahalesine ve Ortadoğu'daki egemenliğini pekiştirmesine imkan sağlayacağı için bulunmaz bir fırsattı. Ayrıca İsrail'le eşit silah kapasitesine ulaşan, kimyasal silah programları geliştirmeye çalışan Irak'ın İsrail'in güvenliğini tehdit etmesi en az diğer

---

¹⁵³ Kadir Sağlam, *Körfez Savaşı İle Değişen Güç Dengeleri*, Elit Kitapları, İstanbul, 1999, s. 64

¹⁵⁴ Coşkun Adalı, *Emperyalizmin Ortadoğu'ya Müdahalesi*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1991, s. 85

nedenler kadar Irak'ın askeri kapasitesinin yok edilmesini gerektirdiğinden Irak'a askeri müdahalenin başlı başına bir nedeniydi.¹⁵⁵

28 Temmuz 1990'da Kuveyt'in işgalinden 5 gün önce CIA uydu istihbaratıyla Irak'ın geniş bir güçle Kuveyt sınırına yığıldığını tespit etmesine, bu bilgiye dayanarak CIA ve Pentagon Irak'ın Kuveyt'i işgal edeceğini kesin olarak anlamasına rağmen ABD bu tehlikeli gelişmelere karşı hiçbir girişimde bulunmadı. Saldırıdan iki gün önce 31 Temmuz 1990'da ABD Temsilciler Meclisi Ortadoğu alt-komitesinin sorularını yanıtlayan ABD Dışişleri'nin Ortadoğu ile ilgili Bakan Yardımcısı John Kelly, "ABD'nin, Körfez devletleriyle herhangi bir savunma anlaşması yoktur", açıklaması Irak'ın Kuveyt'i işgaline ABD'nin müdahale etmeyeceğine yönelik bir mesaj olarak algılanmıştır.¹⁵⁶ 1 Ağustos'u 2 Ağustos'a bağlayan gece Kuveyt sınırına yığılan Irak Ordusu Kuveyt'i işgal emrini almış ve 7 saat sonra Başkent Kuveyt'e girmiştir. Aynı gün *BM Güvenlik Konseyi* toplanarak Yemen'in oy kullanmadığı oylamada 14 olumlu oyla 660 sayılı kararı almıştır. Bu kararında Irak'ın işgalini kınamış ve 1 Ağustos sınırlarına çekilmesini istemiştir. 30 Kasım 1990'da *BM Güvenlik Konseyi* aldığı 678 sayılı kararla 15 Ocak'a kadar Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmediği takdirde 660 sayılı kararı uygulanmasına yönelik bütün gerekli vasıtaların kullanılması kararını almıştır. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesine yönelik siyasi ve diplomatik girişimler Irak'ın inadı yanında ABD'nin savaşı isteyen tavrıyla sonuca ulaşamamış, 17 Ocak 1991'de ABD öncülüğündeki çok uluslu gücün hava saldırısıyla Körfez Savaşı başlamıştır.¹⁵⁷ Hava akınlarıyla Irak'ın savunma sistemini çökerten çok uluslu güç kara savaşını da kazanarak Irak'ın Kuveyt'teki 500 binlik askeri gücünü ağır bir yenilgiye uğratmış, 27 Şubat'ta Kuveyt'in kurtarıldığı ilan edilerek ateşkes ilan edilmiş, 28 Şubat'ta yürürlüğe giren ateşkesle birlikte savaş Irak'ın ağır yenilgisiyle sona ermiştir.

Körfez krizi süreci hem Filistin hem de İsrail açısından önemli bir hareketlilik getirmiş, Filistin topraklarında krizin doğrudan yansımaları görülmüştür. İlk hareketlilik Nisan 1990'da Saddam'ın İran-Irak savaşından sonra elindeki kimyasal silahların İsrail'in yarısını yakacak kapasitede olduğu tehdidinde bulunması olmuştur.

---

¹⁵⁵ Adalı, *a.g.e.*, s. 90 -91

¹⁵⁶ Adalı, *a.g.e.*, s. 91- 92

¹⁵⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt:II*, s. 64 - 65

Saddam'ın tehdidi İsrail için acil güvenlik sorunu olarak düşünülmemesine rağmen, bölgesel atmosferi sakinleştirici uluslararası çabalar yoğunlaşmıştır. İsrail'in 10 yıl önce Irak'ın nükleer reaktörünü imha ederek Irak'ı küçük düşürmesi, Saddam'ın kimyasal silahlar elde etme ve geliştirme çabaları, İsrail'e ulaşabilecek balistik füze tutkusu birlikte düşünüldüğünde Saddam'ın İsrail'i tehdidi ciddiye alınmıştır. Diğer taraftan 1989 ortalarında ABD'nin FKÖ ile diyalogunu askıya almasından sonra FKÖ ile Irak arasındaki ilişkiler yakınlaşarak gelişmeye başlamıştır. Saddam'ın Pan-Arap liderliğini hedeflemesi, bu hedef çerçevesinde İsrail'i tehdit etmesiyle beliren Saddam'ın retorik Arafat'ı celbetmişti. Arafat Saddam'ın çıkışlarından sonra hızla Mısır'dan uzaklaşarak Pan-Arabizmin ve Arap red cephesinin yeni merkezi olarak algıladığı Irak'a yaklaştı. Bazı FKÖ büroları sembolik olarak Bağdat'a taşındı.¹⁵⁸

Saddam-Arafat yakınlaşması nedeniyle 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle FKÖ süreçte hatırı sayılır bir aktivite göstermiştir. İşgale çok hızlı ve sert karşı çıkan ABD'nin tavrı karşısında işgalin ertesi günü Suriye'nin isteğiyle Kahire'de Arap Dışişleri Bakanları olağanüstü toplantısında Suriye'nin işgalden dolayı Irak'ın derhal kınanmasını istemesi Suriye'nin Irak'la eski kavgasına bağlanırken, FKÖ ihtiyatlı bir tutumla bunalımın sınırlı tutulabileceğini savunmuştur. Toplantıdan ancak Ürdün Kralı Hüseyin'in uzlaştırma çabalarının desteklenmesi kararı çıkabilmiştir.¹⁵⁹ 10 Ağustos'ta yine Kahire'de Devlet Başkanları düzeyinde toplanan Arap Birliği Zirvesi'nde Arafat, daha sonra Bağdat'ın teşvik ettiği anlaşılan konuşmasında bölgesel Arap ülkelerinden oluşan uzlaştırma komisyonları kurularak Bağdat'a çekilme mesajlarını sunmalarının Saddam'ın gururunu okşayacağını ve onu etkileyeceğini savunmuştur. Ayrıca Arafat zirve sonuç bildirisinin yayınlanmasının görüş birliği oluşmadığı gerekçesiyle tüzüğe aykırılığını iddia etmiş, Mısırlılara “siz hepiniz birer satılmış ajansınız” diye ithamda bulunmuştur. Irak'ın kınanması ve Kuveyt'ten şartsız çekilmesi, Kuveyt Emirliği'nin geri dönüşü kararlarını içeren sonuç bildirisine Sudan, FKÖ, Moritanya, Irak, Yemen ve Libya karşı çıkmış, bildiriye ABD ile ittifak kuran Arap koalisyonu ülkelerinden Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'nin içinde olduğu 10 Arap ülkesi onaylarken, 9'u değişik çekinceler koymuş, Arap ülkeleri “ tam ortasından

---

¹⁵⁸ Aronson, *a.g.e.*, s. 271 – 272

¹⁵⁹ Muhammed Heykel, *3. Petrol Savaşı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992, s. 308

ikiye” bölünmüş, Arap Birliği, 1956 Süveyş Kanalı Savaşı’ndan beri tarihinin en ağır krizini yaşamıştır.¹⁶⁰

Saddam Arap desteğini kazanmak amacıyla Arap-İsrail çatışmasıyla Kuveyt’i işgali arasında bağlantı kuran bir siyaset izlemeye başlamıştır. Kuveyt’e Siyonizm ve Amerikan emperyalizmine karşı ve Filistinlileri desteklemek için girdiğini savunuyordu. Saddam’ın bu siyaseti Saddam karşıtı Arap koalisyonunun batı ittifakından uzaklaşmasında başarısız olmakla birlikte Filistinlilerin büyük çoğunluğunun sempatisini kazanmıştı. Arafat Filistin Sorunu’nun Filistinlilerin istediği gibi çözülebilmesi için Irak ve Irak yanlısı Arap devletleriyle kader birliği yapmaya karar verdi. Arafat’ın kararı işgal altındaki Filistinlerin olduğu kadar diasporada yaşayan Filistinlilerin de coşkulu desteğini kazanmıştı. İntifada’nın üçüncü yılında engellenmiş hisler yaşayan Filistinlilerin kurtarıcı bir Arap lider beklentilerine Saddam iyi bir karşılıktı. Arafat-Saddam yakınlaşması Filistinlilerin sadece İsrail karşıtlığını coşturmakla kalmadı aynı zamanda anti Amerikancılık Filistinliler arasında yeniden uyandı. Ortadoğu’da özellikle Amman ve işgal altındaki Filistinliler caddelerde büyük gösteriler yaparak ”Saddam çok yaşa”, ”Saddam bizi kurtar” sloganları atıyorlardı.¹⁶¹

Tarihi argümanları da kullanarak Selahattin Eyyübi ve Eyyübi İmparatorluğu gibi Ortadoğu’dan Arap olmayanları atacağı propagandası yapan Saydam’ı destekleyen Arafat’ın tutumu İsrail barış hareketi içinde derin bir hayal kırıklığına yol açmıştı. Barış hareketi buna rağmen Faysal Hüseyini’nin başını çektiği ılımlı Araplarla diyalogunu sürdürdü. Barış hareketi İsrail sağ kanat siyasi oluşumlarının tezlerinin güçlenmemesi için Araplarla diyalogun sürdürülmesinin önemine inanıyordu. Likud ve İsrail’in sağ kanadı Filistinlilerin ne güvenilir nede gerçek bir uzlaşma istediklerini savunuyorlardı. 15 Ağustos’ta Faysal Hüseyini ve diğer Filistinli liderler işgal topraklarıyla ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına karşı Batı’nın, Amerika’nın ve Batı müttefiki Arap devletlerinin tutumunu çiftte standart olarak nitelendirdi. 17 Ağustos’ta “Şimdi Barış Hareketi” Filistinlilere açık mektup bildiriyle Filistinlileri destekledi. 26 Eylül’de “Şimdi Barış Hareketi”, Faysal Hüseyini ve Filistin Komünist Partisi’nin organize ettiği barış mitingi gerçekleştirildi. Bu miting İsrail kamuoyundaki

---

¹⁶⁰ Heykel, *a.g.e.*, s. 350 – 351 ve Aronson, *a.g.e.*, s. 271 – 272

¹⁶¹ Aronson, *a.g.e.*, s. 272 – 273

Filistinlilerin negatif imajlarını telafi edebilecek nitelikteydi. İsrail'deki barış hareketinin İsrail kamuoyunun genel eğilimini değiştirebilecek bir etkiye ulaşamamakla birlikte İsrail kamuoyunda Körfez krizindeki artan gerginlik sonrasında Filistin Sorunu'na siyasi bir çözüm bulunması yönündeki eğilimin güç kazandığı açıktı. Körfez krizi işgal topraklarındaki tansiyonu yükseltti. Körfez krizi sürecinde de devam eden İsrail'in İntifadayı bastırma teşebbüsünde ve şiddet kullanma politikasında bir azalma olmadı. 1990 Sonbaharında Filistin topraklarında şiddet olayları iyice tırmandı. 8 Ekim 1990'da Kudüs'ün Harem El Şerif çevresinde toplanan binlerce Müslüman arasında şiddetli çatışmalar meydana geldi. İsrail Polisi'nin kalabalığı silah kullanarak dağıtma girişimi sonucunda 21 Filistinli öldü, 200'ün üzerinde Filistinli yaralandı. Olaylarda birkaç İsrailli polis ve sivilde yaralanmıştı. Bu olayın hemen arkasından Filistinlilerin çoğu ölümlerle sonuçlanan Yahudi yerleşimlerine yönelik bıçaklı saldırıları arttı. Saldırıları daha çok Kudüs'ün güneyindeki Bak'a Yahudi yerleşimine yöneliyordu. Filistinlilerin misilleme niteliğindeki saldırılarından sonra İsrail sağının tutumu daha da sertleşmişti. Onlar sık sık "Araplara ölüm", "Arap aşıklarına ölüm" sloganlarını seslendirmeye başladılar. Olayları gerekçe gösteren İsrail'in Filistinlileri yeşil hattan içeri almamasıyla İsrail'de çalışan 120 bin Filistinli inşaat işçisi işsiz kaldı. Filistinlilerin Şamir Hükümeti'nin Filistinlilere uyguladığı ambargo Filistinlilerin durumunu daha da kötüleştirmesine rağmen kısa bir süre sonra İsrail ekonomisi'nin tarım, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışan Filistinlilere bağımlılığını ortaya çıkarması önemli bir sonuçtu.¹⁶²

Körfez krizi'nin savaş öncesi ve savaş sırasında uluslar arası platformda da Filistin Sorunuyla doğrudan bağlantılı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin kronolojik gelişim seyrini ulaşılabildiğim kaynaklar içinde en geniş işleyen Kadir Sağlam'ın Körfez Savaşı konulu doktora araştırması kaynağını referans alarak, Körfez Savaşı kronolojisinin Filistin Sorunuyla ilgili gelişmelerine yer verilmesi Körfez krizinin barış sürecine etkisini göstermesi açısından bilgilendirici olacaktır.

Saddam Hüseyin 2 Nisan'da ordunun önünde yaptığı ve radyodan yayınlanan konuşmasında "*İsrail, Allah tarafından Irak'a karşı herhangi bir şeye kalkışırsa, öyle*

---

¹⁶² Aronson, *a.g.e.*, s. 276 - 278

bir şey yaparız ki; ülkenin yarısı ateşle kavrulur... Bizi atom bombası ile tehdit edenlerin işini kimyasal silahla bitireceğiz.” demesi, Arap ülkeleri’ni heyecanlandırırken, ABD bu konuşmadan rahatsız olmuştur. Bunun üzerine 12 Nisan’da bir grup ABD’li senatör, Musul’da Saddam Hüseyin ile görüşerek kimyasal ve biyolojik silahların sadece ülkenin güvenliğini korumada kullanılması gerektiğini, bunun dışında kullanım tehdidinin Ortadoğu’da endişelere yol açtığını, ayrıca radyo konuşmasında İsrail’in tehdit edilmesini doğru bulmadıklarını ve bunun dünya’da kaygı uyandırdığını belirterek, Saddam’a bu tür düşüncelerden vazgeçmesinin Irak ve Ortadoğu barışı için faydalı olacağını söylemişlerdir. 28 Mayıs 1990’da Sovyet Yahudi göçünün kınanması ve Filistin Sorunu’nun görüşülmesi için, 21 Arap devletinin katılımıyla gerçekleşen Arap Zirvesi’nin basına kapalı bölümünde Saddam Hüseyin bölge devletlerini, özellikle Kuveyt ve B.A.E.’ni ima ederek tehdit etmiştir. Saddam’ın zirvedeki konuşmasını değerlendiren ABD yönetimi, Irak’ın hedefinin İsrail değil, bir Arap ülkesi olabileceği üzerine yorum yapmıştır. 25 Temmuz 1990’da Saddam Hüseyin ABD’nin bayan Irak Büyükelçisi April Glaspie’yi davet ederek, bir görüşme yapmıştır. ABD ile dost olduklarını, Arap-İsrail çatışması konusunda farklı düşüncelerinin düşman olmalarını gerektirmediğini belirtmiş, savaş istemediklerini ancak gerektiğinde haklarını koruyacaklarını, ABD’nin Araplar arası sorunlara karışmaması gerektiğini, söylemiştir. Savaş öncesi kriz döneminde Arafat krizde doğrudan rol alarak arabuluculuk görevi üstlenmişti. 28 Temmuz’da Saddam’ın mesajını almış ve 29 Temmuz’da bu mesajı Kuveyt emirine iletmiştir. 10 Ağustos’ta Saddam Hüseyin Suudi Arabistan’da bulunan yabancı askerleri gerekçe göstererek “*Mekke’yi ve Peygamberimizin Medine’deki mezarını kurtarın*” sözleriyle “Kutsal Savaş” çağrısı yapmıştır. Saddam’ın bu çağrısı İslam dünyası’nda fazla bir yankı uyandırmamış, tam tersine aynı gün Kahire’de toplanan 12 Arap devleti Suudi Arabistan’a Arap gücü yollamayı kararlaştırırken, yalnızca FKÖ, Irak ve Libya karara karşı çıkmıştır.¹⁶³

Saddam Hüseyin 12 Ağustos’ta bir konuşma yaparak Ortadoğu’daki sorunlar için çözüm önerilerini sunmuştur. Bu önerilerin Filistin Sorunu’nu da içine alan kısmı şöyleydi: “*Bölgedeki bütün anlaşmazlıklar BM Güvenlik*

---

¹⁶³ Sağlam, *a.g.e.*, s. 150 – 153

Konseyi'nin kararları doğrultusunda çözümlenecektir. Fakat bunlar aynı temel prensiplere dayanacaktır. Bunlar: İsrail'in, işgal ettiği Filistin topraklarından, Lübnan ve Suriye topraklarından çekilmesi, Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi, İran ile Irak'ın kendi sınırlarına çekilmesi, Kuveyt sorunu için yeni çözümlerin ortaya konması, askeri çekilme ve siyasi antlaşmaların bütün bölgede aynı tarihte yapılmasıdır.” Irak'ın teklifini ABD aynı gün kabul edilemez olarak nitelendirip reddetmiştir.¹⁷ Ağustos'ta İsrail, Irak tehditlerinin susturulması için yoğun ve hızlı hava saldırısının yapılmasını istemiştir. Irak'ın destek umduğu Gorbaçev'den gelen ilk demeç, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin uluslar arası hukuka ve BM kuruluş yasasına aykırı olduğuydu. İsrail 22 Ağustos'ta ise kendilerine Irak'ın saldırması durumunda gereken cevabı vereceklerini ancak bu krizde yer almadıklarını açıklamıştır. 25–26 Ağustos'ta Fransa Dışişleri Bakanı Moskova'ya giderek görüşmelerde bulunmuştur. Fransa ve Sovyet Dışişleri Bakanları yaptıkları ortak açıklamada Irak'ın, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymasını ve uluslar arası kamuoyunun isteklerini yerine getirmesini, kendilerinin de Ortadoğu'da mevcut olan sorunların çözüme kavuşturulmasını istediklerini belirtmişlerdir. 4 Eylül'de Sovyetler Birliği Ortadoğu'da uluslar arası bir konferans düzenlenmesi gerektiğini vurgulayarak, Körfez'deki krizin görüşmeler yoluyla çözümlenmesi yönünde uzlaştırıcı bir tutum göstermeye başlamıştır. Sovyetlerin Ortadoğu'da uluslar arası konferans fikrine Fransa Dışişleri Bakanı Dumas, Filistin Sorunu için de faydalı olacağını söylerken, İsrail karşı çıkmıştır. Eylül'ün ilk haftasında ABD, İsrail'in Irak'a herhangi bir eylemde bulunarak dengeleri değiştirmemesine önlem olarak, İsrail'e yapılacak askeri yardımı 1 milyar dolar artırmıştır. 24 Eylül'de Fransa Devlet Başkanı Mitterand BM'e, ABD'den farklı 4 maddelik bir barış planı sunmuştur. Fransa, planında Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi ve tüm Ortadoğu sorunlarının görüşülmesi için konferans önermiştir.¹⁶⁴

1 Ekim'de Sovyetler Birliği ile İsrail 1967 Savaşı'nda kesilen ilişkilerini Konsolosluk düzeyinde yeniden başlatmaya karar vermişlerdir. 8 Ekim'de Kudüs'te çıkan olaylarda İsrail güçlerince 21 Filistinlinin öldürülmesi ve 140 Filistinlinin yaralanmasına karşı Saddam, Kubbet'üs Sahra'da Müslümanların şehit

---

¹⁶⁴ Sağlam, *a.g.e.*, s. 153 - 156

edilmesine seyirci kalınamayacağını söyleyerek, Kudüs'ün kurtarılması için Araplara eyleme geçmeleri çağrısında bulunmuştur. Bush da bu olaydan üzüntü duyduğunu, İsrail askerlerinin Filistinlilere anlayışlı davranması gerektiğine inandığını açıklamıştır.12 Ekim'de BM Güvenlik Konseyi oybirliği ile İsrail'in Kudüs'teki katliamını kınamış ve olay yerine bir heyet göndermeyi kararlaştırmasına rağmen İsrail bu heyeti tanımamıştır. 15 Aralık'ta Saddam Hüseyin ABD ile yapılacak her türlü görüşmenin en önemli konusunun Filistin Sorunu olacağını açıklamıştır. Irak'ın sürekli İsrail'i tehdit ederek hedef göstermesine İsrail'in Irak'ın tehditlerine boyun eğmeyeceğini, gerekirse anında karşılık vereceğini açıklaması ABD'yi endişelendirmiştir. AT ülkeleri, Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'i 10 Ocak'ta Lüksemburg'a davet ederek Irak'ın Kuveyt'ten şartsız olarak geri çekilmesi halinde Irak'a askeri müdahale edilmeyeceği garantisini vermişlerdir. Ayrıca, Kuveyt'ten geri çekilme işleminin tamamlanmasından sonra Ortadoğu'da genel bir barış için uluslar arası barış konferansı toplanmasını teklif etmişlerdir. Irak yönetimi teklifi kabul etmemiştir. Savaş süreci içinde de daha çok İsrail'in öne çıktığı gelişmeler yaşanmıştır.18 Ocak'ta Irak'ın Suudi Arabistan ve İsrail'e ilk scud füzesini fırlatmasına İsrail'in misillemede bulunması halinde Ortadoğu'daki dengelerin değişeceği ortaya çıkmıştır. Mısır ve Suriye İsrail'in Irak'a saldırması halinde tutumlarının değişeceğini açıklamışlardır. Ürdün de İsrail'e hava sahası koridorunu kullandırmayacağını ve gerekirse müdahale edeceğini ABD'ye bildirmiştir. Bu sıralarda İsrail'in "şimdilik" Irak'a misillemede bulunmayacağını açıklaması ABD'nin Arap Koalisyonu'nun bölünmesi endişesini gidermiştir.19 Ocakta Irak Tel-Aviv'e ikinci kez scud füzesi fırlatmış ve 29 kişi yaralanmıştır. Irak'ın İsrail'e scud füzesi fırlatmasının en önemli nedeni çok uluslu koalisyonun gücünü Arap ülkelerinin desteğini alarak bölmektir. ABD'nin İsrail'in misillemede bulunmasını engellemesiyle Saddam amacına ulaşamamıştır.¹⁶⁵

Irak 24 Ocak'ta Suudi Arabistan ve İsrail'e fırlattığı füzelerle bu iki ülkeye füze fırlatmaya devam etmiştir. İsrail'e atılan füzelerin ölümlere yol açması, İsrail'in Irak'a misillemede bulunmasını tekrar gündeme getirmiştir. Gelişmeler

---

¹⁶⁵ Sağlam, *a.g.e.*, s. 157 - 160

karşısında Suriye, İsrail'in misillemeye hakkı olmadığını, İsrail'in Arap ülkeleriyle savaş halinde bulunduğunu ve Arapların topraklarına karşı saldırganlığını sürdürdüğünü açıklamıştır. Savaşın başlamasından (17 Ocak) 27 Ocağa kadar Irak İsrail'e 25, Suudi Arabistan'a 26 adet scud füzesi fırlatmış, füzelerin %85'i Amerikan Patriot füzeleri tarafından havada vurularak tesirsiz hale getirilmiştir. İsrail Suriye'nin açıklamasından sonra, savaşın bitmesine müteakiben Filistinlilerle barış görüşmelerini yapmaya hazır olduğunu açıklamıştır. 6 Şubat'ta Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçev televizyondan yaptığı konuşmada, "ABD'nin Irak'a saldırması ile BM kararlarını ihlal ettiğini ve savaşın bölgeye yayılma tehlikesi içinde olduğu uyarısında bulunmuş, ancak çok uluslu güç karşısında önemli bir direnç gösteremeyen Irak Ordusu'nun 25 Şubat'ta teslim olmaya başlaması karşısında Saddam radyodan yaptığı konuşmada, "Irak'ın Kuveyt'ten çekileceğini fakat Kuveyt'in sonsuza kadar Irak toprağı olarak kalacağını" ileri sürmüştür.¹⁶⁶

Körfez Savaşı'nın global ve bölgesel çapta sonuçlarının Filistin Sorunu ve barış süreci üzerinde doğrudan etkileri olmuştur. Bu etkileri üç noktada toplayabiliriz:

1. Irak'ın yanında yer alan Filistinliler Irak'ın savaşı kaybetmesiyle Arap dünyası'nın büyük kısmının desteğini kaybetmiştir. Körfez krizi 1948–1949 ve 1967'den sonra Filistinlileri yerinden eden üçüncü kriz olmuştur. Buna 1982'de İsrail'in Beyrut kuşatması sonrası FKÖ gerillaları yanında önemli oranda Filistinli mültecinin de Lübnan'dan ayrılmak zorunda kalması da eklenebilir. Savaş sonrası Kuveyt'in sınır dışı ettiği ve diğer Arap ülkelerinden ayrılan yaklaşık 400 bin Filistinli Ürdün'e gelmiştir. Filistinlilerin Körfez krizinden dolayı uğradıkları kaybın yaklaşık 10 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kuveyt'te bıraktıkları mal varlıkları ise bunun dışında tutulmaktadır. Körfez krizi sırasında ve sonrasında Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilerin durumları her geçen gün biraz daha kötüye gitmiştir. İşgal altındaki Filistinlilerin yarısına yakını işsizdi. Körfez Savaşı'ndan olumsuz etkilenen Filistinliler, Körfez Savaşı sonrası yapılacak barış

---

¹⁶⁶ Sağlam, *a.g.e.*, s.162 – 168

görüşmelerine umutlarını bağlamışlar ancak bu konuda ikiye bölünmüşlerdir. FKÖ içindeki ılımlılar Ortadoğu Barış Konferansı'na katılarak İsrail ile yüz yüze ve kamuoyuna açık yapılacak görüşmelerle soruna çözüm aranmasını isterken, radikal kanat İsrail'le antlaşmayı öngören görüşmelere katılmaya karşı çıkmaktaydı.¹⁶⁷

2. Körfez Savaşı'nda Irak'ı destekleyen FKÖ'yü cezalandırmak isteyen Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri FKÖ'ye verdikleri yardım fonlarını kesmişler, yardım fonlarını FKÖ'nün rakibi Hamasa yönlendirmişlerdir. Finans krizine giren FKÖ, Dünya'nın birçok yerinde ve Arap ülkelerindeki temsilciliklerini kapatmak zorunda kalmıştır. Filistinliler özellikle işgal topraklarındaki kamplarda yaşayanlar açıkça FKÖ'yü ve Arafat'ı eleştirmeye başlamışlardır. İşgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler arasında Arafat'ın körfez krizindeki tutumunun Filistinlilere çok pahalıya mal olduğu düşüncesi hakim olmuştur. İntifada ilk kez FKÖ'nün kontrolünden çıkma belirtileri göstermeye başlamıştır. Arafat'ın FKÖ liderliği tehlikeye girmiş, ABD güdümündeki Arap koalisyonu ülkeleri ve bazı Filistinli Liderler açıkça Arafat'ın liderlikten uzaklaştırılmasını talep etmişlerdir. Bu gelişmelerden sonra FKÖ'nün baskılara dayanma gücü kalmamış, her türlü dış etkiye karşı savunmasız bir hale gelmiştir.¹⁶⁸

3. Soğuk savaş'ın sonunu ve yenedünya düzeni döneminin başlamasını belirginleştiren Körfez Savaşı sonrası İsrail'in ABD'nin yanındaki soğuk savaş dönemindeki stratejik ortağı rolünü kaybettiği yorumları yapılmaktaydı. Filistin Sorunu'nu Ortadoğu'daki istikrarsızlığın başlıca nedeni olduğunu düşünen ABD'nin kendi çıkarları dahilinde Ortadoğu'da istikrarı sağlama siyasetine bu kez İsrail, karşı koyabilecek durumda değildi. Buna ek olarak Körfez Savaşı'ndan hemen sonra uluslar arası kamuoyu, Körfez Savaşı'nda Ortadoğu'daki olayların temel etkeni olan Filistin Sorunu'nun çözümünün aciliyetinin anlaşılmasıyla İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına uyması gerektiği üzerinde durarak Filistin Sorunu'nu yeniden gündeme getirmiştir. Değişen dengelerle birlikte ABD'nin kayıtsız şartsız desteğinden emin olamayan İsrail'in uluslar arası mutabakata bu kez kulaklarını

---

¹⁶⁷ Arı, *a.g.e.*, s. 262 -264

¹⁶⁸ Kepel, *a.g.e.*, s.367 ve Aras, *a.g.e.*, s.84-85

tıkaması imkanı yoktu. Barış yapması gerektiğinin çok iyi farkında olan İsrail için yeni durumda aradığı en fazla kazançla çıktığı bir barış yapmak olacaktır.¹⁶⁹

2.2.MADRİD KONFERANSI'NA UZANAN SÜREÇ

Körfez Savaşı sonrası FKÖ içindeki radikal kanadın İsrail'le görüşmelere karşı çıkmasına rağmen, Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi, Filistinlilerin 30 Ekim 1991'de yapılması planlanan Ortadoğu Barış Konferansı'na katılmasını tavsiye etmiştir. İsrail Hükümeti, FKÖ'nün uluslar arası kamuoyundaki sempatisini kaybetmesi ve Arap dünyası'nda izole edilmenin kapısına gelmesiyle rahatlamasına rağmen İsrail üzerindeki uluslar arası siyasi baskıların bir Arap-İsrail çatışmasına yol açmasından çekiniyordu. Tarafların böylesine dıştan gelecek baskılara açık olduğu Körfez Savaşı sonrası Bush'un daha önce savaş sonrası ele alınacağını açıkladığı Ortadoğu barış projesi kapsamında ABD Dışişleri Bakanı Baker savaşın bitmesinden sonraki birkaç hafta içinde Ortadoğu'ya birkaç turluk ziyaret gerçekleştirdi. Baker Arap ülkelerinden ABD ve Sovyetler Birliği sponsorluğunda Ortadoğu Barış Konferansı'nın toplanması desteğini aldı. Baker Körfez Savaşı sırasında Ortadoğu'nun kilit ülkesi konumunu elde eden Suriye ziyaretinde Şam, BM gözetiminde ve BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarının uygulanması temelinde toplanacak Ortadoğu Barış Konferansı'na katılacağını bildirdi. Ürdün ve FKÖ'de Suriye'nin görüşüne tamamen katıldıklarını açıkladılar. FKÖ, Körfez Güvenlik Konseyi (GCC-KGK) devletlerinin İsrail'le diyalogun açılmasındaki isteksizliklerinden dolayı rahatlarak, Suriye'nin kabul ettiği konferansta FKÖ'nün pozisyonu ve Suriye'nin Golan Tepeleri'ne yoğunlaşmalarından şüphelenmesi nedeniyle Mayıs 1991'de Suriye ile görüşmelerde bulundu. Suriyeli yetkililer konferans'ta Suriye'nin Filistinlilerin haklarının korunmasını ve Arap-İsrail ilişkilerinin normalleşmesini amaçlayacaklarını belirttiler. Suriye aynı zamanda 1983'de Suriye'nin desteğiyle Arafat'a karşı ayaklanan ve FKÖ'den ayrılan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Kumandanlık Örgütü'nün FKÖ içine tekrar alınmasında ısrar etti.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 390 – 391 ve Arı, *a.g.e.*, s. 262

¹⁷⁰ Arı, *a.g.e.*, s. 265

Baker ziyaretiyle Arap ülkelerinde Ortadoğu Barış Konferansı'nın toplanmasında belli bir mesafe alırken, İsrail Başbakanı Şamir'in çıkardığı engelleri henüz aşamamıştı. İsrail Dışişleri Bakanı David Levy'nin İsrail'in doğrudan çift taraflı görüşmelere ve Golan'ın statüsünü görüşmeye onay verebileceği açıklamasına Şamir katılmayarak Baker'e üç noktada itiraz etti. Sovyetlerin Ortadoğu Barış Konferansı'na müdahale etmesine karşı çıkmış, Golan Tepeleri'nin geleceğinin görüşülmesini kabul etmemiş ve Baker'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin statülerinin gözden geçirilmesi isteğine İntifada devam ettiği sürece statü görüşmelerinin gündeme gelemeyeceği karşılığını vermiştir. Bununla da kalmayarak Baker'in Doğu Kudüs'te bazı FKÖ yetkililerle görüşmesinden dolayı İsrail'in FKÖ'den hiç kimseyi görüşmelerde taraf kabul etmeyeceği uyarısında bulunmuştur. Baker Washington'a döndüğünde İsrail Sovyet Yahudi göçmenlerinin İşgal topraklarına yerleştirilmelerine hız vermesine beklenmedik sertlikte tepki gösterdi. ABD Dışişleri Bakanı, " *Barışa yerleşim faaliyetlerinden daha büyük herhangi bir engel düşünmüyorum. Yerleşim faaliyetleri sadece dinmeksizin devam etmiyor aynı zamanda barışı kuşatıyor* " açıklamasını yaptı. İsrail'in barışın önünü tıkaması ABD Dışişleri Bakanı tarafından tespit edilirken, ABD Başkanı Bush'un İsrail'e yeni askeri silahlar ve malzemeler vermekten çekinmemesi Bush'un bölgede silahsızlanma ve çok övündüğü yeni dünya düzeni söylemlerindeki samimiyeti hakkında Arap kamuoyunda haklı şüpheler uyandırmıştır.¹⁷¹ Diğer taraftan Şamir İşgal topraklarını İsrail toprağı olarak nitelendirmeye devam ediyordu. Ortadoğu'da barış diplomasisinin toprak karşılığı barış formülüne odaklandığı sıralarda 24 Temmuz 1991'de şunları söylemiştir:¹⁷²

Toprağa dayalı uzlaşmalara inanmıyorum. Ülkemiz çok küçüktür. Toprak tüm hayatımızla-güvenlik, su, ekonomi-irtibatlıdır. Sonsuza kadar bütün yurdumuza bağlı kalacağıma tüm kalbimle inanıyorum. Barış ve Güvenlik birbirini izler. Güvenlik, toprak ve yurt özdeşirler.

¹⁷¹ *Middle East and North Africa*, s.56

¹⁷² Aras, a.g.e., s.90'dan naklen William B. Quandt, *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967*, (Washington: Brookings Institution,1993) s.402

Baker'in Ortadoğu gezisinde açıkladığı, Sovyetlerle ABD eş Başkanlığı'nda ve BM kararları temelinde kapsamlı bir Ortadoğu Barış Konferansı'nın toplanmasının özünü oluşturduğu "Baker formülasyonu" Suriye tarafından şartlı kabul edildikten sonra Ürdün, Mısır ve Lübnan'ın da kabul etmesiyle Arap tarafının katılımı sağlanmış olmaktadır. ABD Uluslar arası alanda da destek bulmakta zorlanmayarak Londra'daki G -7 toplantısında barış konferansı önerisini bu ülkelere de onaylattı. Arap ülkeleri açısından son kritik desteği Suudi Arabistan'dan aldı. Soğuk savaş'ın uzatmalı son alışkanlıklarını oynayan İsrail'de ilk yumuşama barışın kilit ülkesi Suriye'nin barış masasına oturmasının yegane sebebi Golan'ın görüşmelerde ele alınmasıyla ilgili olarak geldi. Şamir şunları söyleyebildi:¹⁷³ "...Suriye'nin Golan tepelerinden çekilmemizi istemeye hakkı var... Suriye bize sorarsa çekilmeye razı olmadığımızı söyleyeceğiz."

İsrail daha öncede işaret edilen soğuk savaş sonrası denkleminde ABD'nin öncelikler listesinin başına yerleştirdiği Ortadoğu sorununa yönelik girişimine karşı son kozlarından sonra İsrail Kabinesi Ariel Şaron dahil Likud'un aşırı sağ kanadından üç bakan'ın vetosuna rağmen Filistin delegasyonunun görüşmelere katılmaması şartıyla Baker'in konferans önerisini kabul ettiğini açıkladı. Konferans öncesi son gelinen noktada ABD, İsrail'in FKÖ vetosunu Arap ülkelere de kabul ettirdiği şekliyle Filistinlilerin "Ürdün-Filistin Ortak Delegasyonu" içinde yer alması formülüyle aştı. Hatta Filistinlileri ortak delegasyonda temsil edecek iki Filistinli de belirlenmişti. Filistinlilerin İntifada ile birlikte ılımlı kanadın en çok tanınanı Faysal Hüseyini ve Hannan Aşravi olacaktır. FKÖ bu durumu İsrail'in eninde sonunda FKÖ ve Arafat'la masaya oturmak zorunda kalacağı düşüncesiyle belli bir süredir savunduğu barış konferansının önüne bir engel olarak koymamak için kabul etmiştir.¹⁷⁴

---

¹⁷³ Charles D. Smith, *Palestine and Arab-Israeli Conflict*, New York, St. Martin's Press, 1992, s.88

¹⁷⁴ *Middle East and North Africa*, s. 57

2.3. MADRİD KONFERANSI (30 EKİM 1991)

30 Ekim 1991'de başlayan Madrid Konferansı'na İsrail, Ürdün ortak delegasyon çatısı altında Filistinliler, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Fas, Tunus, Cezayir, Moritanya ve Avrupa Topluluğu katılmıştır. Açılış oturumundan sonra bir araya gelen, birbirlerinin görüşlerini öğrenmeye çalışan taraflar toplantının kurallarını belirlediler. Tartışılan temel konular; toprak, barış ve güvenlikti. Bütün katılımcılar barış için bunların ayrılmaz parçalar olduğunda uzlaşmışlardır. Madrid'deki çok taraflı görüşmelerden somut bir sonuç çıkması beklenmiyordu. Konferans'ın Filistinliler açısından önemi İsrail ve Filistinlilerin ilk kez görüşmesi, birbirlerini tanımaları ve Filistinlilerin varlığının tartışma konusu olmaktan çıkmasıydı.¹⁷⁵

Madrid Konferansı'nın İkinci turu 4 Aralık'ta Washington'da ikili görüşmelerle devam etti. Suriye ve Ürdün-Filistin ortak delegasyonundan oluşan Arap tarafı İsrail politikasını sert bir dille eleştirdiler. Araplar "barış için toprak" ilkesine göre, İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini istiyor, İsrail ise buna yaklaşmıyordu. İsrail bütün dünya'da barışın önündeki engellerin başında geldiğini kabul ettiği Yahudi yerleşimleri politikasını sürdürüyordu. İsrail İşgalden bu tarafa işgal ettiği toprakların yaklaşık yarısına yerleşimler kurmasını, buralara 100 bin Yahudi yerleştirmesini Arap ülkeleri şiddetle eleştirerek ABD'den İsrail'in yerleşimlerini durdurmasını sağlamasını istiyorlar ancak İsrail yerleşim faaliyetlerine bir an bile ara vermiyordu. Araplar Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde bir Filistin devleti kurulmasını savunurken İsrail Filistin Devleti'nin adını bile telaffuz etmek istemiyordu.¹⁷⁶

Madrid Konferansı'nın üçüncü turu ise 28 Ocak 1992'de Moskova'da yapılmış fakat Arap-İsrail görüşmelerinde elle tutulabilir bir sonuç alınmamıştır. Moskova görüşmelerinde ilk ikisinden farklı olarak ABD, Rusya ve bölgedeki taraf ülkelerin yanında AT, EFTA, Japonya, Kanada ve Türkiye'de temsil edilmişlerdir. Moskova

---

¹⁷⁵ Samih K. Farsoun with E.Zacharia, *Palestine and The Palestinians*, Westview Press, Oxford, 1997, s.256

¹⁷⁶ Arsev Bektaş, " Ortadoğu'da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu ", Bağlam Yayınları, İstanbul 1993, Yayına hazırlayan: Sabahattin Şen, s. 294 - 296

görüşmelerinde Su, Çevre, ekonomik gelişme, mülteciler ve silahlanmanın kontrolü için çalışma grupları kurulmuştur.¹⁷⁷

Filistinliler Madrid’de başlayıp devam eden görüşmelerde İsrail’in Arap ülkeleriyle bölgeyi tartışmasının kendilerini çok ilgilendirmediğine ve kendilerini ikinci plana ittiğine karar vermişlerdi. İsrail mültecilerin nihai statüleri konusunda Filistinlilerle görüşmeler yapmamıştır. Filistinliler Moskova oturumuna katılmamışlar, İsraililer de bölge ülkeleri dışında katılımcıların olduğu mülteciler ve ekonomik sorunlarla ilgili komitelerin toplantılarına katılmayarak boykot etmişlerdir. Filistinliler kendilerine yönelik kısıtlamalara rağmen, görüşmelerin kesilmesini istemediklerini ve görüşmelerin devam etmesine taraftar olduklarını açıkladılar. Barış görüşmelerine 25 Şubat 1992’de Washington’da yapılan ikili müzakerelerle devam edildi. İsrail Filistinlilerin doğrudan temsil edilmesine ilişkin çekincesini çekmesine rağmen, FKÖ ile görüşmeyi reddetmekteydi. FKÖ ise, İsrail’in FKÖ ile görüşmeyi reddederek ve Filistinlileri yurtlarından etmeye çalışarak barış sürecini ihlal ettiğini açıkladı. Bundan sonraki görüşmelerde Filistinlilerin görüşmelere katılıp katılmamaları değil, nasıl katılacakları üzerinde yoğunlaşıldı.¹⁷⁸

FKÖ içinde barış tasarılarına yaklaşım konusunda görüş farklılıkları bulunurken, İsrail ve ABD Batı Şeria ve Gazze’nin konumunun daha sonra ele alınacağı geçici bir Filistin özerk yönetimi süreci üzerinde durmaktaydı. Likud Partisi ve Başbakan İzak Şamir, Batı Şeria ve Gazze'nin İsrail toprağı olduğu ve ayrılmasının kesinlikle söz konusu olamayacağına ısrar ederken, İşçi Partisi lideri İzak Rabin bu konuda daha esnek bir tutum sergilemekteydi. İzak Rabin, beş yıllık geçiş sürecini öngören özerk bir Filistin Yönetiminin kurulmasından yana olduğunu ve işgal altındaki bölgelerde yeni Yahudi yerleşim bölgelerinin kurulmaması gerektiğini açıklamaktaydı. İsrail’in görüşleri 1978’de Camp David’de ortaya atılan görüşlere benzemektedir. İsrail kamuoyundaki iç tartışmalar sonrası Washington’da tekrar başlayan ikili görüşmelerin dördüncü turunda İsrail masaya “Geçici Dönem Kendi Kendini Yönetim Düzenlemeleri” (ISGA-GDKKYD) önerisini getirdi. Bu öneriler Filistinlilere idari, yargı ve güvenlikle ilgili konularda çok sınırlı

---

¹⁷⁷ Arı, *a.g.e.*, s. 265

¹⁷⁸ Arı, *Ag.e.*, s. 265

bir otorite vermekteydi. Rabin, 5. Tur ve sonrasında önerilerine sınırlı otorite kapsamında yeni ekler teklif etmiştir. Filistinliler önerilen alanlarda tüm inisiyatifin Filistinlilere kaydırılması ve Filistin otoritesinin tüm Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne yaygınlaştırılmasını istemişlerdir.¹⁷⁹

Ortadoğu'da Körfez Savaşı sonrası gelişmeler, FKÖ ve Arap ülkelerini ABD ve İsrail'e yakınlaştırmış, 1978'de Camp David'de reddedilenlerden daha azını veren barış görüşmelerindeki önerileri kabul etme eğilimine itmiştir. Barış görüşmelerindeki en önemli sorunlardan biri Filistinli mültecilerin yerlerine geri dönmeleri konusuydu. İsrail geri dönüşü Filistinlilerin İsrail'i ortadan kaldırmaya yönelik bir araç olarak kullanmayı amaçladıklarını, geri dönüşlerin gerçekleşmesi durumunda demografik dengenin bozulacağını ve iç çatışmalara ortam hazırlayacağını iddia etmekteydiler.¹⁸⁰

Madrid Konferansı görüşmelerinin diğer çift taraflı görüşme turlarına Washington'da devam edilmiştir. 30 Ekim 1991'de Madrid'de başlayan Konferans'ın Moskova'da yapılan 3. turu hariç diğerleri Washington'da yapılmış, 17 Aralık 1992'de Washington'da yapılan 8. turla sona ermiştir. 30 Ekim 1991'den 17 Aralık 1992'ye kadar bir yılı aşan barış görüşmeleri sürecinden çıkan sonuçları Filistinli bir analistin Filistinliler açısından özetlenen değerlendirmesi şöyledir:¹⁸¹

Birincisi; Madrid Konferansı görüşmeleri mültecilerin geri dönüş hakları üzerinde kilitlenmiştir. Görüşmelerde Filistinlilerin iç bölünmesi sona ermemiş, içerdekiler ve dışarıdakiler (Diaspora) arasındaki bölünme devam etmiştir.

İkincisi; Madrid Konferansı'na başından beri FKÖ içindeki muhalif güçler muhalefetlerini sürdürmelerine rağmen, görüşmelere alternatif gerçekçi bir opsiyon sunmayı başaramamışlardır. Görüşmelere meydan okuyucu karşı çıkış ise FKÖ'nün bünyesine katılmayan İslamcı güçlerden gelmiştir. Beklenildiği gibi İslamcıların her

---

¹⁷⁹ Camille Mansour, "The Palestinian-Israeli Peace Negotiations: An Overview and Assessment Conclusion", *Journal of Palestine Studies*, Spring 1993, Vol.XXII, No:3, s.14

¹⁸⁰ Arı, a.g.e., s. 268

¹⁸¹ Mansour, a.g.m., s. 23 - 24

geçen gün genişleyen tabanlarıyla kitleleşmeleri onları ılımlılaştırmamış hatta İsrail'in katı tutumu tabanlarını genişletmelerine hizmet etmiştir.

Üçüncüsü; Görüşme süreci Filistinlilere güç transferiyle sonuçlanmamıştır.

Dördüncüsü; İsrail, Filistin-İsrail antlaşmasında samimi değildi. Görüşmeler sürerken İsrail İnsan hakları ihlallerine devam etmiş, toprakların kontrolü siyasetini terk etmemiş, Filistin topraklarında yerleşim aktivitelerini hızlandırmıştır. İsrail böylece 242 sayılı kararın uygulanmasını zorlaştırmayı amaçlayan siyasetini sürdürmüştür.

Beşincisi; Görüşmelerde İsrail Filistin Devleti tartışmalarına engel olamamış, FKÖ merkezi rolünü İsrail'e kabul ettirmiştir.

Altıncısı; Filistinlilerin kendi kendilerini geçici yönetim düzenlemelerini şartlı kabullerine rağmen İsrail bir yıl içinde hiçbir olumlu adım atmamıştır.

Yedincisi; ABD Ekim 1991'de Filistin tarafına bir mektupla; kapsamlı barışa doğru sürecin ilerlemesine yardım edeceği, 1967'de İsrail'in işgal ettiği topraklarda işgaline karşı olduğunu, barış için toprak prensibi ve 242 ve 338 sayılı kararların temelinde kapsamlı barışın gerekliliğine inandığı ve destekleyeceği, Filistin halkının siyasi haklarının sağlanması, Filistinliler ve İsraillilerin karşılıklı güvenlik haklarına saygı duymaları temelinde Filistinlilerin pratik haklarını tanıdıklarına yönelik yazılı taahhütte bulunmuştur.

III. BÖLÜM: OSLO ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI, TEPKİLER VE UYGULAMASI

3.1. OSLO ANTLAŞMASI'NIN İMZALANDIĞI KONJOKTÜR

3.1.1. ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİNİN KÜRESEL DİNAMİKLERİ

Filistin Sorunu'nun bir mülteci sorununa indirildiği 1948–1967 arasından sonra, Filistin Sorunu'na barışçı bir çözüm yönünde uluslar arası sistemin arayışları 1967 Savaşına kadar geriye götürülebilir. Soğuk savaş dönemi Ortadoğu barış sürecinin tarihsel gelişimine ait bir analiz şöyledir:¹⁸²

1967–1973 savaşları arasındaki yıllarda barış süreci'nin prosüdürel unsurları test edildi fakat barış bariyerleri yıkılamadı. 22 Kasım 1967'de BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı alındı. Bu kararlar Arap-İsrail çatışması özenli bir şekilde dengelendi. Karar “adil ve kalıcı” barış çağrısı yapmasına rağmen, Filistinliler 242'nin Filistin Sorunundan sadece mülteci sorunu olarak bahsettiği için karşı çıktılar. Barış sürecinin biz 1970'lerde başladığını varsayıyoruz. ABD'nin yardımı ile Mısır-İsrail Ocak 1974'de sınır ayırma antlaşmasını imzaladılar. Bunu Mayıs 1974'de İsrail-Suriye sınır ayırma antlaşması takip etti. Eylül 1975'de 2. İsrail-Mısır geçici antlaşması, 1978'de Mısır-İsrail arasında Camp David barış antlaşması ve 1979'da Mısır-İsrail barış antlaşması imzalandı. Barış süreci siyasi arenadan çok kapalı kapılar arkasında gelişti. Bu antlaşmaların hepsi ABD Başkanı Carter'in eşsiz çabalarının ve ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in “mekik” diplomasisinin sonucuydu. Barış süreci siyasi argümanların tamamını, Psikolojik, ekonomik, diplomatik ve askeri eylemlerin hepsini içine almıştır. 1974'de siyasi çevre değişti. Mısır Başkanı Enver Sedat Sovyet askeri yardımından

---

¹⁸² Harold H. Saunders, *the Other Walls, the Politics of the Arab – Israeli Peace Process*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C., 1985, s. 3 – 4

veya alımından ve merkezi planlı ekonomiden ABD diplomasisine ve batılı ekonomilere kapısını açtı. Kissinger'in mekik diplomasisi Suriye-İsrail sınır ayırma antlaşması yanında Suudi petrol ambargosunu da bitirdi. Petrol gelirlerinin global ekonomiye etkilerini stabilize etmeye ABD öncelik verdi. Arap liderler İsrail'in varlığını artan bir şekilde sürekli bir varlık olarak kabul etmeye ve barış görüşmeleri yapmaya başladılar. 1970'ler barış süreci'nin ilerlemesine doğru araçların kullanıldığı yıllardı. 1980'ler bizleri şaşkına uğratan gelişmelere sahne oldu. Bu uzun periyotta barış görüşmelerinin yapılması imkansız görünüyordu. Halbuki 1973 savaşı sonrası Başkan Sedat'ın Kudüs'ü ziyareti görüşmeler için uygun bir ortam oluşturmuştu. 1980'lerin ilk yılları durgun geçen bir periyoddu. Bu periyod'da siyasi engeller bütün ağırlığıyla yerinde kaldı. 1980'lerin ortalarında barış süreci'nin canlanması için ABD'nin geçmişteki herhangi bir zamandan daha fazla aktif desteği gerekecekti.

İki kutuplu yapının yıkılması ve blok sisteminin dağılması Dünya genelinde olduğu gibi Ortadoğu özelinde de etkilerini kısa sürede göstermiştir. Soğuk savaş döneminde Ortadoğu barışını engelleyici bir faktör olan Ortadoğu'da ABD-Sovyet rekabetinin sona erdiği körfez krizinde ABD – Sovyetler işbirliğiyle kesinlik kazanmıştır. Soğuk savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği Filistin Sorunu'nun İsrail'i destekleyen ABD'ye karşı Arap ülkelerini kendisine yaklaştıran ve bağımlılaştırmasıyla Ortadoğu'da etkisini artırdığı gibi ABD etkisini azaltan bir işlevi yerine getirdiğine inanmıştır. Bu nedenle sorunun çözümünü ister görünmesine rağmen sorunun sürüncemede kalmasını istemiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla ABD'nin Ortadoğu ülkelerine karşı kullandığı Sovyet tehdidi inandırıcılığını yitirmiştir. Ortadoğu ülkeleri soğuk savaş'ta ABD'nin Filistin Sorunu'nda İsrail yanlısı siyasetine rağmen güvenlik sorunları nedeniyle ABD ile her alanda işbirliğini sürdürmek zorundaydılar. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Filistin Sorunu'nu bölge ülkeleriyle ABD arasında öncelikli bir sorun haline getirmiştir. ABD ve İsrail ise Filistin Sorunu'nun bölgedeki İslami hareketlerin güçlenmesine ve İran'ın etkisinin

genişlemesine yol açan bir siyasi argüman olduğu varsayımından hareketle Filistin Sorunu'nun çözümünün kaçınılmaz hale geldiğini kabul etmeye başlamışlardır.¹⁸³

Tarihsel olarak bakıldığında uluslar arası dünya yapısının etkilerinin en fazla görüldüğü yerlerin başında Ortadoğu'nun geldiği görülecektir. I. Dünya savaşı sonrası sömürge paylaşımının merkezinde Ortadoğu yer almış, II. Dünya savaşı sonrası soğuk savaş döneminde ABD-Sovyetler rekabetinin yoğunlaştığı alt bölge Ortadoğu olmuştur. İki kutuplu yapı Doğu Avrupa'da Varşova Pakti'nin dağılmasıyla çözüldükçe, ABD hegemonyasındaki yeni dünya düzeni yapısının ilk düzenlemeleri Ortadoğu'da görülmeye başlanmıştır.¹⁸¹Uluslar arası sistemlerin etkileri bağlamında Ortadoğu barış süreci de soğuk savaş sonrası dönemde oluşan küresel ve bölgesel konjoktürün yönlendirici etkisiyle gelişmiştir. ABD açısından yeni dünya düzeni'nin söylemi olan küresel barış söylemi Ortadoğu'daki sorunların çözümünün anahtarı konumundaki Filistin Sorunu'nun çözümüyle inandırıcılık kazanacaktı. Körfez Savaşı yeni dönemde küresel barışı tehdit edenlerin nasıl cezalandırılacağını gösterirken, soğuk savaş dönemi ile özdeşleşen Ortadoğu'daki sorunları çözmek iddiasıyla Ortadoğu barış süreci küresel nitelikli bir barış mekanizmasının nasıl işletilebileceğini örneklendirmekteydi.¹⁸⁴

3.1.2. ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİNİN BÖLGESEL VE İÇ DİNAMİKLERİ

1991 Körfez Savaşı'ndan sonra ABD, İsrail, büyük batılı devletler ve Arap devletlerine göre Filistin Sorunu çözülmeden yeni Ortadoğu düzeninin kurulması mümkün olamayacaktı. ABD'nin petrol çıkarlarının korunması ve bölgedeki stratejik kontrolü için Ortadoğu'da istikrar zorunluydu. İsrail açısından ise Filistin Sorunu'nun çözümü İntifada ile birlikte yaşadığı iç sorunu ve bölgeden sosyal ve ekonomik olarak izole edilmesi sorunlarını çözebilecekti. Filistin Sorunu'nun çözümü İsrail'in yeni ekonomik alanlara açılmasını da sağlayacaktı. İsraili bir analistin ifade ettiği gibi İsrail'in 20 yıldır sürdürdüğü işgal İsrail'i Arap pazarlarından dışlıyordu. İşgalin ucuz işçi kaynağı ve esir pazarı yoluyla İsrail'e sağladığı ekonomik getirilerini İntifada'nın getirdiği maliyet ortadan kaldırmıştı. Bu nedenle sorunun çözümü İsrail açısından kaçınılmaz görülmüyordu. İsrail Körfez Savaşı sürecinden Arap devletlerinin siyasi

---

¹⁸³ Arı, *a.g.e.*, s. 258 – 260

¹⁸⁴ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 340 - 341

desteklerini ve ekonomik yardımlarını kaybederek çıkan FKÖ'nün bu zayıf anında barış yapmak İsrail'in tavizler koparabileceği ve dayatmalarını kabul ettirebileceği uygun bir konjoktüre işaret ediyordu. FKÖ'de Filistin Sorunu'nda inisiyatifini sürdürmesinin yolunun bir antlaşmayla olabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle antlaşma görüşmelere katılan İsraili, Filistinli ve arabulucu rolüyle bulunan Norveçliler dışında herkes için bir sürpriz olmuştu. En büyük sürprizide İsrail'in süper güç akıl hocası ABD gizli görüşmelerden sonradan haber almasıyla yaşamıştır.¹⁸⁵

FKÖ ve Filistinliler İran-Irak Savaşı'nda olduğu gibi Irak'ın Kuveyt'i işgalinde de egemen güçlerin karşısında yer almıştı. Körfez Savaşı'nın etkisiyle FKÖ'nün arkasındaki finansal ve siyasi desteğin yitirilmesi sonucu ortaya çıkan FKÖ'deki mali ve siyasi kriz nedeni ile Yaser Arafat'ın FKÖ içindeki konumu ve otoritesi gittikçe tartışılır hale gelmiştir. Arafat, 1970'lerin ortasından itibaren siyasi çözüme sıcak bakmaya başlamıştır. 1980'lerin sonlarında Filistin Sorunu'nun çözümünün taksim kararını kabul etme ve uluslar arası kamuoyunun tanımladığı terörizmi reddetmekten geçtiğini anlamıştır. Diğer taraftan Hamas'ın yeni bir aktör olarak ortaya çıkışından duyduğu endişe FKÖ'yü barışa yatkın hale getirmiştir. Filistinli gençler arasında hızla yayılan Hamas etkeninden duyulan tedirginlikte iç dinamiklerin başında yer almıştır. Hatta Hamas liderliğindeki İslami hareketin İsrail'i barışa iten nedenler arasında en etkili olduğu ileri sürülebilir. Hızla yayılan İslami hareketlerin Ortadoğu'daki var olan siyasi yapıları alt üst etmeden Ortadoğu genelinde bir barışın sağlanması gerek İsrail'de gerekse ABD ile bölge devletleri arasında bu tehdidin önlenmesi için bölgedeki işbirliğini engelleyen en önemli bölgesel sorun olan Filistin Sorunu'nun çözümüne ivme kazandırmıştır.¹⁸⁶

Bölgesel iç dinamiğin bir boyutu da İsrail'deki gelişmelerle ilgiliydi. İsrail siyasetinde iki baskın siyasi partinin Filistin Sorunu'na bakışları Filistin Sorunu'na yön vermiştir. İsrail'in kuruluşundan 1977'ye aralıksız iktidar olan İşçi Partisi geleneksel olarak Ürdün Haşimi Krallığı'nın içinde yer aldığı opsiyonu benimsemiştir. Ürdün'ün kurucu Kralı Abdullah ile daha 1947'de İsrail'in kurulmasından önce İşçi Partisi'nin

---

¹⁸⁵ Farsoun with ..., *a.g.e.*, s.258

¹⁸⁶ Aras, *a.g.e.*, s.101 ve Arı, *a.g.e.*, s.261-262

kurucuları antlaşmaya ulaşmışlardır. 1948'den sonra İşçi Partisi liderleri Haşimi Hanedanlığı'nın ayakta kalmasını ve Filistin milliyetçiliği'ni bu hanedanlığın bastırmasını sağlamışlardır. İşçi Partili liderler 1967 Savaşı'ndan sonra Ürdün opsiyonu için çağrıda bulunmuştur. İşçi Partisi'nin siyasi amacı Ürdün'ün Batı Şeria'nın İsrail'in belirlediği stratejik noktaları dışındaki yerlerine geri dönmesi için toprak uzlaşması temelinde Kral Hüseyin ile anlaşmaya ulaşmaktır. 1977'den 1992'ye İktidarda kalan Likud Partisi'nin Filistin siyaseti iki kelimeyle,"Büyük İsrail" ile özetlenebilir. Bu ideolojiye göre, Batı Şeria için Kitab-ı Mukaddes'teki isimleriyle Judea ve Samaria ismi kullanılır ve burası Eretz Yisrael'in ayrılmaz parçasıdır. Tarihi İsrail toprağıdır. İdeolojisiyle uyumlu ilk sözde barış planı Likud iktidarı döneminde 1977'de Başbakan Begin'den gelmiştir. Begin'in planı'nda önerilen otonomi toprağı değil, işgal altında yaşayan halkı kapsayan bir plandı. Her iki Parti'nin uzlaştıkları noktalar farklılaştıkları noktalara göre daha açıktı. Bu noktalar ulusal mutabakattı. Her iki tarafta Filistinlilerin self determinasyon hakkına sahip olduğunu kabul etmiyorlardı. Filistin milliyetçiliği'ne keskin bir şekilde karşıydılar. Her ikiside bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasına şartsız karşı çıkıyorlardı. Her iki partinin benzerliğini Filistinlilerin çok iyi fark ettiğine çarpıcı bir örnek, 1992 seçimleri sonrasında BBC muhabirinin İşçi Partisi'nin seçimi kazanması karşısında bir Arap kapıcıya tepkisini sorduğunda gelmiştir. Kapıcı, "benim sağ ayağım İzak Şamir, sol ayağım İzak Rabin gibidir, Ne farkları vardır?" sözüyle Filistinlilerin gözünde statükoyu devam ettirmekte İşçi Partisi'nin de Likud'dan daha fazla esnek olmadığını ifade etmekteydi. Bu genel kanaate rağmen, 1992 seçim kampanyasında barışa yönelik söylemlere geniş yer veren ve Filistinlilere özerklik konusunda olumlu yaklaşımlar geliştiren İşçi Partisi'nin Haziran 1992 seçimlerini kazanması barış konusunda şüpheyle karışık iyimser bir hava doğmasına yolaçmıştır.¹⁸⁷

Rabin'e göre, soğuk savaş'ın bitişi bölgesel ve global değişime yol açtığından kısa ve uzun dönemdeki fırsatların değerlendirilmesi için İsrail'in Arap komşularıyla çatışmayı sona erdirmesi mümkün ve zorunluymuştu. Sovyetlerin yıkılışıyla Arap devletlerine ve FKÖ'ye yardımın kesilmesi, FKÖ'yü barışa zorlamaktaydı. Körfez

---

¹⁸⁷ Avi Shlaim," Prelude to the Accord: Likud, Labor and the Palestinians ", *Journal of Palestine Studies*, Winter 1994, Vol.XXIII., No:2, s. 6-7

Savaşı İsrail'in konumunu güçlendirirken, Arap ülkeleri ve FKÖ için yıkım olmuştu. Bu tespitlerde bulunan Rabin, 12 Temmuz 1992'de Knesset'in açılışındaki konuşmasında barışın İsrail açısından gerekliliğini şöyle açıklamıştır:¹⁸⁸

...Bizim görevimiz çocuklarımızın yenedünyasını görmek, tehlikeleri fark etmek, beklentileri karşılamak ve İsrail Devleti için mümkün olan her şeyi yapmaktır. Bu dünya'nın gerçek yüzü değişimdir. Belli bir süredir bütün Dünya'nın bize karşı olduğu doğrudur. Biz izolasyon hissinden gelmek zorundayız. Biz hemen hemen yarım yüzyıldır onun esiriyiz. Biz barışa doğru ilerleyen Uluslar arası hareket'e katılmak zorundayız. Yeniden yapılanmaya ve bugünlerde dünya üzerinde yayılan işbirliğine katılmak zorundayız. Son zamanlarda bölgemizdeki ülkeler nükleer silahlar geliştirme çabasındadırlar. Bu durum bizim Arap komşularımızla barış içinde yaşamamızı ve Arap-İsrail çatışmasını acilen çözmemizi gerektirmektedir.

Oslo Antlaşması sürecinin İsrail siyaset ve toplumundaki dönüşümle bağlantısını kuran ve 1984–1993 arası İsrail toplumu'ndaki siyasi-toplumsal dönüşümü açıklayan bir araştırmanın verdiği bilgi ve tespitler ise şöyledir:¹⁸⁹

...İki milli birlik ve bir İşçi Partisi hükümetleri kurulan bu dönem, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile ilgili politikalarının kökünden sorgulandığı bir dönem oldu. Bu yıllarda yapılan anketler İsrail halkının giderek daha barış taraftarı politikalara destek verdiğini gösterdi. 1992 seçimleri sonuçları itibariyle İsrail siyasetinde devrim niteliğindedi çünkü; 1977'den beri İsrail siyasetine damgasını vuran Likud'un hegemonyasının çöktüğünü ifade ediyordu.

---

¹⁸⁸ David Makovsky, *Making Peace with the PLO, The Rabin Government's Road to the Oslo Accord*, Westview Press, Oxford, 1996, s.107-108 ve 111-112

¹⁸⁹ Mehmet Yılmaz, *Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi: Gazze ve Batı Şeria*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslar arası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s.18-20

3.1.3. OSLO ANTLAŞMASI'NIN ARKA PLANI VE ÖYKÜSÜ

Körfez Savaşı sonrası Yaser Arafat'ın FKÖ'sü mali açıdan iflas etmiş, Körfez Savaşı'nda Irak'ın yanında yer alması nedeni ile batı ve Arap ülkelerindeki etkinliğini kaybetmiş olmasına rağmen İsrail Başbakanı İzak Rabin ile Dışişleri Bakanı Şimon Peres ise tüm çabalarına rağmen Filistin eylemlerini durduramıyor, Ortadoğu görüşmelerinde Filistin heyeti ile antlaşma sağlayamıyorlardı. Dünya kamuoyu Washington'daki görüşmeleri izlerken, FKÖ ile İsrail Norveç'te gizli temasa geçmişlerdir. İzak Rabin'e göre bu adımı atmak gerekliydi çünkü “ *barış dostlarla değil düşmanlarla yapılırdı.*” Norveç'te yürütülen gizli görüşmelerin ayrıntıları ABD'ye bile bildirilmedi. Washington yalnızca iki taraf arasında doğrudan temaslar kurulduğundan haberdardı. Tarihi antlaşmanın gerçekleşmesi için iki tarafta karşılıklı tavizler verdi. İsrail yıllardır terörist olarak nitelediği FKÖ ile sonunda masaya otururken, FKÖ'de derhal Filistin Devleti'nin kurulması ilkesini terk ederek tedrici özerkliği kabul etti. Antlaşmanın imzalanmasında İzak Rabin'in Ortadoğu barış görüşmeleri'nden umudunu kesmesi de önemli rol oynadı.¹⁹⁰

İki yıl önce Madrid'de başlayan görüşmeler tıkanmıştı. Filistin heyeti FKÖ'nün onayı olmadan hiçbir karar alamıyordu. İsrail Başbakanı sonunda FKÖ ile doğrudan görüşmeden Filistin Sorunu'nun çözülemeyeceğini kavramıştı. Rabin ayrıca Arafat'ın güç durumda olduğunu, Radikal İslamcı Hamas'ın FKÖ'nün tabanını kendisine doğru çektiğinin farkındaydı. Bu durumda İran, İslami Cihad ve Hamas aracılığıyla bölgede etkinliğini giderek artırıyordu. Nükleer silahlar üzerinde çalıştığı bilinen İran'ın güçlenmesini ne İsrail nede FKÖ istiyordu. Ortadoğu'da yeni konjoktür Rabin'le Arafat'ı birbirine yaklaşıtıyordu. Bir İsrailli yetkili “doğrusu başlarda pek ciddiye almadık” demiştir ancak 1993 yazının başlarında FKÖ heyetinin başkanı Ahmet Kurey İsraillilere bir antlaşma taslağı sunduğunda İsrail Hükümeti bunu dikkate aldı. İsrail'e göre taslak yetersizdi fakat temelde İsrail'in görüşlerine yakındı. FKÖ bağımsız devlet ilkesi yerine önce “Gazze-Eriha” formülünü kabul ediyordu. Bunun anlamı paket antlaşma yerine Gazze ve Eriha'ya özerklik verilmesi ile sürecin başlamasını FKÖ'nün kabul edeceğiydi. Norveç'te görüşmeler sürerken Peres'te

---

¹⁹⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Eylül 1993, s.9

İsrail’de hükümet üyelerini FKÖ’nün ciddi olduğuna inandırmak için yoğun çaba harcıyordu. FKÖ’de görüşmelerin gizliliğine titizlik göstermiş ancak yaz ortalarına doğru bazı Mısırlılara görüşmelerden söz etmiş ve onların desteğini almıştır. Diğer taraftan İzak Rabin Peres’in baş mimarı olduğu Gazze-Eriha Planı’nı 20 Ağustos 1993’te onayladı. ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher’a telefonla bilgi verdi ve Peres’i Christopher ile görüşmeye gönderdi. Christopher Peres’i dinledikten sonra bu kadar kapsamlı bir antlaşma beklemediğini ve şaşırdığını söyledi. Peres ABD’nin antlaşmayı desteklemesini istedi. Christopher, Peres’e antlaşmayı destekleyeceğine söz verdi ve birkaç gün sonra devre dışı kaldıkları için antlaşmadan derin kaygı duyan Suriye lideri Hafız Esad ile Ürdün Kralı Hüseyin’e telefon ederek onların antlaşmaya yönelik şüphelerini yatıştırmaya çalıştı.¹⁹¹

20 Ağustos’ta Oslo’da İsrail, Filistin ve Norveçliler gece yarısı gizli bir törenle Oslo Prensipler Deklarasyonu (DOP-OPD) taslağını parafe ettiler. 30 Ağustos’ta İsrail Kabinesi DOP* metnini İçişleri Bakanı Deri ve Ekonomi Bakanı Shimon Shetreet’in çekincelerine rağmen hiçbir değişiklik veya düzeltme yapmadan onayladı. 9-10 Eylül’de Norveç Dışişleri Bakanı’nın aracılığıyla Rabin ve Arafat arasında mektup teatisi yoluyla Karşılıklı tanıma antlaşmaları imzalandı.13 Eylül 1993’de Rabin ve Arafat Beyaz Saray’da el sıkıştılar ve DOP imzalandı.¹⁹²

Oslo Antlaşması öncesi Oslo gizli görüşmelerinin detaylarının kendine özgü bir öyküsü vardır. Madrid’de Ekim 1991’de başlayan Ortadoğu Barış Konferansları’nın Washington’da süren görüşmelerinde Ürdün – Filistin ortak delegasyonu çatısı altında görüşmelere katılan Filistin temsilcilerinin FKÖ ve Arafat’ın onayını almadan hiçbir karar verememeleriyle görüşmelerin tıkanıdığı bir sırada İsrail’de Likud koalisyon hükümeti iktidardayken seçimler öncesinde FKÖ ile gizli görüşmeler fikrini ilk kez düşünen, Şimon Peres’e yakınlığıyla bilinen İşçi Partisi parlamenterisi Yossi Beilin olmuştur. Beilin Mayıs 1992’de FKÖ ile gizli temas fikrini ilk kez Norveç’te kısaltılması FAFO’nun Oslo’daki Sosyal Bilimler Uygulama Enstitüsü Başkanı olan işgal altındaki Batı Şeria ve Gazze’de yaşayan Filistinlilerin ekonomik yaşam şartlarını

¹⁹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Eylül 1993, s.9

*DOP, *İngilizce Oslo Prensipler Deklarasyonu’nun kısaltılmasıdır. (Declaration Principles of Oslo) Bundan sonra Oslo Antlaşması yerine DOP kullanılacaktır.*

¹⁹² Makovsky, *a.g.e.*, Chronology

araştırırken ılımlı İsraililerle ve Filistinlilerle tanışan Norveçli sosyolog Terie Roed Larsen ve İsrail – Filistin çatışmasının siyasi, sosyal, ekonomik boyutlarını araştıran Hayfa Üniversitesi'nde Ortadoğu sorunları uzmanı, İsrail barış aktivistlerinden Prof Dr.Yair Hirschfeld'le görüştü. Bu görüşmede Beilin, Larsen ve Hirschfeld İşçi Partisi'nin seçimleri kazanması durumunda FKÖ ile gizli görüşmelerin başlatılması üzerinde görüş birliğine vardılar. Beilin ayrıca Doğu Kudüs'te Amerikan Colony Otelinde görüştüğü Ortadoğu Barış Konferansı'nda Filistinli müzakerecilerden Faysal Hüseyini'yle görüşmesinde gizli görüşmelerin Washington'daki görüşmelerin yerini almaması kaydıyla başlatılmasında anlaştılar. Norveç Hükümeti de sürecin tüm maddi yükünü karşılayacağını bildirdi.¹⁹³ Larsen, İsrail Anayasası FKÖ görevlileriyle bağlantıyı yasakladığından bir ara formül olarak Filistin milliyetçilerinin Doğu Kudüs'teki önemli bir temsilcisi olduğu gibi FKÖ'nün resmi temsilcisi olmayan Faysal Hüseyini'yle gizli arka kanal oluşturulmasını önerdi. Gerçekte Belin ve Hirschfeld 1989'dan beri arka kanal görüşmeleri yürütmelerine rağmen bunu Larsen'e söylememişlerdi. Bu süre içinde Hirschfeld haftada en az bir kez, Beilin birkaç haftada bir ve Peres sekiz-on kez Faysal Hüseyini ile görüşmüştü.¹⁹⁴ Larsen'in çabalarıyla iki taraf arasındaki resmi olmayan ilk temaslar 1992'nin sonlarına doğru Londra'da gerçekleşti.¹⁹⁵

FKÖ ile ilk gizli resmi görüşme İsrail Parlamentosu Knesset'in 1986 tarihinde İsrail Anayasası'na koyduğu FKÖ ile görüşmeyi yasaklayan maddesini 1 oy farkla kaldırmasının ertesi günü 20 Ocak 1993'de yapıldı. Larsen ve Norveç diplomasisinin arcılığıyla Oslo yakınlarındaki Sapsborg'daki görüşmeye Sapsborg semineri denmiştir. İlk resmi gizli görüşmede İsraili iki akademisyen Prof. Dr. Yair Hirschfeld ile Dr. Ron Pundek, FKÖ'nün finans işlerinden sorumlu yetkilisi Ebu Ala (Ahmet Kurey), ekonomist Mahir el Kurd, Siyasi İşler Masası Şefi Ebu Mazen'in (Mahmut Abbas) yardımcısı Hasan Asfour ile “ Önce Gazze Planı” müzakere edildi. Plana göre İsrail önce Gazze'den çekilecek ve Gazze'de geçici 5 yıllık bir yönetim kurulacaktı. Daha sonra nihai statü görüşmelerine geçilecekti. Filistinlilerin bu planı düşünceleri

¹⁹³ Bora Bayraktar, *A'raf – Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadasına Ortadoğu – Aykırı Araştırma* yayınları, İstanbul, 2003, s. 126, Makovsky, *a.g.e.*, s. 14 ve s.28

¹⁹⁴ Avi Shlaim, “ Israeli Politics and Middle East Peacemaking ” , *Journal of Palestine Studies*, Summer 1995, Vol. XXIV, No:4, s. 23, ve Makovsky, *a.g.e.*, s. 13 – 14

¹⁹⁵ Makovsky, *a.g.e.*, s. 14

üzerinde anlaşıldı. İlk görüşme Arafat'ın onayı ve İsrail Başbakanı Rabin'in onayı dışında Dışişleri Bakanı Şimon Peres'in inisiyatifinde gerçekleşmişti. Peres görüşmeyi ilk kez 9 Şubat'ta Rabin'le özel görüşmesinde Rabin'e açmış olmasına rağmen İsrail istihbaratı Norveç arabuluculuğunda FKÖ ile görüşme hazırlıkları aşamasında Rabin'i bilgilendirmiş, Rabin görüşmeyi engellemeyerek FKÖ ile gizli görüşmeleri dolaylı olarak onaylamıştır.¹⁹⁶

11 – 12 Şubat'taki 2. Sapsborg görüşmesinde Hirschfeld “ Prensipler Antlaşması” yapılmasını önermiş, öneri sadece Gazze üzerine olduğundan FKÖ reddetmiştir.¹⁹⁷ İki tarafta görüşmelerin gizliliğinin sürmesine özen göstermişlerdir. Mart 1993'de Rabin Washington'da Başkan Clinton ile görüşmesinde gizli görüşmeler hakkında bilgi vermemiş, basına açıklamalarında ve temaslarında FKÖ ile müzakereye eğilimini belli etmiştir. Arafat'ta Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'a bu sıralarda yazdığı mektubunda gizli görüşmeleri bildirmemiştir.¹⁹⁸

Mart 1993'de 3. gizli görüşmeler yapılırken Washington ziyareti dönüşünde Rabin görüşmelerin sürmesi için Washington'daki görüşmelerin devam etmesi, Oslo kanalının gizliliğinin devamı ve Oslo görüşmeleri'nin ABD'ye bildirilmesi şartlarını ileri sürmüş, Hirschfeld 3. Görüşmeler sonrasında Mart sonunda Washington'a giderek ABD Dışişleri'nden Kurtzer'e Prensipler Antlaşması'nın taslağını göstermiş, Kurtzer gelişmelerden etkilendiğini belirtmekle yetinmiştir.¹⁹⁹ ABD İki taraf arasında sadece gizli temaslardan haberdardı ancak ilk kez görüşmelerin ayrıntılarından 3. Görüşmeler sonunda bilgilendirilmiştir.²⁰⁰ Makovsky'nin Filistinlilerin ilk kez sadece görüşmelerden 1993 Yaz ortalarına doğru Mısır'a haber verdikleri bilgisi 14 Nisan'dan önce olmalı çünkü Rabin'in Mısır Devlet Başkanı Mübarek'le 14 Nisan'daki görüşmesinde Mübarek, Filistinlilerin isteği olan Gazze'nin yanında Eriha'dan da İsrail'in çekilmesini, Ürdün – Filistin koridorunun açılması önerisinde bulunmuş, Rabin öneriyi reddetmiştir. Peres'in ekibinin yürüttüğü görüşmelerde Gazze'den

---

¹⁹⁶ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 131 – 132

¹⁹⁷ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 132

¹⁹⁸ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 133

¹⁹⁹ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 134

²⁰⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Eylül 1993, s. 9

çekilmeye dahi zor ikna edilen Rabin, görüşmelerde Batı Şeria'nın da pazarlık konusu edildiği şüphesiyle Peres'e güveni sarsılmıştır.

4. Görüşmelerde de ilerleme sağlanmayınca FKÖ'lü Baş müzakereci Kurey, İsrail'in FKÖ ile ciddi pazarlıklar yapmasının zamanı geldiğini böyle sonsuza kadar akademik seminerlere devam edemeyeceklerini söylemesi görüşmelerin seyrini değiştirmiştir.²⁰¹

5. Görüşmeler öncesi Rabin uzun değerlendirmelerinden sonra Arafat'la görüşmeden çözüme ulaşamayacağına karar verdi ve FKÖ ile doğrudan masaya oturmayı kabul etti. 5. Görüşmelerde Rabin, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nda ikinci derecede diplomat Uri Savir'i görevlendirdi. Gizli görüşmelerin arabulucularından Larsen, Savir ile Kurey'i buluşturdu. Görüşmelerin ilerlemesi üzerine Rabin İsrail müzakere heyetine eski bir asker ve uluslar arası hukuk alanında uzmanlığıyla tanınan Yoel Singer'i de dahil etti. Arafat'ta Filistin müzakere heyetinin kıdemini yükselterek FKÖ Yürütme Kurulu Üyesi Yasar Abide Rabbo'yu baş müzakereci olarak görevlendirmek istemiş, ancak Kurey'in görevinden alınmasına itirazı üzerine Kurey'i değiştirmemiştir.²⁰² İlk kez Peres'in onayı ve bilgisiyle gerçekleşen önceki görüşmelerden farklı olarak 5. Oslo görüşmeleri Rabin'in onayı ve görevlendirmeleriyle gerçekleşmesi nedeniyle gizli görüşmeler iki taraflı diplomatik temaslara dönüşmüştür. 5. Görüşmelerle birlikte Norveç diplomasisi ilk kez resmi düzeyde devreye girmiş, Norveç Dışişleri Bakanı Johan Jorgen Holst Washington'a giderek Oslo gizli kanal görüşmelerinin akademik bir seminer olmaktan çıktığını ABD Dışişleri'ne iletmiştir. Norveç Dışişleri Bakanı'nın süreçte aldığı bir kritik rolde antlaşma taslağının son şekline doğru yaklaşırken Eriha'dan çekilmenin koşulları, Filistin polis gücünün niteliği ve Kudüs'ün statüsü konularındaki antlaşmazlık nedeniyle görüşmelerin kesildiği günlerde, 17 Ağustos'ta İsrail Dışişleri Bakanı Peres'le Stockholm'deki görüşmesinde Larsen'i arabulucu olarak Filistinlilerle temasa geçmekle görevlendirdiler ve Filistinliler tekrar onun arabuluculuğu ile masaya geri döndü.²⁰³

---

²⁰¹ Makovsky, *a.g. e.*, s. 14 ve Bayraktar, *a.g.e.*, s. 135

²⁰² Bayraktar, *a.g.e.*, s. 136

²⁰³ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 136 ve 139

Temmuz ve Ağustos aylarında Antlaşma metni hazırlanırken bazen görüşmeler çıkmaza girmiştir. Ağustos başında Peres “barış ya şimdi ya hiç” diyerek Rabin’i zorlarken, FKÖ’de Mısır’la temasa geçerek Mübarek’in danışmanı Usame el Baz ve Dışişleri Bakanı Amr Musa’dan görüş istediler. Mısır’dan antlaşma metninde yoruma açık ifadelerden kaçınmın ve bu fırsatı kaçırmayın tavsiyesini aldılar.²⁰⁴ Oslo gizli kanalı görüşmelerinin kırılma noktalarından birisi de Temmuz 1993’de görüşmelerin ilk kez basında haber verilmesiydi. Suudi El Hayat gazetesi’nin İsrail – Filistin gizli görüşmelerini haber etmesiyle Filistin ve İsrail’den gelen tepkilere rağmen görüşmelerde artık geri dönülemez bir aşamaya gelinmişti.²⁰⁵ Antlaşmanın imzalanması gelişmelerine tekrar geri dönecek olursak 17 Ağustos akşamından 18 Ağustos sabahına kadar Peres – Arafat arasındaki dolaylı telefon görüşmeleri ve Norveç Dışişleri Bakanı Holst’un her iki tarafla kurduğu telefon diplomasisiyle tarafları uzlaştırmasıyla antlaşma metni nihai şeklini aldı. 18 Ağustos sabahı 05.00’de Kurey, FKÖ açısından bir sorun kalmadığı ve antlaşmayı imzalamaya hazır olduklarını Holst’a bildirdi. Uzlaşılan belgede Kudüs’ün statüsü, Yahudi yerleşimleri, mülteciler ve Filistin yönetiminin statüsü yapılması öngörülen gelecekteki periyodik ikili müzakerelere erteleniyor, İsrail Filistin elçiliği gibi faaliyet gösteren Kudüs’teki Şark Evi’nin çalışmalarının devamına izin veriyor, Gazze ve Eriha’da Kurulacak Filistin yönetimine eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, vergi, turizm ve iç güvenlik yetkilerini kullanması hakkı tanıyordu²⁰⁶

Peres’in, Rabin’e son durumu bildirerek onayını almasından sonra 20 Ağustos’un ilk saatlerinde 01.00’de, Oslo’da Norveç’in 1905’de İsveç’ten ayrıldığı antlaşmanın imzalandığı Norveçlilerin tarihi masaları üzerinde İsrail adına Uri Savir ve FKÖ adına Kurey Prensipler Antlaşması’nı imzalarken, Holst’ta tanık olarak belgelere imza attı. Antlaşmanın Oslo’da imzalanmasından sonra ABD’ye giderek Dışişleri Bakanı Christopher ile görüşen Peres ve Holst 13 Eylül’de antlaşmanın resmi törenle Beyaz Saray’da imzalanacağını açıkladılar. Görüşmede ABD Dışişleri Bakanı antlaşma hakkında “ hiçbir önemli sorun çözülmemiş sadece ötelenmiş” demekten kaçınmamış, ABD’nin girişimi desteklediğini ancak süreci üstlenmeyeceğini de

---

²⁰⁴ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 139 – 140

²⁰⁵ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 138

²⁰⁶ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 140

belirtmiştir. 13 Eylül'e kadar tanıma antlaşmaları da imzalanacaktı.²⁰⁷ Arafat antlaşmadan memnundu ve Beyaz Saray'daki törene bizzat katılacağını açıklarken, Rabin önce törene katılmayacağını söylemiş, sonra Clinton'un davetini geri çevirememiş katılma kararı almıştır. Peres Oslo Antlaşması'nı Rabin'in imzalanmasına karşı çıkmış, "barışı istemeyen Peres antlaşmayı imzalamamalı" diyerek tepkisini göstermiş, kriz Rabin'in törene katılması ancak antlaşmayı Peres'in imzalamasının kararlaştırılmasıyla aşılmıştır. Filistinliler adına ise FKÖ içinde Ebu Mazen denilen Mahmut Abbas antlaşmayı imzalayacaktı.²⁰⁸

Oslo Prensipler Deklarasyonuyla sonuçlanan Oslo gizli görüşmeler sürecinde iki nokta dikkat çekmiştir. Birincisi Oslo sürecinde, İsrail'in ABD ile geleneksel işbirliği çerçevesinde düşünüldüğünde ihtimal verilmeyen bir tutumla ABD'yi es geçerek, yakın işbirliğine girmemesidir. İsrail'in ABD'den bağımsız tavrı İsrail'in soğuk savaş sonrası dönemde dış politikada perspektifini genişletmek istemesi ve bölgedeki varlığını sadece ABD hakimiyet eksenine dayayan bir ülke konumundan çıkma siyasetine bağlanmıştır. İsrail'in yeni yöneliminin ipuçlarını veren gelişmeler de yaşanmıştır. ABD'ye danışılmadan Aralık 1992'de Hamaslıların sürgüne gönderilmesi, 1993 Martında Filistin işgal toprakları sınırlarının İsrail'e kapatılması ve 1993 Temmuzunda Güney Lübnan'a yönelik Sorumluluk Operasyonu'nun başlatılması gibi güvenlik veya dış politika kararları uygulanmıştır.²⁰⁹

İkinci nokta; Norveç diplomasisinin süreçte oynadığı roldü. Norveç'in Filistin Sorunu'na ilgisi 1970'lere kadar uzanıyordu. Norveç İşçi Partisi ile İsrail İşçi Partisi 1970'ler boyunca Sosyalist Enternasyonal yoluyla bağlantı kurmuşlardır. FKÖ ile bağlantı Norveç birliklerinin 1982'de Güney Lübnan'da kurulan BM Barış Gücü'ne bağlı olarak konuşlandırılması sırasında kurulmuştu. Norveç kendisini iki tarafında kabul edeceği bir ülke olarak görüyor, İnisiyatif almak istiyordu. Norveç süper güçler gibi bölgede çıkarları olmadığından taraflar çabalarının barışa yönelik olduğunu takdir etmişlerdir.²¹⁰

---

²⁰⁷ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 141 - 142

²⁰⁸ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 145 - 146

²⁰⁹ Makovsky, *a.g.e.*, s.28

²¹⁰ Makovsky, *a.g.e.*, s. 14

Washington’da devam eden görüşmelerin dışında yürütülen ve Norveç’te 8 ay süren gizli görüşmelerin sonucu olgunlaşan İsrail-FKÖ Antlaşması barış görüşmelerinin kilitlendiği sanılan bir anda ortaya çıktığı için bütün dünya açısından sürpriz bir gelişme olmuştur.

3.1.4. KARŞILIKLI TANIMA ANTLAŞMALARI (9–10 EYLÜL 1993)

Oslo Antlaşması’nın imzalanmasından önce bir antlaşma formundaki karşılıklı mektup teatisi yoluyla İsrail ve FKÖ arasındaki karşılıklı tanıma antlaşması gerçekleşmiştir. 9 Eylül’de Tunus’taki Arafat’ın bürosunda kapalı kapılar ardında Norveç Dışişleri Bakanı Johen Joergen Holst’un da hazır bulunduğu gizli yapılan imza töreninde İzak Rabin ve Arafat mektup teatisiyle karşılıklı tanıma belgelerini imzaladılar.²¹¹FKÖ lideri Yaser Arafat tarafından imzalanan tanıma antlaşmasına göre FKÖ, İsrail’in Devlet olarak varlığını tanımakta, terörizmden vazgeçtiğini ilan etmekte ve İntifada’yı fiili olarak sona erdireceğini ima etmekteydi. Daha başlangıçta Arafat’ın mektubu analiz edenler çok ciddi diplomatik, siyasi ve hukuki hatalar içerdiğini belirlemişlerdir. Arafat’ın mektupta kullandığı ”FKÖ, İsrail Devleti’nin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanır” ifadesiyle İsrail’i tanimasından dört sonuç çıkartmak mümkündür. Birincisi, İsrail Devleti Filistinlilerle ilişkilendirilen tanıma ile meşruiyet kazanmıştır. İkincisi, mektupta uluslar arası hukuka göre tanınan varlığın belirtilmesinde hataya düşülmüştür. Kastedilen 1947 Taksim Planı’nın İsrail’i mi yoksa 1948–49 sonunda imzalanan Ateşkes Antlaşması’nın İsrail’i mi yoksa başka bir şey mi olduğu açık değildir. Üçüncü olarak Arafat’ın İsrail’i koşulsuz tanınması dolayısıyla İsrail’in örtük egemenliğini tanınmasının İsrail’in geçirdiği tüm kanunları tanınması anlamına gelmesinden doğan hukuki boşluktan İsrail yönetimi ve yargısı yararlanabilecektir. Dördüncüsü “barış ve güvenlik içinde var olma “ ibaresi İsrail’in tehdit algılamalarının çeşitliliğine açık kapı açmaktadır. Bunu İsrail, “ekonomik güvenliğe”, ”teknolojik güvenliğe” v.b. çekebilecektir. Rabin’in mektubunda işaret ettiği taahhütlere bağlı tanımanın İsrail tarafından nasıl yorumlanacağı ve hangi taleplere dayanak olacağı kestirilemeyecek olan taahhüt içerikli şu ifadeyi kullanmıştır: ”FKÖ... Tüm FKÖ unsurları ve personelinin, uysallıklarını garantilemek, şiddeti önlemek, asilerini disipline etmek amacıyla sorumluluğu üzerine alacaktır.” Bu

²¹¹ *Tercüman Gazetesi*, 11 Eylül 1993, s.4

ifadeden iki sonuç çıkarmak mümkündür. Birincisi, FKÖ asileri disipline etme sorumluluğunu üzerine almıştır ki bu sorumluluk barışın ihlal edilmesi durumunda önlem almak demektir. İkincisi “hayatın normale dönmesi” ibaresi FKÖ’nün İntifada’yı sona erdirdiğini ima etmektedir. Diğer taraftan Rabin’in tanıma mektubu ise bağlayıcı taahhütlerde bulunan Arafat’ın taahhütlerini kontrol ve takip hakkını İsrail’in saklı tutacağı şartına bağlı olarak Filistinlilerin haklarını değil sadece Filistinlileri temsil kabiliyetine sahip olduğunu kabul ettikleri Filistinli bir örgütle barış görüşmelerine karar verdiklerini bildirmektedirler. Bu şekliyle önemsiz bir tanıma antlaşması gibi düşünülebilecek bu belgeler bile uluslar arası hukuki eşitlik ilkesinden yoksundurlar ve Filistinliler aleyhine çok önemli sakıncalar doğurabilecek niteliktedir.²¹²

İsrail adına belgeyi imzalayan İsrail Başbakanı İzak Rabin’in 9 Eylül tarihli tanıma mektubu ise sade, kısa, net ve şarta bağlanmış bir tanımadır.²¹³

Filistin Kurtuluş Örgütü Başkanı Sayın Yaser Arafat,

9 Eylül 1993’deki sizin mektubunuza yanıt olarak sizin mektubunuzdaki FKÖ’nün taahhütleri ışığında, İsrail Hükümeti, Filistin Halkı’nın temsilcisi olarak FKÖ’yü tanımaya ve Ortadoğu barış süreci’nde FKÖ ile görüşmeleri başlatmaya karar verdiğini ben size doğrulamak isterim.

3.1.5. OSLO PRENSİPLER DEKLARASYONU

1993 İlkbahar’ı ve Yaz’ında Oslo’da FKÖ – İsrail arasındaki gizli görüşmeler sonucunda Ağustos’un son haftasında Oslo Prensipler Deklarasyonu (DOP) taslağı ortaya çıkmıştı. DOP, resmi olarak 13 Eylül 1993’de Beyaz Saray’ın bahçesinde yapılan bir törenle imzalandı. Antlaşmaya İsrail adına Dışişleri Bakanı Şimon Peres, FKÖ adına ise FKÖ Siyasi İşler Masası Şefi Mahmud Abbas (Abu Mazin) imza attılar. Antlaşmanın imzalanması törenine ABD Başkanı Bill Clinton ve Dışişleri Bakanı

²¹² Burhan Dajani, “ The September 1993 Israeli- PLO Documents: A Textual Analysis ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1994, Vol. XXXIII, No:3, s.6-7 ve Aras, *ag.e.*, s. 106- 107

²¹³ Makovsky, *a.g.e.*, Apendix, XXII

Warren Christopher, Rusya Dışışleri Bakanı Andrei Kozyrev, İsrail Başbakanı İzak Rabin ve FKÖ Başkanı Yaser Arafat katıldı.²¹⁴

DOP, ana metin ve 4 ekten oluşmaktaydı. Ana metin 17 madde ve maddelerin bentlerinden oluşurken, Eklerde Filistin Otonomi Alanı'nda (FAO) yapılacak seçim, İsrail güçlerinin Gazze ve Eriha'dan geri çekilmesi, Ekonomi alanında İsrail – Filistin işbirliği ve Bölgesel gelişme programı yer almıştır.²¹⁵

Antlaşma toplam 6 dokümanla çatışmanın barışçı yollarla çözümüne yönelik ilkeleri ve adımları düzenlediğini açıklamaktaydı. DOP'un temel hareket noktası Kudüs hariç 1967'de işgal edilen Filistin topraklarının 5 yıllık geçici özerkliği idi. Plan'ın ilk aşamasına göre İlke Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra 13 Ocak 1993 veya 14 Temmuz 1994'e kadar yine Kudüs hariç işgal altındaki bölgelerde özgür ve doğrudan bir genel seçim yapılacaktı. İkinci aşamada, İsrail güçlerinin Gazze ve Eriha'dan geri çekilmesi ve geçici antlaşma görüşmeleriyle birlikte Filistin Otonomi Yönetimi'nin yetkilerini, seçimlerin şeklini belirleyecek görüşmelere geçilecekti. Görüşmelerde yetkileri tespit edilecek Filistin Otonomi Yönetim Kurulu eğitim, kültür, sağlık, sosyal yardım, vergi ve turizm alanlarını kapsayan yürütme ve yasama yetkilerini kullanmaya başlayacaktı. Özerkliğin 3. Yılında Kudüs'ünde dahil edildiği Filistin topraklarının nihai statüsü ile ilgili görüşmelere başlanacak, 5. Yıl bitmeden sürecin üçüncü aşaması olarak nihai statü yürürlüğe girecekti.²¹⁶

3.2. OSLO ANTLAŞMASI'NA TEPKİLER

3.2.1. ANTLAŞMAYI DESTEKLEYEN ARGÜMANLAR

FKÖ Başkanı Arafat ve Onu destekleyen FKÖ fraksiyonları Oslo Anlaşması'nın mevcut şartlar altında yapılabilecek en iyi anlaşmayı simgelediğini iddia ediyorlar, eleştirileri dikkate almıyorlar ve kesin sonuç alındığına dikkat çekerek alternatif nedir diye soruyorlardı. Oslo Antlaşması'nın Filistinlilere devlete ulaşma yolunu açacağını, her halükarda antlaşmanın eski statükodan daha iyi olacağını

---

²¹⁴ Bernard Reich, *Arab-İsraili Conflict and Conciliation A Documentary History*, Westport, London, 1995, s.230

²¹⁵ Reich, ...*A Documentary History*, s. 234, bkz. DOP'un Türkçe çevirisi için Ek.1

²¹⁶ Prof. Dr. Udo Steinbach, "Gazze – Eriha Antlaşması Barış Sürecinde Bir Dönüm Noktası", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 1994, Cilt:1, Sayı: 3, s. 41- 42

savunuyorlardı. Onlara göre, Antlaşma en azından Filistinliler adına üç asgari kazanımı kazandırmıştı. Her şeyden önce İsrail FKÖ'yü tanımıştır. Antlaşma diğer Arap devletlerinin gölgesi olmadan Filistinlilerin doğrudan İsrail'le imzaladıkları ilk resmi antlaşmaydı. İsrail antlaşmayı imzalamakla temelini 1948 mültecilerinin oluşturduğu mülteciler sorunu başta olmak üzere Filistin halkının haklarını tanımış olmaktaydı.²¹⁷ Antlaşmayı destekleyen Filistinliler adına gerekçelerini taslak halinde sunan Harvard Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'nden Prof. Dr. Walit Khalid'in raporuna göre antlaşmanın Filistinlilere kazandırdıkları şöyledir:²¹⁸

1. FKÖ'nün ABD tarafından tanınması
2. İşgal altındaki Filistin topraklarından İsrail'in geri çekilmeyi prensip olarak kabul etmesi
3. Filistin merkezi otoritesi genel seçimleri yapmanın dışında yasama güçlerine ve güçlü polis gücüne sahip olacağı
4. Yukarıdakilerin gerçekleşmesi için bir program belirlenmesi
5. Filistin otoritesine güç transferinin karara bağlanması
6. Dünya devletleri tarafından Filistin'e yardım fonlarının kurulması şartının antlaşmada yer alması
7. Oslo Antlaşması gelecekte 1967'de kaybedilen Doğu Kudüs'ün başkenti olacağı bir Filistin devleti'nin kurulmasına zemin hazırlamaktadır.

Antlaşmayı destekleyen Filistinliler antlaşmanın çatışmanın içindeki taraflar için parlak bir başarı olduğunu, antlaşmanın Rabin ve Arafat'ın pragmatizmiyle mümkün olduğunu, her iki lider eninde sonunda kurulacak olan Filistin Devleti ve İsrail'in güvenliği olgularına ideolojikel doğmalarla yaklaşmamaları sayesinde antlaşmaya ulaştıklarını savunmuşlardır.²¹⁹

DOP tartışmalarının yoğunlaştığı nokta, DOP'un bir Filistin Devleti için bir pencere açıp açmadığı olmuştur. Antlaşmayı destekleyen Filistinlilere göre

---

²¹⁷ Shlaim, "Israeli Politics and Middle East Peacemaking", s23

²¹⁸ Farsoun with ..., *a.g.e.*, s.257

²¹⁹ Herbert C. Kelman, "Building a Sustainable Peace; The Limits of Pragmatism in the Israeli-Palestinian Negotiations", *Journal of Palestine Studies*, Autumn 1998, Vol. XXVIII, No: 1, s.38

antlaşmanın imzalanması bağımsız Filistin devleti'nin kurulmasını mümkün hale getirmiştir.²²⁰ Arafat, 19 Eylül 1993'de Arap Ligi Zirvesi'nde DOP'un tarihi bir konjoktürde imzalandığını, bağımsız Filistin devleti'nin kurulmasına doğru bir adımı temsil ettiğini ve antlaşmanın yeni bir aşama olduğuna inandığını belirtmiş, çatışmanın başlamasından beri ilk kez İsrail'in resmi olarak Filistin halkını, onların yasal haklarını, işgal edilen topraklarını ve FKÖ'yü tanımasını DOP'un önemi olarak açıklamıştır.²²¹ Onlara göre, Antlaşma Batı Şeria ve Gazze'de Filistin Otonomisi'ne (FO) yerleşme temeli ve yetki transferini sağlamıştır. Filistin Sorunu tarihi boyunca birbirlerinin varlıklarını inkar veya reddeden tarafların birbirlerilerinin varlıklarını karşılıklı olarak tanımaları iki halk arasındaki ilişkilerde veya bakışlarında fundamental bir dönüşüm gerçekleştirecek, barış süreci çökse bile tanıma realitesi olgusu tersine çevrilemeyecektir.²²²

İsrail tarafında iyi bir analizci izlenimi veren Başbakan Rabin 30 Ağustos 1993'de eleştirilere karşı İsrail Parlamentosu Knesset'deki konuşmasında antlaşmayı Siyonizmin bütün Araplar üzerindeki zaferi olarak nitelendirerek İsrail açısından DOP'u şöyle savunmuştur:²²³

...Ben Allon planını savunuyorum, Allon planı prensiplerindeki kişisel taahhütlerimden sapmadım. Biz nede ısrar ettik? Biz ısrar ettik ki Kudüs geçici düzenleme çatisına dahil olmayacaktır. Kudüs İsrail'in egemenliği altında İsrail'in birleşik başkenti olarak kalacaktır. Yerleşimler sökülmeyecek, yerleşimler kalacaktır. Biz bunu tekrar edeceğiz. Ne Judea ne Samaria nede Gazze'yi terk edeceğiz. Güvenlik sadece yerleşimlerle ilgili değil, aynı zamanda İsraililerin yaşadıkları her yerde sağlanacak, her nerede İsraili yaşıyorsa İsrail'in eli orada olacak. Çatışma çizgilerinde, İsrail'in sınırları üzerinde, Ürdün ırmağı ve vadisi boyunca güvenlik bizim ellerimizde

---

²²⁰ Kelman, "a.g.m.", s.37

²²¹ Dajani, "a.g.m.", s.20

²²² Kelman, "a.g.m.", Aynı yer

²²³ Dajani, "a.g.m.", s.21

olacak. Şiddet kayda değer bir şekilde ihlal edilirse IDF* var olacak. Ben size söylüyorum... Bu aşamada ve gelecekte Gazze'den parçasal geri çekilme Golan Tepeleri'nin tahliyesinden daha iyidir. (DOP) Mısır ile yapılan barış antlaşmasına benzemez.(Camp David) Bu antlaşma Suriye, Lübnan veya Ürdün'le bağlantılı değildir. Ulusal bir devlet olan İsrail 2 milyon Filistinli edinmeyecektir...

İsrail antlaşma yapma siyaseti ve stratejisiyle hedeflediklerinin tamamına ulaşmış, FKÖ'nün İsrail'i tanınmasıyla İsrail'in kurulduğundan beri aşamadığı meşruiyet sorununu tam olarak çözmüştür. Oslo Antlaşması İsrail'in Filistin Sorunuyla çok boyutlu ilgisi bulunan Ürdün'le barış antlaşmasını beraberinde getirmiş, birkaç Arap devletiyle antlaşmaya müteakiben diplomatik ilişkiler kurması ve bütün Arap dünyası'na açılmasıyla siyasi ve ekonomik anlamda bölgeye entegrasyon süreci başlamıştır.²²⁴

3.2.2. ANTLAŞMAYA GETİRİLEN ELEŞTİREL ARGÜMANLAR

Antlaşmayı destekleyenler antlaşmayı destekleyici sınırlı argümanlar ileri sürebilirken, her iki tarafın özellikle Filistin tarafının antlaşmayı eleştirenleri eleştirilerini somut örneklerle açıklıya bilmişlerdir.

En baştan Filistinliler Arafat'ı FKÖ'nün yasal organlarının onayını almadan ve antlaşmayı açık tartışmaya açmadan imzalamasını eleştirdiler. Onlar yüz yıllık siyasi mücadele sonunda kazanılan siyasi hakları, birçok uluslar arası platformda ve BM'in defalarca aldığı kararlarla teyit ettiği Filistinlilerin ulusal haklarını heba ettiğini düşünüyorlardı. Antlaşmayı eleştiren Filistinlilere göre Arafat 1993'deki Beyaz Saray'daki imza töreninde halkının seçtiği acılardan ve sayısız kayıplarından bahsetmemişti. İsrail'in mülteci kamplarını bombalamasından, Lübnan'da hastaneler ve okullarda da dahil binlerce Filistinliyi öldürmesinden, 1948'de 800 bin Filistinliyi yurtlarından sürmesinden, bu gün 3 milyona ulaşan vatansız mülteci Filistinlilerden,

---

²²⁴ Kelman, " a.g.m. " , s.37

* İsrail'de Ordunun ismi İsrail Savunma Güçleridir. İngilizce kısaltılması IDF (Israel Defensive Forces) kullanılmaktadır.

İsrail'in 400'den fazla Filistin köyünü yok etmesinden ve nihayet 26 yıldır sürdürdüğü işgalden de bahsetmemiştir. Bu antlaşma temel olarak Arafat'ın kendisinin ve FKÖ'nün tanınmasını sağlıyordu fakat Filistinlilerin temel haklarını sağlamıyordu. Arafat Filistin sorununda herhangi bir ilerlemeyi başlatamamış ancak finansal olarak batan FKÖ'yü kurtarmıştı. Antlaşmayı imzalayan Arafat ABD ve İsrail basınlarında uzun yıllardır terörist şeytan olarak anılmış, antlaşmayı imzalamasıyla bu iki ülkede övülmeye başlanmıştır. Halbuki BM resmi olarak genel kurul'da konuşması için Arafat'ı davet ettiğinde, ABD onun girişine izin vermemiştir. Antlaşmada Filistinlilerin kendi geleceklerini belirleme hakkından, 1948 ve 1967 mültecilerinin ülkelerine geri dönüş hakkından ve Batı Şeria ve Gazze'deki İsrail'in illegal işgalinden bahsedilmemiştir. İsrail'in el koyduğu Filistin topraklarının yerine tazminat ödemesi, illegal Yahudi yerleşimlerinin kaldırılması, İsrail'in bireysel insan hakları, sivil hakları, mülkiyet hakkını ihlal etmesi ve her iki tarafın güvenliğinin korunması antlaşmada yer almamıştır. Uluslar arası kararlar ve uluslar arası hukuk'un yerini Prensipler Deklarasyonu'nun alması Filistin Sorunu'na bir çözüm getirmeyecektir.²²⁵

Filistinlilerin haklarını uluslar arası alanda meşrulaştıran BM Güvenlik Konseyi'nin 242, 338 ve diğer kararlarının formüle ettiği "barış için toprak" formülünün bu dokümanla kaydedilmemesi çok önemli bir eksikliklerdir. Örneğin BM Genel Kurulu'nun 194. Kararı'yla Filistinli mültecilerin kendi yurtlarına toplu olarak dönme hakkı veya tazminat almaları antlaşmada yer almamıştır. Antlaşma 1967 mültecileri için bazı bireysel dönüşler sağlar, yerinden edilen insanlara göndermede bulunur fakat 1948 mültecilerinin durumu nihai statüsü görüşmelere bırakılır.

Adil bir antlaşma açıkça dört milyonu bulan Filistin Diasporası'nun durumunu çözmesi gerekirdi. Antlaşma Kudüs'le ilgili bütün BM kararlarını önemsememiş, Kudüs'ün nihai statüsünü gelecekteki görüşmelere bırakmıştır. İllegal Yahudi yerleşimleri kabul edilmiştir. Bu haliyle antlaşma savaşta işgal edilen yerler hakkındaki 4.Cenevre Sözleşmesi'ne de aykırıdır.²²⁶

---

²²⁵ Laura Drake, "Between the Lines: A Textual Analysis of the Gaza-Jericho Agreement," Arab Studies Quarterly, vol. 16, No:4 (Fall 1994), s. 32

²²⁶ Farsoun with..., *a.g.e.*, s.259-260

DOP'un metin analizini yapan Filistinli araştırmacı Burhan Dajani'ye göre antlaşmanın her bir maddesinde çelişkiler aşıkardır. İleri sürdüğü çelişkilerden bazıları şöyledir:²²⁷

Antlaşmanın 1. Maddesi Dop'un amacında tarif edilen, anlaşılan prensip noktası olarak Filistinlilerin kendi kendilerini yönetme haklarını belirtilir fakat kendi kendini yönetim yetkilerini sonraki görüşmelere bırakır. 4.Madde'deki toprak parçası (territory) Gazze şeridi ve Batı şeria için kullanılmışken, sınırları belirlenmiş değildir. Örneğin Büyük Kudüs Planı Batı şeria'nın bir kısmını da kapsamaktadır. XIV. madde'de İsrail askerleri'nin Gazze şeridi ve Batı şeria'dan geri çekilmesinden bahsedilmekte fakat madde XIII.2.'de nüfus alanlarından yer değiştirme ibaresi kullanılmaktadır. Bu ikisi aynı değildir. Madde VI.1.'de Filistin Otoritesi, FKÖ tarafından seçilecek fakat İsrail tarafından onaylanacaktır. Madde VI.2'de Filistinlilere 5 alanda yetki transferinden bahsetmekte fakat yetkileri görüşmelere bağlanmaktadır. Yine aynı maddenin bu kısmında Filistin Polisi'nin kurulması kararlaştırılmakta fakat kamu düzeni ve güvenliği İsrail sorumluluğunda kalacağı belirtilmektedir. Madde XV.2 ve 3'de sorunların çözülememesi halinde hakemlik kurumu getirilmekte, çözümsüzlüğün nihai çözümlenmesi önlemi sağlanmadığı gibi Uluslar arası hukuka taşınması da önlenerek bir kısır döngü oluşturmaktadır.

Edward Said'e göre FKÖ ve İsrail arasında imzalanan Oslo Antlaşması ne güç dengesini elde eder nede iki halkın çatışmasını uzlaştırır. Said'e göre antlaşma Filistin'in teslim olmasıdır. Bu nedenle Filistin Versailles'dir. Said, Filistin Ulusal Sözleşmesi'nde biz Filistinlilerin çağrıldığı Filistin toprağı antlaşmayla temelden zayıflatılmaktadır demektedir. İsrail'in Kuruluş Deklarasyonu'ndaki " Eretz İsrail Yahudi halkının doğum yeridir" ifadesiyle bütün Filistin'i İsrail toprağı sayan İsrail Devleti'nin iddiası antlaşmayla meşruiyet kazanmaktadır. FKÖ antlaşmayla çift taraflı olmayan tavizler vermiştir. Madde 3'de FKÖ, Filistin halkının yasal temsilcisi sıfatıyla İsrail'i tanımaktadır ki bu tanıma Filistin halkının Siyonizmi, Siyonizm tarihinde ilk defa tanınmasıdır. Said'in sonuç değerlendirmesiyle İsrail, Antlaşmayla FKÖ'yü Filistin

---

²²⁷ Dajani, " a.g.m. ",s. 9- 10

halkının yasal temsilcisi olduğunun kabulü dışında hiçbir şey vermemiştir.²²⁸ Oslo barış süreci işgali basitçe yeniden ambalajlamıştır.²²⁹ Barak Hükümeti'nin Güvenlik Bakanı olan güvenilir siyasetçi ve akademik güvercin olarak tanımlanan Shloma Ben – Ami 1998'de İsrail kabinesine girmeden önce yazdığı akademik bir kitapta Oslo hedeflerini Batı Şeria ve Gazze'de kalıcı bir yeni sömürgeci bağımlılık olarak tanımladığı durumu oluşturmak olarak açıklamıştır.²³⁰

İsrail'de Likud Partisi ve daha sağdaki Tsamet ve Melodet gibi yerleşimcilerin kurdukları örgütler DOP'u İsrail'in mirasının satılması şeklinde tarif ederek kınamışlar, İsrail toprağının sonunun başlangıcı ve bağımsız Filistin Devleti'nin köşe taşı olarak tanımlamışlardır.²³¹

3.2.3. FİLİSTİN İÇİ TEPKİLER

Karşılıklı tanıma antlaşmalarına barış sürecini her iki tarafta destekleyenler sessiz kalırken, antlaşmaya karşı çıkanlar sert tepki göstermişlerdir. İlk tepkiyi gösteren Filistinli örgütlerden Fetih Devrim Konseyi, FKÖ Lideri Yaser Arafat'ı İsrail'le barış antlaşması yapmasından dolayı ölümle tehdit etmiş, Ebu Nidal liderliğindeki Örgüt de yayınladığı bildiride “Ebu Ammar(Arafat)hainlik etti; ulusal sorumluluğumuz nedeniyle vatan haini Arafat'ın kanını dökeceğimizi duyururuz” ifadelerini kullanmış, Bu arada Albay Ebu Musa liderliğindeki radikal İntifada Hareketi de Arafat'ın öldürülmesi çağrısında bulunmuştur. İsrail tarafında ise antlaşmaya karşı çıkanlar başlarına Filistin pososu giyerek ellerinde bıçak ve taşlarla Filistinlilerin terörist olduklarını göstermeye çalışarak antlaşmaya karşı eylemlerini sürdürdürmüşlerdir.²³²İsrail ile uzlaşma haberi 27 Ağustos 1993'te ortaya çıktığında FKÖ'nün üst kademe yöneticileri şaşırılmışlar ve itiraz etmişlerdi. FKÖ'de El-Fatah'ın hakim olduğu merkez komitesi 3-4 Eylül'de Prensipler Deklarasyonu'nu müzakere edip 2/3'si onay verirken olumlu oy kullananların büyük çoğunluğu bazı

²²⁸ Jeffrey Michels, “ National Vision and the Negotiation of Narratives: Oslo Agreement ”, *Journal of Palestine Studies*, Autumn 1994, Vol.XXIV, No:1, s.29-30

²²⁹ Edward Said, “ Arafat Terk Etmeli ”, *New Left Review*, Eylül – Ekim 2001'de yayınlanan makale naklen, <http://Zena.se.Kureforum.Com.Znet/Turkey/ate.htm>

²³⁰ Noam Chomsky, “ Ortadoğu'daki Mevcut Krizler : Ne Yapabiliriz!”, *Filistin İntifada Kazanacak*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002, Derleyenler: Yücel Demirer, Sibel Özbudun, s. 172

²³¹ Shalaim, “ Israeli Politics and Middle East Peacemaking ”, s.25

²³² *Tercüman Gazetesi*, 11 Eylül 1993, s.4

rezervler ileri sürmüşlerdir. 1/3'ü ise doğrudan reddetmiştir. Konu 8 Eylül'de FKÖ'nün 18 kişilik İcra Komitesi'nin önüne geldiğinde Arafat deveye hendek atlatmaya benzer engelle karşılaşmıştır. Toplantıya 12 kişi katılmış, 9 olumlu oy kullanılmakla birlikte Habab ve Hawetme'nin temsilcileri ile diğer 4 üye olmak üzere toplam 6 üye toplantıyı terk etmiştir. Sonuçta İcra Komitesi'nin onayı 18 üyeden 9'unun onayı ile kritik bir onay olmuştur. Diğer taraftan FKÖ'nün bünyesinde yer alan önde gelen örgütlerden Filistin'in Kurtuluşu için Halk Cephesi (FKHC) lideri George Habab, 30 Ağustos'taki demecinde planı tehlikeli bularak Arafat'ın bu işten vazgeçmesini istemiştir. El Fatah'ın özerklik planını onaylaması üzerine de Habab, 5 Eylül'de "Bu anlaşma yürümeyecektir ve komşu Arap ülkelerinden İsrail'e silahlı saldırılar devam edecektir" açıklamasını yaptı. Tanıma Antlaşması'nın 10 Eylül'de imzası üzerine de 1974'te FKÖ'den çıkartılan El-Fatah'ın ihtilalci konseyi'nin lideri Ebu Nidal'de Arafat'ın yaptıklarının ihanet ve cezasının da ölüm olduğunu söyledi. İsrail'e belli bir süredir ciddi saldırılar gerçekleştiren İslamcı Hamas'ta 3 Eylül'de İsrail'e savaş ilan ederek "işgalci İsrail'e karşı Filistin kontrolü altındaki topraklarda dahil bütün Filistin topraklarında silahlı mücadeleyi devam ettireceğiz" dedi. Yine Hamas 5 Eylül'de yaptığı bir açıklamada özerklik antlaşması'na karşı çıkan 10 örgütün birleşerek FKÖ'nün yerini alacak bir örgüt kuracaklarını ve İntifada'yı devam ettireceklerini duyurdu. 4 Eylül'de ise Lübnan ve Ürdün'de binlerce Filistinli Cuma namazından sonraki protestolarında İsrail - FKÖ antlaşmasını Filistin davasına ihanet olarak ilan ettiler. Arafat'ın sağ kolu olarak bilinen FKÖ'nün Siyasi Büro Şefi ve dışişleri bakanı konumundaki Faruk Kaddumi de 10 Eylül'deki açıklamasında antlaşmanın Filistin halkının haklarının bir ihlali olarak nitelendirdi ve görevinden istifa etti.²³³

Suriye Lübnan ve Ürdün'deki mülteci kamplarında yaşayan Filistinliler mülteciler sorununa açıklık getirmediğini için antlaşmayı kabul etmeyeceklerini açıkladıkları gibi Arafat'ı da İsrail ajanı olmakla suçladılar. Antlaşmanın imzalandığı 13 Eylül'de 6 bin civarında Filistinli Hizbullahla beraber yaptıkları gösteride Arafat'a ölüm sloganları attılar. Arafat'ı ölümlle tehdit eden Ebu Nidal'dan başka diğer bir Filistinli fraksiyonda El-Fatah'tan ayrılarak Fatah-İntifada grubunu kuran

---

²³³ *Tercüman*, 14 Eylül 1993, s.4

Ebu Musa olmuştur. Ürdün’de Müslüman Kardeşlerin lideri şeyh Abed El-Munav Zan’da İsrail’e karşı silahlı mücadelenin devam edeceğini açıkladı.²³⁴

Antlaşmayı genel olarak işgal altındaki yerleşimlerde yaşayan orta sınıf Filistinliler desteklemekteydi. Antlaşmaya karşı çıkanlar ve destekleyenler şu şekilde tasnif edilmekteydi; Destekleyenler: Yaser Arafat’ın liderliğindeki Fatah’ın sözcüsü Rabbo’nun liderliğindeki demokratik Filistin Birliği ve Süleyman Naibi’nin liderliğindeki Filistin Halk Partisiydi.²³⁵

Antlaşmayı destekleyen en önemli olgu Filistin halkının çoğunluğunun desteklemesiydi. Temmuz 1995’de Kudüs The Jerusalem Media and Communication Center’s Poll (Medya ve İletişim Anket Araştırma Merkezi) kamuoyu anketinde Gazzelilerin %69,7’si, Batı Şerhialıların %74,9’u Oslo Antlaşması’nı desteklediklerini ve ortalama %57,9’un gelecekte iyimser olduğu ortaya çıkmıştır. FKÖ’ye bağlı Palestine Research and Studies Centers –CPRS (Filistin Araştırma ve Çalışma Merkezi) anketinden de az farklarla oranlardaki artışla üç kategoride sırasıyla %78, %81,4 ve % 68,1 sonuçları çıkmıştır.²³⁶

Karşı çıkanlar: George Habbaş’ın Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Nayef Hawatme’nin Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, Muhammet Abbas’ın Filistin Kurtuluş Cephesi, Mahmut İsmail’in Arap Kurtuluş Cephesi Genel Komutanlığı, Suriye’nin desteklediği İslam Kadı’nın liderliğindeki Saiqa ve El Fatah’tan ayrılan Ebu Musa liderliğindeki Fatah - İntifada Grubudur. Bunlardan ayrı FKÖ dışında Hamas, Müslüman Kardeşler, İslami Cihad ve Hizbullah gibi İslamcı örgütlerde antlaşmaya karşı çıkmışlardır.²³⁷ Arafat gibi Rabin’in de ölüm tehditleri alması üzerine Arafat’ın Prestijini sarsacak bir kararla Mossad’ın Rabin’le birlikte Arafat’ı da koruması basında yer almış, bu bilginin doğruluğu ilerleyen günler içinde kesinleşmiştir.²³⁸ Antlaşmanın bir iç uzlaşısı ile imzalanmaması sonucunda oluşan Filistin içinden yoğun tepkiler antlaşmanın daha baştan ölü doğduğu değerlendirilmesini doğrulamıştır. Antlaşmanın

---

²³⁴ Arı, a.g.e., s. 271

²³⁵ Arı, a.g.e. ’den naklen *the Middle East*, No:227, October 1993, s.10

²³⁶ Arı, a.g.e. ’den naklen *the Middle East*, No:227, October 1993, s.10

²³⁷ *Herald International Tribune*’den naklen *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1993, s.9

²³⁸ *Tercüman*, 14 Eylül 1993, s.1 ve 4

²³⁹ *Tercüman*, 14 Eylül 1993, s.4

imzalanması sürecinde tam bir parçalanma yaşayan, mali kriz geçiren, istifaların ve bölünmelerin durdurulamadığı FKÖ'nün diğerleri bir tarafa işgal altındaki yerleşimlerde yaşayan Filistinlilerin %40'ının desteklediği tahmin edilen Hamas'ın muhalefetine karşı antlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesinin mümkün olamayacağı belli olmuştur.²³⁹

3.2.4. İSRAİL İÇİNDEN TEPKİLER

İsrail tarafında antlaşmaya karşı çıkanların ezici çoğunluğunu sağ kanat Likud Partisi'ni destekleyenler ve muhafazakar kesimler oluşturmaktaydı. İsrail içinde ana muhalefet partisi Likud, Prensipler Deklarasyonu üzerinde antlaşmaya varıldığıının duyurulduğu Ağustos'un son haftasından itibaren karşı çıkmış, İsrail'deki dini çevreler ve işgal altındaki topraklardaki Yahudi yerleşimlerinde yaşayan 10 binlerin katıldığı gösterilerle antlaşma protesto edilmiştir. İşçi Partisi'nin koalisyon ortaklarından ve dinci partilerden Şas'ın hükümetten ayrılması gündeme gelmiştir. Likud Partisi erken seçim isteyerek, seçimde antlaşmayı bir halk oylamasına dönüştürmeyi hedeflemiştir. İsrail halkı 1920'lerden beri süren çatışmadan sonra Filistinlilerle bir barış yapmanın şaşkınlığıyla tereddüt içinde kalmıştır. Likud'un Başkanı Netanyahu ve partinin ağır toplarından Şaron iktidara geldiklerinde antlaşmayı tanımayacaklarını açıkladılar. İsrail içindeki tepkilere rağmen Antlaşmadan hemen sonra yapılan bir ankete göre İsrail halkının başlangıçta %52'si bir süre sonra %62'si antlaşmaya olumlu bakmaktaydı ve doğru yolda atılmış bir adım olarak yorumlamaktaydı. Antlaşmayı İsrail halkının çoğunluğunun desteklemesinde Başbakan Rabin'in "barışın dostlarla değil, düşmanlarla yapılacağını, bu nedenle kolay olmayacağı" ve İşçi Partisi'nin diğer ağır ismi Dışişleri Bakanı Peres'in "dünün adamı değil yarının adamı olmak gerektiği" söylemleriyle savundukları argümanlar etkili olmaktadır. Barış taraftarlarına göre barış para demektir.²⁴⁰

İsrail'de Likud liderleri ve daha sağdaki Tsomet ve Moledet gibi örgütler Oslo Antlaşması'nı İsrail mirasını satmak olarak tarif ederek kınamışlar, İsrail toprağının sonunun başlangıcı ve bağımsız Filistin Devleti'nin köşe taşı olarak

---

²⁴⁰ Arı, *a.g.e.*, s.273

²⁴¹ Shlaim, "Israeli Politics and Middle East Peacemaking", s.25

tanımlamışlardı.²⁴¹ Oslo antlaşmasına sert tepki İsrail'deki potansiyel güçleriyle İsrail radikal sağından gelmiştir. Rabin Oslo'da antlaşmanın imzalanmasından sonra Washington'da imzalanmasından önce İsrail kamuoyunu ikna etmeye çalışırken, Ariel Şaron'la görüşmesi sonrasında Şaron " Rabi bana Eriha'dan çekilmenin bir hata olduğunu bildiğini söyledi" bende ona," Cenin yada Nablus'u Filistinlilere verin ama Eriha'yı değil" dedim diyerek Oslo Antlaşması'nın iptalini istemiştir.²⁴² Rabin'in ikna görüşmelerinde görüştüğü ABD Yahudileri temsilcilerinden Lester Polmack ve Malcolm Hoeline, Rabin'e tükenmekte olan Arafat'ı antlaşmayla kurtarmak ne kadar akılcıdır? Ve Arafat'a güvenilir mi? sorularını sormuşlar, Rabin, onlara Oslo'nun Arap dünyası'nı böleceğini ve Arafat zayıfken antlaşma yapılmasının akılcı olduğunu, Arafat'a güven için ise, FKÖ ne kadar işbirliği yaparsa Oslo'nun o kadar uygulanacağını savunmuştur.²⁴³ Oslo'da antlaşmanın imzalanmasının duyulmasından sonra İsrail devlet yönetiminden de itirazlar gelmiş, Genel Kurmay Başkanı Ehud Barak prensip olarak Filistinlilerle müzakereye taraftar olduğunu ancak İsrail'in güvenlik önceliklerinin yeterince korunmadığı eleştirisinde bulunmuştur.²⁴⁴

1993 Eylülünde kamuoyuna açıklanan Oslo Antlaşmaları, İsrail halkının büyük çoğunluğu tarafından olumlu karşılanırken, varlık felsefelerini Batı Şeria'daki yerleşimlere endekslemiş olan gruplar üzerinde tam bir şok etkisi meydana getirdi. Bu inanışın temelinde Rabin'e olan güven değil, İsrail halkının tepkisinin bu ihtimallerin önünü keseceğine olan inançlarıydı. İsrail radikal sağ, antlaşmanın halkın büyük bir kısmı tarafından onaylanması karşısında kısa süreli suskunluktan sonra 7 Eylül'de Kudüs'te 200 bin kişinin katıldığı bir protesto mitingi gerçekleştirdiler fakat mitinglerin devamı heyecanını kaybedince protestoların kalıcı etkiler bırakmasını başaramadılar. Bu saldırılar Yesha Konseyi'nin yerleşimcileri ateşlemesi için bir fırsattı. Filistin İntifadası'na karşı bu kez Yahudi İntifadası baş göstererek Araplara karşı öldürme olaylarının da yaşandığı çeşitli saldırılar oldu. Filistin ve İsrail tarafında Ocak 1994'de şiddet dalgası zirveye çıktı. Batı Şeria'da yaşayan Yahudi yerleşimciler için tüm Filistinliler teröristi ve Filistin özerk

---

²⁴² Bayraktar, *a.g.e.*, s. 143

²⁴³ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 142

²⁴⁴ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 142

yönetiminin kurulmasını onaylayan Rabin Hükümeti de teröristleri ve terörizmi resmen tanıyan bir İsrail hükümeti olmuştu. Eylemler kısa bir süre sonra Rabin Hükümeti'nin meşru olmadığına yönelik siyasi bir kampanyaya dönüştü. Rabin'in yüzünü Arafat'ın kefiyesini giymiş gösteren posterlere “ hain Başbakan ” yazarak hedef gösterdiler. Oslo Antlaşması radikal Yahudilerde bir teolojik krize neden olmuştur.²⁴⁵

Bu insanların altyapısı, Mesih'in gelişiyle büyük İsrail'in kuruluşunun birlikte gerçekleşeceği üzerine kuruluydu ve bu süreci geciktirdiğine inandıkları İsrail kaynaklı veya dış kaynaklı her türlü gelişmeye düşmanca bakıyorlardı. Bir İsrail Başbakanı'nın ütopyalarının önleyicisi haline gelmesi karşısında ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Bu teolojik kriz çeşitli şekillerde dışa vurdu. Bazıları geleneksel Yahudi pasifizmine dönüşü içselleştirmeyi düşünürken bazıları da intihar şekillerini göstermeye başladı. İntihar türünün en aşırısı, Kehane ekolünden Katch bağlısı Baruch Goldstein'in El-Halil Camii'nde sabah namazı kılan 30 kadar Müslümanı öldürdüğü El-Halil katliamıyla yaşandı. El-Halil katliamı Rabin dahil İsraili yetkililer tarafından “ tek deli adam eylemi ” olarak adlandırıldı ancak Goldstein'in Kiryat Arbada yerleşimindeki arkadaşları katliamı “ Filistin terörüne ” karşı girişilmiş bir meşru eylem olduğunu savunuyorlardı.” Katch ” hareketinin yorumu ise fikri altyapılarını ve felsefelerini gözler önüne seriyordu. Onlara göre Goldstein yaptığı eylem en güzel manada bir “ kuduş haşem “ (Rab'in yüceltilmesi, takdis) idi. Aynı zihniyetin Filistinlilere yönelttikleri şiddetin argümanlarını İsrail içine yönlendirmesinin sonucu, İsrail Başbakanı'nın hedeflenmesiydi. Rabin'in öldürülmesi bir kaza veya bir çılgın tarafından girişilmiş münferit bir eylem değildi. Cinayet öncesinde Başbakan Rabin'in ve Dışişleri Bakanı Peres'in meşruiyetlerine karşı şiddetli bir kampanya başlatılmış, ikisi de kutsal İsrail topraklarını başkalarına devretmekten dolayı “ din moser ” (hain, satan) ve Arap terörüne çanak tuttuklarından dolayısıyla da “ din rodef “ (bir Yahudi'nin öldürülmesine sebep olan) hükümleri ile Tevrat hukukuna göre Şer'an “ kanları helal ” ilan edilmişlerdi. İsrail kamuoyu, Rabin cinayeti sonrasında sorgulanan Bar Ilan Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi 25 yaşındaki Yigail Amir'in Rabin'in yanında Peres'i de öldürmüş

---

²⁴⁵ Yılmaz, *a.g.t.*, s. 126 - 130

olmayı da çok istediği, ancak barış gösterisinden Peres biraz erken ayrıldığı için Rabin'le yetinmek zorunda kaldığı sözleriyle sarsılmış, daha da önemlisi radikal sağ'ın eylemleri artık bir İsrail-Filistin sorunu olmaktan çıkmış, bizzat İsrail'in kendi iç sorunu haline gelmiştir. Bir süre sonra Netanyahu'nun 1996 seçimlerinde Başbakan seçilmesi İsraili politika uzmanlarının değerlendirmesiyle; seçim sonuçları Likud ve Netanyahu'nun vadettiği politikaların halktan kabul görmesi değil, genelde İşçi Partisi'nin özelde ise Şimon Peres'in politikalarının reddedilmesiyle.²⁴⁶

3.2.5. BARIŞ SÜRECİ VE FİLİSTİNLİ ÖRGÜTLER

Filistinli Örgütlerin FKÖ'ye muhalefetleri 1974'e kadar geriye gitmektedir. 1974'de Filistin Ulusal Konseyi'nin iki devletli çözümü kabul etmesine karşı İslamcı örgütlerin temelinde Filistinli sol ve ulusalcı örgütlerin bir araya geldikleri bir “ Red Cephesi ” oluşmuş ve 10 noktada Filistin Ulusal Konseyi'nin kararlarına karşı çıkmışlardı. Bu yıllarda red cephesi ideolojik görüş farklılıkları ve güç dengesi sorunları nedeniyle ittifak oluşumunu devam ettirememişlerdi.²⁴⁷

Suriye,1980'lerde ve 1990'larda Hamas, Filistin İslami Cihad, Filistin Devrimci Komünist Partisi, Filistin Kurtuluş Halk Cephesi ve diğer daha küçük örgütlere çıkarlarıyla çelişmediği müddetçe topraklarında ve kontrolünde tuttuğu Lübnan topraklarında faaliyetlerine izin vermiştir. Bu örgütler içinde Filistin Kurtuluş Halk Cephesi-Genel Komutanlık, Fatah-İntifada ve Saiqa'nın doğrudan Suriye'nin direktifleriyle hareket ettikleri bilinmektedir. Filistinli Örgütler üzerindeki nüfuzu nedeniyle Suriye Filistin sorununda kilit bir ülke konumundadır.²⁴⁸

1980'den itibaren İslami Cihad ve daha sonra da Hamas İran'ın desteğini almaya başlamıştır. Ayrıca, İran Güney Lübnan'da İsrail'e karşı Hizbullah'ı da desteklemektedir. İran Filistinli Örgütlerden ulusal ve sosyalist bir programı olan Filistin Kurtuluş Halk Cephesi-Genel Komutanlık örgütünün belli sınırlamalar dahilinde İran'da faaliyet göstermesine izin vermektedir. İran kendisi içinde potansiyel Siyonist tehlike gördüğü İsrail'e karşı Filistinli Örgütleri en azından diplomatik ve

---

²⁴⁶ Yılmaz, *a.g.t.*, s. 126 - 130

²⁴⁷ Anders Strindberg, “ The Damascus – based Alliance Forces: A primer ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 2000, Vol. XXXIX, No: 3, s. 62

²⁴⁸ Strindberg, “ a.g.m. ”, s. 6

siyasi anlamda desteklemektedir.²⁴⁹ İran, Aralık 1990'da toplanan İslam Konferansı Teşkilatı toplantısına Hamas delegelerinin de katılmasını sağlamıştır. Filistin'de İslami direniş hareketini destekleme bağlamında Ekim 1991'de Madrid Barış Konferansı'na alternatif olarak İran, bu ay içinde Filistinli Örgütlerin, İslam ülkelerinden değişik alanlarda faaliyet gösteren organizasyonların katıldığı ve bazı İslam ülkelerinin temsilciler gönderdiği Uluslar arası Tahran Konferansı'nı toplamayı başarmıştır. Bu Konferans'ta barış sürecine karşı çıkılması gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır.²⁵⁰

1993 sonlarında Suriye'nin ev sahipliğinde Oslo Antlaşması'na karşı çıkan Filistinli Örgütler “ Filistin İttifak Güçleri ” çatısı altında birlikte hareket etme kararı almışlardır. Bu nedenle bu ittifaka Şam temelli Oslo karşıtı ittifak denilmiştir. İttifak Oslo Antlaşması'na karşı çıkma ve Filistin'in kurtuluşu için mücadeleye devam etme ilkesi temelinde anlaşılmasıyla oluşmuştur. Filistinli örgütler ve barış sürecine yaklaşımları genel çizgileriyle şöyledir.²⁵¹

1.Hamas: 1987 Aralığında patlak veren İntifada İslamcı Hamas Örgütü'nü FKÖ'ye alternatif olarak ortaya çıkardı. Oslo karşıtı İttifak'ın dominant gücü olan Hamas diğerlerinden farklı olarak Şam'a bağlı olmayan bağımsız bir örgüttür. Hamas bütün Filistin'de Yahudilere İslam hukuku çerçevesinde haklarının tanındığı bir İslam Devleti kurulmasını temel felsefe olarak benimsemektedir. Bağımsızlığını geniş halk kitlesi desteği ve kendi kurumsallaşmasını tamamlamasıyla sağlayabilmektedir. Hamas askeri kanadı İzzettin El Kasım Tugayları'nı kurmasıyla İsrail hedeflerine silahlı saldırıları Filistin'de büyük bir taraftar kitlesini kendisine çekti. Madrid ve Oslo süreçlerinde FKÖ'nün alternatifi olacak güce ulaştı.1993 Oslo karşıtı ittifak'ın kurucu aktörü olan Hamas, 1999'da ittifak'a İntifada'yı yeniden canlandırmasına ve sınırı aşan silahlı eylemlerin yapılmasına yönelik güçlü öneriler üretilmesi çağrısında bulundu.

---

²⁴⁹ Strindberg, “ a.g.m. “, s.64

²⁵⁰ Serkan Taflıoğlu, “ İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci “, *Avrasya Dosyası* (İsrail Özel), İlkbahar 1999, Cilt:5, sayı:1, s.45

²⁵¹ Filistinli örgütler için bkz., Strindberg, “ a.g.m. “, s.63-75; “ The Palestinian Organization's their Leaders and Ideologies “, *The Palestinians* , a.g.e.,s.140-142 ve Kenneth Kazzman, “ Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Terörü Destekleyen Devletler “, *Avrasya Dosyası*, Yaz 1996, Cilt:3, sayı:2, s.53-70

2.Filistin İslami Cihad Hareketi (FİH): İslami Cihad, Mısır Müslüman Kardeşler Örgütü üyesi Filistinli öğrencilerden Fethi Şikaki ve arkadaşları tarafından 1979 sonlarında kuruldu. 1981’de kendisini Filistin İslami Cihad Hareketi olarak ilan etti. 1987’ye kadar 300 kadar eylemciye sahip olduğu tahmin ediliyordu. Örgüt İran içindeki devrimci güvenlik birimleri ve Hizbullah’ın Beka vadisindeki merkeziyle kurduğu ilişkilerle güçlendi. Ekim 1995’de kurucuları Fethi Şikaki Mossad’ın Malta adasında suikasta uğramasından sonra örgütün aktivitelerinde azalma olmadı. Hamas ile hem rekabet hemde İsrail hedeflerine karşı ortak eylemlerde bulunan örgüt Oslo karşıtı ittifakın Hamas’dan sonra şu anda en aktif olanıdır. İslami Cihad İran modeli temelinde Filistin İslam devletini amaçlamaktadır. İran ile yakın ilişkileri bulunan Örgüt İttifaka 1999 İlkbahar’ında İran reformistlerinin işbirliği taahhütlerini ilettiler. Örgüt Oslo sürecine ve İsrail’le işbirliği yaptığını iddia ettiği Arafat’a karşı var güçleriyle savaşacaklarını açıkladı.

3.Filistin’in Kurtuluşu için Halk Cephesi (FKHC): 1967’de George Habbaş tarafından kuruldu. Cephe, kuruluşundan itibaren katı bir Leninist-Marksist çizgiyi benimsedi. 1974’de red cephesinin kurulmasında İnisiyatif aldı. 1988’de bağımsız Filistin Deklarasyonu’nu desteklemesine rağmen 1993’de Oslo karşıtı ittifaka katıldı. FKÖ üyeliğini devam ettiren örgütün ittifaka katılmasına rağmen ittifak içindeki iç sürtüşmeler nedeniyle FOY ile diyalogunu sürdürmüş, 1997’de İttifak üyeliğini askıya almış ve 1999’da örgüt Genel Sekreteri’nin Kahire’de Arafat’la görüşmesi sonrası ittifaktan ayrılmıştır.

4.Filistin’in Kurtuluşu için Demokratik Cephe (FKDC): 1968’de Halk Cephesinden kopan bir grup tarafından Nayif Hawetme liderliğinde kurulmuştur. Ulusalci Sosyalizm çizgisini benimsemiş, Filistin Sorunu’na siyasi çözümü benimseyen ilk örgüt olmasıyla tanınmış, sürekli 242 temelinde barış için toprak prensibi temelinde çözümü savunmuştur. Oslo Antlaşması’nda tavizler nedeniyle ittifaka katıldı fakat 1997 Şubatında ittifak üyeliğini askıya alarak barış sürecine muhalefetine son verdiğini açıkladı.

5.Filistin Devrimci Komünist Partisi (FDKP): Örgütün kökeni 1920’lere kadar inmesine rağmen Filistin’de 1982’de Ürdün Komünist Partisi’nden kopan radikal kanat tarafından kurulmuştur. Filistin içinde ve diaspora’da çok az destekleyeni olan

örgüt ittifakın en hararetli savunucularından birisi olarak ittifakı yeniden etkinlik kazanabileceği bir zemin olarak düşünmektedir.

6.Filistin'in Kurtuluşu için Halk Cephesi-Genel Komutanlık (FKHC-GK): İlk kurulan Filistinli örgütlerdendir.1959'da Suriye Ordusu'ndan Ahmet Cibril tarafından kuruldu. 1967'de gönüllü militanlarıyla FKHC'ye katılmış,1969'da ideolojik antlaşmazlıklar nedeniyle Cibril grubu FKHC'den ayrılarak FKHC-GK'yi kurmuştur. Milliyetçi-Sosyalist bir çizgiyi benimsediği gibi İslamcı fikirlere de söylemlerinde yer vermesiyle dikkat çekmiştir. 1974'de red cephesine katılmıştır. Bu örgüt İran İslam Devrimi'nden sonra İran'dan yardım alan ilk Filistinli örgüt olmuştur.1983'de Arafat'a karşı ayaklanan Fatah militanlarını destelemiştir. Libya ile de yakın ilişkileri bulunan örgütün Suriye ile çok yakın ilişkileri bulunmaktadır. Örgüt 1993'de İttifaka katılmış ve ittifakın merkezi oyuncularından olmuştur. Örgüt'ün bir özelliği de İslamcı ve Seküler Örgütler arasında aracı bir rol almasıdır. Örgütün 500 –1000 arasında silahlı militanı bulunmaktadır.

7. Filistin Kurtuluş Cephesi (FKC): Örgüt'ün tarihi bölünmelerle eşdeğerdir. FKHC-GK'ından 1977'de Suriye'nin Lübnan'da Hristiyan Maruni azınlığı desteklemesiyle ortaya çıkan anlaşmazlık sonucu Muhammed Zaydan Abu Al-Abbas liderliğinde FKC kuruldu. Örgüt Kuruluşundan kısa bir süre sonra FKÖ'nin üyesi olarak Fatah'a yakınlaştı. Örgüt daha sonra üçe ayrılmıştır. Örgütün Abu Nidal grubu Oslo'ya kadar FKÖ üyesi olarak kalmış ve barış görüşmelerine Arafat'la birlikte örgüt temsilcileri de katılmıştır. Oslo Antlaşması'nın imzalanmasına karşı çıkan örgütün etkin kolu Abu Nidal Al-Ashgar grubu FKÖ'den ayrılarak İttifaka katıldı. Örgüt Oslo'ya karşı oldukça radikal muhalefet göstermiş, Arafat'ı vatan hainliği ve düşman tarafında yer almakla suçlamıştır. Arap milliyetçisi retoriğinde ideolojik bir çizgi benimsemiştir. Son yıllarda örgütün silahlı aktiviteleri yerini siyasi ve enformasyon faaliyetlerine bırakmıştır.

8.Filistin Halk Mücadele Cephesi (FHMC) : Temmuz 1967'de kuruldu. Kurucu liderleri Subhi ve Samir Ghoshen ve Bahjat Abu Gharbiyya halen örgütün aktif liderleridir. FHMC 1974'de red cephesine katıldı fakat 1974'e kadar FKÖ üyesi kalmaya devam etti. 1993'de kopan grup Oslo karşıtı ittifaka katılırken, örgütün ana grubu Tunus'a taşınan FKÖ'ye katıldı ve FÖY'nin destekleyicisi oldu. Örgütün

ittifaka katılan grubunun sözcüsü Abd al Majid, “ *ulusal birlik adına İslami Cihad ve Hamas ile diyalogu sürdürmeye istekli olduklarını fakat realite kabul edilmelidir ki Filistin halkının çoğunluğu sekülerdir, İslamcı değildir, bizler İslam’a ait olsak bile*” görüşüyle örgütün seküler milliyetçi bir çizgiye bağlı kaldığını belirtmiştir. Örgüt’ün Lübnan’da şu anda aktif olmayan 700 kadar militana sahiptir ve Filistin halkının bütün haklarının alınmasına kadar savaşımaya devam edeceğini savunmaktadır.

9.Fatah-İntifada: 1982 Eylülünde İsrail’in Lübnan ve Beyrut’u işgali sonrasında Fatah’ın Beyrut’tan çıkmasına karşı çıkan Fatah albayları Abu Musa ve Abu Saleh liderliğindeki birlikler Beka Vadisi’nden Suriye’nin desteğiyle Arafat güçlerini bozguna uğratıp Lübnan’dan çıkartmalarıyla kurulmuştur. 1983’den 1989’a kadar karargahını Şam’da bulundurmuştur. Fatah-İntifada FHKC-GK ve Sa’iqa ile birlikte üçlü troyko’nun bir parçasıdır. Örgüt Ebu Nidal grubu olarak bilinir. 1983’den beri Arafat’ın yolunu kaybettiğini, gerçek Fatah’ın kendileri olduğunu iddia eder. 1993’de katıldığı Oslo karşıtı ittifakta anahtar konumdadır. Halen Lübnan’daki kamplarda 1000-1500 kadar militana sahiptir ve İsrail işgali sürdüğü müddetçe barış sürecine karşı çıkacaklarını savunmaktadırlar.

10.SA’İQA: 1967’de Suriye Baas Partisi tarafından oluşturuldu. Örgüt 5 bin militan ulaşmışken Hafız Esad-Cedid mücadelesinde Cedid’in yanında yer almış ve Esad’ın iktidarı ele geçirmesiyle büyük çaplı tasfiyeye uğramıştır. 1975 Lübnan iç savaşında örgüt hem Fatahçılarla hemde Redçilerle çatışmıştır. Suriye’nin finansal desteği ve karizmatik liderleri Zuhair Mohsen’in liderliğinde tekrar büyümüştür. 1970 ve 1980’lerde FKÖ içinde Fatah’dan sonra ikinci büyük örgüttü. 1979’da Mohsen’in suikaste uğramasından sonra örgüt hareketliliğini kaybetmiştir. Örgüt halen Suriye ve Lübnan kamplarında aktif halde bulunmayan binden fazla militana sahiptir. Suriye ile ilişkilerle Filistinli Örgütlerle bağlantı sorunu diğer Filistinli örgütlerden çok Sa’iqa’nın sorunudur. Örgüt 1991’den beri uluslar arası baskılardan çekindiğinden Suriye’den yardım almakta isteksizlik göstermektedir. Örgüt denizden ırmağa – İsrail toprakları dahil bütün Filistin - Filistin Devleti kurulmasına kadar savaşacaklarını vurgulamaktadır.

3.2.6. OSLO SÜRECİ VE HAMAS

Çok sayıda Filistin örgütü içinde Filistin'deki gelişmelerde etkisiyle Hamas ayrıca işlenmelidir. Gelişmelere göre inişli çıkışlı bir grafik çizerek Hamas'ın Filistin yerleşimlerinde %40'a varan oranlarda bir destek topladığı, Gazze'de bu oranın daha yüksek düzeyde seyrettiği bilinmektedir. Hamas'ın gerek İsrail'e karşı gerçekleştirdiği eylemlerle gerekse FÖY ile ilişkileri barış sürecinin işleyişinde doğrudan belirleyici olabilmektedir. Siyasi gözlem ve analizciler Filistin'deki gelişmelerin bugününü doğru okuyabilmek ve gelecekteki gelişmeleri öngörebilmek için Hamas faktörünün en başta gözününde bulundurulması gereken bir Filistin realitesi hatta olgusu olduğunda görüşbirliği içindedirler. Hamas bütün Filistin'de İslam Hukuku'nun hakimiyetinde İslam devleti kurmayı amaçlamaktadır. Hamas İslam devleti'nin kurulması amacına ancak Cihad ile ulaşılacağını savunmaktadır. Filistin'deki Cihad'ı Dünya çapında var olan Yahudi komplosuna karşı verilmesi gereken Cihad'ın kendilerinin Filistin parçasını oluşturduklarını fakat Filistin'in kapsamlı Cihad'ın merkezinde olduğuna inanmaktadırlar. Hamas Cihad'ı İsrail'le sınırlamayıp prensip olarak ABD ve Batılı devletler ve kendi ifadesiyle diğer İslam düşmanlarına karşıda verilmesi gerektiğini kabul etmekte, İçtade rakipleriyle mücadeleyi de Cihad'ın bir parçası olarak görmesine rağmen iç rakipleriyle çatışmadan kaçınma stratejisi izlemektedir. Hamas'ın bugüne kadar Filistin toprakları dışında eylem yapmaması dikkat çekmiş, önceliği İsrail hedeflerine saldırılara vermiştir.²⁵² Hamas'ın Filistin Sorunu'nda güçlü bir aktör olarak sahneye çıkışından bugüne Hamas merkezli gelişmeleri izlemek Hamas faktörüne açıklık getirecektir. 1987 Aralığında İntifada ortaya çıktığında Filistin toplumundaki değişim İslami boyutuyla Hamas'ı ortaya çıkardı ve Filistin İslamcılığının daha önce kurulmuş olan hareketi İslami Cihad'ın etkisini azalttı. 1988'de FKÖ'nün iki devletli çözümüne karşı çıkanların Hamas merkezi haline geldi. Körfez Savaşı sonrası FKÖ'nün finans krizi yanında siyasi desteğini de kaybetmesi, Madrid Barış Konferansı sürecinde hayal kırıklıkları Hamas'a kitlesel desteği artırdı. FKÖ Hamas'ın kendisine meydan okumasını Hamas'ı kendi çatısına dahil etmekle etkisizleştirmek istedi ancak Ağustos 1991'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi'ne (FUK) Hamas BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 242 sayılı kararı yürürlükten kaldırmasını ve FUK'da

kendisine %40 oranında sandalye tahsis edilmesini istediği katılım şartlarını FUK reddetti. Ekim 1991’de İran adına diplomatik bir başarı olarak da kaydedilmesi gereken bir başarıyla Filistin’in kurtuluşu için Halk Cephesi ve Demokratik Cephe dahil FKÖ bünyesindeki 10 ulusal-seküler örgütünde katıldığı Madrid Barış Konferansı’na alternatif Tahran Barış Konferansı’nda başat rol oynadı.1992 Aralığında Hamas’ın askeri kanadı İzzettin El Kasım Tugayları’nın 5 İsrail askerinin ölümüyle sonuçlanan bir eylem gerçekleştirmesi sonrası İsrail’in Hamas’ın siyasi kadrosunu oluşturan 400 Hamas ve İslami Cihad’ın üyesini Lübnan’a sürgüne göndermesi Filistin İslami hareketini dünya gündemine taşıyarak özellikle Hamas’ın popüleritesini dünya çapında yayılmasını sağladı.²⁵³

13 Eylül 1993’de Oslo Antlaşması’nın imzalanmasına karşı çıkan Hamas sert bir muhalefet başlattı. Bununla birlikte Oslo Antlaşması’nın öngördüğü FÖY’de görev alıp almama Hamas içinde kısa süreli bir antlaşmazlıktan sonra bir deklarasyonla FÖY kurumlarının Hamas bir parçası olmayacağı açıklandı. Hamas’ı Oslo sürecine muhalefetin merkez oyuncusu konumuna yerleştiren, yukarıda bahsedilen Oslo karşıtı ittifakın Hamas öncülüğünde Şam temelli “ Demokratik ve İslami Ulusal Cephe ” kurulmasıydı. 1994 Sonbaharında FÖY’nin Gazze Şeridi ve Eriha’da kurulmasından kısa bir süre sonra Özerk yönetim ile Hamas üyeleri arasındaki çatışmada 16 ölümle sonuçlanması bir iç savaş tehlikesini barındıran bir gerilime işaret ediyordu. Ancak gerek Arafat’ın taktik manevrasıyla Hamas’ın karşısına Fatah örgütü’nün çıkartılması gerekse Hamas’ın manevi kurucusu Şeyh Ahmet Yasin’in Hamas üyelerine yönelik İsrail’in hedef saptırma tuzağına düşmeme çağrısı benzer çatışmaları önledi. 1995’de Hamas’ın İsraili sivillere karşı gerçekleştirdiği İntihar eylemleriyle Oslo sürecinde ilk bunalım yaşandı. İsrail ve ABD gelecekteki görüşmelerin sürdürülebilmesi için Hamas eylemlerini FÖY’nün durdurmasını şart koştu. 1996’da yapılan Filistin Yasama Konseyi ve Başkanlık seçimleri Hamas’ın seçimlere katılma konusunda kararsızlık geçirmesine yol açtı. Bu kararsızlık 1994’de Özerk yönetime katılma konusundaki yaşanan Hamas içi tartışmaların devamı niteliğindedi ve Hamas bir kez daha FÖY’nün kurumlarının bir parçası olmama siyaseti bağlamında seçimlere katılmama

---

²⁵² Andrea Nüsse, “ Müslim Palestine: the Ideology of Hamas ” ,Harwood Academic Publishers, Amsterdam, 1998, s.140

²⁵³ Kristianasen, “ a.g.m.“ , s.20-21

kararı aldı, ancak Hamas üyesi olduğu halde seçimlere katılanlardan 6'sı 88 üyeli Filistin Yasama Konseyi'ne seçildiği gibi biriside FÖY'de bakanlık görevine getirildi. Mart 1996'da Hamas'ın üstlendiği dört intihar eylemi üzerine FÖY güvenlik birimi İsrail ve CIA'dan aldığı yardımla kapsamlı bir Hamas operasyonu gerçekleştirerek yüzlerce Hamas üyesini tutukladı.²⁵⁴

1997'nin İlkbahar'ında Hamas'ın üç yıldır İsrail ceza evinde bulunan liderlerinden Adulaziz Rantisi'nin İsrail ve FÖY arasında anlaşılan mahkumların iadesine göre serbest kalmasıyla Gazze'ye dönmesi ve 25 Şubat 1997'de Mossad'ın Hamas'ın Amman Siyasi Büro Şefi Halid Meşal'e başarısız suikast girişimi sonucu İsrail, Ürdün'le ilişkilerinin bozulmaması karşılığında Ürdün'ün isteği olan Hamas'ın manevi lideri Şeyh Ahmet Yasin'i serbest bırakmak zorunda kalması Hamas üyelerine moral dopingi yapmıştır. 1997'de Hamas içinde zaman zaman görüş farklılıkları çıkan Gazze ve Amman liderlikleri arasında üç noktada stratejik konsensüs sağlandı. Misilleme amaçlı olsa FÖY ile çatışmaya girilmeyecek, yerleşimcilere ve İsrail güçlerine karşı ancak misilleme niteliğinde karşılıklar verilecek ve Hamas Arap ve İslam dünyası'nın diplomatik desteğini elde etme çalışmaları yapacak, Hamas'a yönelik eleştiriler değerlendirilecekti. Konsensüs kararına müteakiben Şeyh Yasin'in 4 ay içinde Mısır, İran, Kuveyt, Katar, B.A.E. ve Yemen ziyaretleri Hamas'a bölgesel desteği artırırken aynı zamanda barış sürecinin Netanyahu'nun başbakanlığında kilitlenmesi karşısında Arap ve İslam dünyası'nın hoşnutsuzluğunu ortaya çıkardı.²⁵⁵

Ekim 1998'de Wye River Antlaşması'nda ABD-İsrail-FÖY işbirliğiyle oluşturulan güvenlik mekanizmasının Hamas'ı hedeflemesi karşısında Hamas eylemlerini azalttı. Bazı iddialara göre Hamas'ın eylemlerini kesmiş görülmele barış sürecini kilitleyen Netanyahu Hükümeti'nin devamını sağlamayı amaçlamaktaydı. Hamas eylemlerinde 1999'da barış sürecini yeniden canlandırma iddiasıyla işbaşına gelen Ehud Barak'ın başbakanlığıyla birlikte artış eğilimi göstermesi Hamas'ın İsrail'deki iktidarın oslo sürecine yönelik siyasetiyle paralellik kurduğu iddialarını doğrulamaktaydı.²⁵⁶

---

²⁵⁴ “ the Challenge of Hamas to Fatah ”, *Middle East Quarterly*, Spring 2003, Vol.X, No:2, s.33

²⁵⁵ Kristianasen, “a.g.m.”, s. 31-32

²⁵⁶ “ the Challenge of Hamas to Fatah ”, s. 33

3.3. OSLO ANTLAŞMASI'NIN UYGULAMASI

3.3.1. OSLO PRENSİPLER DEKLARASYONU'NU (DOP) TAMAMLAYICI ANTLAŞMALAR VE ÖNEMLİ KARARLAR

3.3.1.1. İSRAİL - ÜRDÜN GENEL GÜNDEM SÖZLEŞMESİ (14 EYLÜL 1993)

DOP'un imzalanmasıyla Arap ülkeleri içinde İsrail'le ilişkilerini normalleştirmede ilk adım DOP'un imzalanmasıyla eş zamanlı olarak Ürdün'den gelmiştir. DOP'un imzalanmasının hemen arkasından Washington Beyaz Saray'da Clinton'un tanıklığında İsrail adına Şimon Peres ve Ürdün adına Prens Hasan tarafından İsrail ve Ürdün'ü barışa ulaştıracak yaklaşımlara yönelik temel gündem maddeleri üzerine bir sözleşme imzalamışlardır.²⁵⁷

3.3.1.2. BM GENEL KURULU'NUN 48/58 NOLU KARARI (14 ARALIK 1993)

14 Aralık 1994'de BM Genel Kurulu Ortadoğu barış sürecini ve DOP'u desteklemeyi kararlaştırdı. Oylamada 155 kabul, 3 red ve 25 çekimser oy kullanıldı. BM Genel Kurulu bu kararıyla barış sürecini teşvik edici bir rol yerine getirmiştir.²⁵⁸

3.3.1.3. İSRAİL – FİLİSTİN ÖZERK YÖNETİMİ (FÖY) EKONOMİ (PARİS) ANTLAŞMASI (29 NİSAN 1994)

DOP'un imzalanmasının arkasından İsrail-FKÖ arasında ekonomi alanındaki ilişkileri düzenleyen antlaşma 29 Nisan 1994'de FKÖ'den Abu Ala (Ahmet Kurey) ve İsrail Finans Bakanı Avraham Shobet tarafından Paris'te imzalandı. Uzun bir metni olan antlaşma; ihracat ve ithalat vergilerini, işçiler, para politikası, direk ve dolaylı vergi, tarım, endüstri, enerji, turizm ve sigortacılık dahil çeşitli ekonomik konuları kapsamaktadır. Antlaşmaya göre, Filistin Otonomi Otoritesi (FOO-FÖY)* parasal işlerle ilgili bir kurum kuracak ve bu kurumun temel işlevi bankacılık faaliyetlerini

²⁵⁷ Reich,... *A Documantery History*, s.234

²⁵⁸ Reich,... *A Documantery History*, s.235

* İsrail Filistin ile yürüttüğü ilişkilerde Oslo antlaşmalarında onayladığı şekiyle Filistin Otonomi Oteritesi (FOO) tarifini kullanmaktadır. Realitede ortaya çıkan yapı bu kapalı ifadenin daha açık şekli olan özerk yönetimi modelleştirmiştir. Oslo antlaşmalarında öngörülen Filistin Devleti'nin kurulamaması nedeniyle Filistin Devleti tanımı temelsiz kalmaktadır. Açıklanan gerekçeyle FÖY tercih edilmiştir.

düzenlemek ve denetlemek olacaktır. Kurulacak kurum dış ticareti de denetleyecektir. Filistin Otonomisi Vergi Sistemi (VAT) oluşturacak ve doğrudan vergiler koyabilecektir. Filistinli işçiler İsrail’de çalışmaya devam edecektir. Filistinlilerin tarım ve imalat ürünlerinin İsrail’in bazı tarım ürünlerine koyduğu kota sınırlamasıyla serbest geçişine İsrail izin verecektir. Filistin Turizm Yönetimi Filistin Otonomi alanlarında turizmle ilgili kontrol noktaları kuracaktır. İsraili İşadamları Gazze, Eriha ve genişleyecek diğer otonomi alanlarında yatırımlar yapabilecektir.²⁵⁹

Antlaşmayı eleştiren Filistinlilere göre Filistinlilerin adına bazı olumlu maddeleri içermesine, hatta FÖY Ticaret Bakanı Maher Al-Masri’nin belirttiği gibi kısa vadede Filistinlilere kazandırdıkları olmasına rağmen, post dönem işgal çağında İsrail’in işgalinin devamını sağlayacaktır. Antlaşmayla tarım ve temel ekonomi sektörlerinde İsrail himayesi olmadan Filistinlilerin ihracat ve ithalat özgürlüğünden bahsedilemez. Kurulan ekonomi komitesi İsrail’e ekonomik veto gücü vermektedir. Antlaşmayla İsrail Filistin ihraç ve ithal ürünlerini spesifik olarak empoze etme mekanizması elde etmiştir. Filistinlilerin düzeltme isteklerini sürpriz olmayan bir şekilde İsrail reddetmiştir. Paris Antlaşması’nın İsrail lehine maddeleri nedeniyle 1998 itibariyle Filistinliler, İsrail’le ekonomik ilişkilerinde %50-70 zarara uğramışlardır. İsrail’in Filistin yerleşimlerine ihracatı 1.2 milyar dolarken, Filistinlilerin İsrail’e ihracatı 210 milyon dolarda kalmıştır.²⁶⁰

3.3.1.4. KAHİRE (GAZZE – ERİHA) ANTLAŞMASI (4 MAYIS 1994)

İsrail Başbakanı İzak Rabin ve Yaser Arafat tarafından antlaşma 4 Mayıs 1994’de Kahire’de imzalandı. Antlaşma DOP’un uygulanması üzerine ulaşılan antlaşmaları içermektedir. Antlaşma İsrail’in Gazze Şeridi ve Eriha alanlarından geri çekilmesi ve bu alanlarda Filistin Otonomi Otoritesi’nin kurulmasını garanti etmeyi temel almıştır. Oslo Prensipler Deklarasyonu’na 4 Mayıs 1994 Kahire Antlaşmasıyla yeni bazı ekler olarak yerleşimler, yerleşimciler, su ve toprakla ilgili kaynaklar, herhangi bir Filistinlinin yargılanma hakkı, İsrail müdahalesi ve kontrolüne yönelik özel durumlar eklendi. Diğer adıyla İkinci Oslo Antlaşması olarak bilinen Kahire Antlaşması FKÖ’nün

²⁵⁹ Reich,... *A Documantery History*, s. 237

²⁶⁰ Adel Samara, “ Globalization, The Palestine Economy and “ Peace Process ” , *Journal of Palestine Studies*, Winter 2000, Vol. XXIX, No: 2, s. 22 – 23

tavizleriyle İsrail'e belirli bölgelerde yerleşme ve altyapısını genişletme imkanı vermiştir.²⁶¹ Kahire Antlaşması II. Oslo Antlaşması'yla birleştirilmesinden dolayı detayları II. Oslo antlaşması başlığı altında ele alınacaktır.

3.3.1.5. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 904 SAYILI KARARI (18 MART 1994)

25 Şubat 1994'de Dr.Goldstein katliamından sonra uygulama görüşmelerinin kesilmesi ve olayların tırmanması karşısında BM Güvenlik Konseyi katliamı kınayan ve barış sürecinin devam etmesini istediği kararını almıştır.²⁶²

3.3.1.6. ERKEN DÖNEM YETKİ DEVRİ ANTLAŞMASI (29 AĞUSTOS 1994)

İkinci aşamada Erken yetki devrini öngören DOP'un bir şartı olarak 24 Ağustos 1994'de Kahire'de parafe edildi ve İsrail Savunma Güçleri Komutanı General Dany Rothchild ve FÖY üyesi Nabil Şaat tarafından 29 Ağustos 1994'de İsrail ve Gazze Şeridi arasındaki Erez sınır noktasında törenle imzalandı. İsrail'in FÖY'ye Batı Şeria'daki belirli sivil yönetim sorumlulukları devreden antlaşmayla eğitim ve kültür, sağlık, sosyal refah, turizm ve doğrudan ve dolaylı vergi olmak üzere 5 alanda yetki devri yapılmıştır. 28 Ağustos'ta eğitim, 1 Aralık'ta vergi ve sağlık, 15 Aralık'ta sosyal refah ve turizm alanlarında yetki devirleri gerçekleşmesiyle Erken Yetki Devri Antlaşması'nın uygulaması tamamlanmıştır.²⁶³

3.3.1.7. OSLO DEKLARASYONU (13 EYLÜL1994)

Dop'un 1. Yıl dönümünde Yasser Arafat ve İsrail Başbakanı Rabin Oslo'da bir araya gelerek Oslo Deklarasyonu'nu yayınladılar. Oslo Deklarasyonu'nda taraflar barış sürecindeki gelişmelerin olumlu yönde geliştiğini ve gelişmelerden duyulan memnuniyeti ifade ettiler.²⁶⁴

---

²⁶¹ Forsuan with...,a.g.e., s.259-260

²⁶² Reich,.... *A Documantery History*, s.24

²⁶³ Reich, ... *A Documantery History*, s.255

²⁶⁴ Reich, ... *A Documantery History*, s. 262

3.3.1.8. İSRAİL – ÜRDÜN BARIŞ ANTLAŞMASI (26 EKİM 1994)

İsrail'in Oslo süreciyle birlikte Arap ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirmeye yönelik ilk adımını Ürdün'le imzaladığı barış antlaşmasıyla gerçekleştirdi. Antlaşma Amman'da Ürdün Başbakanı Abdül Selam Mecali ve İsrail Başbakanı İzak Rabin tarafından imzalanmış, antlaşmaya ABD Başkanı Clinton da tanıklık etmiştir. Antlaşma İsrail - Ürdün sınırının belirlenmesini, normal ilişkilerin kurulmasını, su konusunu, güvenlik alanında işbirliğini, ekonomik işbirliğini ve olağan sınır geçişlerini kapsamıştır. Antlaşmaya göre, İsrail-Ürdün arasında İngiliz manda dönemindeki sınır geçerli olacaktır. İsrail Ürdün'den su transfer edecektir. Her iki tarafta diğer tarafın yerleşimlerine zarar verebilecek askeri ekipmanın geçişine izin vermeyecek, terörü durdurmakta işbirliği yapacaklardı. İsrail ve Ürdün arasında normal diplomatik ilişkiler kurulacak, İsrail Kudüs'teki Müslümanlara ait kutsal yerlere saygı duyacak, Ürdün'ün özel rolünü tanıyacaktı. Her iki tarafta Filistin mültecileri sorununu çözmeyi taahhüt etmiştir. Ekonomi alanında iki tarafta ekonomik işbirliği imkanlarını araştıracaklardır.²⁶⁵

3.3.1.9. KAHİRE ZİRVE DEMECİ (2 ŞUBAT 1995)

1995 Şubatının başında Kahire'de bir araya gelen Mısır, Ürdün, İsrail ve Filistin Otonomisi temsilcileri gelişmeleri gözden geçirdi ve gelişmelerin olumlu yönde seyrettiğinde mutabık kalınarak taahhütler bir kez daha tekrarlandı.²⁶⁶

3.3.2. II. OSLO ANTLAŞMASI (28 EYLÜL 1995)

Resmi olarak Gazze ve Batı Şeria üzerine İsrail-Filistin geçici antlaşması olarak isimlendirilen antlaşmaya II. Oslo veya Taba antlaşması denilmektedir. DOP'un ikinci aşaması olan antlaşma Mısır-Taba'da 24 Eylül 1995'de parafe edilmiş ve 4 gün sonra Washington'da Beyaz Saray'daki bir törenle Rabin ve Arafat tarafından imzalanmıştır.²⁶⁷

²⁶⁵ Reich, ... *A Documantery History*, s.264

²⁶⁶ Reich, ... *A Documantery History*, s.277

²⁶⁷ Naféz Y. Nazzal and Laila A.Nazzal, *Historical Dictionary of Palestine*, The Scarrecrow Press, Lanham MD and London, 1997, Chronology

Kahire ve Paris antlaşmalarının II. Oslo Antlaşmasıyla bileştirilmesiyle II. Oslo Antlaşması onlarında yerine geçmiş ve daha erken uygulama antlaşmaları iki taraf arasında II. Oslo Antlaşması'na benzerlikleriyle yeniden teyit edilmiştir. II. Oslo Antlaşması İsrail ve FÖY arasındaki gelecekteki ilişkilerin yapısı, işgal bölgesindeki Filistinlilerin yeniden güvenlik düzenlemesi, yasal sorunlar, ekonomik ilişkiler, seçimler, Filistin yönetim organlarının güçleri ve Yasama Konseyi, sivil konularda güç devri, Filistinli mahkumların salınması ve İsrail-Filistin işbirliğini düzenleyen 400 sayfanın üzerinde bir uzlaşma antlaşmasıdır.²⁶⁸

II. Oslo Antlaşması'nda Batı Şeria üç bölgeye bölünmüştür. 1. Bölge veya A alanı tarihi Filistin'in toplam alanının sadece %1'dir. Jenin, Kalkariye, Tulkarim, Nablus, Ramallah, Betlehem ve Hebron olmak üzere 7 Filistin kentinin belediye alanının yönetimi FÖY'ye devredilecekti. İsrail birlikleri 6 haftadan daha uzun olmayan bir süre içinde kentlerin yakınlarından yer değiştirecek veya kentlerin yaklaşık 1-2 kilometre dışında konuşlanacaktı. 7 Şehirden Hebron'un statüsü diğerlerinden farklıydı. Hebron'da İsrail askerleri 400-450 koruma ile kentin merkezindeki %25'lik alanda konuşlanmaya devam edecek, 150 bin civarında Filistinlinin ortasındaki Hebron ve Doğu Kudüs'teki 400 civarındaki Yahudi yerleşimci korunacaktı. 2. Bölge veya B alanı Batı Şeria'nın yaklaşık %27'sidir. Bu alan 450 civarında nüfus alanı olan köyü ve kırsal alanlardaki kasabaları kapsamaktadır ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilerin 2/3'sünün yaşadığı alanlardır. B alanında İsrail askeri ve Filistin polisi birleşik devriyelerle güvenlik otoritesini paylaşacaktır. Filistinliler sivil işlerden sorumlu olacak, köylerdeki kamu düzenini sağlayacakken, İsrail köylere müdahale etme hakkı da dahil kapsamlı güvenlik otoritesine sahip olacaktır. Kısaca B alanı İsrail'in güvenlik kontrolünün ağır bastığı bir alan olacaktır. 3. veya C alanı, Batı Şeria'nın %72'sini kapsamaktadır. Bu alanlardaki askeri montaj alanları, yerleşimler dahil özel mülkiyeti Filistinlilere ait olan topraklar, kasabaların dışındaki kırsal topraklar üzerinde ve devlet topraklarında İsrail tek güvenlik otoritesi olacak, dolayısıyla buralar İsrail kontrolünde kalacaktır. C alanından İsrail görüşmelere bağlı olarak 1996 sonrasında bir program dahilinde 6 ay

---

²⁶⁸ “ Oslo-II, Withdrawal without Withdrawing ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 1996, Vol. XXV, No: 2, s. 117

Aralıklarla 3 aşamada 18 ay içinde çekilecek, toprakla ilgili olmayan idari yetkiler Filistin Konseyi'ne devredilecektir.²⁶⁹

3.3.3. II. OSLO ANTLAŞMASI'NIN DEĞERLENDİRMESİ

Antlaşmayı imzalayan Başbakan Rabin'e göre, FÖY Batı Şeria'nın 5600 kilometrelik alanının %27'nin üzerinde iç otonomiye paylaşacak, 200 kilometrelik %4 alan büyük şehirler dahil, FÖY kamu düzeni kontrolüne girecek ve Batı Şeria nüfusunun %19'una tekabül eden 250 bin nüfusluk Filistin şehir yerleşiminde sivil ilişkileri düzenleyecektir. Yasama Konseyi veya Filistin Otoritesi'nin kamu düzeni için sorumluluk ve sivil otorite elde edeceği B alanı Filistin nüfusunun %69'unu kapsamaktadır. FÖY 18 ay sonra C alanı üzerinde benzer otorite kazanacaktır. Antlaşmayla yerleşim topraklarının %73'ü İsrail'de kalmakta, güvenliğin %97'sini ve suyun %80'ini İsrail kontrol etmektedir. FÖY tarihi Filistin topraklarının %4'ünden daha azıyla sınırlanmış sivil otonomi kazanabilmiştir. İsrail ikinci Oslo Antlaşmasıyla Batı Şeria'da askeri kontrol alanlarını da genişletmiştir. İkinci Oslo Antlaşması'na göre Batı Şeria'da yaşayan Filistinliler Batı Şeria içindeki seyahatlerinde bile İsrail otoritelerinden izin almak zorunda kalacaklardır. Arafat ve FKÖ'nün Filistinliler lehine BM kararları hilafına İsrail'i Filistin topraklarında işgalci güç olarak tanımlamadan, İsrail'i tanınması daha baştan yapılan gaflet derecesinde bir hataydı. Halbuki Oslo Antlaşması'nın imzalanmasından önce İsrail Ordusu'nun geri çekilmesi, bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması ve Filistinlilerin diğer hakları konusunda uluslar arası bir konsensüs oluşmuştu. Antlaşmalarla Batı Şeria ve Gazze'de İsrail'in iddia ettiği haklarına FKÖ tarafından meşruiyet kazandırılmıştır. Antlaşmalarla Filistinlilere sadece Batı Şeria ve Gazze kaldığı gibi buraların statüsü de işgal edilmiş topraklardan tartışmalı topraklara dönüşmüştür. Böylece İsrail'in tarihi Filistin iddiaları kabul edilmiş olmaktadır. İsrail uluslar arası alanda düzenlenen Filistinlilerin hakların tamamını önemsemyorken, FKÖ sadece De Facto değil yasal olarak da İsrail Devleti'nin var olma hakkını tanımıştır. Arafat İsrail'e karşı askeri yükümlülükleri kabul etmiş, Karşılıksız olarak şiddet ve terörizmi önleme yükümlülüğünü üzerine almıştır. İsrail'e karşı Filistin'den gelecek bir şiddette İsrail'e önlem alma hakkının

---

²⁶⁹ “ Oslo – II, Withdrawal without Withdrawing ”, s. 117

verilmesi, İsrail'in Filistin Topraklarını istilak etmesini ve mülteci kamplarına saldırması tehlikesini taşımaktaydı. İkinci Oslo Antlaşması'nın geçici periyodu Filistin'in nihai statüsü dahil bir çok konunun görüşülmesini daha sonraya bırakmıştır. Bu belirsizlik İsrail'in inisiyatifine bu konuları bırakmak demektir. Özellikle Libya ve Lübnan'daki Filistinli mültecilerin her geçen gün kötüye giden, tehlikeye giren güvenlikleri göz önünde bulundurulması dahi mültecilerin geleceğinin çözümünü acilleştirirken, İkinci Oslo Antlaşması mülteciler için bir açıklık getirmemektedir. Mülteciler, Kudüs, yerleşimler, sınırlar ve egemenlik gibi bütün önemli sorunlar 1994'deki antlaşmadan sonraki üç yıla bırakılmıştır. Bu aşamalı görüşme ve uygulama süreci Filistin halkına dezavantajlar getirmektedir. Bu antlaşmalarda İsrail, Filistin egemenliği sorunu, iç işleri ve ekonomi üzerine De Facto veto gücünü kullanabilecekti. Halbuki Filistin tarafı ne karşılıklı haklara ne eşit vetoya ne de iç sorunlardaki antlaşmazlıkları çözebilecek bir hakeme başvurabilecekti.²⁷⁰

3.3.4. OSLO ANTLAŞMALARININ UYGULAMA SÜRECİ

FKÖ ve İsrail 1993'den beri Paris Protokolleri, iki Kahire Antlaşması ve II. Oslo Antlaşması gibi birkaç büyük uygulama antlaşması imzaladılar. Bütün görüşmeler sorunlu, uzun ve sancılı geçmiştir. Antlaşmanın uygulaması DOP'u imzalayan Rabin Hükümetinde farklı iki eğilime yol açmıştır. Başbakan Rabin'in savunduğu eğilim antlaşmanın uzun sürece yayılmasını, İsrail kontrolünün sürdürülmesini ve Filistin Devleti'ne doğru gelişen sürecin bloke edilmesini savunurken, Dışişleri Bakanı Peres'in savunduğu eğilim DOP ile İsrail'in Batı Şeria'nın çoğu kentinden İsrail'in geri çekilmeyi kabul ettiğini, yanı başında bir Filistin Devleti'nin kurulacağını sindirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Birinci eğilim beş yıllık geçici periyotta Filistin topraklarında statükonun korunmasını benimsemiştir ki, IDF'nin detaylarını da sunduğu korunması gereken statükoya ait unsurları dikkate alıyordu. İsrail Ordusu IDF Filistin'deki askeri konumunu sürdürmesini, Otonomi alanlarında iç güvenlik kontrolünün İsrail'de kalmasını ve Ürdün ve Mısır sınırlarını kontrol etmeyi askeri strateji açısından ileri sürmüştür. 25 Şubat'ta Amerika doğumlu uç kanat sağ Kach örgütü üyesi Dr.Baruch Goldstein'in silahla tarayarak ibadet eden 29 Müslümanı katlettiği Halil İbrahim (Hebron) katliamı nedeniyle uygulama

---

²⁷⁰ Farsoun with..., *a.g.e.*, s.262

görüşmelerine ara verilmiş, İsrail geri çekilme işlemini durdurmuştur. Rabin Hükümeti'nin atadığı Halil İbrahim katliamını araştırma komisyonu olaydan tek kişinin münferit bir eylemi sonucunu çıkarmış ancak IDF'nin yerleşimcileri korumak için katmanlı güvenlik önlemleri alırken, Filistinlilerin güvenliğini önemsemediği, Filistinlilerin silahlı yerleşimcilerin merhametine bırakıldığı açığa çıkmasına rağmen Rabin Hükümeti ne silahlı yerleşimcilerin tehlikesini gidermek istemiş nede yeni önlemler almayı düşünmüştür. Mart ayının sonunda yeniden başlayan uygulama görüşmeleri Kahire Antlaşmasıyla uygulama programına dönüşebilmiştir.²⁷¹ Antlaşmaların uygulamaları defalarca açıkça belirtilmesine rağmen çerçevesinden çok ileri bir zamanda gerçekleşmiş, Gazze ve Eriha'da FÖY'nin kurulması ile İsrail askeri güçlerinin çekilme tarihi 9 ay gecikmiştir. Kudüs ve Hebron dışında Batı Şeria'daki nüfus merkezlerinden geri çekilme ve yasama konseyi için seçimler bir yılın üzerinde ertelenmiştir. Bununla birlikte altı Batı Şeria kentinde çekilme çabuk bir şekilde yeni program tarihinden önce (Ocak 1996) İsrail tarafından uygulanmıştır.²⁷²

Uygulama süreci'nin Filistinliler adına kayda değer kazanımlarından birisi DOP'da Filistin Otonomi Otoritesi (FOO) olarak yer alan, Filistinlilerin Filistin Ulusal Otoritesi (FUO) ismini verdikleri Filistin yönetiminin kurulmasıdır. DOP'un FOO'nin FKÖ tarafından atanmasına dayanarak 12 Ekim 1993'de Tunus'ta toplanan FKÖ Merkez Konseyi DOP'u onaylamış, Filistin Ulusal Otoritesini kurduğunu ve başkanlığına Yaser Arafat'ı atadığını duyurmuştur. Merkez Konseyi geçici aşamada içeriden ve dışarıdan (Diaspora) Filistinlilerden oluşan yönetim konseyi oluşturdu. Merkez Konseyi, Filistin Ulusal Otoritesi'nin yönetim organlarının kurulması çağrısında bulundu. Bu çağrı 20 Temmuz 1994'de Kahire'de toplanan 20.Filistin Ulusal Konseyi'nin kurtarılan bütün Filistin topraklarında otoriteyi üstlenecek kurumların oluşturulması kararının güncelleştirilmesiydi.²⁷³ 12 Temmuz 1994'de Filistin Ulusal Otoritesi'nin 24 üyesinin on ikisiyle beraber Eriha'ya ilk kez gelen Arafat, Filistin Otonomisi'nin Filistin Ulusal Otoritesi'ni fiilen göreve başlatmasıyla

---

²⁷¹ Shlaim, “ Israeli Politics and Middle East Peace Making ”, s. 25-27

²⁷² Farsoun with..., s.275

²⁷³ Jean François Legrain, “ The Successions of Yasir Arafat ” , *Journal of Palestine Studies*, Summer 1999, Vol.XXVIII, No: 4, s.7-8

²⁷⁴ Yafez N. Nazzal and...,*a.g.e.* , Chronology

Arafat başkanlığında 24 bakanlıktan oluşan FÖY yönetimi üstlenmiştir.²⁷⁴ II. Oslo Antlaşması'nın Yasama Konseyi ekinde II. Oslo Antlaşması Yasama Konseyi seçimlerini Başkanlık seçimleriyle aynı anda, Gazze-Eriha Antlaşması'ndan (4 Mayıs 1994) itibaren 5 yıl içinde yapılmasını öngörüyordu. Filistin Yasama Konseyi seçimleri ve Filistin Otonomisi için Başkanlık seçimleri 20 Ocak 1996'da yapılmıştır.²⁷⁵ Yasama Konseyi'nin 88 üyesinin ve Başkan'ın seçildiği, Hamas, İslami Cihad, Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi ve Demokratik Filistin Kurtuluş Partisi'nin boykot ettiği, Hamas'ın Filistinlilere seçimlere katılmama çağrısının, Hamas'ın halka daha önce yaptığı çağrılar gibi desteklenmediği seçimlerde Arafat ve figüran aday Samih A.Halidi yarışmış ve Arafat %87.1 oy alarak başkan seçilmiştir. Yasama Konseyi seçimlerinde FKÖ tabanından adaylar 2/3 çoğunluğu sağlamış, diğer seçilen üyelere bağımsız fakat FKÖ'ye uzak olmayan isimlerden oluşmuştur.²⁷⁶ Filistin Konseyi 1997 Sonbaharında Filistin Anayasası niteliğindeki bir Temel Kanun metnini onaylamıştır. Arafat tarafından resmen ilan edilmemesine rağmen şu anda yürürlükte bulunmaktadır. Başkanlık, Yasama Konseyi ve Filistin Anayasası nihai statü görüşmelerinin Mayıs 1999'da tamamlanmaması nedeniyle gelecekleri belirsiz ve tartışmalı olacaktır.²⁷⁷

4 Kasım 1995'de Tel Aviv'deki "Barış Mitingi" bitişinde Bar Ilan Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Yıgal Amir tarafından suikastla öldürülmesine kadar Başbakan Rabin Oslo antlaşmalarının uygulanmasında temkinli bir siyaset izlemiş, gecikmelerle antlaşmaların uygulama süreci işlemiştir. Rabin'den sonra Başbakanlığa İşçi Partisi Şimon Peres'i getirdi. Rabin'in Başbakanlığında İsrail antlaşmaların belirlediği Batı Şeria şehirlerinden geri çekilmişti. Peres, Mart 1996'da İsrail askerlerinin geri çekildiği şehirlerin köy merkezlerinden de geri çekilmeyi gerçekleştirdi. DOP takviminde en geç Mayıs 1996'da Filistin'in nihai statüsü (bağımsız devlet, Otonomi, Ürdün'le Federasyon veya Konfederasyon), Mülteciler, Kudüs, Yahudi Yerleşimleri gibi konuların görüşmeye açılması öngörülmüştü. Peres

---

²⁷⁵ Legrain, " a.g.m.", s.8

²⁷⁶ Legrain, " a.g.m.", s.9

²⁷⁷ Legrain, " a.g.m.", s.13

²⁷⁸ Benny Morris, " After Rabin Letter from Jerusalem " , *Journal of Palestine Studies*, Winter 1996, Vol. XXV, No: 2, s.79

Mayıs 1996 seçimleri öncesi Likud'a malzeme olacağını düşünerek görüşmeleri seçim sonrasına ertelemeyi tercih etmiştir. İsrail kamuoyunda yaygın kanaat seçimlerin sonucunu İsrail halkının Filistin topraklarından geri çekilmeyi benimseyip benimsemediği ve anti-İsrail terör eylemleri belirleyecekti.²⁷⁸

1996 seçimleri öncesi Filistin İslamcı hareketlerinin 1996 Ocağındaki Filistin seçimlerini boykot çağrısına Filistin halkının katılmaması, barış sürecinin kesilmesine yönelik telkinlerinin başarısız olması karşısında İslamcı hareketlerin İsrail seçimleri öncesi İsrail'e seri eylemlerinin daha sert İsrail misillemelerine yol açması güvenliğin altını çizen Netanyahu'nun seçilmesinde başlıca etken olmuştur.²⁷⁹ Mayıs 1996 İsrail genel seçimlerinde İsrail'de uygulanan seçim sistemine göre Başbakanlık seçiminde Peres %44'de kalırken, Likud Partisi'nin Başbakan adayı Benjamin Netanyahu %56 oyla Başbakan olarak çıkmıştır. Netanyahu İsrail'in çekildiği Filistin merkezlerini tartışma konusu yapmamış, bütün dünya'nın tanıdığı realite olan FÖY'yü tanımış, barış sürecini dondurma, en azından yavaşlatma siyaseti izlemiştir. Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik girişimleri, Yahudi yerleşimlerini genişletme, Filistin topraklarını istilak etme uygulamalarıyla barış sürecini kilitlemiştir. Netanyahu Hükümeti II. Oslo'da öngörüldüğü gibi B alanından İsrail güçlerinin yer değiştirmesiyle ilgilenmeyerek geri çekilmeleri dondurdu. İsrail 1996 Ocağında büyük şehirlerin beşinden yer değiştirmişti. Geri çekilme işleminin antlaşmada belirlenen yöntemi yer değiştirmeydi. Yeni seçilen Benjamin Netanyahu'nun sağ-kanat Likud Hükümeti geri çekilme antlaşmasında ilk geri savunmasını yaptı ve Haram El-Şerif'in altında arkeolojiksel tünelin açılması üzerine Eylül 1996'da şiddetli karışıklıktan sonra geri çekilme periyodunun yeniden görüşülmesi üzerinde ısrar etti. Netanyahu Hükümeti'nin ABD ve Uluslar arası baskılarla süreci işleten olumlu adımı, 15 Ocak 1997'de B ve C alanlarından İsrail'in yer değiştirmesini kabul eden Hebron Antlaşması'nı imzalaması olmuştur.²⁸⁰ Netanyahu Oslo Antlaşması'nın toprak düzenlemelerini tartışmaya açmış, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin ihtilafli bölgeler

---

²⁷⁹ Ilan Halevi, " Self-Government, Democracy and Mismanagement under the Palestine Authority ", *Journal of Palestine Studies*, Spring 1998, Vol. XXVII, No: 3, s.45

²⁸⁰ Kelman, "a.g.m.", s.41

²⁸¹ Norman G.Finkelstein, " Wye River Antlaşmasının Gerçek Anlamı ", *Avrasya Dosyası* (İsrail özel), İlkbahar 1999, cilt :5, sayı: 1, s. 332

olduğunu, buraların %50-50 paylaşımının meşru paylaşma zemini olabileceğini, Batı Şeria'nın tamamının İsrail'in hakkı olduğundan Filistinlilerin hiçbir hakkı bulunmadığını iddia ederek antlaşmalar gereği olan her geri çekilmeyi bir İsrail tavizi hatta lütfu gibi takdim etme stratejisi izlemiştir.²⁸¹

Netyanyahu'nun seçilmesiyle çıkmaza giren barış sürecini yeniden canlandırmak isteyen ABD'nin inisiyatifiyle 23 Ekim 1998'de Wye River Antlaşması imzalanmıştır. Gerçekte Wye River Filistin Otonomisi'ne Oslo antlaşmalarında verilen alanı daraltmasıyla Filistinliler adına bir gerilemedir.²⁸² Wye River Antlaşması'nın içeriği ve uygulaması gelecek sayfalarda işlenecektir.

Mayıs 1999 İsrail genel seçimlerinde Oslo sürecini dondurma siyaseti izleyen Netanyahu'ya karşı İsrail kamuoyunun hatta İsrail seçimlerini ilgiyle izleyen Dünya kamuoyunun barış misyonu yüklediği İşçi Partisi'nin Başbakan adayı Ehud Barak %56-%44 oranıyla seçimi kazanmıştır.²⁸³ Ehud Barak'ın seçilmesi İsrail'in yeniden barış kulvarına geri dönmesi olarak yorumlandığından bölgesel bazda olduğu kadar bütün Dünya'da da büyük yankı uyandırmıştır.²⁸⁴ Barak'ın İktidara gelmesinden sonraki ilk önemli gelişme Wye River Antlaşması'nın uygulamasını takvime bağlayan II. Wye River (Şarm El Şeyh) Antlaşması'nın imzalanması (4 Eylül 1999) olmuştur.²⁸⁵ Bu antlaşmada genel hatlarıyla aşağıdaki antlaşmalar bölümünde işlenecektir. Barak'ın Başbakanlığında barış sürecinde bir kırılma noktası önemdeki gelişme 2000 Haziranında Camp David'de Arafat'la başlattıkları görüşmeler olmuştur. Görüşmeler Kudüs'ün nihai statüsü üzerindeki antlaşmazlıkla tıkanmış, bir antlaşmaya ulaşmadan da bitmiştir. Görüşmelerde Kudüs'ün statüsü tartışmasının ve Kudüs bağlamında antlaşmaya ulaşamamasının nedeniyle ilgili Siyaset Bilimi ve Uluslar arası ilişkiler uzmanı Prof.Dr. Ahmet Davutoğlu'nun analizi şöyledir:²⁸⁶

---

²⁸² Tayyar Arı, "Oslo'dan Wye River Memorandumuna Barış Sürecinde Gelişmeler", *Avrasya Dosyası*, a.g.d., s.249

²⁸³ <http://www.kronoloji.gen.tr>. s.9

²⁸⁴ Ilan Pappé, "Israel at acrossoads between Civic Democracy and Jewish Jealotocracy", *Journal of Palestine Studies*, Spring 2000, Vol.XXIX, No: 3, s. 33

²⁸⁵ "Special Document File", *Journal of Palestine Studies*, Winter 2000, Vol.XXIX, No: 2, s.143

²⁸⁶ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.394-395

...Batı Şeria ve Gazze konularında ait olduğu Filistinlileri temsil konumundan emin olan Arafat mesele bütün İslam Dünyası'nın ilgisinin yöneldiği Kudüs noktasına geldiğinde temsil gücünü kaybetmektedir. 2000 yazında Camp David'de Barak ile Arafat arasında yürütülen müzakerelerde Kudüs'ün statüsü ile ilgili ortaya çıkan tıkanmadan Arafat'ın sorumlu tutulması bu yetkisizlik psikolojisi anlaşılmadan gerçekçi bir zemine oturamaz. İsrail'in Uluslararası hukukun bütün normlarına aykırı olarak işgal altında tuttuğu Doğu Kudüs üzerindeki egemenliğini terk etmeye yanaşmaması karşısında Arafat'ın herhangi bir tavize zorlanması,, bu kutsal şehrin taşıdığı ve bütün İslam Dünyası'nı ilgilendiren önemi dolayısıyla Arafat'ın temsil kabiliyetinin üzerinde bir beklentidir. Arafat Doğu Kudüs'ün, özellikle Mescide-i Aksa'nın egemenliğini İsrail'e terk eden bir antlaşmayı ne kendi halkına, ne Arap toplumlarına, ne de genel İslam Dünyası nezdinde anlatabilir. Böylesi bir taviz Arapların toplu olarak verebileceği bir tavizin bile ötesindedir; Çünkü böylesi bir tavizin oluşturabileceği bir dalgalanma bu ülkelerin zaten hassas olan meşruiyet zeminlerinin daha da kaymasına yol açacaktır.

Camp David görüşmelerinden bir antlaşma çıkmamasından batı ve özellikle ABD kamuoyunda Arafat özelinde Filistinliler sorumlu tutulmuş, Filistinliler uzlaşmazlıkla suçlanmışlardır. ABD kamuoyunda Nobel ödüllü Wiesel, Pulitzer ödüllü ve New York Times köşe yazarı Thomas Friedman, Pbs'den Charlic Rose ve şarkiyatçı akademisyen Bernard Lewis, Camp David'in Arafat'ın uzlaşmaz tavrı nedeniyle çöktüğünü ve emsalsiz bir fırsatı elinden kaçırdığını, Barak'ın o güne kadar yapılan önerilerin çok ötesinde tarihi bir uzlaşma önerdiğini savunmuşlardır.²⁸⁷

Edward Said'e göre iddialar gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Çünkü Camp David'e gitmeden önce Barak 1967 öncesi sınırlara dönmek gibi herhangi bir niyetinin

---

²⁸⁷ Edward Said, *Yeni Bin Yılda Filistin Sorunu*, " Dawid Borsamian ile Edward Said'in Söyleşisi " , Aram yayıncılık, İstanbul, 2002, Çeviren: Ahmet Cüneyt – Ali Kerem – Nuri Ersoy,

olmadığını kesin bir dille açıklamıştı. Halbuki barış süreci 5 Haziran 1967 sınırlarına tümüyle geri döneleceği ilkesi üzerine başlamıştır. Barak mültecilerin dönüşünün de kesinlikle söz konusu olamayacağını belirtmişti. Kudüs'ün Filistin egemenliğine verilmesinin mümkün olmadığını, yerleşimlerin birinden dahi geri çekilmesi yönünde herhangi bir niyeti bulunmadığını kesinlikle ifade etmişti. Bunlar Barak'ın Camp David müzakerelerinin tümü için temel oluşturmaktaydı ve hiçbir taviz de vermedi. Barak, *“Kutsal yerler için size bir egemenlik tanıyacağız, Hristiyan ve Ermeni bölümleri elimizde tutacağız, bazı Müslüman kutsal bölgelerinde bir parça egemenlik hakkınız olabilir ama Doğu Kudüs üzerindeki egemenlik hakkı İsrail'in elinde kalacak dedi.”* Kentin en büyük bölümü İsrail'de kalacaktı. Said'e göre bunlar ileri görüşlü bir konum olduğu iddia ediliyordu fakat değildi. Bu durumda Arafat bunları kabul edemedi.²⁸⁸

Yerleşimler üzerinde ise Noam Chomsky'e göre Camp David görüşmelerinin hemen öncesinde Clinton ve Barak Bantustan tarzı bir çözüme doğru birkaç adım atmıştı. Camp David'e giderken Batı Şeria'daki Filistinliler 200'den fazla dağılmış bölgede oturmaya zorlanmıştı. Clinton ve Barak Camp David'de iyileştirme tedbirleri olarak sundukları şeydu: İsrail denetimi altında tutulacak üç yerleşme alanı (Kanton) tahsis edilecek ve bunlar fiiliyatta hem birbirinden hem de Doğu Kudüs'te ufak bir alandan oluşan ve bölgedeki Filistinliler için canlı bir iletişim merkezi olan dördüncü iskan bölgesinden ayrılmış olacaktı. Beşinci yerleşim alanı olan Gazze'de ise nüfusun burada da fiiliyatta hapsedilmiş olarak kalması dışında ne yapılacağı konusuna da açıklık getirilmedi.²⁸⁹

3.3.5. İSRAİL'İN OSLO ANTLAŞMASI'NI İHLALLERİ VE FİLİSTİNLİLERİN KAYIPLARI

İsrail Oslo Antlaşması'nı ihlalleri veya antlaşmanın Filistinliler aleyhine uygulamalara yol açan maddeleri nedeniyle hakları biraz daha gasbedilmiş, hukuki ve ekonomik kayıplara da uğramışlardır. 1992 Ağustos'unda Başbakan Rabin'in Yahudi yerleşimlerini dondurma güvencesine rağmen, İşçi Partisi yönetimi altında

---

²⁸⁸ Said, *a.g.e.*, aynı yer

²⁸⁹ Noam Chomsky, “ ABD, İsrail, Filistin...”, Çeviri: Nur Deriş Ottoman, Znet, [http:// www. Network54.com. / Hide / Forum/ message , 22. 04. 2002](http://www.Network54.com/)

yerleşimcilerin nüfusu % 10'un üzerinde arttı. Filistin topraklarının 20 yeni mil alanından fazlasına el kondu. Askeri kapalı alanlar dahil edildiğinde el konulan alan 57 mili bulmaktadır. Eylül 1993'den Mayıs 1996 seçimleri arasındaki dönemde el konulan toprak oranı yıllık % 2.3 olarak gerçekleşti. Bu oran 1967'den 1993'e kadar yıllık % 2.1'lik İsrail'in el koyduğu Filistin toprağı ortalamasının dahi üzerindeydi. Bu artış özellikle Doğu Kudüs civarında görüldü. 1967'den beri 37 bin Yahudi konutu inşa edilirken, aynı dönem içinde 20 bin konut inşa edildi. Bu yeni inşaatlarla İsrail Kudüs'ün Filistin tarafını kontrol altına aldı. Batı Şeria topraklarından Kudüs sınırına 24.5 mil eklenerek büyük Kudüs oluşturuldu. 1996'da Kudüs yakınlarındaki Bethlehem'de Yahudi yerleşimi kuruldu. Başbakan Netanyahu'nun açıkladığına göre İşçi Partisi Hükümeti döneminde (1992-1996) İsraili yerleşimcilerin nüfusu 96 binden 145 bine çıktı. Oslo Antlaşması'nın imzalanmasından beri Batı Şeria'daki Filistinlilere uygulanan İdari tutuklamalar, işkenceler, askeri birimlerden ölüm takımının gözetimi altında ölümler, özellikle Gazze Şeridi'nde ev yıkımlar daha öncekilerden daha sert uygulanan hareket ve seyahat sınırlamaları, çeşitli toplu cezalandırmalar gibi İsrail'in insan hakları ihlalleri devam etti. Ayrıca antlaşmanın imzalanmasından beri İsrail 6 kez güvenlik gerekçesiyle Batı Şeria - Gazze ve İsrail arasındaki sınırları kapatarak Filistinli işçilerin geçişine izin vermedi.²⁹⁰

1987 sonlarında başlayan İntifada'dan önce 80 bini Gazze'den olmak üzere 180 bin Filistinli işçi İsrail'de çalışıyordu. Körfez Savaşı'ndan sonra bu sayı 100 bine düştü. 1995 itibariyle Oslo Antlaşması'nın imzalanmasının arkasından başlayan sınır kapamalardan sonra bu sayı 16 bini Gazze'de olmak üzere toplam 45 bine kadar indi. 1995 ve 1996'da Hamas'ın intihar bombalarından sonra İsrail, Filistinlilerin İsrail'e geçişini tamamen kesti. Filistinli işçilerin yerine yabancı işçi çalıştırmaya başladı. 1994'te İsrail'e Doğu Avrupa ve Güney Doğu Asya'dan getirilen 59 bin gibi önemli sayıda işçi İsrail'de çalışmaktadır. Rabin güvenlik gerekçesini ileri sürerek iki halkın ayrılması çağrısında bulundu. İsrail'deki barışçı Sol Okul'a göre bu uygulama İsrail'i Güney Afrika'daki Apartheid dönemi gibi katı İbrani gettosuna dönüştürecektir.²⁹¹

---

²⁹⁰ Farsoun with ... ,a.g.e., s. 275 – 277

²⁹¹ Farsoun with ... ,a.g.e., s. 278

1993-1996 arasında Gazze'deki işsizlik oranı %50'ye, Batı Şeria'da ise %35'e ulaştı. Bu uygulamalar sonucunda 1992'de Filistinli işçilerin Filistin'e taşıdıkları 920 milyon dolar gelir 1994'te 400 milyon dolara düştü. 1996 yılı içinde de bu düşüş sürdü. İsrail'in defalarca Filistinli işçilere ve mallarına sınırlarını kapatması yatırımların aksamasına, Filistin diasporosundan ve uluslar arası bağışçılardan gelen yardımların azalmasına ve Arap sermayesinin Filistin'e yatırım yapmakta kararsızlığa düşmelerine yol açarak Oslo Antlaşması'nın imzalanmasından beri Filistin ekonomisinde dramatik bir inişe neden oldu. FÖY'nin polis ve güvenlik güçleri gibi istihdamları küçük çaptaydı. Arafat işsizliği çözemedi. Temmuz 1994'de Filistin Otoritesi'nin kurulmasından beri yaşam masrafları %25 arttı ve yaşam standardı belirgin bir şekilde düştü. 1994'den sonraki yapılan bir istatistiği göre Filistinlilerin %44'ü yaşam standardının düştüğünü, %45'i değişmediğini, %11'ide geliştiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar siyasi hoşnutsuzluğun ve sosyal yoksulluğun FÖY'nin kurulmasından sonra arttığını göstermiş ve bu durum 1995-96'da da devam etmiştir. Temmuz 1994'te İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki Erez sınırını kapatması üzerine İsrail'de iş arayan Filistinli işçilerin karşı çıkmasıyla İsrail Ordusu 2 işçiyi öldürdü, 75 işçiyi yaraladı. Antlaşmalarla ve protokollerle söz verilen 2.4 milyar dolar uluslar arası bağıştan 5 yıl içinde sadece 570 milyon dolar geldi. İlk yıl 570 milyon dolar öngörülen uluslar arası bağışın 60 milyonu yerine getirildi. FÖY bu parayı özellikle güvenlik güçleri ve polis için harcadı, projeler geliştirilmedi. Uluslar arası bağış başarısızlığından FKÖ-FÖY ve bağışçı ülkeler karşılıklı olarak birbirlerini suçladılar. Arafat IMF ve Dünya Bankası yönetimlerinin ve bağışçı ülkelerin taleplerini karşılamak için isteksizce göstermelik finans ajansı yanında PECDAR'ı (Gelişme ve Yeniden yapılanma için Filistin Ekonomi Konseyi) kurdu. Arafat'ın bu göstermelik kuruluşları Uluslar arası bağışçıları tatmin etmediği gibi onların isteksizliğini ve rahatsızlıklarını artırdı. Filistin işadamları PADICO'yu (Filistin Gelişme ve Yatırım Teşkilatı) kurdular fakat herhangi bir başarı sağlayamadılar. Arafat modern kurumların kurulmasına izin vermekte de isteksizdi. Kontroller ve yapı denetimi O'nun kontrolündeki personelin istihdamına yönelikti. FÖY'nün kurulmasından 2 yıl sonra Arafat rejimi tarafından birkaç güvenilir kurum oluşturulabildi. Arafat rejimi vaktini

gösterişli işler yapmakla geçirmişti. Bu şartlar altında Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde kısa ve orta vadede bağımsız ekonominin kurulması beklenmemektedir.²⁹²

İsrail'in Oslo Antlaşması ihlallerini FÖY yönetimi 15 Temmuz 1996'da liste halinde Uluslar arası Örgütlere, BM'e, BM üyesi ülkelere ve İsrail'e göndermiştir. İhlaller şöyle sıralanmıştır:²⁹³

1. Öngörülen nihai statü: İsrail Hükümeti nihai statü görüşmelerindeki dönemde önyargısız davranmadı. Örneğin Kudüs'ün statüsünü değiştirmeyi, Filistin köylerinin ve kasabalarının coğrafi bütünlüğünün parçalanmasını, yerleşimleri genişletmeyi ve toprak istimlakini amaçladı.

2. Antlaşmadaki güvenli geçiş askıya alındı.

3. Ekonomik ilişkiler şartlarına ve Filistinlilerin ihraç ve ithalatlarına engel olarak antlaşmayı ihlal etti.

4. Sahilden Netzarim kavşağına uzanan yol boyunca Gazze Şeridi'ne geçisi engelledi.

5. Askerlerin yer değiştirmelerinin ertelenmesinden dolayı Hebron'da sorumlulukların ve sivil güçlerin transferi gecikti.

6. Gazzeli profesyonel balıkçıların avlanması engellendi. Al-Muwasi sahilinde antlaşmayla belirlenen donanmayı ablukaya aldı.

7. Bethlehem'de çimento duvardan bir mezarlık inşa edildi, yerleşim yolları inşa edildi, mezarlığın yakınına park alanı inşa edildi.

8. İki taraf arasındaki antlaşmayla serbest bırakılması kararlaştırılan mahkumlar serbest bırakılmadı.

9. Yüzlerce ağaç kesildi, Filistin yerleşimleri boyunca lağım pisliklerinin akıtılmasına izin verilerek tehlikeli çevresel hastalıklara sebep oldu.

10. Antikalar ve Turizmle ilgili ihlaller

---

²⁹² Farsoun with... ,a.g.e., s.278-280

²⁹³ "Palestinian Authority List of Israeli Violations of Oslo", *Journal of Palestine Studies*, Autumn 1996, Vol. XXVI., No:1, s.145

11. Filistin posta servisindeki Filistinden Ürdün ve Mısır'a giden e-maillere olduğu kadar uluslar arası e-maillerin de ulaşması engellendi ve halen engellenmektedir.

12. İsrail evleri yıkma siyasetinden vazgeçmesi antlaşmada yer almasına rağmen ihlal etti.

13. Vatandaşlar üzerine ateş açma ve hasta insanlara karşı ihlaller

14. Batı Şeria'dan Gazze Şeridi'ne ve tersine resmi ve kişisel hareketlerin engellenerek antlaşmanın ihlali

15. İsrail Üniversiteleri kapatarak veya baskınlar yaparak ve Batı Şeria üniversitelerinden Gazzeli gençlerin eğitimlerine devam etme haklarını engelleyerek antlaşmayı ihlal etti.

16. Ön komitelerin çalışmalarını askıya alarak ve sivil güçlerine müdahale ederek antlaşmayı ihlal etti.

17. İsrail sivil yönetiminin antlaşmanın şartları ile uyum görevini yerine getirmemesi.

18. Antlaşmanın şartlarıyla uyumlu olarak kurulan FÖY Elektrik Otoritesi'ne müdahale ederek antlaşmayı ihlal etmesi.

19. FÖY'nin Al-Fari'ah uygulamalı tarım istasyonu'na müdahalesi

20. İsrail tarafının ısrarla Filistin vatandaşlarına doğrudan müdahalesi antlaşmanın ihlalini pekiştirir.

21. Filistinlilerin İsrail'e girişleri için şart koşulan magnetic ID kartı üzerinde ısrar edilmesi

22. FÖY alanlarının kuşatılmasının devamı

23. İsrail'in uzlaşmazlığından dolayı iki taraf arasındaki işbirliği mekanizmasının etkisizliği

3.3.6. DOP'UN VE II. OSLO ANTLAŞMASI'NIN UYGULANMASINA YÖNELİK DİĞER ANTLAŞMALAR VE UYGULAMALARI

3.3.6.1. HEBRON (EL HALİL) PROTOKOLÜ (15 OCAK 1997)

Hebron Protokolü II. Oslo Antlaşması'nın bir parçası olarak imzalanmış, İsrail güçlerinin yer değiştirmesi için II. Oslo Antlaşması programının revize edilmesini düzenlemiştir. Oslo antlaşmalarında İsraililerin Tevrat'a referansla Hebron, Filistinlilerin El Halil İsmi verdikleri şehir de İsrail'in geri çekilmesi gereken 7 şehirden birisiydi ve en son çekilinecek şehir olan Hebron'dan İsrail güçleri en geç Mart 1996'da çekilecekti. Şubat ve Mart 1996'da tırmanan intihar bombalarını gerekçe gösteren Başbakan Peres Hebron'dan çekilmeyi 29 Mayıs'ta yapılacak seçimlerin sonrasına ertelemiştir. Hebron Protokolü'ne göre, Mart 1997'nin ilk haftasından itibaren yer değiştirmenin ilk aşaması 12 hafta içinde uygulanacak fakat 1997'nin ortasından daha geç olmamak üzere İsrail çekilmeyi tamamlayacaktı. Hebron Protokolü geri çekilmenin dışında Güvenlik güçleri ve sorumlulukları, güvenlik düzenlemeleri, birleşik güvenlik önlemleri, Filistin Polisi, Hebron'daki kutsal şehrin ve yerlerin korunması, Hebron'la ilgili sivil güçlerin Filistin Otoritesi'ne devri, planlama ve inşaat, altyapı, ulaşım, belediye denetçileri, Filistin Konseyi'nin resmi konumu, Belediye hizmetleri ve Hebron'daki geçici uluslar arası durumu kapsamıştır.²⁹⁴ İsrail antlaşma gereği Hebron'dan çekilmiş, bu geri çekilme Netanyahu'nun tek olumlu uygulaması olarak yorumlanmıştır.

3.3.6.2. WYE RİVER MEMORANDUMU (23 EKİM 1998)

Wye River Memorandumu ABD'nin aracılığıyla Washington yakınlarındaki Maryland eyaleti Wye Plantation'da (Koruluk) 9 gün süren gergin görüşmelerden sonra Clinton'un tanıklığında İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu ve FÖY Başkanı Yaser Arafat tarafından 23 Ekim 1998'de imzalanmıştır.²⁹⁵

Antlaşmaya göre taraflar 13 Eylül 1999'da sürekli durum görüşmelerine başlamalarıyla birlikte bir yıl içinde sürekli durum üzerine ayrıntılı bir antlaşmaya ulaşacaklardı. Oslo sürecindeki diğer antlaşmalarda olduğu gibi bu antlaşmada da

²⁹⁴ “ Special Document File ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1997, Vol. XXVI, No:3, s.131-136

²⁹⁵ “ Special Document File ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 1999, Vol. XXVIII, No: 2, s.135

öngörülen antlaşmaya ulaşamamanın önlemi veya müeyyidesi bulunmamaktadır. Antlaşmanın İsrail güçlerinin geri çekilmesi, II. Oslo Antlaşması'ndaki A,B,C alanlarıyla ilgili yeni düzenlemeler ve güvenlik konularına yoğunlaştığı tespit edilebilir. Tekrarlamak gerekirse A alanı Filistin Otonomisi'nin tam denetiminde olan alan, B alanı İsrail'in askeri ve Filistin Otonomisi'nin sivil ortak yetki alanı, C alanı ise, bütün yetkilerin İsrail'de olduğu alanlardır. Wye River imzalandığında FÖY %3'lük A alanına, % 24'lük B alanına sahipti ve diğer kalan % 73 C alanı kapsamındaydı. Wye River'in alan transferleriyle FÖY % 18 A alanına, % 20 B alanına sahip olacaktı. Bu duruma göre Wye River tam uygulansa bile FÖY % 40'lık alanda yetkili olacaktı. Netanyahu Hükümeti 11 Kasım 1998'e kadar antlaşmayı yürürlüğe koymamış, Kasım sonuna kadar sadece %2 'lik alandan geri çekilmiştir.²⁹⁶ Wye River Antlaşmasıyla FÖY Oslo antlaşmaları'ndan bile geri adım atmıştır. 28 Eylül 1995'de imzalanan II. Oslo Antlaşması İsrail güçlerinin Alan B'den geri çekilmesini şart koşuyor, Batı Şeria'nın % 30'unu Alan A'ya kaydırılıyordu. Wye River ise % 18'lik kısmı alan A'ya yerleştirmiştir. Antlaşma bir yoruma göre, Wye River ile FÖY Batı Şeria'nın hiçbir yerinde gerçek bir otorite sahibi olamıyor, İsrail'in vekili oluyordu.²⁹⁷

FÖY, İsrail'in antlaşmayı ihlal etmesi nedeniyle I. Kahire Antlaşması'ndan 5 yıl sonra Filistin Devleti'nin nihai statüsünün belirleneceği kararına (13 Mayıs 1999'da nihai statü belirlenecekti) dayanarak Filistin Devleti'ni ilan edeceğini açıklamasına İsrail bu durumda imzalanan antlaşmaların geçersiz olacağı karşılığını vermiştir. ABD Başkanı Clinton devreye girerek Batı Şeria ve Gazze'nin daimi statü görüşmelerinin bir yıl içinde sonuçlanacağı garantisini bir mektupla Yaser Arafat'a bildirdi. Clinton'un bütün sorumlulukları üstlenmesi üzerine Filistin Merkez Konseyi bağımsız Filistin Devleti'nin ilanının ertelemek konusunda Clinton'la görüş birliğine varıldığını açıklamıştır.²⁹⁸ Filistin Devleti'nin ilanı öncelikle 16 Mayıs 1999'da yapılacak İsrail

---

²⁹⁶ Arı, " a.g.m. ", s.234

²⁹⁷ Finkelstein, " a.g.m. ", s.333

²⁹⁸ www.kronoloji.gen.tr.s.9

²⁹⁹ Arı, " a.g.m. ", 234

genel seçimlerin sonrasına ertelenmiş, bugüne kadar bağımsız Filistin Devleti ilanında bulunulmamış veya gelişmeler bir devlet ilanına izin vermemiştir.²⁹⁹

Wye River'in yoğunlaştığı alanlardan birisi olan Güvenlik alanında diğer antlaşmalardan farklı olarak ABD ve İsrail'i içine alan güvenlik mekanizması kurulmuştur. Antlaşmanın güvenlikle ilgili kısmında ilk olarak iki tarafında terörizmle savaşa ve şiddetle mücadeleye hayati önem vermeyi kabul ettikleri belirtilmiştir. FÖY, terörizme ve şiddete müsamaha göstermeme politikasında açık ve belirgin olacaktır. Terörizmle mücadelede İsrail-Filistin işbirliği yanında bir Amerikan-Filistin komitesi terörist hücreleri yok edecek uygulamaları denetleyecekti. Bunun yanında Amerika-İsrail-Filistin üçlü üst komitesi ise terör örgütleri ile mücadelenin etkili yöntemlerini araştıracaktı.³⁰⁰

3.3.6.3.ŞARM EL ŞEYH (II. WYE RİVER) MEMORANDUMU (4 EYLÜL 1999)

Momerondum Gilead Sher başkanlığındaki İsrail görüşme ekibi ile FKÖ yetkililerinden Saeb Erakat başkanlığındaki Filistinli görüşmeciler arasında antlaşma taslağı çıkartılmasından sonra İsrail Başbakanı Ehud Barak ve FÖY Başkanı Yaser Arafat tarafından ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, Ürdün Kralı Abdullah, Rusya, Avrupa Birliği, Norveç ve Japonya temsilcilerinin katılımıyla Şarm el Şeyh'deki bir törenle imzalandı. Antlaşma Wye River Antlaşması (23 Ekim 1998) uygulamasını takvime bağladığından II. Wye River Antlaşması olarak da isimlendirilmiştir.³⁰¹ Antlaşma, sürekli durum görüşmelerinin başlatılmasını, tarafların hızlı ve anlaşılabilir gündeme bağlı kalarak 1 yıl içinde antlaşmaya ulaşmak için azimle gayret edeceklerini, sürekli durum antlaşmasını BM Güvenlik Konseyi'nin onayına götüreceklerini belirtmektedir. Antlaşmaya göre, geri çekilme (Redeployment) komitesi kurulacak ve 13 Eylül 1999'dan önce çalışmalarına başlayacaktır. İsrail-Filistin sivil ilişkilerini düzenleyecek başka komitelerde kurulmuştur. Antlaşma'nın temelini oluşturan takvim şu şekilde işleyecekti: 10 Eylül 1999'da antlaşmanın uygulamasına yönelik görüşmeler başlayacaktır. İsrail yıllardır gelenekselleştirdiği gibi Ramazan ayından önce ortak

---

³⁰⁰ Finkelstein, " a.g.m.", s.333

komitenin belirlediği Filistinli mahkumları serbest bırakacaktır. 20 Ocak 2000’de geri çekilmenin son ve 3. Aşaması gerçekleşecek; bölge C’nin %1’i ve diğer bölge B’nin %5.1’i bölge A’ya devredilerek Filistin Otonomisi’nin tam denetimine geçecektir. 5 Şubat 2000’de Batı Şeria ve Gazze arasında bir protokole bağlı olarak geçiş koridoru açılacaktır. 13 Şubat 2000 sürekli durumun genel çatışının oluşturulacağı hedef tarih olarak belirlenmiştir. 13 Eylül 2000 ise sürekli son durum üzerine ayrıntılı bir antlaşmanın imzalanacağı hedef tarih olarak belirlenmiştir.³⁰²

---

³⁰¹ *Journal of Palestine Studies*, “ Special Document File ”, Winter 2000, Vol.XXIX, No: 2, s. 143

³⁰² *Journal of Palestine Studies*, “ Special Document File ”, *a.g.d.*, s.145-146

IV. BÖLÜM: OSLO ANTLAŞMALARININ ÇÖKÜŞÜ VE II. İNTİFADA SÜRECİ

4.1. II. İNTİFADA'NIN BAŞLAMASI

Oslo sürecini Filistin halkının 2/ 3 gibi büyük çoğunluğu desteklemiş, 2000 Temmuzundaki Camp David görüşmelerine kadar bu destek %60'ın altına düşmemiştir.³⁰³ Filistin halkının Oslo sürecinden beklentisi işgalin sona ermesi, açık ve demokratik bir yönetim kurulması, ekonominin daha iyiye giderek refahlarının artışıydı.³⁰⁴ Oslo sürecinde İsrail'in antlaşmaların öngördüklerinin çok azını gerçekleştirirken, Filistin topraklarından geri çekilmeyerek, öngörülen Filistin devleti'nin ilanını engelleyerek Filistin halkının barış sürecine desteğinin her geçen gün erimesine yol açmıştır. Camp David görüşmeleri Oslo antlaşmalarının uzatmalarında da olsa belirlediği nihai statü, Kudüs, mülteciler gibi ertelenen temel konularda iki tarafta da uzlaşma beklenen bir görüşmeydi. Camp David'de antlaşmaya ulaşamaması her iki tarafta da tansiyonu yükselttiği günlerde Likud Partisi lideri Ariel Şaron'un Mescid –i Aksa'ya girişinin başlı başına kışkırtıcı olacağı açık olan Provokatif ziyareti Filistinlileri ayağa kaldırmış, yayılan protestolar II. İntifada'yı başlatmıştır.³⁰⁵ 1982'deki Lübnan'daki katliamdan beri Beyrut kasabı denilen sadece Filistinliler açısından değil bütün İslam dünyası açısından Şaron'un Mescid –i Aksaya girişi kabul edilemezdi. Likud Partisi lideri Ariel Şaron'un 28 Eylül Perşembe günü bini aşkın korumasıyla birlikte Mescid-i Aksa'ya girişinin tepkilere neden olacağı tahmin edildiğinden geniş güvenlik önlemleri alınmış, Şaron'un Mescid –i Aksa'nında içinde olduğu kutsal yerlerin tamamını kapsayan Haramüşşerif bölgesindeki El Mervan Camii'ne girişini 200 kadar Filistinli şiddetli direnişiyile önlemiş, ” katil dışarı” sloganları arasında avludan çıkartılan Şaron'un ayrılışından sonra İsrail polisiyle Filistinliler arasındaki çatışmada 24 Filistinli yaralanmıştır.³⁰⁶ Bu olayda Şaron'un amacı ve ziyaretine niçin izin verildiği soruları önem kazanmaktadır. Şaron'un ziyareti Başbakan Barak'ın izniyle, Mescid–i Aksa'nın ziyaretinde yetki verilmiş olan Filistinli vakfın ziyarete izin vermek zorunda kalışıyla ve Filistin yönetimi adına Güvenlik şefi

³⁰³ Alptekin Dursunoğlu, *Dördüncü Dünya Savaşı ve Ortadoğu*, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, 78

³⁰⁴ Dursunoğlu, *a.g.e.*, s. 77

³⁰⁵ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 226

³⁰⁶ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 227

Cibril Recubu'nun bir gün önce Mescid-i Aksa nedeniyle 1990 ve 1996'daki ölümlerle sonuçlanan büyük olayları hatırlatarak Şaron'un ziyaretine izin verilmemesini İsrail Hükümeti'nden istemesine rağmen ziyaret gerçekleşmiştir. Arafat, Şaron'un ziyaretinin tehlikeli olduğunu, tüm İslam dünyası'nın kutsal yerleri korumak için harekete geçmesi gerektiğini açıklamıştır.³⁰⁷ Şaron, ziyaretiyle olayları körükleyeceğini bile bile ve de isteyerek Barak'ın tavizlerini benimsemediğini göstermeyi, kutsal tepelerin Filistinlilere bırakılmayacağını ve Kudüs'ün hakiminin İsrail olduğunu kanıtlamayı amaçlamıştır.³⁰⁸ Ertesi gün beklenildiği gibi Cuma namazı çıkışında İsrail polisiyle Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'nin her tarafına yayılan protestolarda Filistinlilerin çatışmalarında 7 Filistinli ölümler, Cumartesi günü meydana gelen olaylarda da 8 Filistinli ölmüş, Hamas ve İslami Cihad direniş çağrısında bulunması olayların niteliğini değiştirmiştir.³⁰⁹ İlk günlerde bütün Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne yayılan protesto gösterilerinde 27 Filistinli daha çatışmalarda ölmüş, ölenlerden 5'inin Filistin polisi olması Filistin polisinin de çatışmalara katıldığını göstermiştir. Bütün Ortadoğu ülkelerine yayılan gösterilerde, göstericiler İsrail'e karşı cihad çağrısında bulunmaktaydılar. Olayların yaşandığı günlerde Arafat Filistin halkının savaşa da barışa da hazır olduğunu açıkladı.³¹⁰ Protesto olaylarının 6. Gününde ölü sayısı 41'e çıkarken, olaylara eklenen yeni unsur Hristiyan papazların çağrısıyla Hristiyanların da " Müslümanlar ve Hristiyanlar Aksa'yı muhafaza için el ele " sloganıyla gösterilere katılmasıydı. O ana kadar meydana gelen olaylarda 2 Hristiyan göstericinin öldüğü bildirilmekteydi. Bu günlerde Filistin yönetimi BM'den "soruşturma komisyonu" kurması çağrısında bulunmuştur. Şaron'un Mescid-i Aksa'ya girişini protesto olaylarının ilk haftasında Kudüs için savaş ve II. İntifada olarak bahsedilmeye başlanmıştır.³¹¹

II. İntifada protestolarına İsrail içindeki Arap vatandaşlarının da katılması ve olayların İsrail içine sıçraması Filistin Sorunu'nda bir kırılma noktası olabilecek nitelikte bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Çatışmalar sırasında babasının yanı

³⁰⁷ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 227- 228

³⁰⁸ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 226

³⁰⁹ Kudüs'de Matem , <http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/Ekim/01/d.3html>

³¹⁰ Kudüs'de Matem, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/Ekim/01/dünya.html>

³¹¹ 2. İntifada Başladı, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/Ekim/03/dünya.html>

başında duvar dibinde kurşunlanan 12 yaşındaki Cemal Ahmet el-Dura'nın görüntüleriyle İsrail vahşetinin bir örneğini daha bütün Dünya izlemiştir.³¹²

Baba ile oğlunun (el – Duri) kameraların önünde bütün yalvarmalarına rağmen kurşuna dizilmesi Dünya'yı dehşete düşürürken, sadece Filistin'de değil bütün İslam dünyası'nda öfke ve gözyaşlarıyla karşılık buldu. Şahin kanatta yer alan Şaron'un sorumluluğu yanında barışçı kanatta lanse edilen Barak'ın askerleri tanklarla, füzelerle Filistinlilerin üzerine saldırtması Filistinlilere karşı kin ve katliam duygusunun bir yansımasıydı. Batı'nın ve özellikle uluslar arası haber ajanslarının uyguladığı sansür ve manipülasyon bir çifte standarttı. Batılı ülkelerin resmi açıklamalarında olayların çıkmasından Filistinliler sorumlu tutuluyordu. Filistin'den verilen haberlerde sık sık ölen İsraili askerler için ağlayan arkadaşları ve silahlı Filistinli siviller yayınlanıyordu. Halbuki çatışmalarda sadece 2 İsrail askeri ölüyor, ölen Filistinli sayısı 60'a ulaşmıştı. Batı'dan gelen tepkilere Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın Şaron'un Harem-i Şerif'i ziyaretini sorumsuzca yapılmış kışkırtma olarak nitelemesi ve hiç kimse halkın duygularına karşı tanklarla savaşamaz açıklaması ise istisnaydı.³¹³

Olaylar Türkiye'de resmi düzeyde tepkiyle karşılanmış, TBMM İnsan Hakları Komisyon Başkan Yardımcısı İsrail'in Mescid-i Aksa'ya yaptığı hunharca saldırıyı TBMM İnsan hakları komisyonu olarak şiddetle, nefretle protesto ediyoruz açıklamasını yapmıştır.³¹⁴Tepkiler nedeniyle İsrail Genelkurmay Başkanı'nın Türkiye'ye 3 Ekim'de yapması planlanan ziyareti iptal edilmiştir. İsrail Dışişleri Bakan Vekili olaylardan Türkiye'yi bilgilendirmiş ve Dışişleri Bakan'ı İsmail Cem'e mektup göndermiştir. İsrail Büyükelçisi dışişleri'ni ayrıca bilgilendirmiştir. İsrail katliamına karşı dışişleri'nin ve Cumhurbaşkanı'nın tavrı onur verici bulunmuştur.³¹⁵

Oslo barış sürecinin çökmesi sonucunu beraberinde getiren II. İntifada'ya gelinmesini Edward Said İsrail uygulamalarına ve Filistin Özerk Yönetimi'nin

---

³¹² Akif Emre, " Filistin'de Çatışmalar , Yeni Dönem ", [http:// www. yenisafak. com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 03/ aemre.html](http://www.yenisafak.com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 03/ aemre.html).

³¹³ İbrahim Karagül, " Kudüs Savaşı, Çocuk Katliamı, Şiddet Ruhu ", [http:// www. yenisafak. com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 04/ dünya/ html](http://www.yenisafak.com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 04/ dünya/ html) ve [http:// www. yenisafak. com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 03/ dünya. html](http://www.yenisafak.com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 03/ dünya. html)

³¹⁴ Kudüs İçin Savaş Başladı, [http:// www. yenisafak. com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 02/ dünya. Html](http://www.yenisafak.com. / arxiv/ 2000/ ekim/ 02/ dünya. Html)

³¹⁵ Karagül, " a.g.m. "

idaresine bağlamaktadır. Bu kargaşanın alametleri 1993'den beri ortada olduğunu, Hem işçi partili hem de Likud liderleri Oslo'yu Filistinlileri birbirlerinden yalıtılmak için tasarlandığını ve bunun sır olmadığını gösterdiler tespitini yapmaktadır. Said'e göre 1993'den beri 7 yıldır İsrail, Filistin topraklarının toprak bütünlüğünü parçalayan ve antlaşmayı ihlal eden yerleşim yerleri kurmaya devam ederek, yerleşim yerleri arasından inşa ettiği yollarla birbirinden bağlantıları kesilen Filistin yerleşimleri ekonomik başarısızlığa mahkum edildi. Rabin, Peres, Netanyahu ve Barak yönetimleri sırasında istimlaklar ve ev yıkımları insafsızca devam etti. Yerleşim yerleri genişledi, sayıları kat kat arttı. 1993'den beri 200 bin İsraili Yahudi Kudüs'e, bir o kadarı da Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne yerleştirildi. Askeri işgal devam etti ve üzerinde antlaşmaya varılmış aşamalı küçük çekilmeleri bile İsrail geciktirdi ve iptal etti.³¹⁶ Said yeni Filistin İntifadası'nın bir ölçüde de Arafat'ı hedef aldığını düşünmektedir. Ona göre, Arafat halkını boş vaatlerle yanlış yola sevk etmiş, müzakerelerde kendi tarafını yeteneksiz bir şekilde temsil ederken, ticari tekelleri ellerinde bulunduran yolsuzluğa bulaşmış çok sayıda devlet görevlilerini kollamaya özen göstermiştir. Arafat devlet bütçesi'nin % 60'ını bürokrasi ve güvenliğe ayırmıştır. Altyapı için aktarılan miktar bütçenin sadece % 2'si olmuştur. Üç yıl önce (1997) kendi muhasebecileri fonlardaki kaybın yılda 400 milyon doları bulduğunu kabul etmişlerdir. Uluslararası patronlar bu durumu Filistinlilerin sözlüğünde kesinlikle en nefret edilen ifade olan “ barış süreci “ adına kabul etmişlerdir.³¹⁷

ABD ve İsrail siyasetlerine yönelik eleştirileri ve Filistin sorununa ilgisiyle tanınan ABD'li entelektüel Naom Chomsky de Edward Said ile paralel tezler savunmuştur.³¹⁸

Barış süreci çöktü, çünkü Filistinliler artık sosyal ve ekonomik durumlarındaki süren gerilemeye tahammül etmek niyetinde değildi. Bu koşullar 1993'de yeteri kadar kötü idi ve o zamandan beri daha da ağırlaştı. Şimdi onların iki baskın

³¹⁶ Edward Said, “ Oslo'nun Sonu “ (*The Nation* 'da 13 Ekim 2000'de yayımlandı), *Yeni Binyılda Filistin Sorunu, a.g.e.*, s. 49

³¹⁷ Said, “ a.g.m. “, s. 52

³¹⁸ Socialist Worker, “ 24 Mart 2001 sayısında Naom Chomsky ile İsrail, ABD ve Filistin üzerine görüşmeyi naklen “ İnternet sitesi: http://www.rizgari.com/türkçe_haber/noam_chomsky_ile_israil.htm.

mekanizması ile karşılaşması nedeni ile daha da ciddi hale geldi.

İsrail ve çürümüş, zorba Filistin idaresi...

4.2. ŞARON'UN İKTİDARA GELİŞİ VE GELİŞMELER

28 Eylül 2000'de Likud Partisi Başkanı Ariel Şaron'un Provokatif amaçlı ziyaretiyle başlayan II. İntifada süreci olaylarını durduramayan İsrail Başbakanı Barak Kasım 2000'de istifa etmek zorunda kalmış, 2003'de yapılması gereken seçimler için yaptığı erken seçim çağrısını görüşen İsrail Parlamentosu Knesset Şubat 2001'de İsrail'e özgü seçim sistemince sadece Başbakanlık seçiminin yapılmasını kararlaştırmıştır.

İsrail seçimlerinde diğer ekonomik-sosyal nedenlerde etkili olsa da David Makovsky'nin tespitiyle İsrail'de iktidarların el değiştirmesini istisnasız partilerin Filistin Sorunu'nda nasıl konumlandıkları belirlemiştir. 6 Şubat 2000 seçimlerinin sonucunu da Ehud Barak'ın Camp David görüşmelerinde antlaşmaya ulaşamamasıyla son noktasına gelen barış süreci siyasetinin başarısızlığının genel kaniya dönüşmesi belirlemiştir. İsrail kamuoyuna göre Barak Camp David görüşmelerinde Kudüs'ün statüsü, Filistinli mülteciler, nihai sınırlar ve Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimcilerin geleceği gibi temel sorunlarda hiçbir İsrail Başbakanı'nın göze alamadığı tavizler vermiş, Yahudi yerleşimcilerin %85'nin yaşadığı % 5'lik alanın İsrail'e bırakılması karşılığında Gazze'nin %100'ü, Batı Şeria'nın %95'inde bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasını kabul etmiş, Filistinlilere Doğu Kudüs'teki Müslüman mahallelerine eşit egemenlik ve kutsal yerlerde tam kontrol önermiştir. Bütün bunlara rağmen Camp David'de verilebileceği düşünülen daha fazlasını Arafat'ın reddini ve İsrail'e yönelik Filistinli eylemlerin durmamasını tepkiyle karşılayarak bazıları Araplarla çoğunluğu Arafat'la uzlaşma olamaz argümanını işlemeye başlamıştır.³¹⁹

6 Şubat 2001 seçimlerini uluslar arası kamuoyunda Şabra ve Şatilla katliamındaki rolünden dolayı kötü bir ünü olan Likud'u Başbakan adayı Ariel Şaron oyların % 62.3'ünü alırken, Barak %37.6'da kalmış ve Şaron Likud'un İşçi Partisi karşısında tarihinin en açık farkıyla kazandığı seçimde Başbakan seçilmiştir. Şaron'un

---

³¹⁹ Özgül Erdemli – Suna Ercanlı, “ 6 Şubat 2001 İsrail Genel Seçimleri “, *Stratejik Analiz*, Mart 2001, sayı:11, s.7-8

seçilmesi Mısır ve Ürdün gibi ılımlı Arap ülkeleri cephesinde ihtiyatlı bir karamsarlıkla karşılanırken, Suriye ve Irak gibi red cephesi Arap ülkelerinden savaştan bahsetmeye kadar varan tepkiler gelmiştir. Dünya kamuoyunun tepkisi de FÖY ile benzerdi. Filistin tarafında hakim olan görüş, İsrail'deki koalisyon ister dar tabanlı olsun, ister geniş tabanlı olsun barış sürecinde bir ilerleme sağlanamayacağıydı.³²⁰

Şaron İktidara geldiğinde Barak'ın son aylarında başlayan Mısır-Taba'daki İsrail-Filistin görüşmelerini kesmesine gerekçe olarak terörün sona ermesi önkoşulunu ileri sürmesine ve olağan olmayan dönemlerde görüşme yapılmayacağı açıklamasına, ABD'de 2001 Ocağında seçilen Bush yönetimi görüşmelerin tekrar başlamasının olası olduğuna inandığını açıklamakla yetindi.³²¹

Şaron iktidara geldiğinden itibaren FÖY'nin II. İntifada ile başlayan şiddeti durdurmak istemediğini, İsrail halkının güvenliğini sağlamak amacıyla geniş çaplı bir operasyon düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Şaron böyle bir operasyonla II. İntifadayı kuvvet kullanarak bastırmayı, Hamas ve İslami Cihad başta olmak üzere direniş gösteren Filistinli örgütleri tasfiye etmeyi amaçlamış, muhatap olmadığını açıkladığı Arafat'ı etkisizleştirmeyi planlamıştır. Şaron, terörist eylemler olarak nitelendirdiği Filistin eylemleriyle 11 Eylül 2001 olayından sonra ABD'nin terörizm tanımları arasında paralellik kurarak ABD'nin desteğini alma ve FÖY'nin meşruiyetinin sorgulanması siyasetini izlemiştir. İsrail üzerinde doğrudan baskı yapabilecek tek devlet kabul edilen Süper güç ABD'de Bush yönetimi 11 Eylül'e kadar Clinton'un siyasetlerini sürdürmüştür. Clinton Yönetimi İsrail'in kendini savunma hakkını temel kabul ettiğini belirterek aşırı güç kullanımı tanımıyla İsrail'i zaman zaman eleştirmekte, Arafat'ı yeterli önlemi almamakla eleştirmekte ancak olayların sorumlusu olarak suçlamaktan kaçınılmaktaydı. Şiddet çemberinin devamında her iki tarafın hataları bulunduğu eleştirisiyle göreceli bir denge siyaseti izlemekteydi.³²² Şaron'un militanları etkisizleştirmek iddiasıyla Filistin mülteci

---

³²⁰ Erdemli – Ercanlı, “ a.g.m.“, s.14-16

³²¹ Daniel Mandel, “ U.S Diplomacy: Even-Handed, Empty-Handed ” , *Middle East Quarterly*, Summer 2002, Vol.IX, No:3, s.7

³²² “ Düünden Bugüne Bitmeyen Öfke, Şaron'un Dönüşü ” , <http://gazete.mynet.com.orta/hik.2001.asp> ve Damla Aras, “ Savunma Kalkanı Operasyonundan İntifada'nın Üçüncü Yıldönümüne: Şaron'un Filistin Saldırılarıyla Altı Aylık Değerlendirmesi ” , *Stratejik Analiz*, Ocak 2003, cilt:3, sayı: 33, s.81

kamplarına ani hava destekli baskın operasyonlarını süreklileştirmesi ve sık sık İsrail Ordusu'nun Filistin kentlerini abluka altına aldığı operasyonlarda ölen Filistinlilerin sayısının artışı Filistinli örgütlerin İsrail kentlerine intihar saldırılarını tetikledi.³²³

İsrail'in olayları tırmandıran diğer bir tutumu da Filistinli örgütlerin yönetici kadrolarına uyguladığı suikast siyasetidir. Son yıllarda İsrail'in suikast siyasetiyle Filistinli örgütlerin büyük tepkisini çeken ve şiddetli misillemelerde bulunmalarına yol açan suikastlar gerçekleşmiştir. Suikastlardan Şubat 1992'de Hizbullah lideri Abbas Musavi'nin Lübnan'da arabasına atılan roket saldırısıyla öldürülmesi, Ekim 1995'de İslami Cihad Lideri Fethi Şikaki'yi Mossad ajanlarının Malta'da öldürmeleri, Hamas'ın bomba uzmanı mühendis lakaplı Yahya Ayyaş'ın cep telefonunun patlatılarak öldürülmesi, 9 Kasım 2000'de Fatah'ın kollarından Tanzim lideri Hüseyin Abayat'ın öldürülmesi en fazla yankı uyandıranlarındandı. 13 Şubat 2001'de İslami Cihad'ın saldırıları planlayan önemli isimlerinden Muhammed Abd-al Al'in öldürülmesi Şaron'un suikastlara devam edeceğinin işareti gibiydi.³²⁴

Ariel Şaron'un iktidara gelişiyle tırmanan şiddeti durdurmak için uluslar arası girişimlere ABD öncülük etti. Şaron'un iktidarıyla birlikte kısa sürede İsrail-Filistin çatışmasına yönelik barış planı niteliğinde çözüm önerilerinde geçmiş yıllarla kıyaslanamayacak oranda hareketlilik görüldü. Mısır-Ürdün Planı, Mitchell Raporu, Tenet Planı, Peres-Ebu Ala Planı, Avrupa Birliği Barış Planı ve Suudi Prensi Abdullah'ın Barış Planı bu dönemde önerildi. Bunlardan Mitchell Raporu, Tenet Planı ve Prens Abdullah'ın Barış Planı daha uzun süreli gündemde kalmış ancak tırmanan şiddeti durduramamıştır.³²⁵

ABD'nin girişimiyle 2001 İlkbaharında ABD'li eski Senatör George Mitchell Başkanlığında II. İntifada'yı araştırmak üzere uluslar arası bir inceleme komisyonu kuruldu. 2001'de yayınlanan Mitchel Komisyonu raporu her iki tarafında kabul ettiği detay önlemler programı sundu. Rapor taraflardan şartsız ateşkesi kabul etmeleri çağrısında bulunmaktaydı. ABD Başkanı Bush raporu bütün kalbiyle desteklediğini

---

³²³ “ Dünden Bugüne Bitmeyen Öfke “, a.g.m.

³²⁴ Gal Luft, ” The Logic of İsrail's Targeted Killings ”, *Middle East Quarterly*, Winter 2003, Vol.X, Number:1, s.4-5

³²⁵ Özgül Erdemli,“ Beklenmeyen Aktörden Sürpriz Plan “, *Stratejik Analiz*, Nisan 2002, sayı:24, s.77

açıklarken, Dışişleri Bakanı Colin Powell raporun ABD açısından temel barış planı olduğunu ve başarısını ABD'nin taahhüt ettiğini bildirdi. Raporun yayınlanmasından sonraki hafta CIA Direktörü George Tenet ateşkesin uygulaması için bir çalışma planı sundu. Plan Hamas ve İslami Cihad üyelerinin tutuklanmasını, Filistin'de silahlı şiddetin sona ermesini, illegal silahların toplanmasını ve terörün önlenmesini öngörüordu. İsrail ise FÖY'nin kontrol ettiği alanlardaki askeri operasyonlara son verecekti. Planın öngördüğü ateşkes sağlanamadı ve şiddet durmadı. Daha sonra devam eden olaylar için taraflar karşılıklı birbirini suçlamaya devam etti. 2000 Eylülünde başlayan ikinci İntifada'da 2002 yılı başına kadar geçen sürede %25'i 18 yaşın altında olmak üzere 900'den fazla Filistinli ve İsrail'e karşı girişilen 36 intihar saldırısında ise 91 İsrailli ölmüştür.³²⁶ İsrail'in uyguladığı devlet terörünün uç noktası Cenin Katliamı olmuştur.

4.3.CENİN KATLIAMI

29 Mart 2002'de Netanya'da dini bir bayram için toplanan İsraillilere karşı düzenlenen bir intihar saldırısında 140 kişinin yaralanmasının hemen sonrasında aynı gün olağanüstü toplanan İsrail kabinesi Hamas, İslami Cihad, El Aksa Şehitleri Tugayları'nın üstü olduğunu iddia ettiği Cenin mülteci kampına geniş çaplı bir operasyon kararıyla Arafat'ı düşman ilan ederek askeri operasyon başlattı.³²⁷ İsrail askerleri Nablus ve Cenin'i işgal edip diğer Filistin kentlerini ablukaya alırken, Arafat'ın Ramallah'daki karagahını kuşatma altına alarak Arafat ve Arafat'ın yanında bulunan onlarca personeli 34 gün boyunca kuşatma altında tuttu. Kuşatma günlerinde hatırlayacağımız gibi görsel ve yazılı medyaya karargahta oda oda çatışmalar yaşandığı, Arafat ve beraberindekilerin birkaç odaya hapsedildiği, Arafat'ın Dünya ile iletişiminin kesildiği haberlerini kuşatmanın niteliği açısından eklemeliyiz. 2 Mayıs'ta 34 günlük kuşatmanın altından İsrail'in hareket sınırlamasıyla yarı özgürlüğüne kavuşan Arafat kendisini "Canımız ve kanımızla bedelini ödeyerek seni geri alıyoruz" sözleriyle karşılayan kalabalığa elleri titrer bir halde ve zaman zaman önündeki masaya yumruklarını vurarak yaptığı konuşmada İsrail askerleri için "Teröristler,

---

³²⁶ Mandel, "a.g.m.", s.7-8 ve Burak Cop, " Ortadoğu'da Barış Çok Uzak ", <http://www.ntv.com.tr/news/13753.asp>.

³²⁷ Aras, a.g.m., s.82

İrkçılar, Naziler” tanımlarını kullandı. CNN’de kendisiyle yapılan röportajda II. Dünya Savaşı’nda 600 bin kişinin öldüğü Stalingrad gibi Cenin de Ceningrad’a döndü dedi.³²⁸

Sekiz gün boyunca dünya’nın, İsrail’in Cenin’i dünya’ya kapatmasıyla ne olup bittiğini öğrenemediği Cenin’de İsrail’in yeni bir katliam daha gerçekleştirdiği anlaşılmaya başlanmıştı. 12 Nisan’da İsrail Ordu Sözcüsü Tuğgeneral Rol Kitrem, İsrail Ordu radyosuna yaptığı açıklamada anlaşılan yüzlerce ölü var dedi. Hemen arkasından İsrail Ordusu yeni bir açıklamayla Kitrey’in açıklamasını düzeltti ve Kitrey’in yüzlerce ölü ve yaralı var demek istediğini açıkladı. İsmi açıklanmayan İsraili bir üst düzey yetkili ise, 250 Filistinlinin öldüğünü söylediği basına yansıdı. Bölgeden ayrılmalara izin verilen Filistinliler Cenin mülteci kampında katliam yaşandığını anlatıyorlardı. Filistin Yönetimi BM’den Cenindeki olaylarla ilgili soruşturma başlatması çağrısında bulundu. Kızılay ve Kızılhaç İsrail’in cesetlere bakılmasına izin vermediğini duyurdu. İsrail Ordu Sözcüsü Cenin mülteci kampında öldürülen Filistinlilerin cesetlerini toprağa verilmesini planladıklarını açıkladı. Filistinliler İsraililerin bu kararı kamptaki katliamı saklamak amacıyla aldığını duyurdular. Filistinli Bakan ve Baş Görüşmeci Saib Erekat, İsrail’e gelen ABD Dışişleri Bakanı Powell’in Cenin kampını görmesi gerektiğini belirterek ” işlenen savaş suçlarına tanık olmalı ” dedi.³²⁹Dünya basınında da büyük yankıya neden olan Cenin işgalinde Fransa’da yayınlanan Liberation gazetesi, İsrail Ordusu’ndan Cenin’de 23 askerinin ölümünün çatışmaların şiddetli olduğunun göstergesi olduğu haberine yer verdi. Ayrıca gazetede İsrail’in BM, Kızılhaç ve diğer insani örgütlerin ve gazetecilerin neden Cenin’e girişlerinin yasaklandığı soruluyordu.³³⁰

BM, ABD ve Avrupa başta olmak üzere uluslar arası kamuoyu olaylarda sesiz kalmakla suçlandığı bir sırada BM İnsan Hakları Komisyonu Merkezi Cenevre’deki yıllık oturumunda Arap ve İslam ülkeleri tarafından desteklenen ve oybirliğiyle 52’ye karşı 40 oyla aldığı kararla Filistinlilere “ katliamdan ” dolayı İsrail kınandı. İsrail

³²⁸ Cenin Değil Ceningrad , <http://www.yenişafak.com./arşiv/2002/Mayıs/03/Dünya/html>

³²⁹ <http://www.Ntvmsnbc.Com.Tr./new>

³³⁰ http://www.turkpartner.de./devam/BM_Cenin.html.

insan hakları yasasını “ affedilmez ihlali ” nedeniyle eleştirildi ve “ Filistin Halkının yasal direnme hakkı ” bulunduğu belirtildi. Kararda ayrıca İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesi talep edildi. Diplomatlar, Arap ve İslam ülkelerinin kararda yer alan “ İsrail’in devlet terörü yaptığı ” ve “ Filistinlilerin bütün yönleriyle askeri harekete karşı koyma hakları bulunduğu ” şeklindeki bazı ifadelerin değiştirilmesini kabul etmeleriyle Avrupa’nın önemli desteğini alacağına dikkat çektiler. Karara bazı Avrupa ülkeleri kabul oyu verirken, İngiltere ve Almanya karşı oy kullandı.³³¹

Sekiz günlük kuşatma boyunca Dünya’nın haber alamadığı Cenin mülteci kampından İsrail askerlerinin geri çekilmesi ve 24 Nisan tarihi itibarıyla 45 cesedin çıkartıldığı ve çok sayıda cesedin enkaz altında bulunduğu tahmin edildiği haberlerinin ulaştığı günlerde Filistin Yönetimi ve Dünya’nın şiddetli tepkisiyle toplanan BM Güvenlik Konseyi *1405 sayılı kararla* Cenin Mülteci Kampında incelemelerde bulunmak üzere bir inceleme komitesi oluşturdu. 25 Nisan’da Filistin’e hareket etmesi planlanan komiteye İsrail’in adını açıklamadığı bazı üyelerin İsrail’e karşı önyargılı olduğu ve biraz makul itiraz görüntüsü verecek şekilde komiteye askeri gözlemciler ve uzman personelin dahil edilmesini isteyerek ve böylece zamandan çalarak karşı çıkması nedeniyle komitenin hareketi ertelendi. 23 Nisan’da tekrar toplanan Güvenlik Konseyi 1405 sayılı kararın en kısa sürede uygulanmasını ve Arafat’a hareket serbestisi verilmesini istedi. İsrail’in itirazı üzerine ABD Dışişleri Bakanı Powell İsrail’in komite’nin çalışmalarına izin vermesinin katliam söylentilerini önleyeceği için yararına olduğunu açıklamasına ve İngiltere Dışişleri Bakanı Yardımcısı’nın İsrail’in kendisine zarar verdiği düşünceleri İsrail’in itirazından vazgeçmesine yetmemiştir. İsrail’in itiraz ettiği komite’nin başkanlığına Eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Marti Ahtisari, BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından atanmıştır. Komitede ayrıca Uluslar arası Kızılhaç Örgütü Başkanı Cornello Somaruga ve BM Mülteciler Yüksek Komiseri Sadak Ogata’da görevliydi. Komite’nin incelemesinin ertelenmesi nedeniyle Filistin Yönetimi, İsrail ve ABD’ye sert eleştiriler yöneltti. İsrail’i eleştirinin kanıksanması nedeniyle İsrail’i eleştiri olağandı ancak ABD’ye sert eleştiri dikkat çekiciydi. Filistin Yönetimi’nden yapılan açıklamada İsrail Filistin halkına uyguladığı katliama Dünya’nın tanık olmasını engellemeye çalışıyor

---

³³¹ www.turkpartner.de/devam/BM_Cenin.html.

denildi. BM'in İsrail'e müeyyide uygulaması gerektiği belirtildi ancak İsrail'in en büyük destekçisi ABD'nin böyle bir girişimi veto edeceğinin açık olduğu da vurgulandı. FÖY Enformasyon Bakanı Yaser Abarabbo “ *ABD devam eden suçlardan sorumludur. İsrail tüm dünya'ya başkaldırıyor çünkü ABD yönetiminin koruması altında*” dedi.³³² İnceleme Komitesi ile ilgili son gelişme Arafat'ın kuşatmadan dışarı çıktığı saatlerde BM Genel Sekreteri Anan, İsrail ve ABD'nin engellemeleri nedeniyle çalışma imkanı bulamayan komiteyi dağıttığını açıklamasıyla İsrail'in Cenin katliamının üzeri örtülmüş oldu.³³³

Belkide Cenin Katliamından tarihe kayıt düşürecek tek tanık Fransa'da yayınlanan sol eğilimli L'Humanite gazetesinin muhabiri Pierre Barbency'nin işgalin hafiflediği günlerde geçirdiği 48 saatlik gözlemleriydi. Barbency'in Cenin'in şiddetli deprem geçirmiş gibi yıkıldığını, cesetlerin kokusuyla ağırlaşan havayı ve tüyler ürpertici manzarayı anlattığı yazısı kalacaktır.³³⁴

Cenin katliamı Türkiye kamuoyunda da yakından izlenmiştir. Cenin katliamının sonuçlarını değerlendiren Cengiz Çandar' a göre katliam küresel sistemi sarsan boyutlar taşımaktaydı. Çandar'a göre, bu gelişmeler kaçınılmaz olarak şu sonuçları çıkarmıştır:³³⁵

1. Gelişmeler karşısındaki tutumuyla Amerika, 11 Eylül sonrası elde etmeye çalıştığı küresel çapta terörizme karşı mücadelenin başını çekme konusundaki meşru konumunu bir hayli sarsmıştır.

2. Gelişmeler, Dünya çapında “ anti – Semitizm” dalgasını kabartma tehlikesi taşımaktadır.

3. İsrail'in Ortadoğu'daki varlığı ve rasyonelinin sorgulanmaya başlanacağı bir dönemin kapısı aralanmıştır.

---

³³² İsrail Katliamı Gizliyor , <http://www.ntv.com.tr/news/148503.Asp>

³³³ İsrail Katliamı Gizliyor , <http://www.ntv.com.tr/news/148503.Asp>.

³³⁴ Mustafa Özfatura, “ Fransız Gazetecinin Cenin'de Gördükleri ”, <http://www.Milligazete.Com.tr/> 30.04.2002/medya.htm. 29.04.2002, *Türkiye Gazetesi*

³³⁵ Cengiz Çandar, “ Daha Ne Kadar, Nereye Kadar? ”, *Yeni Şafak* – 3 Nisan 2002, <http://mehdiaga.haberler.Sitemynet.Com./filistin>

4. Başta Ortadoğu, tüm uluslar arası sistem “ destabilize ” olma tehlikesinin eşiğinde bulunmaktadır.

4.4. ŞARON DÖNEMİNİN DEVAMI

Cenin sonrası da İsrail'in devlet terörü ve Filistinli örgütlerin misillemesiyle oluşan kısır döngü sürmüştür. Şaron'un stratejisi ve sonuçlarıyla ilgili bir analiz şöyledir:³³⁶

...Şaron bu siyaset-stratejisiyle hem bazı kayıplar vermiş hemde bazı kazançlar elde etmiştir. Ne saldırıları durdurabilmiş, ne intihar saldırılarının nede diğer eylemlerin önüne geçebilmiştir. Bundan sonraki süreçte de İsrail vurdukça Filistinlilerinde karşılığını bekleyebiliriz. Karşılıklı artan şiddet çemberi ve İsrail'e artan saldırılar FÖY'nin topraklarının işgali bağlamında İsrail kuvvetlerinin eline son derece önemli kozlar vermiştir. Terörle mücadele çerçevesinde özellikle ABD'nin desteğini yanına alarak FÖY'ni hegemon güç ABD'nin desteğinden yoksun bırakmıştır. Bomba imalinde bulunan Filistinliler ve İsrail'e eylem yapan grupların önde gelenlerinin yok edilmesi eylemlerin başarısına etki etmiştir. Bu anlamda Şaron'un politikalarının başarılı olduğu söylenebilir.

Filistin Sorunu'nu etkileyen diğer bir gelişmede ABD'nin Irak'a müdahalesini gündemde tuttuğu 2002 yılı ortalarından sonra Ortadoğu'daki ABD'ye tepkileri yumuşatacak bir formül arayışına girmesiydi. Ortadoğu'da kamuoyunun çözümünü beklediği ilk sorun Filistin Sorunu olması nedeniyle Filistin Sorunu'nda bir Amerikan inisiyatifi beklentisi doğmuştu. Irak'ta Saddam rejiminin anti-demokratik yapısını savaşın gerekçeleri arasında sayan ABD, İsrail'in Filistinliler karşısındaki konumuyla ilgili eleştirileri karşılamakta zorlanmaktaydı. 11 Eylül sonrası ve Irak'a müdahale sürecinde ABD'nin Filistin Sorunu'nda iki yönelim üzerine bir strateji geliştirmekle karşı karşıya kaldığını tespit edebiliriz. 11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadele

---

³³⁶ Aras, “ a.g.m. “, s.85

konseptinin siyasi önkabülü terörün kaynağının anti-demokratik rejimlerin baskıcı yönetimleriyle terör örgütlerine potansiyel kitle yönelimine neden olduklarıydı. Ortadoğu'daki anti - demokratik rejimlerin yerine demokratik yönetimlerin işbaşına getirilmesi 11 Eylül sonrası Amerikan kamuoyunun sıcak tartışma konusu olmasının Filistin'e yansması Filistin Sorunu'nda hareketliliğe yol açmıştır. ABD, İsrail'in güvenliğini uzun vadede tehdit potansiyeli taşıyan Irak'ı tasfiye etmesi Irak'a müdahalenin stratejik ayağını oluşturmuştur. Aynı strateji dahilinde İsrail'e tehdit oluşturan devlet, yapı veya örgütlere karşıda benzer strateji gündeme getirilmiş ancak Irak gibi fiili müdahaleye henüz dönüşmemiştir. Bu bağlamda Suriye ve İran'a baskıların artışı hatta müdahalenin tartışılmasında olduğu gibi Filistinli örgütlerin eylemlerinden sorumlu tutulan Arafat'ın tasfiyesini de öngören ABD siyaseti Avrupa ve Rusya'nın karşı çıkması, bu karşı çıkışta ABD'nin de ikna olabileceği argümanların savunulmasıyla ABD Arafat'ı tasfiyeden vazgeçerek yeni formüller aramaya başlamıştır. Suriye'ye Filistinli -ABD'nin tanımıyla- terör örgütlerine desteğini kesmesi baskısı karşısında Suriye'nin geri adım atmasından sonra Hamas ve İslami Cihad'ı nihai hedef olarak ortadan kaldırmayı hedefleyen Filistin de terörü önleyecek yeni yapı oluşumu amaçlanmıştır. Bu unsurlar toparlandığında İsrail'in güvenliği, 11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadele konsepti ve bu bağlamda Ortadoğu'da değişiklikler öngörmesi, Arafat'ın etkinliğini azaltacak bir arayış ve Irak savaşı öncesi Arap kamuoyuna bir mesaj unsurlarının bir bileşkesi ABD'nin öncülük ettiği Yol Haritasını ortaya çıkarmıştır.

4.5. ORTADOĞU YOL HARİTASI'NDAN ARAFAT'IN ÖLÜMÜNE KADAR GELİŞMELER

ABD Başkanı George W. Bush'un 24 Haziran 2002 tarihinde yaptığı bir konuşmada ilk defa bahsettiği Yol Haritası, İsrail Parlamento seçiminin yapılması, Filistin Başbakanlık biriminin kurulması ve Mahmut Abbas'ın atanması ve Irak Savaşı'nın sona ermesinden sonra 30 Nisan 2003'de yayınlandı.³³⁷ Ortadoğu Yol

---

³³⁷ Gökçe Dalgıç, "Barış Sürecinde Yeni Bir Başlangıç? "Yol Haritası" ", *Stratejik Analiz*, Haziran 2003, Cilt:4, Sayı:38, s.17

³³⁸ Doç.Dr.Erhan Çağrı, "İsrail – Filistin Barışında "Yol Haritası" ", 27 Mayıs 2003, <http://habernaliz.Com./detay.Php?Detayid=492>

³³⁹ Dalgıç, " a.g.m.", s.17

Haritası'nın yayınlanmasından önce, Irak Savaşı'ndan sonra bölgeyi ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, planı İsrail Başbakanı Ariel Şaron ve Filistin Başbakanı Mahmut Abbas'a sunmuştur. Mayıs'ın üçüncü haftasında Kudüs ve İsrail'in çeşitli kentlerinde meydana gelen İntihar saldırılarını ileri sürerek İsrail'in planı kabul etmeyeceği, plan karşıtlarının güç kazandığı yorumlarının yapıldığı günlerde toplanan İsrail kabinesi planı onayladı.³³⁸

Barış görüşmelerinin başlamasında sürekli Filistin eylemlerinin durmasını önşart koşan Şaron'un Yol Haritası'nın onayında aynı gerekçeyi ileri sürmemesi İsrail'in planı çıkarlarına uygun bulduğu veya planı taktiksel kabul ettiği ihtimalleriyle açıklanabilir. Görünürdeki sebep ABD baskısıdır. ABD Irak Savaşı sonrası Ortadoğu'da Arap ülkelerinde canlanan Amerikan karşıtlığının hızını kesmek için barış çabalarına desteğini göstermesi gerektiğinden İsrail'e siyasi baskı yapmaktadır. Yol Haritası Planı'nın daha önceki ABD planlarından farkı planın bu defasında ABD ile birlikte AB, BM ve Rusya'dan oluşan Ortadoğu dördlüsü tarafından desteklenmesidir.³³⁹ İsrail'in bu dördlüyü karşısına almak istemeyecek olması planı taktiksel kabul ettiği ihtimalini güçlendirmektedir. Basında İsrail'in bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasına çekince koyması dahil 20 kadar noktada neredeyse İsrail'in Yol Haritası'nın metni kadar itiraz listesi hazırladığı haberleri verildi. Resmi olarak İsrail ABD'ye başvurarak 14 ek şart ileri sürdü ve ABD Filistinlilerin görüşlerini almadan 12 şartı kabul ettiğini açıklarken diğer iki şartı tartışmaya açtı.³⁴⁰

Yol haritası üç aşamalı bir planı öngörmektedir.³⁴¹ 1.Aşama belgenin açıklandığı tarih ile Mayıs 2003 arası dönemdir. Bu dönemde Filistin tarafının şartsız şiddete son vermesi öngörülmektedir. İki taraf arasındaki güvenlik işbirliği; şiddet, terör ve kışkırtmanın sona erdirilmesine hedefleyen Tenet Planı çerçevesinde yeniden başlatılacaktır. Filistin tarafının bu aşamada gerçekleştirmesi gereken diğer konular ise devlet olma çerçevesinde Filistin anayasası hazırlamak, serbest ve adil seçimlerin yapılması gibi konuları içeren kapsamlı reformlar gerçekleştirmektir. İsrail ise bu

---

³⁴⁰ Ahmet Varol, "Yol Haritası Planı", *Kudüs*, Yaz 2003, sayı:2, s.45

³⁴¹ Dalgıç, "a.g.m.", s.16-17

aşamada Filistinlilerin hayatlarını normalleştirmek yönünde gerekli tüm adımları atacaktır. Ayrıca, 28 Eylül 2000’de işgal ettiği Filistin kentlerinden geri çekilecek ve böylece Oslo süreciyle oluşan Filistin alanı belirginleşecektir. Buna ek olarak İsrail Mitchell raporunda düzenlendiği gibi yerleşim kurma faaliyetlerine derhal son verecektir. Birinci aşamanın başlangıcında Filistin liderleri İsrail’e karşı şiddet olayları ve silahlı saldırılara hemen son verilmesi çağrısında bulunacak ve İsrail’in barış ve güvenlik içinde yaşama hakkını tekrarlayacaklardır. Tüm Filistin kurumları İsrail’e karşı kışkırtıcı davranışlarına son verecektir. İsrail tarafı ise ABD Başkanı Bush’un ifade ettiği gibi İsrail’in yanında barış ve güvenlik içinde yaşayan bağımsız Filistin Devleti’ni ifade ederek iki devlet düşüncesini benimsediğini açıklayacak ve Filistinlilere karşı uygulanan şiddete hemen son verilmesi çağrısında bulunacaktır. Tüm İsrail kurumları Filistinlilere karşı kışkırtma faaliyetlerine son verecektir.

Haziran – Aralık 2003 dönemini kapsayan 2. aşamada ise geçici sınırlarıyla bağımsız Filistin devleti’nin kurulması düşüncesine yoğunlaşılacaktır. Bu aşamaya geçişin önkoşulu olarak Filistin’in terörle kararlılıkla mücadele eden, demokrasiyi benimseyen bir lidere sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Bağımsız Filistin Devleti’ni Ortadoğu dörtlüsünün ve uluslar arası toplumun desteklemesi ancak Filistinlilerin demokrasiyi benimseyen, sivil ve güvenlik kurumlarını demokratik ilkelere göre revize edecek bir lidere sahip olduklarında mümkün olacaktır. Bu aşamada ilerleme Ortadoğu dörtlüsünün bağımsız Filistin devleti’nin kurulması koşullarının oluştuğuna dair mutabakatlarına bağlıdır. Bu konuda tarafların performansları dikkate alınacaktır. İkinci aşama Filistin seçimlerinin yapılmasıyla başlayıp 2003 yılında geçici sınırlarla bağımsız Filistin Devleti’nin kurulmasıyla son erecektir. Temel amaçlar kapsamlı güvenlik uygulamalarının ve etkin güvenlik işbirliğinin devam etmesi, Filistin’in demokratik kurumsallaşması, Filistin halkının hayatının normalleşmesi, demokratik Filistin Anayasası’nın onaylanması, başbakanlık kurumu’nun resmi olarak kuruluşu, politik reformların gerçekleştirilmesi ve geçici sınırlarla Filistin Devleti’nin kurulması olacaktır. Diğer taraftan Filistin seçimlerinin tamamlanmasının ardından Filistin’in ekonomik alt yapısının oluşumu desteklenecek ve geçici sınırlarla Filistin Devleti’nin kurulması gündemiyle uluslar arası bir konferans düzenlenecektir. Bu konferans’ta kapsamlı Orta Doğu barışına (İsrail –

Suriye ve İsrail –Lübnan barışı da dahil) ulaşma amacı hedeflenecektir. Arap devletleri ile İsrail arasındaki ilişkiler II. İntifada öncesi seyrine geri dönecek, su kaynakları, çevre, ekonomik gelişme, mülteciler ve silah kontrolü gibi konuların ele alınacağı ikili görüşmelere tekrar başlanacaktır. İkinci aşamada Ortadoğu dörtlüsünün aktif ve sürekli desteği ile değişimi izlemede uluslar arası rolü artacaktır. Dörtlüyü oluşturan ülkeler BM üyeliği dahil Filistin devleti'nin tanınması konusunda aktif destek sağlayacaklardır.

3.aşama 2004 – 2005 yıllarını kapsayacaktır. Bu aşamadaki ilerleme dörtlünün tarafların yükümlülüklerini yerine getirdikleri gözleminde fikir birliğine varmalarıyla olacaktır. Bu aşamanın amaçları ise Filistin kurumlarının istikrarı ve reformların gerçekleşmesi, Filistin güvenlik uygulamalarının devam ettirilmesi ve 2005 yılında 3. Aşamanın sonunda daimi statü antlaşması amacıyla İsrail – Filistin müzakerelerinin yapılması olacaktır. Bu müzakerelerde İsrail'in 1967'de işgal ettiği yerlerden çekilmesi kararlarını içeren BM'in 242, 338 ve 1397 sayılı kararları temel alınacak, mülteciler ve Kudüs'ün statüsü görüşülecek, İsrail ve bağımsız, egemen ve demokratik Filistin'in bir arada barış ve güvenlik içinde yaşaması ilkesi hayata geçirilmiş olacaktır.

Yol Haritası özü itibariyle Aralık 2003'de egemenlik yorumu ve geçici sınırlar ile bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması çağrısında bulunmaktadır. Planın nihai hedefi 2005'de egemen, bağımsız, demokratik Filistin Devleti'nin kurulmasıdır. Yol Haritası'nın 1. Aşamasının 6 ay kadar sürmesi varsayılmakta, diğer 6 ay bunu takip etmekte, ikinci altı ayda geçici sınırları ve egemenlik yorumu ile Filistin devleti öngörülmektedir. Daha sonraki 3. Aşamanın 2 yıllık süresinde tarafların bütün antlaşmazlıkları çözeceği var sayılmaktadır.³⁴² Yol Haritası'nın genel amaçları ise üç aşamanın sonunda bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması, şiddetin sona erdirilmesi, taraflar arasındaki temel sorunların çözülmesi, İsrail ile komşuları arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması veya ilişkileri bozursa normalleştirilmesi ve tüm Arap ülkeleri ile İsrail'in ilişkilerinin barış çerçevesinde bir dengeye oturtulması

---

³⁴² Nathan Jones, “ Bush Administration Unfolds Israeli - Palestinian “ Road Map ”, *Washington Report*, June 2003, Vol.XXII., No:5, s.8

öngörülmektedir.³⁴³Yol Haritası, Ortadoğu dörtlüsünün hazırladığı bir plan olarak kamuoyuna sunulsa da başlangıçtan beri ABD inisiyatifinde ilerlemekte diğerleri destekleyenler rolünde kalmaktadır. Planın uygulamasıyla ilgili ABD Başkanı Bush 3 ve 4 Haziran tarihlerinde Mısır'ın Şarm-el Şeyh kasabasında Arap liderlerle, Ürdün Akabe'de İsrail ve Filistin başbakanlarıyla olmak üzere iki zirve gerçekleştirdi.³⁴⁴ Filistin Başbakanı Mahmud Abbas'ın 4 Temmuz'da Hamas'la, 5 Temmuz'da İslami Cihad ile yaptığı görüşmelerden sonra iki örgüt 3 aylık şartlı ateşkes ilan etti ve El Fetih Örgütü' de ateşkes şartlarına katıldığını bildirdi. Ateşkes Şartları şöyleydi:³⁴⁵

1. İsrail, Filistin halkına yönelik bütün saldırıları, Müslümanlara ve Hristiyanlara ait kutsal yerlere özellikle de Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırıları derhal durduracak. İsrail, suikastlara, katliamlara ve devlet terörüne son verecek. Arafat'a yönelik baskı ve kuşatma kaldırılacak. Ev yıkımları durdurulacak.

2.Bütün Filistinli ve Arap mahkumlar ile tutuklular serbest bırakılacak. Onların evlerine dönüşüne izin verecek.

3. İsrail bu şartları ihlal ettiği andan itibaren Hamas ve İslami Cihad ateşkes kararından sorumlu olmayacak ve gerekli cevabı verecek.

İsrail Filistinli Örgütlerin şartlarından birisi olan 2000 Eylülünde işgal ettiği bazı bölgelerden çekildi ve Beytüllahim'in kontrolünü de Filistin yönetimine devretti. Temmuz'un ortalarında El Fetih Örgütü'nden bir kişiyi öldürmesiyle El Fetih'in askeri kanadı El Aksa Şehitleri Tugayı ateşkesle bağlı kalmayacağını duyurdu.³⁴⁶

İsrail Kabinesi Yol Haritasını onaylamasına rağmen bunu ihlal edici uygulamalarını sürdürmektedir. Yol Haritası İsrail'in tüm yerleşim faaliyetlerini dondurmasını öngörmesine rağmen, İsrail Toprak Yönetimi, Savunma Bakanlığı'nın

³⁴³ Erhan, " a.g.m. ", s.4

³⁴⁴Karagül, " Hamas ve İslami Cihad'a İktidar Rüşveti: Ateşkes Barış Getirir mi? ", *Kudüs*, a.g.d., s.22

³⁴⁵ Karagül, " a.g.m. ", s.25

³⁴⁶ *Yeni Şafak*, 1 Ağustos 2003, s.10

Gazze Şeridi'ndeki bir yerleşim birimine 22 yeni ev yapımını onayladığını açıkladı. Filistinli Milletvekili Saik Rekat “ *Bu barış sürecinin inşa ettiği her şeye büyük bir meydan okumadır. İsrail hala Yol Haritası'nı tahrip etmeye devam ediyor, çünkü yerleşimleri barışa tercih ediyorlar*” değerlendirmesinde bulundu.³⁴⁷ 21 Ağustos'ta Filistin kentlerini bir kez daha işgal eden İsrail Gazze'de Hamas liderlerinden İsmail Abu Şanab'ı bindiği araca füze saldırısıyla öldürdü. Saldırıda ayrıca Şanab'ın koruması da öldü. Suikasttan sonra Hamas yetkililerinden İsmail Haniye “ *Ebu Şanab'a suikast aynı zamanda ateşkese suikasttır* ” dedi ve ateşkesin sona erdiğini açıkladı. İslami Cihad'ın üst düzey bir yetkilisi de yedi hafta önce ilan edilen geçici ateşkesin öldüğünü söyledi. 28 Ağustos'ta İsraili bir yetkili, İsrail Ordusu'nun Hamas üyelerini yok etmeye yönelik operasyonlarını sürdüreceğini açıklayarak “ *elimizdeki tüm imkanları kullanarak gerekli gördüğümüz zaman harekete geçmeyi sürdüreceğiz*” dedi.³⁴⁸

Şu anda her iki tarafın siyasi haritasına yakından bakılması yol haritasının uygulanmasının siyasi şartlarını tanıttacaktır.

İsrail'de Şaron 28 Ocak 2003 tarihinde yapılan genel seçimleri kazanarak ikinci dönemde de başbakanlığını sürdürdü. Seçimlerde Şaron, İşçi Partisi'ni ağır bir yenilgiye uğrattı. İsrail'de yeni koalisyon Likud'un büyük ortaklığında Şinui Partisi, Ulusal Din Partisi ve Ulusal Birlik Partisi'nden oluştu. Prensip olarak görüşmelerin devamını kabul eden sol eğilimli Şinui Partisi görüşmelerin başlamasını şiddetin durması önkoşuluna bağlamaktadır. Ulusal Din Partisi Filistin devleti'nin kurulmasına kesin bir dille karşı çıkmakta ve yerleşim faaliyetlerinin devamını savunmaktadır. Ulusal Birlik Partisi Filistinlilerin sürülmeleri fikrini savunmaktadır. Likud Partisi'nden de Ulusal Birlik Partisi'nin fikirlerine katılan üyeler bulunmaktadır.³⁴⁹

---

³⁴⁷ *Yeni Şafak*, 22 Ağustos 2003, s.10

³⁴⁸ *Yeni Şafak*, 28 Ağustos 2003,s.10

³⁴⁹ Gökçe Dalgıç, “ İsrail'in Sağ Eğilimli Yeni Hükümeti ve Barış Süreci “, *Stratejik Analiz*, Nisan 2003, Cilt:3, Sayı:36

Filistin tarafında ise İsrail ve ABD'nin baskılarıyla, Avrupa Birliği'nin de Arafat'a sıcak bakmamasıyla Filistin yönetiminde başbakanlık kurumunun oluşturulması gerçekleşmiş, ABD ve İsrail'in başbakan olmasını istedikleri Mahmut Abbas'ın 30 Nisan 2003'de Başbakanlığa başlamasıyla Filistin'de parlamenter bir yapı ortaya çıkmıştır. Mahmut Abbas, İsrail'de barış yanlılarıyla işbirliğini ve II. İntifada'nın durdurulmasını, siyasi sürecin işletilmesinin Filistinlilere daha fazla kazanımlar sağlayacağını savunmaktaydı. Çok az destekleyeni bulunan Mahmut Abbas'a geniş bir kesim karşı çıkmaktaydı. Yeni Filistin Başbakanı'na karşı çıkanlara göre, İntifada ile önemli sonuçlar alınmış, İsrail ekonomisi derin bir krize girmiş, İsrail toplumunda gerilime sebep olmuş ve İsrail'in demokratik devlet imajı bütün Dünya'da zedelenmiştir. İntifada devam ederse İsrail Filistinlilerin taleplerini kabul etmek zorunda kalacaktır. Onlar Mahmut Abbas'ın temel varsayımlarının yanlış olduğuna inanmaktaydılar. ABD hiçbir zaman İsrail'e baskı yapmayacaktır. İsrail güç olmadan hiçbir şeyi vermeyi kabul etmeyecektir. Şaron yerleşim faaliyetlerini devam ettirecektir. Şaron görüşme numarası yaparken Filistin halkının ayağının altından toprağı çekecek, de facto bir durum oluşturacaktır. Bu görüşler Filistinlilerin çoğunluğunun görüşlerini yansıtmaları yanında II. İntifada'nın İsrail'e baskı aracı olduğu ve devamı konusunda Filistin tarafında bir mutabakat oluşmuştu.³⁵⁰

İsrail, ABD, AB ve genel olarak uluslar arası kamuoyunun desteklediği Mahmut Abbas'ın başbakanlığının başlarında İsrail ve Filistinli örgütler arasında sağlanan ateşkesin bir yoruma göre ABD desteğiyle İsrail saldırılarının acımasızca sürmesi ve İsrail suikastlarıyla bozulması nedeniyle şiddeti durduramayan Abbas Arafat'ı suçlayarak başbakanlığının 4. ayında istifa etmiştir.³⁵¹ Abbas, yaklaşık 4 ay önce Bush ve Şaron'la Akabe görüşmelerinde Yol Haritası'nın düzenlemeleriyle uyumlu olarak Filistin'de silahsızlanmayı sağlama ve İntifada'yı durdurmayı taahhüt etmiştir. Taahhütlerini yerine getirememesiyle ABD ve İsrail desteğini kaybetmeye başladığı Eylül 2003'ün ilk haftasında Filistin Parlamentosu'ndan güvenlik güçlerinin kendisine bağlanması dahil barış süreci programını uygulamaya yönelik paket tasarsını

---

³⁵⁰ Uri Evnery, " Abu Against Abu: Not Merely a Clash of Egos, But an Existential Question ", *Washington Report*, a.g.d., s.9-10

³⁵¹ Hasan Abu Nimah, " Why the West Loves Mahmoud Abbas? ", *Washington Report*, January / February 2005, Vol. XXIV, No:1,s. 18

onaylamasını istemiş, güvenlik güçlerini kendisine bağlı tutan ve Başbakanlığa devrine karşı çıkan Arafat'ın etkisiyle paket tasarısı reddedilen Abbas, 6 Eylül'de istifa etmiştir. Abbas'ın istifasını kabul eden Arafat yeni kabineyi kurma görevini Meclis Başkanı Kurey'e verdi.³⁵² Bir süre sonra Ahmet Kurey başkanlığındaki yeni kabine Arafat'ın onayıyla görevine başlamıştır.

Dünya kamuoyunda Abbas'ın istifasının Ortadoğu barışına ağır bir darbe indirebileceği yorumları yapılmıştır.³⁵³ İsrail açıklamasında Arafat'ın denetiminde bir Filistin hükümeti'nin kabul edilmeyeceği duyurulmuş, daha sonra Şaron'un ofisinden yapılan açıklamada Abbas'ın istifasının Filistinlilerin iç işleriyle ilgili olduğu bildirilmiştir.³⁵⁴ AB'den Solana açıklamasında Kurey'i olumlu karşılarken, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Rice Arafat'ı Abbas'ın olumlu politikalarını engellemekle suçladı ve Kurey'in iyi bir aday olduğunu bundan daha önemlisi yeni Başbakanı'da Arafat'ın engelleyip engellemeyeceği olduğunu açıkladı.³⁵⁵ Açıklamadan anlaşılan ABD'nin "bekle gör" politikası izleyecekti. İsrail kamuoyunda ve hükümetinde Arafat'ın sürgüne gönderilmesi, hatta suikastla kaldırılması gibi Arafat'ın tasfiyesine dönük her türlü senaryo tartışılırken, Abbas'ın istifasından sonra İsrail kabinesi Arafat'ı sürgün etme kararı aldı. ABD karara sıcak bakmadığını açıklamış, Arap Ligi ülkeleri daimi temsilcileri kararı görüştikleri toplantılarından sonra İsrail'i sert ifadelerle kınamışlardır. Filistin'de sürgün kararı infiale sebep olmuş, halkın, tüm siyasi kesimlerin katıldığı protestolarla Arafat'ın sürgün edilmesine izin vermeyecekleri duyurulmuştur. Şiddetli tepkiler üzerine İsrail, kararın yakın bir gelecekte değil daha uzun sürede uygulanmasının söz konusu olacağını açıklamıştır.³⁵⁶

Arafat'ın ölümünden önceki son 2 yılı İsrail'in başlattığı tecrit politikasının baskısı altında geçmiş, sürgün kararından sonra daha da ağırlaşan tecrit politikasıyla Arafat Filistin dışına hatta Gazze'ye de gidemediğinden Batı Şeria dışına çıkamamıştır. Kasım 2004'deki ölümünden önceki son bir iki ayda hastalığının ağırlaştığında bile

---

³⁵² Soran Şükür, " İsrail – Filistin İlişkileri: Hedef Adam Arafat ", *Stratejik Analiz*, Ekim 2003, Cilt:4, sayı:42, s. 9

³⁵³ Ayşen Ant, Şahika Deniz Kırçalı, " Bölgeler ve Olaylar – Ortadoğu ", *Stratejik Analiz*, a.g.d., s. 97

³⁵⁴ Ant, Kırçalı, s.97

³⁵⁵ Şükür, "a.g.m.", s.9

³⁵⁶ Şükür, " a.g.m. ", s. 10

İsrail hükümeti Filistin'den ayrılabilceğini fakat geri dönüşüne izin vermeyi garanti edemeyeceğini açıklamıştır.³⁵⁷ Ölümünden iki hafta kadar önce Paris yakınlarındaki bir hastaneye taşınan Arafat, tedavi edilemeyerek 11 Aralık 2004'de bu hastanede düzensiz kan komplikasyonundan öldü.³⁵⁸ Arafat'ın ölümünün tıbbi zehirlenme yoluyla İsrail suikastıyla gerçekleştiği yönündeki şüpheler ve tartışmalar başlamış ve halende şüphe ve tartışmalar sürmektedir. Arafat'ın hayatını kapak konusu yapan ve ABD'de yayımlanan bir Filistinli dergi Arafat'ın ölümü vesilesiyle Filistin Sorunu'ndaki son durumu şöyle değerlendirmiştir:³⁵⁹

...Arafat öldüğünde İsrail – Filistin çatışmasında temelde hiçbir şey değişmedi. Halen 3.5 milyon Filistinli Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'de İsrail'in askeri diktatörlüğü altında yaşamaktadır. İsrail hala BM kararlarını ve Uluslar arası hukuku ihlal ederek ağır silahlı binlerce askeri gücünü yerleşimlerde konuşlandırmaktadır. Evrensel İnsan Hakları Deklarasyonu, BM 194 sayılı kararı onlara ülkelerine dönme hakkı vermesine rağmen temel insan haklarından mahrum olarak milyonlarca Filistinli hala sürgünde yaşamaktadır.

Filistinlilerin yaşayan efsanesi ve figürü konumuna ulaşan Arafat tüm eleştirilere rağmen bütün kesimleri bir arada tutan birleştirici bir liderdi. Arafat'ın ölümü sonrası yeni Başkan'ın Arafat'ın boşluğunu doldurmasının kolay olmayacağı ve Filistin iç dengelerinin gelecek dönemde yeniden oluşacağı tartışılmaktaydı.

Tezi sunmam gereken Ocak 2006 tarihiyle araştırabildiğim Arafat'ın ölüm tarihi olan Kasım 2004 arasındaki 1 yılı aşan sürede Filistin Sorunu'nda önemli gelişmeler hızlanmıştır. Ocak 2005'deki Filistin Başkanlık seçimlerini beklenildiği gibi Uluslar arası desteği arkasına alan Mahmut Abbas'ın Arafat sonrası ilk Filistin Devlet Başkanı seçilmesi Filistin halkının barışa bir şans tanınması olarak yorumlanmıştır. İsrail'in son yıllarda önemli oranda Filistin toprağını gasbeden, Filistin yerleşimlerini

³⁵⁷ "Yasser Arafat (1929 – 2004) – The Eternal Agitator", *Time*, November 22, 2004, Vol.164, No:20, s. 34

³⁵⁸ "The Electronic İntifada, İn Memoriam Yasser Arafat (1929 – 2004) the İcon of the Palestinian Cause", *Washington Report*, January / February 2005, Vol. XXIV, No:1, s. 38

³⁵⁹ "The Electronic İntifada...", *a.g.d.*, s. 39

gettolaştırılan İsrail'in " güvenlik duvarı " olarak tanımladığı fakat dünya kamuoyunun " ayrımcı ", " ırkçı " duvar gibi tanımlarla isimlendirdiği duvarın inşasını Uluslar arası Adalet Divanı'nın yıkımı kararına rağmen sürdürmesi gerilimi artırmaktadır. Şaron'un hava, kara ve denizden kontrolünü elinde tutarak Gazze'den şartlı da olsa tek taraflı geri çekilmesi, İsrail'de yerleşimcilerin şiddetli tepkisine rağmen kararlılıkla geri çekilmeyi gerçekleştirmesi önemli bir gelişme olmuştur. İsrail iç siyasetinde Şaron'un geri çekilmeden doğan krizin aşılamaıyla partisi Likud'dan ayrılarak Kadima ismiyle bir parti kurduğu günlerde, Batı Şeria'dan da yerleşimleri bir araya toplayarak geri çekilmeyi planladığı tartışılırken siyasetten çekilmesine neden olan hastalığı sonrası Mart 2006'da yapılacak İsrail seçimleri Batı Şeria'daki gelişmeleri belirlemesi açısından önem kazanmıştır. Filistin'de de Ocak 2006 itibariyle Hamas'ın önce Yerel seçimlerde çıkış yapmasından sonra Ocak'ta yapılan parlamento seçimlerini tek başına hükümet kurabileceği bir sonuçla kazanması sonrası Filistin Sorunu'nu daha da karmaşıklaştıracağı ve yeni boyutlar meydana getireceği tahmin edilmektedir.

4.6. OSLO VE II. İNTİFADA SÜRECİ'NDE TÜRKİYE

4.6.1. BARIŞ SÜRECİ ÖNCESİ FİLİSTİN SORUNU'NDA TÜRKİYE'NİN SİYASETİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan ilk İslam ülkesi olmuş, Tel Aviv'de elçilik, Kudüs'te Başkonsolosluk açmıştır.³⁶⁰ Türkiye'nin İsrail'i tanımasından Madrid Barış Konferansı'na kadar Filistin Sorunu'nda izlediği siyasetin genel çerçevesini, bir taraftan Filistin Sorunu'nda Araplara destek vermesi, diğer taraftan İsrail'le ilişkilerini sürdürmesi oluşturmuştur.³⁶¹

Türkiye 1960'ların ortalarına kadar dış politikasında batı ile ilişkilerine öncelik vermiş, Ortadoğu arka planda kalmıştır. 1960'ların ortalarına kadar dış politikada Ortadoğu ile ilişkiler batı yönelimli dış politikanın bir uzantısı şeklinde gelişmiştir.³⁶² 1955'de ABD'nin dıştan desteklediği İngiltere'nin içinde yer aldığı

---

³⁶⁰ Şule Kut, " Türkiye ve Filistin Sorunu ", *Ortadoğu Sorunları ve Türkiye*, Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) Yayınları, Editör Prof. Dr. Haluk Ülman, 1991, s. 6

³⁶¹ Kut, " a.g.m. ", s. 14

³⁶² Mesut Özcan, " Filistin – İsrail Barış Süreci ve Türkiye ", *Filistin Çıkılmazdan Çözüme?*, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, s.64

Bağdat Paktı'na Türkiye'nin katılmasına karşı çıkan Ortadoğu ülkeleri bölgeye ABD'nin girişine aracı olduğu gerekçesiyle Türkiye'ye karşı bir cephe oluşturmuşlardır.³⁶³

Türkiye 1957'de Suriye'nin Sovyetler Birliği ile askeri işbirliği antlaşması yapmasına şiddetli tepki göstermiş, 8 Ekim 1957'de Türkiye-Suriye sınır gerginliği bir savaş tehlikesi boyutuna ulaşmıştır.³⁶⁴

1963'deki Kıbrıs olaylarında, 1964'de Johnson Mektubu'nda ve Aralık 1965'de BM Genel Kurulu'ndaki Kıbrıs ile ilgili oylamalarda Türkiye uluslar arası alanda marjinal kalmış, Araplar da BM'de Türkiye aleyhine oy vermişlerdir. Türkiye'nin 1965'den itibaren uluslar arası yalnızlıktan kurtulma siyasetine ve dış politikada çok yönlülüğe yöneldiği bir dönemde 1967 Arap – İsrail savaşı Türkiye'ye Arap ülkelere yakınlaşma fırsatı sağlamış, bu savaşa Türkiye'nin tepkisi Arap yanlısı ve İsrail karşıtı olmuştur. Bu yıllardan itibaren Türkiye uluslararası alanda Filistin Sorunu'nda Arap tezlerine açık, dolaysız destek vermeye başlamıştır. Bu yıllarda Türkiye Arap ülkelerinin baskılarına rağmen İsrail'le ilişkilerini diplomatik seviyesi düşük olarak da olsa sürdürmüş, Mısır'ın Camp David Antlaşması'nı imzalamasıyla İsrail'le diplomatik ilişki kuran tek İslam ülkesi olmaktan kurtulmuştur.³⁶⁵ 5 Ekim 1979'da Başbakan Bülent Ecevit'in davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Yaser Arafat'ında katıldığı bir törenle Ankara'da FKÖ'nün yarı diplomatik bir temsilciliği açılmıştır.³⁶⁶ Türkiye, Temmuz 1980'de İsrail'in Kudüs'ü ilhakına ve Kudüs'ü İsrail'in “ birleşik ve ebedi başkent ” ilan etmesine tepki göstererek 28 Ağustos 1980'de Kudüs Başkonsolosluğu'nu kapatmış, 2 Aralık 1980'de 1956'dan itibaren maslahatgüzarlık düzeyinde temsil edildiği Tel Aviv'deki diplomatik temsilciliğini ikinci katiplik düzeyine indirmiştir.³⁶⁷

---

³⁶³ Prof. Dr. Mehmet Gönlübol, *Prof. Dr. Haluk Ülman, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995)*, Bölüm : III – VI ; Bağdat Paktı ve Ortadoğu Devletleriyle İlişkilerimiz, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 269- 271

³⁶⁴ Gönlübol, Ülman, *a.g.e.*, *Bölüm : III – IX ; 1957 – 1958 Ortadoğu Bunalımları ve Türkiye*, s. 293

³⁶⁵ Kut, “ a.g.m.”, s. 17 – 18

³⁶⁶ Kut, “ a.g.m.”, s. 23

³⁶⁷ Kut, “ a.g.m.”, s.23

1980’li yılların ortalarından itibaren Türk dış politikası’nda İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesi eğilimi görülmeye başlanmış, Ocak 1986’da Başbakan Turgut Özal Türkiye’nin Ortadoğu’da aktif olabilmesi için İsrail’le iletişime açık olması gerektiği görüşünü seslendirmiş, Filistin İntifadası nedeniyle kamuoyunda İsrail’e tepkiler İsrail ile ilişkilerin gelişmesini önlemiştir.³⁶⁸ 1989’da Filistin Ulusal Konseyi’nin Filistin’de çift devletli çözümü kabul ettiği ve dolaylı olarak İsrail’i tanıdığı bağımsız Filistin Devleti’ni ilan etmesinden hemen sonra Türkiye bağımsız Filistin Devleti’ni tanıyan ilk ülkelerden birisi olmuş, böylece İsrail’le ilişkilerinde Filistin sorunu rezervi kalkmıştır.³⁶⁹

4.6.2. ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİNDEN TÜRKİYE’NİN DIŞLANMASI

1990’daki Körfez Savaşı’nda Türkiye Irak’a karşı ABD ile birlikte hareket eden en aktif birkaç ülkeden birisi gibi görülmüş, Irak’ın yanında yer alan FKÖ ile ters düşerken savaşa katılmamasına rağmen savaşın odağında yer alan İsrail’le aynı aktiviteyi paylaşmıştır. Körfez Savaşı devam ederken gelişmelerin Ortadoğu’da genel bir düzenlemeye doğru gittiğini erken fark eden Cumhurbaşkanı Özal, “ Müzakere masası kurulacak ve Türkiye’ye de bir sandalye düşecek “ sözleriyle yeni Ortadoğu düzenlemelerinde Türkiye’nin aktif siyasetine karşılık aktif rol alması beklentisini ifade etmiştir.³⁷⁰ Körfez Savaşı sonrası Özal’ın tahmin ettiği gibi Ortadoğu Barış Konferansı toplanması ABD tarafından ileri sürülmüştür. ABD Dışişleri Bakanı James Baker Ortadoğu barış konferansıyla ilgili Ortadoğu turunda Filistin temsilcisiyle görüşmüş, Suudi Arabistan, Kuveyt, Suriye, Mısır, Sovyetler Birliği yanında Türkiye’yi de ziyaret etmiştir.³⁷¹ Konferans öncesi ABD Dışişleri Bakanı’nın Türkiye’yi ziyaretine, Körfez Savaşı’nda Türkiye’nin ABD yanında aktif siyasetine rağmen, Cumhurbaşkanı Özal’ın Ortadoğu barış konferansı’nın Türkiye’de yapılmasına yönelik girişimleri desteksiz kaldığı gibi, 30 Ekim – 2 Kasım 1991’de Madrid’de yapılan Ortadoğu Barış Konferansı’na Türkiye dahil edilmemiş, kendisini doğrudan ilgilendiren çevre, su, güvenlik gibi çok taraflı görüşmelere bile davet

³⁶⁸ Özcan, “a.g.m.”s.76

³⁶⁹ Lütfü Daloğlu, <http://www.geocities.com/begunay/Z30.Htm>. Cbfff.mals

³⁷⁰ Fehmi Kuru, *24 Kısım, Tekmili Birden, “ Yeni Dünya Düzeni”*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 224

³⁷¹ Kuru, “ Yeni Dünya Düzeni ”,a.g.e., s. 219

edilmemiştir. Bu durumdan Ortadoğu barış sürecinin Türkiye dışında geliştiği veya Türkiye'nin Ortadoğu barış sürecinden dışlandığı sonucu çıkartılmıştır.³⁷²

Madrid Barış Konferansı Türkiye – İsrail ilişkilerinin gelişmesine elverişli bir zemin hazırlayarak yeni açılımlar sağlarken, Filistin tarafı Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirmesini Filistin Sorunu'na Filistinliler lehine katkısını artıracığı beklentisiyle olumsuz karşılamamıştır.³⁷³ Türkiye İsrail ve Filistin'le diplomatik ilişkilerini eş zamanlı olarak 31 Aralık 1991'de büyükelçilik seviyesine çıkarmış, Kudüs Başkonsolosluğu'nun görev alanını Doğu ve Batı Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak genişleterek Kudüs Başkonsolosluğu'nun Filistinliler ile de bağlantılı olmasını amaçlamıştır.³⁷⁴

4.6.3. OSLO SÜRECİYLE BİRLİKTE TÜRKİYE – İSRAİL İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİ

Barış sürecini Türkiye Ortadoğu'ya açılımında altın bir fırsat gibi değerlendirmek istedi ve İsrail ile ilişkilerini gizlemekten, gizli antlaşmalar yapmaktan kurtuldu.³⁷⁵ Türkiye – İsrail ilişkileri karşılıklı ziyaretlerle gelişmiştir. İlk önemli ziyaret Haziran 1992'de İsrail Cumhurbaşkanı Chaim Herzog'un “ İspanya'dan Yahudilerin Göçünün 500. Yıl Dönümü “ kutlamalarına katılmak için Türkiye'ye gelmesiydi.³⁷⁶

Haziran 1992'de 300 bin Turistin Türkiye'ye gelmesini öngören “ Turizm İşbirliği Antlaşması ” imzalanmıştır. Türkiye'den ilk üst düzey ziyareti Temmuz 1994'de Dışişleri bakanı Hikmet Çetin gerçekleştirmiştir. Çetin, ziyaretinde İsrail ve Türkiye'nin terörist hareketlere müsamaha göstermeyecekleri, hiçbir ülkenin topraklarını teröristlere kullandırmaması gerektiği açıklamasıyla PKK'ya topraklarını kullandırmakla Türkiye'nin sık sık eleştirdiği Suriye'yi ima etmiş, Türkiye – İsrail

---

³⁷² Aras, *a.g.e.*, s. 128

³⁷³ Kut, “ a.g.m. ”, s. 30

³⁷⁴ Özcan, “ a.g.m. ”, s. 79

³⁷⁵ Ayşe K. Ellegard / Kahire, “ Portre: Türkiye'nin Arap ve İslam Alemiyle İlişkileri ”, 23 Ekim 2000, [http:// www. radikal. Com. tr. / 2000 / 10/ 23 / dis /por / shtml](http://www.radikal.com.tr/2000/10/23/dis/por/shtml)

³⁷⁶ Özcan, “ a.g.m. ”, s. 80

yakınlaşmasında Suriye faktörüne ilk kez dolaylı olarak işaret edilmiştir.³⁷⁷ Başbakan Tansu Çiller'in Kasım 1994'de İsrail ziyareti ilişkilere yeni bir boyut getirmiştir. Çiller, İsrail'den vaad edilmiş topraklar olarak bahsetmiş, Türkiye – İsrail işbirliği için “ stratejik ilişki ” tanımını kullanmıştır. Türkiye – İsrail arasında “ İslamcı kökten dinciler ve Kürt ayrılıkçıların ” faaliyetlerinde bilgi alışverişini öngören “Anti – Terör Antlaşması ” imzalanmıştır. Ayrıca Çiller ziyaretinde Manavgat suyunun İsrail'e taşınmasını teklif etmiştir. 11 – 14 Mart 1996'daki Cumhurbaşkanı Demirel'in İsrail ziyaretinde imzalanan antlaşmalar ilişkilerin kapsamını genişletmiştir. Demirel'in ziyaretinde “ Ekonomik İşbirliği Antlaşması ”, “ Karşılıklı Yatırımların Korunması ve Artırılması Antlaşması ” ve “ Çifte Vergilendirmeyi Önleme Antlaşması ” imzalanmıştır.³⁷⁸

Türkiye – İsrail ilişkilerinde Genelkurmay Başkanlığı ile İsrail Savunma Bakanlığı'nın imzaladığı 23 Şubat 1996 tarihli “ Askeri Eğitim ve İşbirliği Antlaşması ” bir dönüm noktası olmuştur.³⁷⁹ İsraili pilotların Türk hava sahasında eğitim uçuşu yapmasına ve Türkiye'nin sağladığı geniş manevra sahasından yararlanabilmesine imkan sağlayan antlaşma Ortadoğu'da yankı uyandırdı. İran, Irak ve Lübnan Dışişleri Bakanlıkları yayınladıkları açıklamalarla antlaşmayı eleştirdiler. Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa'nın antlaşma hakkında bilgi almak üzere Türkiye ziyaretinin dönüşünde Mısır Devlet Başkanı Mübarek, “ Türk – İsrail Askeri Antlaşması'nın sadece bir eğitim antlaşması olduğu ve saldırgan bir amaç taşımadığı “ konusunda tatmin olmadığını açıkladı. Bu arada Ağustos 1996'da diğer ikili askeri işbirliği antlaşması imzalandı. Tank ve savaş uçağı modernizasyonu, Türkiye'nin İsrail'den havadan karaya füze almasını v.b. askeri işbirliğini içeriyordu. Türk – İsrail işbirliğinin bir üst safhasına, Ocak 1998'in ilk haftasında İsrail'in Akdeniz kıyısında Türkiye – İsrail ve ABD deniz kuvvetlerinin katılımıyla yapılan “ güvenli deniz kızı ” adı verilen tatbikatla ulaşıldı. Arap ülkeleri Türkiye'nin geleneksel temkinli politikasını terk etmesini eleştirdiler ve tatbikatı “ Arap ulusuna karşı kışkırtıcı bir eylem “ olarak

---

³⁷⁷ Süha Bölükbaşı, “ Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa ”, <http://www.liberal-dt.Org.Tr./dergiler/id.Sayı13,1311.Htm>.

³⁷⁸ Bölükbaşı, “ a.g.m. ”

³⁷⁹ Alptekin Dursunoğlu, “ Küresel Dizaynın Bölgesel Oyunu Olarak Türk – İsrail İlişkileri ”, *Kudüs*, Bahar, 2003, Sayı:1, s.99

tanımladılar.³⁸⁰ Genel olarak Arap ülkeleri ve İran, Türkiye – İsrail yakınlaşması ve Askeri Antlaşması'nı güvenliklerini tehdit ettiği ve Ortadoğu barış sürecine zarar verdiği yönünde eleştirmişlerdir.³⁸¹ İsrail'e sert eleştirileriyle bilinen Necmettin Erbakan'ın başbakanlığında kurulan Refah – Doğruyol koalisyon Hükümeti'nin iktidarda kaldığı 1996 ortalarından 1997 ortalarına kadar ki dönemde de ilişkilerin hızının kesilmemesi, Erbakan'a rağmen Dışişleri'nin ve Genelkurmay'ın hükümetin kontrolü dışında ilişkileri sürdürdüğü şeklinde değerlendirilmiş, “ Türkiye – İsrail ilişkileri hükümetlere göre değiştirilemeyecek bir kararlılık ve perspektifle ele alınmaktadır ” tespitinde bulunulmuştur.³⁸² 1996 – 1997'de Türkiye iç siyasetindeki irtica tartışmalarında İsrail Cumhurbaşkanı dahil İsrailli yetkililer Türkiye'nin içişlerine açık müdahalelerde bulunmuşlar, Türkiye – İsrail ilişkileri iç politika tartışmalarının bir parçası haline gelmiş, ilişkiler hükümete bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır.³⁸³ İsrail'in Türkiye ile ilişkilerini geliştirirken eş zamanlı olarak Hindistan ile de askeri ve savunma işbirliğini geliştirecek girişimlerde bulunması, İsrail – Hindistan arasındaki karşılıklı ziyaretlere daha sonra Türkiye – Hindistan arasındaki karşılıklı ziyaretlerin eklenmesi, İslam ülkelerinde ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik stratejik ittifak ilişkisi kurdurduğu Türkiye – İsrail – Ürdün ortaklığına, İslam dünyası'nın tamamına yönelik bir stratejinin sonucu Hindistan'ı da içine alarak genişletildiği yorumları yapılmıştır.³⁸⁴

1996'dan itibaren stratejik işbirliği ekseninde yürütülen ilişkiler Türkiye ve İsrail tarafından farklı algılanmıştır. Türkiye, İsrail ile işbirliğini geliştirerek PKK'ya karşı istihbarat desteği almaya çalışmış, ABD'den ön şartlar nedeniyle doğrudan alamadığı bazı askeri araçları İsrail kanalından elde etmek istemiş, bu çerçevede İsrail'den askeri teknoloji ithalatını amaçlamıştır. İsrail ise ABD'nin desteğiyle ve Türkiye ile geliştirdiği stratejik ilişkiyle tehdit olarak gördüğü radikal ülkelere karşı özellikle İran ve Suriye'ye karşı güç kazanmayı hedeflemiştir. Zamanla İsrail –Türkiye

---

³⁸⁰ Bölükbaşı, “ a.g.m.”

³⁸¹ Aras, *a.g.e.*, s. 150

³⁸² Dursunoğlu, “ a.g.m. ”, s. 99

³⁸³ Dursunoğlu, “ a.g.m. ”, s. 100

³⁸⁴ Hüseyin Malum, “ İsrail – Hindistan – Türkiye ...”, Birleşik Arap Emirliklerinde yayınlanan El – Haliç gazetesinde 18 Eylül 2003'de yayınlanan makaleyi Arapçadan çev. Halil Çelik, [http : // www. ntvmsnbc. Com. / news / 235764. Asp? Cp1 = 1](http://www.ntvmsnbc.Com./news/235764.Asp?Cp1=1)

ve ABD arasındaki işbirliğinin bölgedeki radikal ülkelere karşı yapıldığı daha açık hale gelmiştir. 1990'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye – İran ve Suriye arasında savaşa yönlendirici propagandalar dikkat çekmiş, ülkeler karşılıklı havayı yumuşatıcı yaklaşımlarla ilişkilerin bozulmasını önlemişlerdir. Diğer taraftan Türkiye - İsrail arasındaki teknolojik işbirliği projesi dahilinde toplam 19.5 milyar dolarlık 32 proje Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz nedeniyle iptal edilmesi ilişkilerin hızını kesici bir etken olmuştur.³⁸⁵

Türkiye Adullah Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasından sonra, İsrail'le ilişkilerinden beklediği sonuçların başında gelen Suriye'ye baskı stratejisinden istediği sonucu almasından sonra ilişkilerde askeri stratejik işbirliği konseptinden uzaklaşmaya başlamıştır.³⁸⁶ Türkiye 1990'ların sonlarında İsrail'le ilişkilerini ticari ve ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasına kaydırmaya öncelik vermiştir. 200 Ağustosunda Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi Ahmet Üzümcü'nün Türkiye – İsrail ilişkilerine yüklediği anlam Türkiye'nin ilişkilerdeki değişen yönelimini göstermekteydi. Üzümcü, şeffaf bir şekilde gelişen, herhangi bir üçüncü ülkeye karşı olmayan, çok boyutlu Türkiye – İsrail ilişkilerinin her iki ülkenin çıkarına hizmet edeceğini ve bölge istikrarına katkıda bulunacak şekilde ilerlemeye devam edeceğini belirterek, ekonomik ilişkilerdeki olumlu göstergelerden bahsetmiştir.³⁸⁷

2000 yılında İsrail Milli Eğitim Bakanı'nın Ermeni soykırımına ders müfredatlarında yer verilebileceği açıklaması ilişkilerde krize neden olmuş, İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın 28 Ağustos 2000'deki Türkiye ziyareti ilişkilerin olumsuz etkilenmesini önleyici olmuştur.³⁸⁸ Daha önceki yılda, Cumhurbaşkanı Demirel'in Temmuz 1999'da İsrail ziyaretinde Suriye – İsrail barış görüşmelerinin Türkiye –İsrail ilişkilerinde kopmaya, en azından gerilemeye neden olacağı görüşlerini Başbakan Barak'ın ciddiye almadığını, iyi ilişkilere bölgedeki tüm ülkelerin ihtiyacı olduğunu söylediği basında yer almıştır. Demirel'in ziyareti nedeniyle İsrail – Türkiye ilişkilerini

---

³⁸⁵ Doç.Dr. Ramazan Gözen, “ Atılım Üniversitesi, Türkiye – İsrail – ABD Askeri – Strateji İşbirliği Üzerine ”, <http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Gozen/rg.turkiye.htm>.

³⁸⁶ Özcan, “ a.g.m. ”, s. 85

³⁸⁷ “ 2000 Yılında İsrail ile ilişkiler ”, <http://www.nethaber.com/haber/dosyalar>, son güncelleme: 30. 12. 2000

³⁸⁸ “ 2000 Yılında israil ile ilişkiler ”, Aynı yer

değerlendiren Şakir Süter, Türk – İsrail ilişkileri sayesinde Türkiye'nin bölgedeki “ kapsamlı ve kalıcı barış ” için ağırlığını koyduğunu savunmuştur.³⁸⁹

Şaron'un İsrail'de Başbakan olmasına kadar barış sürecini paranteze alarak İsrail'le ilişkilerini geliştiren Türkiye, Şaron'un Şubat 2001'de Başbakan olmasından sonra İsrail'le ilişkilerini II. İntifada ve barış sürecinden bağımsız yürütme siyasetine yönelmiştir.³⁹⁰

4.6.4. OSLO VE II. İNTİFADA SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN FİLİSTİN SİYASETİ

Madrid ve Oslo süreçlerinde Türkiye, Arap – İsrail barışının savunucusu olmuştur.³⁹¹ Arafat 13 Eylül 1993'de Oslo Antlaşması'nın imzalanmasından iki hafta sonra 26 Eylül 1993'de Devlet Başkanı sıfatıyla ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirerek Türkiye'ye verdiği önemi göstermiştir. Arafat, Cumhurbaşkanı Demirel'le görüşmesinde destek istemiş, Demirel “ Şimdi siz bizim ulu önder Atatürk'ün yaptığının aynısını yapıyorsunuz, devlet kuruyorsunuz” sözleriyle desteğini açıklamıştır. Arafat'ın ziyaretinde iki taraf arasında imzalanan ilk resmi belge olan “Eğitim ve Kültür İşbirliği Antlaşması “ imzalanmıştır.³⁹² Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller ve T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kalemli İsrail ziyaretlerinde Filistin'i de ziyaret etmişler, Doğu Kudüs'teki Orient Haus'da (Şark Evi) Arafat'la görüşmeye dikkat etmişlerdir.³⁹³

Barış süreci'nde 1996 – 1997'de Netanyahu ile birlikte sorunlar yaşanırken Türkiye – İsrail ilişkileri gelişmesini sürdürmüş, diğer taraftan Türkiye dengeli bir siyaset izleyerek Kudüs meselesi, Yahudi yerleşimcileri sorunu, El – Aksa Mescidi ve kutsal mekanların korunması gibi konularda Filistin'e sözlü desteğini devam ettirmiş, İsrail'in Kudüs'teki yerleşim merkezlerini derhal durdurmasını isteyen karar tasarısına BM Genel Kurulu'nda Filistin lehine oy kullanmıştır.³⁹⁴ 1995'de Arafat'ın Türkiye

---

³⁸⁹ Şakir Süter, “ Türkiye – İsrail – Suriye ”, <http://www.aksam.com.tr/aksam/1999.07.16/yazarlar.Suter.htm>

³⁹⁰ Özcan, “ a.g.m. ”, s. 91

³⁹¹ Aras, a.g.e., s. 149

³⁹² “ Filistin Ankara büyükelçisi Fouad Yasen ile Ali Özsoy'un röportajı ”, <http://www.ileri2000.org/yasin5.htm>

³⁹³ Özcan, “ a.g.m. ”, s. 81

³⁹⁴ Özcan, “ a.g.m. ”, s. 84

ziyaretinde Arafat'a Devlet Başkanı protokolünün tamamının eksiksiz uygulanmasına dikkat edilmiştir.³⁹⁵ Türkiye'nin II. İntifada sürecinde izlediği İsrail ve Filistin siyaseti dengeleyici hatta arabulucu rol üstlenen bir siyaset olarak tanımlanabilir. II. İntifada sürecinde Türkiye'nin izlediği siyasetle ilgili bir değerlendirme şöyledir.³⁹⁶

... Suları yeniden bulanan bölgede Türkiye'nin izlediği politikalar da bazı ilgi çekici açılımlar sergilendi. Doksanlı yılların ortalarından başlayarak öne çıkan bölgede aktif politika izleme eğilimi belirginlik kazandı. Özellikle II. İntifada ve Irak'a uygulanan ambargonun yumuşatılması sırasında sergilenen diplomatik girişim ve temaslarda Türkiye'nin bölge sorunları karşısında aktif politikaya yöneldiği, insiyatif aldığı gözlemlendi. Diplomatik açıdan bakıldığında, II. İntifada sırasında başlayan görüşmeler trafiği bir yandan Türkiye'nin bölge sorunları karşısında sergilediği ilgiyi, öte yandan Türkiye'nin bölgede artan ağırlığını hissettirdi. Sürmekte olan bunalımın beşinci yılında Türkiye-İsrail antlaşmalarının Türkiye'yi Ortadoğu'dan soyutlayacağı yolundaki kehanetlerin boşa çıktığını gösteren görüntülerin oluşmasına da neden oldu. Gelişmeler, Türkiye'nin İsrail ve Filistin ile kurduğu yakınlığın bölgede Ankara'nın diplomatik ağırlığını artıran sinerjik bir etki yarattığını açıkça sergiledi. Gerek Filistin gerekse İsrailli yetkililerin görüşme ve danışmalarda bulunmak üzere Ankara'ya gelmeleri, çatışmalara neden olan olayları incelemek üzere oluşturulan uluslar arası komisyonda Süleyman Demirel'in üyeliğinin gerek Filistin gerekse İsrail tarafından desteklenmesi Türkiye'nin dengeli ve haktanır politikalar izlemesi bakımından sergilediği başarıyı gösteren somut kanıtlar oldu.

---

³⁹⁵Ellegaard, " a.g.m."

³⁹⁶Bölükbaşı, " a.g.m. "

Şaron'un seçimleri kazanarak Şubat 2001'de Başbakan olmasıyla Filistin Sorunu'nda artan gerilim karşısında her iki taraf Türkiye'yi aracı rolde görmek istemişlerdir. II. İntifada'ya rağmen Türkiye'nin İsrail ve Filistinlilerle ilişkilerinde kayda değer bir gerileme olmamıştır. Filistinliler Şaron'un Filistin halkına karşı giriştiği savaş suçlarına son vermesi, siyasi müzakerelere başlaması ve uluslar arası gözlemcilerle izin vermesi olarak sıraladığı isteklerinde Türkiye'nin İsrail üzerindeki nüfuzunu kullanarak İsrail'e siyasi baskı yapması beklentisini iletmiştir.³⁹⁷

Şaron'un 8 Ağustos 2001'de Türkiye'ye gerçekleştirdiği 8 saatlik ziyaretinde resmi düzeyde soğuk karşılanmış, İstanbul ve Ankara'da Şaron'un ziyaretini protestolar yapılmıştır. Şaron Başbakan Ecevit'le birlikte basın toplantısında siyasi müzakerelerin başlamasının ön şartı olarak şiddetin tamamen durması, barış ve huzurun sağlanması gerektiğini ileri sürmüştü, Ecevit ise şiddet durmadan görüşme siyasetinin yanlış olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Şaron Arafat'ın görüşmeler için Türkiye'nin ev sahipliğini reddetmiştir.³⁹⁸

Filistin'de gerginliğin had safhaya ulaştığı bir dönemde, 2002'nin başlarında İsrail'e 600 milyon dolarlık tank modernizasyonu ihalesinin verilmesi ilişkilerin barış sürecinden bağımsız ilerlediğini göstermiş, Türkiye kamuoyunda ve Arap kamuoyunda tepkilere neden olmuştur.³⁹⁹ Cenin katliamı günlerinde Türkiye'den gelen en şiddetli tepki Başbakan Ecevit'in İsrail'in soykırım yaptığı açıklamasıydı. Ecevit İsrail ve Yahudi lobisinin yoğun baskısıyla soykırım ifadesini düzelttiği daha doğrusu geri çektiği tepkisine rağmen ihaleye onay vermiştir.

Kasım 2002 seçimlerinde tek parti iktidarı çoğunluğunu elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarında, AKP'nin önündeki sınavlardan birisinin İsrail'le ilişkilerin olacağı ileri sürülmüş, AKP yetkilileri dış politikanın “ ideolojik değerlendirmelerden çok pratiğe dönük politikalara dayanacağını “ belirtmişlerdir.⁴⁰⁰ AKP'nin iktidara gelmesinden bugüne İsrail'le ilişkilerin sürmesi eğilimi göstermesine rağmen, rutin devam eden ilişkilerin gelişme hızını kestiği gözlenmektedir. 2003

---

³⁹⁷ Özcan, “ a.g.m.” , s. 93

³⁹⁸ [http:// www. ntv. Com. tr. / news](http://www.ntv.com.tr/news)

³⁹⁹ Özcan, “ a.g.m.” , s.95

⁴⁰⁰ Subhi Hadidi (El Quds gazetesinden Suriyeli araştırmacı) 15 Kasım 2002 , [http:// kehabergazete. Blogspot. Com. / 2002. 12. 08](http://kehabergazete.blogspot.com/2002.12.08)

sonlarında Filistin’de olayların tırmandığı bir dönemde Şaron’un Rusya’dan dönüşünde Ankara’ya uğrama isteğini Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın geri çevirmesi AKP’nin İsrail’le ilişkilerini Filistin Sorunu’ndan bağımsız düşünmediğini gösteren bir tavır olarak yorumlanmıştır. ABD’nin Irak’ı işgali öncesinde AKP’nin İran ve Suriye ile yakınlaşması İsrail’de ve ABD’deki Yahudi lobisi tarafından dikkatle ve endişeyle takip edilmiş, iç basında Türkiye’nin Ortadoğu’da ABD ve İsrail karşıtı devletlerle ilişkilerinde dikkatli olması gerektiği savunulmuştur.⁴⁰¹ Bu gelişme İsrail’in Türkiye’nin dış politikasını kontrol etme siyasetiyle ilgisini göstermiştir.

AKP iktidarı Filistin Sorunu’nda İsrail’in şiddet politikasına sert tepki göstermiştir. Başbakan Erdoğan Hamas’ın yaşlı ve bedeninin büyük kısmı felçli manevi lideri Şeyh Ahmet Yasin’i 22 Mart 2004 ve onun yerine seçilen Hamas’ın yeni lideri Abdülaziz Rantisi’yi suikastla öldüren İsrail’i ‘devlet terörü’ uygulamakla eleştirmiş, 14-15 Temmuz 2004 tarihlerinde Suriye Başbakanı Muhammed Naci’ye ev sahipliği yaparken, aynı tarihlerde Ankara’da bulunan İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert’e randevu vermemiştir. İsrail’in kuruluş yıl dönümü resepsiyonu’na her yıl olduğu gibi Genel Kurmay Başkanı katılmamış, bir askeri görevli resepsiyon’da Genel Kurmayı temsil etmiştir. 2003 – 2004’de İsrail ilişkilerinde soğumayı artıran başka gelişmeler de olmuş, bu soğumada İsrail’in Filistin politikası kadar İsrail’in Kuzey Irak’ta toprak satın aldığı, Kürt komandoları İsraili subayların eğittiği istihbarat bilgilerinin İsrail yalanlamalarına rağmen doğruluğunun anlaşılması daha önemli bir faktör olmuştur.⁴⁰² İsrail’le soğuyan ilişkiler Başbakan Erdoğan’ın 1 Mayıs 2005’deki ziyaretiyle tekrar 2003 öncesi rutin seyrine dönmeye başlamıştır.⁴⁰³ Erdoğan’dan önce Dışişleri Bakanı Gül’ün ziyaretinde gündeme gelen Türkiye’nin arabuluculuğunu İsrail nazikçe geri çevirdiği gibi, Erdoğan’ın ziyaretinde de arabuluculuk konusunda İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom ” yarım saat mesafedeki Filistin’le arabuluculuğa ihtiyaç olmadığı ” karşılığı ile Türkiye’nin arabulucu rolü kabul edilmemiş, Şalom Türkiye’nin sürece katkıda bulunabileceğini, İsrail Gazze’den çekilince Gazze’nin

---

⁴⁰¹Tuncay Özkan, “ Irak’ta İşler Karışık ”, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/05/13>

⁴⁰² Dursunoğlu, *a.g.e.*, s. 210

⁴⁰³ Serhat Erkmen, “ Türk – İsrail İlişkilerinde Yeni Bir Dönem mi? ”, Stratejik Analiz, Haziran 2005, Cilt:6, Sayı:62, s. 34

ekonomik altyapı çalışmalarını Türkiye'nin üstlenmesini istemiştir. İsrail'in bu teklifi Gazze'de İsrail'in güvenlik sorunu nedeniyle Gazze'ye yatırımlarında Türkiye'yi yanına almak istemesine bağlanmıştır.⁴⁰⁴ 2005'in sonlarında Filistin'de Türkiye – Filistin – İsrail sanayi bölgesi açılmıştır.

Gelecek yıllarda da Türkiye'nin Filistin Sorunu'nda arabuluculuğa varmayan taraflar arasında uzlaştırıcı bir rol alması beklenebilir. İsrail ABD'den başka bir devletin arabuluculuğunu kabul etmemesi Türkiye'nin arabulucu siyasetini sonuçsuz bırakacaktır. İsrail'le Türkiye'nin ilişkilerini sürdürmesine Ortadoğu ülkeleri karşı çıkmamakta, ilişkilerin 1996'da olduğu gibi stratejik veya savunma işbirliğine yönelik üçüncü devletlere tehdit potansiyeli taşımasına karşı çıkmaktadırlar. Filistinliler de dahil genel beklenti Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini Filistin Sorunu'nun çözümünde siyasi bir katkıya tahvil edebilmesidir.

---

⁴⁰⁴ Erkmen, “ a.g.m.” s. 34

5. SONUÇ

Filistin Sorunu ortaya çıktığı 19.yüzyıl sonlarından bugüne uluslar arası platformların başlıca gündemini oluşturmuş, bir yüzyılı aşkın bir süredir uluslar arası gündeme damgasını vurmuştur.

Filistin Sorunuyla ilgili çıkartılabilecek ilk sonuç sorunun modern dönemlerin ortaya çıkardığı bir sorun olduğudur. Bütün Dünya’da köklü etkilere neden olan Fransız İhtilali Filistin Sorunu’nun da çıkış temelidir. Fransız İhtilaliyle Dünya’ya yayılan milliyetçilik kavramı dünya toplumlarında ulus devlet modeli çerçevesinde yapılanma yönelimleri Dünya Yahudilerini de etkilemiş, Dünya’nın her tarafına dağılan Yahudi toplumunun tam anlamıyla kendine özgü özellikleri bağlamında din temelli bir kültür milliyetçiliğini doğurmuş, Yahudi kültürünü canlandırma şeklinde gelişen Yahudi milliyetçiliği siyasi bir amaca yönelmesiyle Siyonizm akımını ortaya çıkarmış, Yahudi ulusallığı, Yahudi devleti, Yahudi toplum projesi kavramlarını Siyonizm dönemin etkin ideolojisi sosyalizmin etkisi altında tanımlamıştır.

Yahudileri teşkilatlandıran ve Filistin’e Yahudilerin yerleşmesini organizeli bir faaliyetle yürüten Dünya Siyonist Örgütü Filistin’de kurduğu kolu aracılığıyla 19.Yüzyılın sonlarından itibaren Filistin’de Yahudi nüfusu hızla artırmayı hedeflemiştir. 20 Yüzyılın egemen gücü İngiltere’nin desteğini kazanmayı temel strateji olarak benimseyen Siyonistlerin diplomasi faaliyetlerine İngiltere birkaç nedenle sıcak yaklaşmıştır. Yahudi sorununun Avrupa’dan Orta Doğu’ya ihracının sağlanacak olması İngiltere’yi Siyonist taleplere eğilimini artırmıştır. İngiltere nezdinde girişimlerde bulunan Siyonist yetkililerin Orta Doğu’da Yahudilerin İngiltere’nin çıkarlarını koruyacağı ve o tarihlerde İngiltere için hayati öneme sahip Süveyş Kanalı’nın güvenliğini temin edecekleri söylemleri İngiltere’yi ikna edici gelmiştir.

İngiltere I.Dünya Savaşı sonlarında Yahudi taleplerini yeni oluşan dengeler ve Orta Doğu siyaseti çerçevesinde yorumlayarak Ortadoğu’da İngiltere’nin çıkarlarını koruyacak, Orta Doğu’yu kontrol etmede bir İngiliz üssü rolünü üstlenebilecek bir Yahudi Devleti kurulmasının yolunu açacak olan Balfour Deklarasyonu’nu yayınlamıştır. I. Dünya Savaşı’nın hemen arkasından başlayacak olan Filistin’de

İngiliz manda dönemini Balfour Deklarasyonu'nun kavramlaştırdığı Yahudi yurdu kavramından Siyonistlerin anladıkları Yahudi devleti'nin kurulmasının zeminini oluşturduğu ve olgunlaştığı bir dönem olarak tanımlaya biliriz.

II. Dünya Savaşı öncesi Siyonistlerin İngiltere'nin Yahudi devleti'nin kurulması konusunda isteksizlik göstermeye başlamasıyla İngiltere'ye cephe almışlar ve İngiltere'nin yerine erken farkına vardıkları yükselen güç ABD'nin desteğini kazanmalarıyla II. Dünya Savaşı sonrası İsrail Devleti'nin kurulmasının siyasi zemini oluşturmuşlardır. Sadece ABD'nin değil aynı zamanda II. Dünya Savaşı'ndan süper güç olarak çıkan Sovyetlerin de kurulacak devletin sosyalist bir sistem benimseyeceği yanılığısıyla desteklemesiyle İsrail Devleti'nin kurulması yeni dengelerle örtüşürken, Araplar açısından tam tersi olmuş, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan çift kutuplu dünya dengesinde her iki süper gücünde karşısında yer alması Arapların İsrail'in kurulmasını önleyememe başarısızlığında iç zaafı yanında temel etken olmuştur.

İsrail'in kurulmasıyla Filistinliler Dünya tarihinde Yahudilerin Romalılarca dağıtılmalarıyla karşılaştırıla bilinecek ancak çapı onu da aşan topluca yurtlarından sürüldükleri bir insanlık trajedisiyle karşılaşmışlardır. Dünya'nın uzun yıllar Filistinlilere ilgisi mülteci sorunu çerçevesinde kalmış, Filistinlilerin siyasi hakları ancak 1970'lerin ortalarında telaffuz edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan Filistin Sorunu'nu soğuk savaş döneminin ideolojik kampaşmasında her bir Arap devleti ideolojik bir iç siyasi argüman olarak kullanmışlar, Arap Birliği idealinin ve Arap dünyası liderliğinin Filistinliler en etkili siyasi enstrümanını oluşturmuşlardır. Filistinlilerin haklarını dünya'ya kabul ettirme süreçleri Filistinlilerin mücadelelerini kendilerinin üstlenmeleriyle başlamıştır. Çift kutuplu sistemde kayıtsız şartsız İsrail'i destekleyen hatta korumasına alan ABD karşısında Filistinliler için Ortadoğu'ya girişin anahtarı gibi gördükleri Filistin Sorunu'nu devamını çıkarına olduğunu düşünen dolayısıyla çözüm istemeyen Sovyetlere yakınlaşmaktan başka alternatifi kalmamıştır.

Filistin Sorunu'ndan çıkartacağımız bir sonuçta Filistin bağımsızlık mücadelesinin belli aşamalardan geçerek bir gelişim seyri izlediğidir. Bu gelişim seyrini şu şekilde aşamalandıra biliriz:

1. Filistin Sorunu'nu Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak gibi Arap Devletleri'nin sahiplendiği ve Filistin Sorunu'nu bu devletlerin temsil ettikleri 1948-1964 dönemi

2. 1964'de Arap ülkelerinin kurduğu Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Arap ülkeleri arasındaki çekişmenin bir aracı haline gelmesiyle işlevsizleşmesi ve 1967 yenilgisiyle yeni bir yapının ortaya çıkışı. 1967 Savaşı'nda Arap ülkelerinin İsrail karşısında bozguna uğramaları sonrasında Filistinlilerin Arap ülkelerinden ümitlerini keserek kendi mücadelelerini kendilerinin vermeleri gerektiği bilincine ulaşmalarıyla Filistinli örgütlerin oluşumu ve bunlardan en güçlüsü olan El-Fatah Örgütü lideri Yaser Arafat'ın FKÖ başkanlığına seçilmesiyle Filistinlilerin kendilerini doğrudan temsil etmeye başlamaları.

3. 1970'lerde Filistin Sorunu'na Filistinli örgütlerin damgalarını vurmalarıyla birlikte FKÖ'nün kurumsal kimliği yardımıyla etkili bir diplomasi atağına geçen Yaser Arafat'ın BM'in, "Siyonizm'in ırkçılığın bir türü olduğu" kararıyla İsrail'in dünya'dan tecrit edilme noktasına gelmesine yol açan başarıları ve Filistinlilerin haklarının BM ve Uluslar arası kamuoyunda bağımsız devlet kurma hakları da dahil kabul edilmesini sağlamıştır. 1974'de BM'lerdeki konuşması sonrasında Arafat diplomasinin etkili kullanımının Filistin Sorunu'na siyasi çözüm mümkün hale getirdiğini fark etmiş, askeri çözümün tek çözüm olduğu vurgusunda yumuşama göstermesiyle daha pragmatist bir tutum almaya başlaması Arafat açısından İsrail'le çift devletli çözüm temelinde antlaşma yapabileceğinin ilk işaretleri olmuştur. 1970'lerde Araplar'a etkin olabilecekleri güvenini kazandıran 1973 Savaşı'ndan hemen sonra uyguladıkları Petrol ambargosunun Avrupalı devletleri Arap tezlerine yakınlaştırması petrolün etkili bir siyasi silah olabileceğini göstermiştir.

4. İntifada ile birlikte Lübnan'dan ayrılarak Tunus'a taşınan FKÖ liderliğinin işgal topraklarında yaşayan Filistinliler üzerinde etkisinin azalması, Arafat'a sempatisini kaybetmeseler de beklentilerinin FKÖ ve Arafat tarafından karşılanması konusunda ümitlerini her geçen gün kaybeden Filistinliler liderlerini kendi aralarından çıkarmış, FKÖ'nün yıllardır süren mücadelesinden bir sonuç çıkmaması karşısında FKÖ sekülerliğine İslamcı bir alternatif geliştiren Hamas'a kitlesel destek yönelmiş, İntifada İslamcılığı Filistin Sorunu'nda güçlü bir aktör ve FKÖ'nün alternatifini olarak

çıkarmıştır. Hamas faktörü İntifada'dan itibaren Filistin Sorunu'nun bir realitesi haline gelmiştir.

5.Oslo barış sürecinin soğuk savaş döneminin sona erdiği yeni dünya düzeni'ne geçişin başlangıcında ortaya çıkması, Filistin Sorunu'nun Dünya'daki güç dengelerinin değişimine birebir bağımlılığını bir kez daha göstermiş, son Yol Haritası'nın da yine yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 11 Eylül olayı sonrasında biraz gecikmeli bir sonucu şeklinde gündeme gelmesi bunu pekiştirmiştir.

Oslo Barış Antlaşması İsrail'in siyasetiyle uyumlu bir içeriğe sahiptir. Uzun yıllardır Filistin Sorunu'nu çözümünde temel prensipler olarak savunulan kalıcı ve adil antlaşma şartlarını karşılamaktan çok uzaktır. Antlaşmanın FKÖ'nün en zayıf ve Arapların en parçalanmış bir dönemlerinden birini yaşadıkları Körfez Savaşı sonrası konjoktürü İsrail'e şartlarını dayatabileceği bir antlaşma yapma şansı vermiştir. Filistin topraklarının stratejik noktalarının kontrolüyle Filistin alanları arasında bağlantıyı kesmeyi öngören ve toprağa değil halka otonomi verme kavramını keşfeden İsrail'in 1967 Savaşı sonrası resmi devlet politikasını şekillendiren Allon Planı çerçevesiyle Oslo Antlaşması'nın benzerliği dikkat çekicidir. Filistin açısından ise Oslo Antlaşması Filistinlilerin ve Arapların savunduklarından sürekli geri adım attıkları tezlerinin Oslo son taviz sınırlarına dayanan bir antlaşma olarak değerlendirilebilir. BM'nin 1947'de İki devleti kabul etmeyen tek bağımsız Arap devletini savunan Araplar Filistin'in yarısından biraz daha az kısmında öngörülen yerlerde Filistin devleti kuramadıkları gibi Filistin'in yaklaşık % 78 kısmını İsrail'in ele geçirmesini de önleyememişler, ya hep ya hiç yaklaşımıyla hiçe yakın bir sonuçla karşılaşmışlardır. Toplam Filistin toprağının % 22'lik alanında Oslo Antlaşması uygulansa bile Filistinlilerin bu alanın da ancak % 40'ında egemen olabileceklerdir.

Oslo Antlaşması her iki tarafta da konsensüs oluşmadan imzalanması antlaşma'nın uygulamasının başından beri en önemli eksiği olmuştur. Oslo Antlaşması'nı Filistin tarafında Arafat'ın Liderliğini yaptığı El- Fatah örgütü dışında hiçbir Filistinli örgüt kabul etmemiş, Filistin siyasetinin en etkin faktörü konumuna ulaşan Hamas ve diğer Filistinli örgütler antlaşmaya baştan beri karşı çıkmışlardır. İsrail tarafında ise İsrail siyasetinin iki baskın gücünden birisi olan, 1977'den beri üstünlüğünü diğer baskın siyasi parti olan İşçi Partisi'ne kabul ettiren Likud Partisi'nin

antlaşmaya karşı çıkması İsrail tarafında Oslo Antlaşması'nı belirsizliğe sürüklemiştir. İki tarafın antlaşmaya karşı çıkanları açısından değerlendirildiğinde Oslo Antlaşması'nın baştan ölü doğduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Oslo Antlaşması'nın tıkanmasında yaşanan süreçte her iki tarafta antlaşmayı istemiyenler karşılıklı manipülasyonlarla süreci kesebilmişlerdir. İsrail'de Likud iktidarlarının uyguladığı devlet terörü anında Filistin tarafından misilleme şeklinde karşılığını bulabilmekte, sürecin ilerlemesi karşısında Hamas ve diğer örgütler eylemleriyle süreci durdurabilmektedirler. Son Yol Haritası'nda yaşanan gelişmeler bunu bir kez daha göstermiştir.

Her iki taraftaki mevcut dengeler bugün olduğu gibi devam ederse en azından kısa ve orta dönem gelecekte bir antlaşma beklemek gerçekçi olmayacaktır. Filistin Sorunu'nda Filistin'in egemenliği, Kudüs, Mülteciler, Yahudi yerleşimleri ve İsrail'in 1967'de işgal ettiği Arap topraklarından geri çekilmesi Filistin - İsrail barışı için çözümü gereken başlıca sorunlardır. Bu sorunlardan ikisi üzerinde İsrail ve Filistin kamuoyundaki eğilim çözümleri konusunda ümit verebilecek niteliktedir. İsrail kamuoyunda Kudüs'ün Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen yerlerin Filistin egemenliğine verilmesi radikal Yahudilerin karşı çıkmasına rağmen genel eğilimdir. Filistin kamuoyunda ise, 4.5 milyon diasporadaki Filistinlilerin geri dönüşlerinin gerçekçi olmadığı, tazminat gibi bir çözümle mültecilerin geri dönüşünde ısrar edilmemesi genel kabul görmektedir. Uzlaşmaya yakın görülen bu iki sorunda dahi çözüme yeterli mutabakat oluşmamaktadır. İsrail mültecilere tazminatı da vermeyi kabul etmezken, Kudüs'ün sadece kutsal yerlerinin değil Doğu Kudüs'ün tamamının Filistin egemenliğine verilmesi bütün Filistinlilerin ortak idealidir.

Filistinliler İslamcılarını da dahil makul bir çözüme razı olacaklarını göstermektedirler. Örneğin Hamas'ın İsrail'in kurulmasından önceki Filistin'in tamamında Filistin Devletini kurulmasından dolayısıyla İsrail Devleti'nin yıkılmasından başka bir çözümü kabul etmediği sadece bir propagandadır. Hamas, Oslo Antlaşması'na adil bir antlaşma olmaması gerekçesiyle karşı çıkmakta bununla birlikte Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs'ü içine alan Filistin topraklarında İsrail'le bağımlılık ilişkisi kurulmadan Filistin Devleti kurulması çözümünü

reddetmemektedir. Aslında Filistin Sorunu'na adil çözümden sadece Filistinlilerin değil bütün dünya'nın anladığı makul çözüm de budur.

Sorunu çözümsüzleştiren İsrail'in siyasetidir. İsrail Filistin Sorunu'na adil ve kalıcı çözüm değil, en az taviz vereceği, kendi tezlerini dayatacağı bir çözümü savunmaktadır. Orantısız güçlerin pazarlığında Filistinlilerin uzlaşmacı tavrının çözüme katkısı olmamakta, ABD'nin kayıtsız şartsız desteğini elde eden ve himaye edilen İsrail'in tutumu sonucu belirlemektedir.

Filistin Sorunu'nda görüşlerini açıklayan siyasi gözlemcilerin ulaştıkları ortak görüş, sorunun yegane çözümünün ABD'nin Filistin tarafının da kabul edebileceği bir çözümü İsrail'e baskı yaparak kabul ettirmesidir. ABD'deki Yahudi lobisinin bilinen gücü ve ABD siyasetindeki etkisi ABD'li başkanların bunu gerçekleştirebilecekleri beklentisini ihtimalsizleştirmektedir. Bu gerçeği çok iyi bilen Filistinliler ancak kendi güçlerini İsrail'e kabul ettirerek İsrail'in çözümü kabul etmek zorunda kalacağı öncülünden hareketle mücadelelerini artırmaları Filistin şiddeti algılamasını da beraberinde getirmektedir. Şaron'un siyaseti de Filistinlilere İsrail'in gücünü göstermek ve Filistinliler için tek çözümün İsrail'in dayattığını kabul etmek olduğunu kanıtlamaktır. Bu durum Filistin'deki çatışmanın karşılıklı birbirini besleyen kaynağını oluşturmaktadır.

6. BİBLİYOGRAFYA

6.1. KİTAPLAR

Adalı Coşkun, *Emperyalizmin Ortadoğu'ya Müdahalesi*, Sorun Yay., İstanbul, 1991

Andrea Nüsse, *Müslim Palestine: The Ideologi of Hamas*, Harward Academic Publishers, Amsterdam, 1998

Aras Bülent, *Filistin – İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, Bağlam Yay., İstanbul, 1997

Arı Tayyar, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi (1978 – 1996)*, Alfa Yay., İstanbul, 1996

Armaoğlu Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları (1948 – 1988)*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1994

....., *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi , Cilt:1(1914 –1980)*,Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1994

....., *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt: 2 (1980 – 1990)* Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1994

Aronson Geoffrey, *Israels, Palestians and the Intifada*, Kegan Paul International London and New York, In Association with The Institute for Palestine Studies, Washington D.C., 1990

Bar – On Mardechai, *In Pursuit of Peace, A History of The Israeli Peace Movement*, United State of Peace Press, Washington D.C., 1996

Cattan Henry, *The Palestine Question*, British Library Cataloguing in Publication Data, London, 1988

....., *Palestine, the Arabs and Israel*, Green and Co.Ltd., London and Harlow, 1969

Chomsky Noam, *ABD İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni*, İletişim Yay., İstanbul, 1993

Dursunoğlu Alptekin, *Dördüncü Dünya Savaşı ve Ortadoğu*, Anka Yay., İstanbul, 2005

Davutoğlu Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yay., İstanbul, 2001

- Durant Will, Lambelin Roger, *Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri*, İnkılab Yay., İstanbul, 1992
- Dursun Davut, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yay., İstanbul, 1995
- El - Gannuşi Raşid , *Filistin Sorunu ve FKÖ*, Bir Yay., İstanbul, 1988, Çeviren: Lütfullah Bender
- Farsoun Samih K. with Zacharia E. , *Palestine and The Palestians*, Westview Press, Oxford, 1997
- Ferguson Pamela, *The Palestine Problem*, Martin Brian and O' Keeffe Ltd., London, 1973
- Flores Alexsander, *Intifada*, Çizgi Yay., İstanbul, 1991
- Garaudy Roger, *İsrail, Mitler ve Terör*, Pınar Yay., İstanbul, 1996
- ....., *Siyonizm Dosyası*, Pınar Yay., İstanbul, 1983
- Gerner J. Deborah, *One Land Two People*, University of Colarada, Westview press, Colarada, 1991
- Gorny Yosef, *Zionism and The Arabs (1882 – 1948)*, A study , Calerondon press, Oxford, 1987
- Göze Ergün, *Siyonizmin Kurucusu Theoder Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi yay., İstanbul, 1995
- Groepler Eva, *Anti – Semitizm*, Belge Yay., İstanbul, 1999
- Grupta Baharat Bhushan, *Arap – İsraili Relations*, Ashish Publishing House, New Delhi, 1978
- Harkabi Yehoshe Fat, *National Convenent, The Palestians, People, History and Politics*, Transaction Books, New Brunswick, New Jersey, 1975
- Heykel Muhammed, *3. Petrol Savaşı*, Pınar Yay., İstanbul, 1992
- Israel The Embattled Ally*, Nadav Safran the Belknop press of Harvard University press, Cambridge, England, 1983
- Johnson Paul, *Yahudi Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul, 2000 Çeviren: Filiz Orman
- Karal Enver Ziya , *Osmanlı Tarihi, Cilt:8*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1982

- Karaman M. Lütfullah, *Uluslar Arası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yay., İstanbul, 1991
- Kepel Gilles, *Cihad – İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi –*, Doğan Kitap, İstanbul, 2001 Çeviren: Haldun Bayrı
- Khouri Fred J. , *The Arab – İsraili Dilemma*, Syracuse University press, New York , 1985
- Kimmerling Baruch and Migdal S. Joel, *Palestians, The Making of People*, Harvard University press, Cambridge, 1994
- Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1976
- Koru Fehmi, *Yeni Dünya Düzeni*, Beyan Yay., İstanbul, 1991
- Koskas Marco, *Yaşayan Efsane Arafat* , Milliyet Yay., İstanbul, 1998 Çeviren: Haldun Bayrı
- Lee Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler (1789 – 1980)*, Dost Yay., Ankara, 2004, Çeviren: Savaş Aktur
- Littell Robert, *Bir Politikacıyla Söyleşi Şimon Peres*, Milliyet Yay., istanbul, 1998
- Lukacs Yehuda and Abdalla M. Battah, *Israeli Policies toward The Arabs States and Palestians since 1967 The Arab – İsraili Conflict two decades*, Westview press, Boulder and London, 1988
- Makovsky David, *Making Peace with The PLO, The Rabin Goverment's Road to the Oslo Accord*, Westview press, Oxford, 1996
- Mendelson Everett, *A Compassionate Peace*, Penguain Books, Toronto, 1982
- Nafez Y. Nazzal and Laila A. Nazzal, *Historical Dictionary of Palestine*, The Scarrecrow Press, Lanham Md and London, 1997
- Prof. Dr. Gönlübol Mehmet, Prof. Dr. Ülman Haluk, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996
- Odeh B. J., *Lübnan'da İç Savaş*, Belge Yay., İstanbul, 1986 Çeviren: Yavuz Alagon
- Ovendale Ritchre, *The Middle East since 1914*, Longman, London and New York, 1993
- Öke Mim Kemal, *Filistin Sorunu*, Ufuk kitapları, İstanbul, 2002

Ribbi Halloum (Abu Firas), *Belgelerle Filistin*, Alan Yay., İstanbul, 1988

Reich Bernard, *An Historical Enclopedia of The Arab – İsrail Conflict*, edited by Bernard Reich, Aldwych press, London, 1989

....., *Arab – İsrail Conflict and Conciliation*, Westport, London, 1995

....., *Arab – İsrail Conflict and Conciliation A Documentary History*, Westport, London, 1995

Sağlam Kadir, *Körfez Savaşı ile Değişen Güç Dengeleri*, Elit Kitaplar, İstanbul, 1999

Said Edward, *Filistin Sorunu*, Pınar Yay., İstanbul, 1985

....., *Yeni Binyılda Filistin Sorunu*, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2002 Çevirenler: Ahmet Cüneyt – Ali Kerem – Nuri Ersoy

Saunders H. Harold, *The Other Walls, The Politics of the Arab – İsrail Peace Process*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C., 1985

Smith Charles D., *Palestine and The Arab – İsrail Conflict*, San Diego State University, St Martin's press, New York, 1988

....., *Palestine and Arab – İsrail Conflict*, St. Martin's press, New York, 1992

Talal Hasan Bin, *Palestinian Self – Determination Study of The West Bank and Gaza Strip*, Crown Prince of Jordan, Quartet Books, London, 1981

Taylor Alan R., *İsrail'in Doğuşu*, Pınar Yay., İstanbul, 1992

Tessler Mark, *A History of The Israeli Palestine Conflict*, Indiana University press, Bloomington and Indianapoli, 1994

The Middle East and North Africa, Europa Publications Limited, London, 1996

Yılmaz Mehmet, *Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi: Gazze ve Batı Şeria*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslar arası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001

6.2. MAKALELER

Anders Strindberg, “ The Damascus – based Alliance of Palestinian forces: A primer ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 2000, Vol. XXIX, No:3

Aras Damla, “ Savunma Kalkanı Operasyonundan İntifada'nın Üçüncü Yıldönümüne: Şaron'un Filistin Saldırılarıyla Altı Aylık Değerlendirmesi ”, *Stratejik Analiz*, Ocak 2003, Cilt:3, Sayı:33

Arı Tayyar, “ Oslo'dan Wye River Momerondumuna Barış Sürecinde Gelişmeler ”, *Avrasya Dosyası* (İsrail Özel), İlkbahar 1999, Cilt:5, Sayı:1

Bektaş Arsev, “ Ortadoğu'da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış ”, *Su Sorunu*, Bağlam Yay., İstanbul, 1993, Yayına Hazırlayan: Sabahhattin Şen

“ Bölgeler ve Olaylar – Ortadoğu ”, *Stratejik Analiz*, Ekim 2003, Cilt: 4, Sayı: 42

Bölükbaşı Süha, “ Türkiye ve İsrail : Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa ”, <http://www.liberal-dt.Org.Tr/dergiler/id.Sayı13,1311.Htm>.

Chomsky Noam, “ Ortadoğu'daki Mevcut Krizler: Ne Yapabiliriz! ”, Derleyenler: Yücel Demirer , Sibel Özbudun, Filistin İntifada Kazanacak, Ütopya Yay., Ankara, 2002

....., “ ABD, İsrail, Filistin ...”, Çev. Nur Deriş Ottaman, Znet. <http://www.Network.54.com/Hide/Forum/message,22.04.2002>

Cop Burak, “ Ortadoğu'da Barış Çok Uzak ”, <http://www.ntv.com.tr.news/13753.asp>.

Çağrı Erhan , “ İsrail – Filistin Barışında “ Yol Haritası ”, 27 Mayıs 2003, <http://haberanaliz.Com/detay.php?detayid=492>

Çandar Cengiz, “ Daha Ne Kadar, Nereye Kadar? ”, Yeni Şafak - 3 Nisan 2002, <http://mehdiaga.haberler.Sitemynet.com/filistin>

Dajanı Burhan, “ the September 1993 İsraili – PLO documents: a Textual Analysis ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1994, Vol. XXXIII, No:3

Dalgıç Gökçe, “ İsrail'in Sağ Eğilimli Yeni Hükümeti ve Barış Süreci ”, *Stratejik Analiz*, Nisan 2003, Cilt:3, Sayı:36

....., “ Barış Sürecinde Yeni Bir Başlangıç? “ Yol Haritası ”, *Stratejik Analiz*, Haziran 2003, Cilt:14, Sayı: 38

Drake Laure, “ Between the Lines: A Textual Analysis of the Gaza – Jericho Agreement ”, *Arab Studies Quartly*, Fall 1994, Vol. 16, Number:4

Dursunoğlu Alptekin, “ Küresel Dizaynın Bölgesel Oyunu Olarak Türk – İsrail İlişkileri ”, *Kudüs* , Bahar 2003, sayı:1

Ellegard K. Ayşe , “ Portre: Türkiye'nin Arap ve İslam Alemiyle İlişkileri ”, [http://www.radikal.com.tr / 2000 / 10 / 23 / dis / por / shtml](http://www.radikal.com.tr/2000/10/23/dis/por/shtml).

Emre Akif, “ Filistin'de Çatışmalar, Yeni Dönem ”, [http:// www. yenisafak. com. / arshiv/ 2000/ ekim/ 03/ aemre.html](http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/ekim/03/aemre.html).

Erdemli Özgül – Ercanlı Suna, “ 6 Şubat 2001 İsrail Genel Seçimleri ”, *Stratejik Analiz*, Mart 2001, Sayı:11

Erdemli Özgül, “ Beklenmeyen Aktörden Sürpriz Plan ”, *Stratejik Analiz*, Nisan 2002, Sayı:24

Erkmen Serhat, “ Türk – İsrail İlişkilerinde Yeni Bir Dönem mi? ”, *Stratejik Analiz*, Haziran 2005, Cilt:6, Sayı:62

Evnery Uri, “ Abu Against Abu: Not Merely a clash of Egos, But an Existential Question ”, *Washington Report*, June 2003, Cilt:3, Sayı:36

Fettahoğlu Ahmet, “ Kudüs'teki İhanetin Gizli Belgesi ”, *Tarih ve Düşünce*, Ocak – Şubat 2002, Sayı:25

“ Filistin Dosyası ”, *Dış Politika*, Sayı: 3, Ekim 1988

Finkelstein Norman G., “ Wye River Antlaşmasının Gerçek Anlamı ”, *Avrasya Dosyası* (İsrail Özel), İlkbahar 1999, Cilt:5, Sayı:1,

Gözen Ramazan, “ Türkiye – İsrail –ABD Askeri – Strateji İşbirliği Üzerine ”, [http://www.liberal – dt. Org. Tr. / guncel / Gozen / rg. Türkiye. htm](http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Gozen/rg.Turkiye.htm).

Halevi İlan, “ Self – Government, Democracy and Mismanagement Under The Palestine Authority ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1998, Vol. XXVIII, No:3

Jones Nathan, “ Bush Administration Unfolds İsraili – Palestinian “ Road Map ”, *Washington Report*, June 2003, Vol. XXII , No: 5

Karagül İbrahim, “ Hamas ve İslami Cihad'a İktidar Rüşveti: Ateşkes Barış Getirir mi? ”, *Kudüs*, Yaz 2003, Sayı: 2

....., “ Kudüs Savaşı, Çocuk Katliamı, Şiddet Ruhu ”, [http:// www. yenisafak. com. / arshiv/ 2000 / ekim/ 03/ dünya. html](http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/ekim/03/dunya.html).

Kaztman Kenneth, “ Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Terörü Destekleyen Devletler ”, *Avrasya Dosyası*, Yaz 1996, Cilt: 3, Sayı: 2

Kelman C. Herbert, “ Building a Sustainable Peace; The Limits of Pragmatism in The Israeli –Palestinian Negotiations ”, *Journal of Palestine Studies*, Autumn 1998, Vol. XXVIII, No: 1

Kristianasen Wendy, “ Challenge and Counterchallenge: Hamas Response to Oslo ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1999, Vol. XXVIII, No: 13

Kut Şule, “ Türkiye ve Filistin Sorunu ”, *Ortadoğu Sorunları ve Türkiye*, Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) yayınları, Editör: Prof. Dr. Haluk Ülman, 1991

Legrain Jean François, “ the Successions of Yasir Arafat ”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXVIII, No: 4

Luft Gal, “ the Logic of Israel’s targetted killings ”, *Middle East Quarterly*, Winter 2003, Vol. IX, Number: 1

Malum Hüseyin, “ İsrail – Hindistan – Türkiye ”, Arapça’dan Çev. Halil Çelik, <http://www.ntvmsnbc.com/news/235764.asp>

Mandel Daniel, “ U.S Diplomacy: Even – Handed, Empty – Handed ”, *Middle East Quarterly*, Summer 2000, Vol: IX, Number: 3

Mansour Camille, “ The Palestinian – İsraili Peace Negotiations: An Overview and Assessment Conclusion ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1993, Vol. XXII, No:3

Michel Jeffrey, “ National Vision and the Negotiation of Narratives: Oslo Agreement ”, *Journal of Palestine Studies*, Autumn 1994, Vol. XXIV, No: 1

Morris Benny, “ After Rabin Letter From Jerusalem ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 1996, Vol. XXV, No:2

Neyer Yoseph, “ the Emergence of Yaser Arafat ”, *The Palestinians, People, History and Politics*, Transaction Books, New Brunswick, New Jersey, 1975

Nimah Hasan Abu, “ Why the West Loves Mahmoud Abbas? ”, *Washington Report*, January/ February 2005, Vol. XXIV, No:1

Özfatura Mustafa, “ Fransız Gazetecinin Cenin’de Gördükleri ”, 29. 04. 2002, *Türkiye Gazetesi*, <http://www.milligazete.com.tr/30042002/medya.htm>.

Özkan Tuncay, “ Irak’ta İşler Karışık ”, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/05/13>

Özcan Mesut, “ Filistin – İsrail Barış Süreci ve Türkiye ”, *Filistin Çıkmazdan Çözüme?*, Küre yayınları, İstanbul, 2003

“ Palestian Authority List of Israeli Violations of Oslo ”, *Journal of Palestine Studies*, Autumn 1996, Vol. XXVI., No:3,

Pappe Ilan, “ Israel at Acrossroads between Civic Democracy and Jewish Jealotocracy ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 2000, Vol. XXIX, No: 3

Peace Monitor, “ Oslo II, Withdrawal without Withdrawing ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 1996, Vol. XXV, No:2,

Porat Yehoshua, “ the Palestinian – Arab Nationalist Movement ”, *the Palestinians, People, History and Politics*, Transaction Books, New Brunswick, New Jersey, 1975

Pritte Terence, “ Middle East Refuges ”, *the Palestinians, People, History and Politcs*, Transaction Books, New Brunswick, New Jersey, 1975

Said Edward, “ Arafat Terk Etmeli ”, *New Left Review*'de Eylül – Ekim 2001'de yayınlanan makale, [http:// Zena. se. kureforum. com. Znet. / Turkey / ate . htm](http://Zena.se.kureforum.com.Znet./Turkey/ate.htm).

Samara Adel, “ Globalization, The Palestine Economy and “ Peace Process ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 2000, Vol. XXIX, No: 2

Shalaim Avi, “ Prelude to the Accord: Likud, Labor and Palestians ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 1994, Vol. XXIII, No: 2

....., “ İsraili Politics and Middle East Peacemaking ”, *Journal of Palestine Studies*, Summer 1995, Vol. XXIV, No: 4

“ Special Document File ”, *Journal of Palestine Studies*, Spring 1997, Vol. XXVI, No:3,

“ Special Document File ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 1999, Vol. XXVIII, No:2

“ Special Document File ”, *Journal of Palestine Studies*, Winter 2000, Vol. XXIX, No: 2

Steinbach Udo, “ Gazze – Eriha Antlaşması Bir Dönüm Noktası ”, *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 1994, Cilt:1, Sayı:3

Şükür Soran, “ İsrail – Filistin İlişkileri: Hedef Adam Arafat ”, *Stratejik Analiz*, Ekim 2003, Cilt: 4, Sayı : 42

Taflioğlu Serkan, “ İnan, Silahlı İslami Hareketler ve Barış S¼reci ”, *Avrasya Dosyası* (İsrail Özel), İlkbahar 1999, Cilt: 5, Sayı: 1

“ the Challenge of Hamas to Fatah ”, *Middle East Quarterly*, Spring 2003, Vol. X, No: 2

“ the Electronic İntifada, in Memoriam Yasser Arafat (1929 – 2004), The İcon of the Palestinian Cause ”, *Washington Report*, January / February 2005, Vol. XXIV, No:1

Varol Ahmet, “ Yol Haritası Planı ”, *Kud¼s*, Yaz 2003, Sayı: 2

“ Yasser Arafat (1929 – 2004), The Eternal Agitator ”, *Time*, November 22, 2004, Vol. 164, No:20 ,

6.3. GAZETELER

Cumhuriyet, 7 eyl¼l 1993

Cumhuriyet, 11 eyl¼l 1993

Terc¼man, 11 Eyl¼l 1993

Terc¼man, 14 Eyl¼l 1993

Yeni şafak, 1 Ağustos 2003

Yeni şafak, 22 Ağustos 2003

Yeni şafak, 28 Ağustos 2003

6.5. WEB SİTELERİ

“ D¼nden Bug¼ne Bitmeyen Öfke, şaron’un D¼n¼ř¼ ”, [http:// gazete. mynet. com. orta // hik. 2001. Asp.](http://gazete.mynet.com.orta//hik.2001.Asp.),

[http:// www. geocities. com. / begunay / Z. 30 htm.](http://www.geocities.com/begunay/Z.30.htm)

[http:// www. ileri 2000, org. / yasin/ 5. Htm.](http://www.ileri2000.org/yasin/5.Htm)

[http:// kehabergazete. Blogspot. Com. / 2002. 12. 08](http://kehabergazete.Blogspot.Com/2002.12.08)

[www. kronoloji. gen. tr.](http://www.kronoloji.gen.tr)

“ 2000 Yılında İsrail ile ilişkiler ”, [http:// www. nethaber. com. / haber / dosyalar](http://www.nethaber.com/haber/dosyalar)

[http:// www. ntvmsnbc. com. tr. / new](http://www.ntvmsnbc.com.tr/new)

“ İsrail Katliamı Gizliyor ”, [http:// www. ntv. com. tr. / news / 148503. asp.](http://www.ntv.com.tr/news/148503.asp)

[http:// www. rizgari. com. / t¼rkçe haber/ noam chomsky ile İsrail. htm.](http://www.rizgari.com/t¼rkçe_haber/noam_chomsky_ile_İsrail.htm)

[www.turkpartner.de / devam/ BM cenin.htm](http://www.turkpartner.de/devam/BM_cenin.htm).

“ Kudüs’te Matem ”, [http:// www. yenisafak. com. / arshiv/ 2000/ ekim/ 01 / d.3 html](http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/ekim/01/d.3.html).

“ Kudüs için Savaş Başladı ”, [http:// www. yenisafak. Com. / arshiv/ 2000/ ekim/ 02/ dünya/ html](http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/ekim/02/dunya/html)

“ 2. intifada Başladı ”, [http: // www. yenisafak. com. / arshiv/ 2000/ ekim/ 03/ dünya. html](http://www.yenisafak.com/arsiv/2000/ekim/03/dunya.html)

“ Cenin Değil Ceningrad ”, [http:// www. yenişafak.com./ arşiv/ 2002/ mayıs /03/ dünya/ html](http://www.yenisafak.com/arsiv/2002/mayis/03/dunya/html)

7.E K L E R

EK – I FİLİSTİNLİLERİN KENDİ KENDİLERİNİ YÖNETME İLKELERİ DEKLARASYONU (DOP) – (13 EYLÜL 1993)

DOP ana metin ve 4 ekten oluşmaktadır. 1.Ek: Filistin Otonomi alanında (FOA) yapılacak olan seçim şartları ve modeli, 2. Ek: İsrail güçlerinin Gazze Şeridi ve Eriha’dan geri

çekilmesi protokolü, 3.Ek: Ekonomik gelişme programı üzerine İsrail-Filistin protokolü ve 4.Ek:Bölgesel gelişme programlarıyla ilgili İsrail -Filistin işbirliği Protokolüdür.¹

DOP* şu takdimle başlamaktadır:

“İsrail Devleti Hükümeti ve Filistin Halkını temsil eden Filistin Ekibi (Ortadoğu Barış Konferansına gelen müşterek Ürdün-Filistin delegasyonu içindeki “Filistin delegasyonu”) yıllardır devam eden anlaşmazlık ve çatışmalara son verme, karşılıklı yasal ve politik hakların tanınması, karşılıklı saygınlık ve güvenli bir ortamda yaşamak için mücadele etme, görüş birliğine varılan politik yöntemle tarihi uzlaşımı, adil, kalıcı ve kapsamlı barışı sağlama gibi konuların zamanının geldiği bağlamında anlaştılar.”²

13 Ekim 1993’de yürürlüğe giren, hemen arkasından uygulanması görüşmelerine başlanan ve 17 maddede toplanan DOP’un ana metni şöyledir:³

Madde 1; Müzakerelerin amacı

Şu anki Ortadoğu Barış Konferansı bünyesinde yapılan Filistin-İsrail müzakerelerinin amacı, diğer şeylerin yanında, geçici bir Filistin Hükümeti otoritesi (Filistinliler’in kendi hükümetlerini kurma yetisi) kurmak ve Güvenlik Konseyi kararlarından 242. ve 338. Maddelere dayanarak kalıcı bir yerleşime rehberlik eden beş yılı aşmayan geçici bir dönem için Gaza* Şeridi ve Batı Şeria’daki Filistinliler yönetimini sağlayacak bir seçilmiş meclis oluşturmaktır. Geçici düzenlemeler, tüm barış sürecinin tamamlayıcı kısmı olarak anlaşılmaktadır ve son aşamadaki müzakereler, Güvenlik Konseyi kararlarından 242. ve 338. Maddelerinin uygulanmasına rehberlik edecektir.

Madde 2 ; Geçici dönemin çerçevesi

Üzerinde anlaşma sağlanan geçici dönemin iskeleti ilkelerin bildirgesinde ortaya konmuştur.

Madde 3 ; Seçimler

1. Kendi kendilerini yönetebilmeleri için düzenli, özgün ve genel politik seçimler, üzerinde anlaşılan denetim ve uluslar arası gözetim altında, Filistin polisinin de kamu düzenini güvence altına almasıyla, Meclis seçimi yapılacaktır.

---

¹ Bernard Reich, *Arab – İsraili Conflict ad Conciliation A Documentary History*, Westport, London, 1995, s.234

* DOP(*Declaration Prenciples of Oslo*), *Oslo Prensipler Deklarasyonunun İngilizce kısaltulmasıdır.*

² *The Middle East and North Africa*, Europa Publications Limited, London, 196, s.106

³ *Middle East and North Africa*, s. 106 – 108

* Gazze Şeridi antlaşma metninde Gaza ismiyle yer almaktadır.

2. Yekün usül üzerine ve Ek (Müştemilat) 1 maddesine bağlı olan Protokol ile paralellik arzeden seçim şartları üzerinde, ilkeler bildirgesinin rolünün başlamasından en geç dokuz ay sonrasında seçimlerin ele alınması amacıyla, bir anlaşmaya varılacak.

3. Bu seçimler, Filistin halkının yerinde gereksinimlerini ve yasal haklarının tanınmasına yönelik önemli geçici bir hazırlık adımı oluşturacak

Madde 4; Meclisin yargılama yetkisi; daimi durum müzakerelerinde görüşülecek meseleler dışında, Gaza Şeridi ve Batı Şeria bölgesini kapsayacak. İki taraf, üzerinde geçiş döneminde uzlaşımı sağlanacak olan Batı Şeria ve Gaza Şeridini, Ulusal toprağa ait bir birim olarak görmektedirler.

Madde 5; Geçiş Dönemi ve Daimi Durum Müzakereleri

1. Beş yıllık geçiş dönemi, Jericho bölgesi ve Gaza Şeridi'nden İsrail'in çekilmesi üzerine başlayacak.

2. Daimi Durum Müzakereleri, mümkün olur olmaz İsrail Hükümeti ve Filistin Halkının temsilcileri arasında başlayacak. Ancak bu süreç, geçici dönemin 3. Yılı'nın başlangıcından daha geç olamaz.

3. Bu görüşmelerin, geriye kalan diğer konuları (Kudüs, Mülteciler, yerleşimler, güvenlik programları, sınırlar, ilişkiler ve diğer komşularla işbirliği ve diğer genel çıkar meseleleri) kapsayacaktır.

4. İki taraf, daimi durum müzakerelerinin sonucunun önyargı ile ele alınmaması veya geçici dönem için varılan anlaşmalar gereği önceden davranılmaması gerektiği konusunda hem fikirdirler.

Madde 6; Yükümlülüklerin ve kuvvetlerin hazırlık transferi

1. İlkeler Bildirgesinin yaptırımına başlanmasıyla ve İsrail Devleti'nin Eriha Bölgesi ve Gaza Şeridi'nden geri çekilmesiyle, İsrail askeri yönetimindeki ve onun sivil hakimiyetindeki yetki, mezkur detaylarda geçtiği gibi bu görev için yetkili Filistinlilere transferi başlayacak. Bu yetki transferi, meclis resmen göreve başlayana kadar hazırlayıcı mahiyette olacak.

2. Bu ilkeler Bildirgesinin uygulanmasına geçildikten ve Gaza Şeridi ile Eriha Bölgesinden İsrail çekildikten hemen sonra; Gaza Şeridi ve Batı Şeria'da ekonomiyi geliştirme niyetiyle aşağıdaki aktivitelerin yetkisi Filistinliler'e devredilecek. (Eğitim, kültür, sağlık, sosyal refah, doğrudan vergi ve turizm)

Filistin tarafı, anlaşma gereği Filistin Polis Kuvvetini oluşturmaya başlayacak. Meclisin resmen göreve başlamasına kadar, iki taraf anlaşma gereği yükümlülüklerin ve ek kuvvetlerin transferini müzakere edebilir.

Madde 7; Geçici Antlaşma

1. İsrail ve Filistin delegasyonları, geçici dönem için bir antlaşma müzakeresi yapacak. (Durum gereği ivedi anlaşma).

2. Geçici anlaşma; diğer şeylerin yanında, meclisin yapısını, üye sayısını, İsrail Askeri Yönetimindeki ve onun sivil hükümetindeki yükümlülükler ve kuvvetlerin meclise transferi açıkça belirtmelidir. Geçici anlaşma, ayrıca meclisin yetki sahibi otoritesini, aşağıdaki 9. Maddeye uyan yasal yetkisini ve Bağımsız Filistin Yargı Organlarını da açıkça belirtmelidir.

3. Geçici Anlaşma; Meclisin mezkur 6. Madde gereği üzerine aldığı tüm güçler ve yükümlülükler için uygulayacağı programları içermelidir.

4. Resmen göreve başladıktan sonra, ekonomik büyümeyi ilerletmek için Meclisi olanaklı kılmak açısından, Meclis (Kurul) (diğer şeylerin yanında), bir Filistin Elektrik Kurumu, Gaza Deniz Limanı Kurumu, Filistin Gelişme Bankası, Filistin İhracat Promosyon Kurulu, Filistin Çevre Kurumu, Filistin Arazi Kurumu ve diğer üzerinde anlaşılan otoriteleri kuracak. Bu makamlar, yetkilerini ve sorumluluklarını açıkça belirtecek olan Geçici Anlaşma ile uyum içerisinde olması gerekir.

5. Meclisin resmen göreve başlamasından sonra, Sivil Hükümet kurulacak ve İsrail Askeri Yönetimi geri çekilecek.

Madde 8; Kamu Düzeni ve Güvenliği

Batı Şeria ve Gaza Şeridi'ndeki Filistinlilerin iç güvenliğini ve Kamu düzenini güvence altına almak için, Meclis; güçlü bir Polis kuvveti oluşturacak. Öte yandan İsrail, dış tehditlere karşı savunma sorumluluğunu yerine getirmeye devam edecek, aynen kendi kamu düzenini ve iç güvenliğini korumaktan sorumlu olduğu gibi.

Madde 9; Yasalar ve Askeri Düzenler

1. Meclise Geçici Anlaşmaya paralel olarak, kendisine transfer edilen bütün otoriteler (kurumlar) dahilinde kanun yapmak (yasamak) için yetki verilecek.

2. Her iki taraf, geriye kalan diğer alanlardaki (makamlardaki) halihazırda yürürlükte olan askeri düzenleri ve kanunları kollektif olarak tekrar gözden geçirecek.

Madde 10; Kollektif İsrail-Filistin Bağlantı Komitesi

Bu ilkeler bildirgesinin uygulamaya geçmesi üzerine, geçiş dönemine yönelik sonradan ortaya çıkan anlaşmaların ve ilkeler bildirgesinin, pürüzsüzce uygulanmasını sağlamak için, bir kolektif İsrail-Filistin Bağlantı Komitesi, işbirliği gerektiren meselelerle ilgilenmek ve diğer genel çıkar meseleleri ve anlaşmazlıkları halletmek için kurulacak.

Madde 11; Ekonomik Alanlarda İsrail-Filistin İşbirliği

İlkeler bildirgesinin hayata geçmesi üzerine İsrail, Gaza Şeridi ve Batı Şeria'nın gelişimi ilerletmek için karşılıklı çıkar işbirliğini gözetleyen bir İsrail-Filistin Ekonomik İşbirliği Komitesi kurulacak. Bu komite, Ek 3. Ve Ek 4. Maddeye bağlı protokollerde saptanan programları bir işbirliği tutumuyla uygulama ve geliştirme amacıyla olacak.

Madde 12; Ürdün ve Mısır ile Bağlantı ve İşbirliği

İki taraf, bir yandan, Filistin temsilcileri ile İsrail hükümeti arasında daha fazla bağlantı ve işbirliği programlarının kurulmasına katılımlarını sağlayacak ve öte yandan bu işbirliğini ilerletmek için Mısır ve Ürdün hükümetlerini davet edecek. Bu programlar, daimi bir komitenin kurulmasını içermektedir ki bu komite, 1967'de düzensizliği ve bozgunculuğu engellemek için gerekli tedbirlerle birlikte Gaza Şeridi ve Batı Şeria'da yerlerinden edilen insanların itiraflarına dayanarak varılan anlaşmayla karar verecek. Diğer kamu sorunlarıyla bu komite ilgilenecek.

Madde 13; İsrail Kuvvetlerinin Yer Değişimi

1. İlkeler Bildirgesi hayata geçtikten sonra meclis için yapılacak seçimlerin arifesinden önce, 14. Madde üzerine İsrail kuvvetlerinin geri çekilmesine ek olarak, Gaza Şeridi ve Batı Şeria'daki İsrail askeri kuvvetlerinin yer değiştirmeleri gerçekleşecek.

2. Askeri kuvvetlerin yer değiştirmelerinde, takip edecekleri prensip yerleşim yerleri dışına taşınmaları gerektirir.

3. Belirli bölgelere yapılacak daha fazla yer değiştirmeler, mezkur madde 8 göre Filistin Polis kuvvetleri tarafından üzerine alınan iç güvenlik ve kamu düzeni sorumluluğuna uygun olarak aşama aşama gerçekleşecek.

Madde 14; İsrail'in Eriha Bölgesi ve Gaza Şeridi'nden geri çekilmesi

İsrail, Protokole eklenen Ek 2'deki detaylara göre Gaza Şeridi ve Eriha Bölgesinden geri çekilecek.

Madde 15; Anlaşmazlıklar Önergesi

1. İlkeler Bildirgesinin yorumundan ve başvurusundan dolayı veya geçiş döneminde daha sonra anlaşılacak konulardan dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıklar, mezkur 10. Maddeyi takiben kurulacak kollektif bağlantı komitesinin müzakereleri doğrultusunda tekrar çözüme kavuşturulmalıdır.

2. Müzakerelerde halledilmeyen anlaşmazlıklar, taraflarca kurulacak bir uzlaştırma mekanizması tarafından yeniden çözüme kavuşturulacak.

3. Taraflar, uzlaştırma mekanizması tarafından da halledilmeyen geçiş dönemindeki anlaşmazlıkların çözümü için hakeme başvurma konusunda anlaşabilirler. Böylece, iki tarafın anlaşması üzerine taraflar bir hakem komitesi kuracaklar.

Madde 16; Bölgesel programlara İlişkin İsrail-Filistin İşbirliği

Her iki taraf, protokole eklenen Ek 4.'de gösterildiği gibi Gaza Şeridi ve Batı Şeria için özel programların da içinde bulunduğu diğer programları ve bölgesel programları (Marshall Planı) iletirmek için, çok yönlü çalışan gruplarını uygun araç olarak algılamaktadır.

Madde 17; Çeşitli Tedarikler

1. Bu ilkeler bildirgesi, imzalandıktan bir ay sonra uygulamaya geçecek.

2. İlkeler bildirgesine ek olarak yapılan bütün protokoller ve onunla ilgili bütün tutanaklar, bu konuda bütünleyici rol alarak ele alınmalıdır.

Ek 1. Usül Hakkında Protokol ve Seçim Şartları

Kudüs'de yaşayan Filistinliler, taraflar arasındaki anlaşmaya göre seçim işlemine katılma hakkına sahip olacak.

Buna ek olarak, seçim anlaşması diğer şeylerin yanında, aşağıdaki sorunları da garanti etmelidir.

a. Seçim sistemi

b. Anlaşma sağlanan denetim usulü ve uluslar arası gözetim ve onların kişisel bileşimi (Kompozisyonu)

c. Ruhsatlı Tv istasyonu ve yayım olanağını ve kitle iletişimi organize etmek için, üzerinde anlaşma sağlanan programları içeren seçim kampanyasına ilişkin düzenleme ve kurallar

4 Haziran 1967’de kayıtlı yerinden çıkarılan Filistinlilerin ileriki durumları, pratik sebeplerden (uygulanan) dolayı seçim sürecine katılamadıkları için olumsuz yönde etkilenmeyecek.

Ek. 2. Gaza Şeridi ve Eriha Bölgesinden İsrail kuvvetlerinin geri çekilmesine ilişkin protokol

1. Her iki taraf, ilkeler Bildirgesinin hayata geçtiği tarih itibariyle iki ay içerisinde, Gaza Şeridi ve Eriha Bölgesinden İsrail askeri kuvvetlerinin geri çekilmesine ilişkin anlaşmayı sonuçlandırarak ve imzalayacaklar. Bu anlaşma, İsrail’in geri çekilmesine müteakip Eriha Bölgesi ve Gaza Şeridine olan başvurular için kapsamlı düzenlemeleri içerecek.

2. İsrail, Eriha Bölgesi ve Gaza Şeridine ilişkin anlaşmayı derhal imzalamaya başlayarak ve bu anlaşmayı imzaladıktan sonra 4 ayı aşmayan bir dönem içerisinde Eriha Bölgesi ve Gaza Şeridinden askeri birliklerini planlı ve ivedi olarak geri çekmeyi tamamlamayı gerçekleştirecek.

3. Mezkur anlaşma, diğer şeylerin yanında aşağıdaki şeyleri içerecek;

a. İsrail askeri yönetimi ve onun sivil yönetiminden Filistin Temsilcilerine, pürüzsüz ve barışçı otorite transferi için hazırlıklar (düzenlemeler).

b. Dış güvenlik, yerleşimler, İsraililer, dış ilişkiler ve üzerinde anlaşma sağlanan diğer konular hariç Filistin otoritesinin gücü, yapısı ve yükümlülükleri

c. Ülke dışından, (Mısır tarafından yayımlanan Filistin belgelerinde kayıtlı ve Ürdün pasaportunu taşıyanlar) veya resmi olarak görevlendirilen polislerin teşkil ettiği Filistin Polis Kuvvetleri tarafından üzerine alınan kamu düzeni ve iç güvenliğe ilişkin hazırlıklar (düzenlemeler). Ülke dışından Filistin Polis Kuvvetine katılacak polislere, polislik eğitimi verilmelidir.

d. Anlaşma sağlandığı için, geçici uluslar arası veya harici (dış devlet) temsilcilerin hazır bulunması

e. Karşılıklı güvenlik hedefleri için müşterek bir İsrail-Filistin Koordinasyonu ve İşbirliği Kurumu

f. Dışarıdan gelecek yatırımı, finansal ve ekonomik desteği teşvik etmek için bir acil fonun kurulmasını içeren istikrar programı ve ekonomik gelişim. Her iki taraf bu hedefleri desteklemek için, kolektif ve tek taraflı olarak bölgesel ve uluslar arası partilerle işbirliği ve koordinasyon yapacak.

g. Eriha Bölgesi ile Gaza Şeridi arasında ulaşım ve insanlara güvenli bir geçiş için hazırlıklar (düzenlemeler).

4. Mezkur antlaşma: a) Gaza-Mısır ve b) Eriha-Ürdün geçitleri (yol) hususunda her iki taraf arasında koordinasyon için düzenlemeleri (hazırlıkları) içerecek.

5. İlkeler Bildirgesinin 6. Maddesi ve Ek 2’de belirtilen Filistin otoritesinin yükümlülükleri ve kuvvetlerinin gerçekleşmesinden sorumlu kurumlar, Meclis resmen göreve gelene kadar Gaza Şeridi ve Eriha bölgesinde konuşlandırılacak.

Bu üzerinde anlaşma sağlanan hazırlıklar dışında,Eriha Bölgesi ve Gazze Şeridi’nin durumu, Batı Şeria ve Gaza Şeridi’nin tamamlayıcı (bütünleyici) bir parçası olmaya devam edecek ve geçiş döneminde bu durum değişmeyecek.

GİRİŞ

Uluslar arası ilişkilerin kompleks yapısını en somut şekliyle gösteren sorunların başında Filistin Sorunu'nun geldiği ileri sürülebilir. Filistin Sorunu doğuşundan bugüne kadar güç dengelerine, uluslar arası ilişkilerin işleyişini belirleyen hakim statükoya bağımlı bir gelişim seyri gösterdiğini tespit edebiliriz. Sorunun bölgesel bir Ortadoğu sorunu çerçevesinde kalmamasında temel etken, Yahudi sorunuyla iç içe geçmesidir. Yahudi sorununu biraz daha açtığımızda bu sorunun tüm zamanlarda bir dünya sorunu olduğunu iddia edebiliriz. 20.Y.y. başlarında Avrupalıların Yahudi sorununu Avrupa'dan Ortadoğu'ya ihraç siyasetlerinde dönemin başat gücü İngiltere dominant rol üstlenmiştir. Filistin Sorunu'nun doğuşunda ilk Siyonist Kongre'nin toplanması (1897), İngiltere'nin yayınladığı Balfour Deklarasyonu (1917) ve İngiltere'nin Filistin'i işgal ve manda dönemi (1918 – 1948) İsrail Devleti'nin kuruluş sürecinin dönüm noktaları olmuştur. İlk Siyonist Kongre'nin kurduğu örgütler Filistin'e Yahudi göçlerini sistemli göçlere dönüştürerek organize etmiştir. İngiltere ise Balfour Deklarasyonu'yla Filistin'de "Ulusal Yahudi Yurdu" oluşturulması planını açıklamış, manda dönemi boyunca gerek Yahudi göçlerini kısıtlamayı gerekse Yahudilerin Filistin'de devlet kurabilecekleri altyapılarını oluşturmalarını sağlayıcı siyasetiyle İsrail Devleti'nin kurulmasının hazırlayıcısı olmuştur. Son aşamada Siyonist diplomasinin II. Dünya Savaşı yıllarında gücün İngiltere ve kara Avrupa'sından Atlantik'e kayışını fark etmesi ve İngiltere'nin desteği yerine ABD'yi ikame etmesi İsrail Devleti'nin kurulmasının önünü açmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan çift kutuplu dünya dengesi, Arapların Filistin'de kendi devletlerini kurmasına izin vermeyecek bir güç yapılanması ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD Ortadoğu'daki çıkarlarını korumada ileri karakol rolünü üstlenen İsrail'i kayıtsız – şartsız desteklerken, diğer süper güç Sovyetler Birliği Arapları destekliyor gibi görünmesine rağmen Filistin Sorunu'na Arapları kendisine bağımlılaştıracak siyasi bir argüman olarak yaklaşmış, sorunun devamının Ortadoğu'da hareket alanını genişletmesini sağlaması nedeniyle sorunun sürüncemede kalması stratejisini benimsemiştir.

Filistin Sorunu'nun gelişiminde görülen güç dengelerine bağımlılık Oslo sürecinin ortaya çıkışında da temel etken olmuş, Filistin Sorunu'nun uluslar arası dengelere bağımlılığını pekiştirmiştir. Soğuk savaş döneminin bitişinde ABD hegemonyasında tek kutuplu Dünya'ya doğru yol alınırken, soğuk savaş döneminin parametreleriyle şekillenen ve bu dönemin kronik sorunu haline gelen Filistin Sorunu'nun yeni dönemin düzenlemelerine göre ele alınması kaçınılmazdı. Dünya statükosu değişmiş, eski düzenin parametrelerinden yeni döneme geçişte ABD'nin " Yeni Dünya Düzeni " söylemi düzenlemelerinin ilk sırasında Ortadoğu Sorunları genelinde Filistin Sorunu yer almıştır. İsrail'de sorunu bu bağlamda okumuş, yeni dünya düzeninin zorlamasıyla temel parametrelerini koruyarak Filistin siyasetini revize etmiştir. İsrail İşçi Partisi'nin 1970'lerden beri savunduğu Allon planı temelinde otonomi modeli yeni dengelerde uygulama pratiği kazanmıştır. Körfez Savaşı sonrası Filistinlilerin ve Arapların en zayıf anlarının birinde İsrail'in stratejik bir zamanlama ile imzaladığı Oslo Antlaşması, 1967'deki BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı'ndan itibaren değişik uluslar arası platformlarda vurgulanan Filistin Sorunu'na kalıcı ve adil bir çözüm çerçevesi getirmemiştir. Filistin içinde bir iç uzlaşma mekanizması işletilmeden Oslo Antlaşması'nın imzalanması antlaşmanın yumuşak karnı olmuştur. Başta İslamcı Hamas olmak üzere Filistinli örgütlerin İsrail'e karşı gerçekleştirecekleri eylemlerle barış sürecini kesintiye uğratmakta ne kadar etkili olabileceklerini 1996 İsrail seçimleri öncesi gelişmeler göstermiştir. Hamas'ın seçim öncesi intihar eylemleri İşçi Partisi ve lideri Şimon Peres'e kamuoyu desteğini hızlı bir şekilde düşürmüştür. Güvenlik getirmediğine inanılan bir barış İsrail halkından destek bulamamıştır. 1996 İsrail seçimlerinde İsrail halkının barışın mimarlarından Şimon Peres'i güvenilmez bularak barış sürecine karşı olan Likud Partisi lideri

Netanyahu'yu iktidara getirmesi, İsrail halkının antlaşmayı reddetmesi olarak yorumlanmış ve Netanyahu ile birlikte barış süreci askıya alınmaya başlanmıştır. Netanyahu'nun bir ileri iki geri olarak tarif edilen uygulamaları Oslo Antlaşması'na Filistin halkının desteğinin hızla azalmasına neden olmuş, Filistinlilerin karşı eylemleri yeniden canlanmıştır. İsrail'in güvenliği iddiasının tersine güvenliğin daha kötüye gitmesine yol açan Netanyahu'nun yerine 1999 seçimlerinde barış misyonuyla seçilen Ehud Barak'ın Başbakanlığı döneminin kritik gelişmesi, ABD Başkanı Clinton'un başkanlığının son aylarında, Clinton'un arabuluculuğuyla Barak ve Arafat'ın bir araya geldiği 2000 Yazındaki Camp David görüşmelerinde antlaşmaya yaklaşılmamasına rağmen görüşmelerin Kudüs üzerinde tıkanmasıyla kesilmesi olmuştur. Camp David görüşmelerinden antlaşma çıkmamasının tansiyonu yükselttiği bir ortamda, 28 Eylül 2000'de Likud lideri Şaron'un Mescid-i Aksayı provokatif ziyareti sonrasında II. İntifada'nın başlaması ve arkasından 2001 Şubatındaki İsrail seçimlerinde Ariel Şaron'un liderliğindeki Likud Partisi'nin büyük ortaklığında kurulan İsrail tarihinin en sağ İsrail Hükümeti'nin kurulmasından bugüne barış sürecinin tamamen askıya alındığı bir süreç yaşanmaktadır.

Araştırma konusu Oslo Barış Antlaşması'ndan (13 Eylül 1993) sonra Filistin Sorunu'nda gelişmeler olmakla birlikte I. Bölümde Filistin Sorunu'nun bir yüzyıl aşan tarihi arka planı tarihsel bağlamda veriler sağlayacak olması sebebiyle işlenmiş, Filistin Sorunu'ndaki gelişmelerin İsrail boyutuyla birlikte işlenmesi araştırma yöntemi olarak benimsenmiştir. Bu bölümde Filistin'in ilk bilinen tarihinden, Filistin Sorunu'nun doğuşu ve gelişimi Oslo sürecine kadar özetlenmiştir.

II. Bölümde Oslo barış süreci işlenmiştir. Oslo barış sürecinin arka planının I. Körfez Savaşıyla (1990) başladığı, Körfez Savaşı sürecinde ABD Başkanı George Bush'un Dünya gündeminde tartışmaya açtığı "Yeni Dünya Düzeni" konseptinin odak noktasının Ortadoğu, Ortadoğu'da Filistin Sorunu olduğu varsayımıyla Körfez Savaşı'nda Filistin Sorunuyla bağlantılı gelişmelere yer verilmiş, Körfez Savaşı'ndan hemen sonra temel gündeminin Filistin Sorunu olması öngörülen, bütün Ortadoğu'yu kapsayacağı teziyle Ortadoğu Barış süreci görüşmeleri ismi verilen Madrid Konferanslarında Filistin Sorunu'ndaki gelişmeler işlenmiştir.

III. Bölümde Oslo Antlaşması'nın imzalanması, antlaşmaya tepkiler ve antlaşmanın uygulaması başlığı altında öncelikle Oslo Antlaşması süreci geniş anlamda Ortadoğu barış süreci olarak tanımlandığından, Oslo Antlaşması'nın imzalandığı konjoktür Ortadoğu barış sürecinin küresel ve bölgesel dinamikleri bağlamında değerlendirilmiştir. Oslo Antlaşması ve süreç içinde imzalanan Oslo antlaşmalarını tamamlayıcı antlaşmaların içeriklerine genel hatlarıyla yer verilmiş, öneminden dolayı Oslo Antlaşması'nın Türkçe çevirisi ekte verilmiştir. Antlaşmaya tarafların tepkileri Filistin içinden tepkiler ve İsrail kamuoyunun antlaşmaya bakışı olmak üzere iki taraflı ele alınmış, her iki tarafta da antlaşmayı destekleyenlerin ve eleştirenlerin argümanları antlaşmanın analizini sağlayabilecek çerçevede işlenmiştir. Filistin içi tepkilerde Filistinli örgütlerin barış sürecine yaklaşımları, en etkin güç olması nedeniyle Hamas'ın barış sürecindeki siyaseti ayrıca işlenmiştir. Antlaşmanın uygulama süreci, barış sürecinde geline son noktaya kadar gelişmelerle birlikte tartışılmış, Şaron'un 2001 Şubatında iktidara gelişine kadar ki dönem uygulama süreci içinde değerlendirilmiştir.

IV. Bölümde Şaron'un iktidara gelişinden biraz önce başlayan ve Şaron'un iktidarıyla eş zamanlı devam eden II. İntifada süreci içindeki gelişmeler, Eylül 2000'den itibaren " Ortadoğu Yol Haritası " sürecindeki gelişmelerle birlikte Arafat'ın ölümüne (11 Aralık 2004) kadar değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde Türkiye'nin Filistin Sorunu'nun doğuşundan bugüne Filistin siyasetine, araştırmayı tamamlayıcı bir boyut olarak kısaca yer verilmiştir.

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.d. : Adı Geçen Dergi
AB : Avrupa Birliği
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT : Avrupa Topluluğu
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
BAE : Birleşik Arap Emirlikleri
BM : Birleşmiş Milletler
DOP : Oslo Declaration of Principles (Oslo Prensipler Deklarasyonu)
EFTA : European Free Trade Area (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
FKÖ : Filistin Kurtuluş Örgütü
FÖY : Filistin Özerk Yönetimi
GCC : Gulf Concey Cooperation (Körfez İşbirliği Konseyi)
HAMAS : Harakat al- Muqawamah al- İslamiyya (İslami Direniş Hareketi)
IDF : Israel Defence Forces (İsrail Savunma Güçleri – İsrail Ordusu)
NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OPEC : Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
PNC : Palestine National Concey (Filistin Ulusal Konseyi)
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNRWA : United Nations Relief and Work Agency (for Palestine Refugees in the Near East) - (Birleşmiş Milletler Mültecilere Yardım Teşkilatı - Yakın Doğu Filistin Mültecileri için)
UNSCOP : United Nations Special Committee on Palestine (Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi)

ÖZET

Bu tezde, “ Ortadoğu Barış Sürecinde ” Oslo Antlaşması’ndan (13 Eylül 1993) sonra Filistin Sorunu’ndaki gelişmeler araştırıldı. Konuya giriş bağlamında, Oslo Antlaşması’ndan önce Filistin Sorunu’nun doğuşu ve gelişimi özetlenmiştir. Filistin Sorunu’nda gelişmeler Yaser Arafat’ın ölümüne kadar (11 Kasım 2004) araştırılmıştır. Tamamlayıcı bir boyut olarak, Türkiye’nin Filistin siyaseti kısaca değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

In this thesis developments on Palestine Question “ in the Middle East Peace Process ” after Oslo Agreement (13 September 1993) was researched. In the introduction context of the subject, the origin and the progress of Palestine Question before Oslo Agreement have been summarized. Palestine Question developments have been researched until Yasser Arafat’s death(11 November 2004). As a complementary dimension, Palestine policy of Turkey have been evaluated briefly.

ÖZET

Bu tezde, “ Ortadoğu Barış Sürecinde ” Oslo Antlaşması’ndan (13 Eylül 1993) sonra Filistin Sorunu’ndaki gelişmeler araştırıldı. Konuya giriş bağlamında, Oslo Antlaşması’ndan önce Filistin Sorunu’nun doğuşu ve gelişimi özetlenmiştir. Filistin Sorunu’nda gelişmeler Yaser Arafat’ın ölümüne kadar (11 Kasım 2004) araştırılmıştır. Tamamlayıcı bir boyut olarak, Türkiye’nin Filistin siyaseti kısaca değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

In this thesis developments on Palestine Question “ in the Middle East Peace Process ” after Oslo Agreement (13 September 1993) was researched. In the introduction context of the subject, the origin and the progress of Palestine Question before Oslo Agreement have been summarized. Palestine Question developments have been researched until Yasser Arafat’s death(11 November 2004). As a complementary dimension, Palestine policy of Turkey have been evaluated briefly.